

Beleriand birodalmi

(A szilmarilok)

[...]

Dor-lómintól nyugatra, a Visszhanghegységen túl, amely a Drengisti-öböltől délre behúzódott a szárazföldre, állt Nevrast, melynek neve sindául Innenső Partot jelent. Kezdetben így nevezték az öböl teljes déli partvidékét, később csupán a Drengist és a Taras-hegy közti területet. Sok éven át ott volt Fingolfin fiának, a bölcs Turgonnak a birodalma, amelynek egyik határa a tenger volt, a másik az Ered Lómin meg a hegyek, amelyek nyugat felé folytatták az Ered Wethrin falait Inrintől a Taras-hegyig, amely egy félszigeten állt. Sokak szerint Nevrast inkább Beleriandhoz tartozott, mint Hithlumhoz, mert az éghajlata enyhébb volt, a párás tengeri szelek öntözték esővel, s védett volt a Hithlum fölött fújó hideg északi szelekkel szemben. Mélyen fekvő vidék volt ez, amelyet nála jóval magasabb hegyek és parti szirtek vettek körül, és folyó sem eredt innen; Nevrast közepén pedig egy nagy tó volt, amelynek partjai belevesztek a környező mocsárvidékbe. Linaewen volt a tó neve, mert számtalan madár élt ott azokból a fajtákból, amelyek a magas vízínövényeket meg a sekély vizeket kedvelik. A noldák jövedelekor sok szürke-tünde élt Nevrastban a part közelében és különösen a Tarashegyen délnyugaton, mert Ulmo és Osse szívesen keresték föl ezt a helyet egykor. Az ottani népek mind Turgont fogadták el uruknak, és a noldák meg a sindák összevegyülése ott volt a leggyorsabb; és Turgon sokáig élt Vinyamarnak nevezett palotájában, a Taras-hegy alatt, a tenger partján.

[...]

A noldák Beleriandban

(A szilmarilok)

Megírták már, hogyan bukkant rá Ulmo útmutatásával a nevrasti Turgon Tumladen rejtett völgyére; az pedig (mint később kiderült) keletre esett a Sirion felső folyásától, magas és kopár hegyek öveztek, és Thorondor sasain kívül élőlény nem járt soha arra. **Ám akadt egy mélyút, amelyet a hegyek alatt vájtak a világ sötétjében a vizek, amelyek a Sirion forrásaikhoz siettek, ezt az utat találta meg Turgon, így jutott el a hegyek övezte nagy síkra, s látta meg a kemény, sima kőből lévő szigethegyet, mert a völgy egykoron az ősidőkben nagy tó volt. Turgon úgy érezte, hogy meglelte a helyet, amelyre áhítozott, s eltökélte, hogy szépséges várost épít ott a Túnán épült Tirion emlékére; ám visszatért Nevrastba, s ott élt békésen, bár magában egyre csak azt fontolgatta, hogyan hajtsa végre a tervét.**

A Daltor Aglareb után pedig ismét elfogta a nyugtalanság, amelyet Ulmo ültetett a szívébe, összeszedte hát legkeményebb és legügyesebb embereit, titkon elvezette őket a rejtett völgybe, s ott építeni kezdték a Turgon elképzelt várost; s gondosan ügyeltek rá, hogy odakintről senki se fedezhesse föl munkálkodásukat, és Ulmónak a Sirionban folyó hatalma oltalmazta őket. Turgon jobbára még mindig Nevrastban lakozott, amíg a város teljesen el nem készült végül ötven és két évi titkos munkálkodás után. Úgy tudják, Turgon az Ondolinde - a Víz Muzsikájának Sziklája - nevet adta neki a valinori tündék nyelvén, mert számos szökőkút volt a dombon, ám sinda nyelven a név elváltozott, Gondolin, a Rejtett Szikla lett belőle. Akkor Turgon fölkeszült, hogy elhagyja Nevrastot és Vinyamarnban, a tengernél álló csarnokait; s akkor Ulmo ismét fölkereste, és szólt hozzá:

- Most végre elmégy Gondolinba, Turgon; én pedig a hatalmamban tartom a Sirion völgyét és minden vizet benne, így senki sem fogja fölfedezni utadat, senki sem fogja megtalálni akaratom ellenére a rejtett bejáratot. Eldalie minden birodalmi közül Gondolin áll majd ellen Melkornak a legtávolabbi.

Mégse szeresd túlságosan saját kezűd művét, saját eszed termékét; s emlékezz, hogy a noldák igazi reménysége nyugaton van, s a tengerről jön.

S arra is figyelmeztette Ulmo Turgont, hogy rá is vonatkozik Mandos átka, amelyet Ulmo nem oldhat föl.

- Így hát megeshet - mondta -, hogy a noldákat sújtó átok téged is elér, és árulás üti föl a fejed a falaid között. Akkor pedig a tűz fenyegeti majd őket. Ám ha ez a vész valóban elközelg, akkor Nevrastból érkezik majd valaki a figyelmeztetésedre, s belőle támad majd új remény - a pusztuláson és a tűzön túl - a tündék meg az emberek számára. Ezért hagyj ebben a házban egy kardot és fegy-vereket, hogy az évek múltán rájuk találhasson majd, azokról megismerheted, s nem csálnak meg.

És Ulmo azt is elmondta Turgonnak, hogy miféle fajta sisakot és páncélt és kardot hagyjon hátra. Aztán Ulmo visszatért a tengerbe, Turgon pedig útnak indította egész népét, még a Fingolfin seregéhez tartozó noldák egyharmadát meg a sindák egy még nagyobb csapatát is; így mentek el, egyik sereg a másik után, titokban, az Ered Wethrin árnyékában, így jutottak megfigyeletlenül Gondolinba, és senki sem tudta, hová lettek. Utolsóként pedig Turgon kerekedett föl a háza népével, átvágtak csöndben a hegyeken, átléptek a hegyek kapuján, s az bezárult mögöttük.

Azután hosszú éveken át senki nem jutott oda be többé, csupán Húrín meg Huor; és Turgon népe sem jött elő a Sírátás Évéig, amely háromszáz meg ötvennél is több év múlva jött el. A hegyek koszorújában pedig Turgon népe növekedett és gyarapodott, s minden ügyességüket latba vetve egyre munkálkodtak, amíg az Amon Gwarethen épült Gondolin valóban szépséges lett, megállta volna az összevetést akár a tengeren túli tünde Tirionnal is. Magasak és fehérek voltak a falai, csiszoltak a lépcsői, szálás és erős a király tornya. Szikrázó szökőkutak csobogtak ott, és Turgon udvarán ott álltak a hajdani Fák képmásai, amelyeket Turgon készített minden tünde-tudását latba vetve; s az aranyból készült fát Glingalnak nevezték, s amelyiknek a virágai ezüsthől voltak, azt meg Belthilnek. Ám Gondolin minden csodájánál szebb volt Idril, Turgon lánya, akit Celebrindalnak, Ezüstlábúnak is neveztek, s akinek a haja aranylott, akár Laurelin Melkor jövelele előtt. Így hát Turgon hosszan élt békeességben, ám Nevrast elhagyatott volt, és senki élő nem lakta, egészen Beleriand bukásáig.

[...]

Maeglin

(A szilmarilok)

Aredhel Ar-Feiniel, a noldák Fehér Hölgye, Fingolfin leánya Nevrastban élt fivérével, Turgonnal, s a Rejtett Királyságba is vele ment. Ám ráunt Gondolin őrzött városára, mert ismét szabadon szeretett volna járni-lovagolni a tágas réteken és erdőkben, ahogyan egykor Valinorban; s amikor már két száz év is eltelt Gondolin felépülte óta, engedélyt kért Turgontól a távozásra. Turgonnak nem volt kedvére, és sokáig meg sem adta az engedélyt, de végül mégis beleegyezett.

- Menj hát, ha így kívánod, bár józan eszem ellenére van, s érzem, bajt hoz még rád is, rám is. Ám csupán a fivérünkhöz, Fingonhoz mehetsz, s akiket veled küldök, nyomban visszatérnek ide, Gondolinba.

- Testvéred vagyok - vágott vissza Aredhel -, nem a szolgálód, s oda megyek, ahová jónak látom. És ha sajnálod tőlem a kíséretet, egyedül megyek.

- Nem sajnálok tőled semmit - mondta Turgon -, amim van. De nem akarom, hogy a falakon kívül lakjon bárki, aki ismeri az idevezető utat. S benned bízom is, húgom, másokról kevésbé hiszem, hogy lakatot tennének a szájukra.

Akkor Turgon kijelölt három urat a kísérői közül Aredhel mellé, s megparancsolta, hogy vezessék Fingonhoz Hithlumba, ha ugyan meg tudják győzni.

- És vigyázzatok - mondta -, mert Morgoth ugyan be van szorítva északra, ám Középföldén sok veszély leselkedik, amelyekről az úrnő mit sem tud.

Akkor Aredhel elindult Gondolinból, és Turgonnak nehéz volt a szíve. Ám amikor Brithiach révéhez értek a Sirion folyón, Aredhel így szólt kísérőihöz:

- Most délnek forduljunk, ne északnak, mert nem megyek Hithlumba; szívem régi barátainak, Feanor fiainak a látására vágyik.

S minthogy nem tudták lebeszélni, délnek fordultak, s engedélyt kértek, hogy beléphessenek Doriathba. Ezt a határőrízők megtagadták, mert Thingol nem szenvedhette, hogy a noldák közül bárki az Övön belülré jusson kivéve a Finarfin házából való rokonait -, s kivált nem Feanor fiainak a barátai. Ezért a határőrízők azt mondták Aredhelnek:

- Celegorm földjére, ahová menni kívánsz, úrnő, semmiképpen nem juthatsz Thingol király birodalmán át; meg kell kerülnöd Melian Övét észak vagy dél felé. A leggyorsabb az az út, amely a Brithiachtól keletre vezet Dimbaron át a királyság északi határa mentén, míg át nem kelsz az Esgalduin hídján meg az Aros gázlóján, s el nem érsz a Hunring dombja mögötti földre. Tudomásunk szerint ott él Celegorm és Curufin, s talán ott is leled őket, ám az út veszélyes.

Akkor Aredhel visszafordult, s elindult a veszélyes úton Ered Gorgoroth völgyei között, Doriath északi határán, s amint közeledtek Nan Dungortheb gonosz vidékéhez, árnyak borultak a lovasokra, és Aredhel elszakadt kísérőihől, és nyoma veszett. Azok sokáig keresték hiába, mert rettegtek, hogy hálóba esett, vagy ivott a vidék mérgezett vizeiből; ám Ungoliantnak a síkságon lakó ádáz ivadékait föl zavarták, s azok üldözni kezdték őket, alig menthették tőlük az életüket. Amikor végre aztán hazatértek, és elmondták a történeteket, nagy volt a gyász Gondolinban; és Turgon sokáig ült magában bánatával és haragjával.

Aredhel pedig, miután hiába kereste társait, folytatta az útját, mert kemény volt és rettenthetetlen, akár Finwe többi gyermeke; átkelt az Esgalduinon és az Aroson, s elérkezett Himlad földjére az Aros és a Celon között, ahol akkoriban Celegorm és Curufin lakott, mielőtt megtört volna az Angband köré vont ostromzár. Éppen távol voltak, Caranthirral járták Thargelion keleti vidékét; de Celegorm emberei szívesen fogadták Aredhelt, s kérték, maradjon náluk, várja be urukat. Aredhel ott egy ideig jól érezte magát, ám ahogy múlt az idő, és Celegorm nem tért vissza, ismét nyugtalan lett, ismét egyre messzebbre lovagolt ki egyedül, mindig új ösvényeket és mezőket keresve. Így esett, hogy az év vége felé Aredhel Himladtól délre átkelt a Celonon, s mielőtt rájött volna, merre jár, eltévedt Nan Elmothban.

Azt az erdőt járta Középfölde hajnalán Melian, amikor a fák még ifjak voltak, s még most is varázslat borult az erdőre. Akkor pedig már Nan Elmoth fái voltak a legsudárabbak és legsötétebbek Beleriandban, s a nap sohasem hatolt közéjük; és Eol élt ott, akit sötét-tündének neveztek. Egykor Thingol rokona volt, ám nem volt maradása Doriathban, s amikor Melian Öve körül fogta Region erdejét, ahol a tünde élt, az Nan Elmothba menekült. Ott élt az árnyak közt, mert az éjszakát meg a szelíd csillagfényt szerette. A noldákat kerülte, mert őket hibáztatta Morgoth visszatéréséért,

Beleriand nyugalmának megzavarásáért; a törpöket jobban kedvelte, mint a régi tündék közül bárki. A törpök tőle tudták jobbra, hogy mi történik az eldák birodalmaiban.

A törpök két útvonalon jártak a Kék Hegyekből Kelet-Beleriandba, s az északi, az Aros gázlójához vezető út Nan Elmoth közelében haladt; ott találkozott mindig Eol a törpökkel, ott cserélték ki híreiket. S ahogy barátságuk egyre szorosabb lett, néha maga is vendégeskedett Nogrod vagy Belegost mélybe vájt csarnokaiban. Ott sokat megtanult a fémmíves mesterségbók s igen jártas lett benne; s fölalt egy fémet, amely keményebb volt a törpök acéljánál, ám jól alakítható, úgyhogy vékony és finom dolgokat tudott készíteni belőle, amelyek mégis ellenálltak minden pengének és lándzsának. Ezt galvornak nevezte, mert fényes és fekete volt, mint a szurok, s mindig ebbe öltözve járta a vidéket. Ám Eol hiába görnyedt az üllő fölé, nem törp volt, hanem tünde, szálas és a telerek egyik előkelő nemzetségéből való, komoly és széf arcú, s a szeme mélyen és messzire látott a sötétbe. És megpillantotta Aredhel Ar-Feinielt, ahogyan Nan Elmoth határán a magas fák közt kóborolt, akár a fehér fényugár. És nagyon szépnek látta, és megkívánta; és varázslatot bocsátott rá, hogy ne tudjon kijutni az erdőből, inkább egyre közelebb jusson az ő otthonához az erdő közepén. Ott állt a kovácsműhelye, ott állt sötét háza, ott éltek a hozzáillő szolgák, akik hallgatók és titokzatosak voltak, akárcsak a gazdájuk. S amikor a vándorlástól fáradt Aredhel az ajtajához ért, Eol elébe lépett, üdvözölte, és bevezette a házába. És Aredhel ott is maradt, mert Eol az asszonyává tette, és sokáig nem hallott róla senki a nemzetségéből.

Azt nem mondják, hogy a dolog teljességgel Aredhel ellenére lett volna, vagy hogy gyűlölte volna Nan Elmoth-i életét hosszú éveken át. Mert bár Eol parancsára kerülnie kellett a napfényt, messzi elkóboroltak kettesben a csillagok meg az újhold fényében; s Aredhel egyedül is járhatott, bár Eol megtiltotta neki, hogy fölkeresse Feanor fiait vagy más noldákat. És Aredhel fiút szült Eolnak Nan Elmoth árnyékában, s titokban a noldák tiltott nyelvén a Lómion - Félhomály Gyermeke - nevet adta neki, ám az apja nem adott nevet a fiúnak, amíg az be nem töltötte a tizenkettedik évét. Akkor pedig a Maeglin nevet adta neki, ami Éles Pillantást jelent, mert látta, hogy a fia tekintete áthatóbb az övéénél is, s gondolatai áthatolnak a szavak kódén mások szívének a legbensőbb titkaiig.

Amikor Maeglin fölnövekedett, arcra és alakra inkább nolda rokonságára hasonlított, de természetében és szellemében az apja fia volt. Ritkán szólt, csak ha valami közelség érintette, s olyankor hangjának hatalmával maga mellé állította azokat, akik hallották, legyőzte azokat, akik ellenálltak neki. Szálas volt és fekete hajú, a szeme is sötét, de fényes és tiszta, mint a noldaké, a bőre meg fehér. Eollal gyakran meglátogatta a törpök városait Ered Lindon keleti részén, s ott mindent megtanult, amit megtanulhatott, de legfőképpen azt, hogyan találja meg az ércek ereit a hegyekben.

Mégis úgy tartják, hogy Maeglin az anyját szerette jobban, s ha Eol nem volt otthon, hosszasan ült az anyja mellett, s hallgatta, amit mesélt neki a nemzetségéről, s azok eldamari tetteiről meg a Fingolfin-ház hercegeinek hatalmáról és vitézségéről. Mohón hallgatta mindezt, s leginkább azt, amit Turgonról hallott, s hogy annak nem volt örököse, mert az asszonya, Elenwe, odaveszett a Helcaraxén való átkeléskor, s leánya, Idril volt az egyetlen gyermeke.

A mesélés Aredhelben is vágyat ébresztett, hogy újra lássa a nemzetségét, s már maga sem értette, hogyan unhatta meg Gondolin fényét, a napon szikrázó szökőkutakat, Tumladen zöld pázsitját a szellős tavaszi ég alatt; ráadásul gyakran ült egyedül a sötétben, amikor sem a férje, sem a fia nem volt otthon. A mesék okozták az első vitát is Maeglin és Eol között. Mert az anyja semmiképpen nem mondta meg Maeglinnek, hol lakik Turgon, sem hogy hogyan lehet eljutni oda, bár az várta, hogy eljön majd az ő ideje, amikor mégiscsak kiszedi a titkot, vagy kiolvassa Aredhel védtelen gondolataiból; ám mindenekelőtt látni kívánta a noldákat, és beszélni akart véreivel, Feanor fiaival, akik a közelben éltek. De amikor ezt elmondta apjának, az megharagudott.

- Te Eol házából való vagy, Maeglin fiam - mondta -, nem a golodhrik közül való. Ez a föld itt a telereké, s én nem állok szóba és a fiam sem áll szóba olyanokkal, akik megölték véreinket, elrabolták és bitorolják otthonainkat. Ebben engedelmeskedned kell nekem, másként láncra verlek.

Maeglin nem válaszolt, hideg és néma maradt, s többé nem járt el Eollal, az meg nem bízott benne.

Történt pedig, hogy nyári napfordulatkor a törpök, szokásuk szerint, ünnepre hívták Eolt Nogrodba, s ő ellovagolt. Maeglin meg az anyja most egy darabig oda mehettek, ahová akartak, s gyakran kilovagoltak az erdő szélére, hogy élvezzék a napfényt; s Maeglin szívében föltámadt a vágy, hogy örökre elhagyja Nan Elmothot. Azért azt mondta Aredhelnek:

- Úrnóm, induljunk, amíg lehet! Mi reményünk van nekünk ebben az erdőben? Rabok vagyunk mi itt, s én nem juthatok semmire, mert megtanultam mindazt, amit az apámtól tanulhattam, s amit a naugrik hajlandók voltak elárulni. Ne menjünk Gondolinba? Te leszel a vezetőm, s én a te védelmeződ.

Akkor Aredhel örült, és büszkén nézett a fiára; Eol szolgálainak azt mondták, hogy Feanor fiait látogatják meg, s ellovagoltak Nan Elmoth északi határa felé. Ott átkeltek a szelíd Celonon, átvágtak Himlad földjén, Aros gázlójához lovagoltak, majd nyugatra, Doriath határa felé.

Eol pedig hamarabb tért vissza, mint amire Maeglin számított, s megtudta, hogy a felesége meg a fia csupán két napja mentek el; és olyan nagy volt a haragja, hogy még fényes napvilágnál is a sarkukban maradt. Himlad földjére lépve erőt vett a haragján, és óvatosan folytatta útját, mert Celegorm és Curufin hatalmas urak voltak, akik csöppet sem szerették Eolt, s Curufin még szeszélyes is volt; Aglon kémei pedig észrevették, amikor Maeglin és Aredhel átkelt az Aros gázlóján, s Curufin, aki különös dolgok kezdetét sejtette, délre jött a hágótól, s a gázló közelében táborozott le. Alig tett meg hát Eol néhány mérföldet Himlad földjén, Curufin lovasai elfogták, és az uruk elé vezették. Akkor Curufin azt mondta Eolnak:

- Milyen küldetésben jársz, Sötét Tünde, az én földemen? Ugyancsak sürgős lehet, ha az ilyen naptól rettegőt úton tartja fényes nappal.

Eol ismerte a veszélyt, ezért magába fojtotta a keserű szavakat.

- Megtudtam, Curufin uram - mondta -, hogy a fiam meg a feleségem, Gondolin Fehér Hölgye látogatóba indultak hozzád, amíg én nem voltam otthon, s úgy gondoltam, csatlakozom hozzájuk.

Curufin nevetett.

- A vártnál kevésbé szíves fogadtatásra leltek volna itt, ha te is velük vagy, ám nem számít, mert nem azért jöttek. Két napja sincs, hogy átkeltek az Arossiachon, s onnan sebesen nyugatnak lovagoltak. Úgy látom, hogy félre akarsz vezetni, hacsak téged is félre nem vezettek.

- Akkor, uram - felelte Eol -, talán utamra engedsz, hogy kideríthessem az igazságot.

- Engedelmem a tiéd, szeretetem nem - mondta Curufin. - Minél előbb távozol országomból, annál inkább a kedvemre teszel.

- Igen jó dolog, Curufin uram - ült föl a lovára Eol -, ha az ember ilyen szerető rokonra lel a bajban. Visszatértemkor emlékezni fogok erre.

Curufin akkor sötéten nézett Eolra.

- Ne hencegij előttem az asszonyod címével - mondta. - Mert akik elrabolják és nászajándék meg beleegyezés nélkül feleségül veszik a noldák asszonyait, azok nem nyernek rokonságot velünk.

Megengedtem, hogy elmenj. Élj vele hát, indulj. S adok még egy tanácsot: térj most vissza Nan Elmoth sötétjébe, mert a szívem azt súgja, hogy ha most követed azokat, akik nem szeretnek, soha többé nem térsz ide vissza.

Akkor Eol sietve ellovagolt, és szívből gyűlölt minden noldát, mert már tudta, hogy Maeglin és Aredhel Gondolin felé menekülnek. A düh és megaláztatásának szégyene kergette, amikor átkelt az Aros gázlóján, és sebesen vágatott az úton, amelyen azok előtte jártak; s bár azok nem tudták, hogy a nyomukban van - és neki volt a legsebesebb lova -, soha meg sem pillantotta őket, amíg a Brithiachhoz nem értek, ahol beérte a lovaikat. Akkor a balszerencse elárulta a menekülőket, mert a lovaik hangosan nyerítettek, és Eol ménje meghallotta őket, és a nyomukba száguldott; és Eol látta a távolból Aredhel fehér köntösét, s megjegyezte, merrefelé indult a hegyekbe.

Aredhel és Maeglin pedig Gondolin Külső Kapujához ért, aztán a Sötét Orponthoz a hegyek alatt; és ott örömmel fogadták Aredhelt, s a Hét Kapun át Aredhel Turgonhoz vezette Maeglint az Amon Gwarethre. És Turgon ámulattal hallgatta, amit Aredhel mesélt, és örömmel nézett Maeglinre, hűgának fiára, akit méltónak látott arra, hogy a nolda hercegek közé soroltassék.

- Valóban örvendek, hogy Ar-Feiniel visszatért Gondolinba - mondta -, most ismét szebbnek látom majd a várost, mint amikor őt elveszettnek hittem. S Maeglint fogják a legjobban tisztelni birodalmamban.

Akkor Maeglin mélyen meghajolt, s hűséget esküdött, hogy Turgon lesz ura és királya, mindenben követi a parancsát; de aztán némán és csodálkozva állt, mert Gondolin fénye és csillogása fölülmúlta minden elképzelését, s elámult a város nagy erősségén s a tömegek sokaságán meg a sok csodás és szépséges dolgon, amit látott. A szemét mégsem vonzotta magára olyan gyakran semmi, mint Idril, a király lánya, aki az oldalán ült; mert Idril aranyló volt, mint a vanyák, az anyja fajtája, s Maeglin őt látta a Napnak, amely a király egész csarnokát beragyogja.

Eol pedig Aredhel nyomán meglelte a Kiszáradt folyót meg a titkos ösvényt, és lopakodva az Őrponthoz ért, ahol elfogták és kihallgatták. S amikor az őrző megdöbbenve hallotta, hogy Eol Aredhelt az asszonyának mondja, gyorsan üzenetet küldött a városba, a király csarnokába.

- Uram - mondta az őrző -, elfogtunk valakit, aki titkon lopakodott a Sötét Kapuhoz. Eolnak nevezi magát, szálas termetű tünde, sötét és komor, a sinda nemzetségből való; mégis azt állítja, hogy Aredhel úrnő az asszonya, s követeli, hogy vezessük eléd. Nagy a haragja, nehezen tudjuk fékezni, mégsem vágtuk le, ahogyan törvényed parancsolja.

- O, jaj! - mondta Aredhel. - Eol mégis követett minket, ahogyan sejtettem. Igen ügyesen tehette, mert nyomát sem láttuk-hallottuk üldözőnek, amikor a Rejtett Útra léptünk. - Akkor azt mondta a hírnöknek: - Tiszta igazat mond. Eol a neve, és én az asszonya vagyok, s ő a fiam apja. Ne vágjátok le, hanem vezessétek ide, a király elé, ha a király is jónak látja.

Úgy is lett. Eolt Turgon csarnokába vezették, s ő ott állt büszkén és makacsan a király trónusa előtt. Bár őt a látottak legalább annyira ámulatba ejtették, mint a fiát, csak annál nagyobb dühöt és gyűlöletet érzett a noldák iránt. Ám Turgon tisztességgel fogadta, fölállt, s a kezét nyújtotta neki.

- Üdvözöllek, rokon, mert annak tekintelek. Itt fogsz élni kedvedre, csupán abban korlátozlak, hogy el nem mehetsz a királyságból; mert az a törvényem, hogy aki megtalálja az idevezető utat, nem mehet el innen.

Eol visszahúzta a kezét.

- Nem ismerem el a törvényedet - mondta. - Nincs jogod sem neked, sem a fajtádból senkinek birodalmakat bitorolni, határokat vonni ezen a földön sem itt, sem másutt. Ez a telerek földje, ahová háborút és békétlenséget hoztatok, mert mindig és mindenben gőgösen és igazságtalanul jártatok el. Nem érdekelnek a titkaid, nem azért jöttem, hogy kémkedjek, csak hogy a magamét kö-veteljem: az asszonyomat meg a fiamat. Ha mégis igényt tartasz a húgodra, Aredhelre, hát maradjon; csak térjen vissza a madár a kalitkába, ahol beteg lett, s ahol az lesz újra. De Maeglin nem marad. A fiamat nem vehetitek el tőlem. Jöjj, Eol fia Maeglin! Apád parancsolja! Hagyd el ellenségeinek, vérei gyilkosainak házáat, vagy légy átkozott!

Ám Maeglin hallgatott. Akkor Turgon visszaült a trónjára, kezébe vette jogarát, és kemény hangon szólt:

- Nem vitázom veled, Sötét Tünde. Egyedül a noldák kardjai védelmezik napfény-nem járta erdőidet. Egyedül az én népemnek köszönheted, hogy szabadon kóborolhatsz ott, nélkülünk már régen Angband rabszolgája lennél. És itt én vagyok a király, s akár tetszik neked, akár nem, az én akaratom a törvény. Választhatsz hát: itt laksz, vagy itt halsz, s ez vonatkozik a fiadra is.

Akkor Eol Turgon király szemébe nézett, és nem rettent meg, csak némán és mozdulatlanul állt, amíg csend szállt a teremre; és Aredhel reszketett, mert tudta, hogy Eol veszélyes. S az villámgyorsan, mint a kígyó, dárdát rántott elő a köpenye alól, s Maeglinre vetette.

- Az utóbbit választom, s a fiamnak is! Nem veszed el, ami az enyém!

Aredhel pedig a dárda elé ugrott, s az eltalálta a vállát; Eolra pedig sokan vetették magukat, megkötözték és elhurcolták, míg mások Aredhelt ápolták. Maeglin csak némán nézte az apját.

A királynak másnap kellett ítélnie Eol fölött; s Aredhel meg Idril kikönyörögték Turgon kegyelmét. Ám este Aredhel rosszul lett, bár a sebe jelentéktelennek látszott, s előbb eszméletét veszítette, aztán éjjel meg is halt; mert a dárda hegye mérgezett volt, s erre csak későn jöttek rá.

Ezért Turgon nem könyörült Eolon, amikor elébe vezették, s Eolt elvitték a Caragdûrra, a fekete sziklacsúcsra Gondolin dombjának északi oldalán, hogy ott taszítsák le a város magas faláról. És Maeglin csak állt némán, de Eol odakiáltotta neki:

- Elhagyod tehát apádat és fajtádat, átokban fogant fiú! Itt csalatkozz meg minden reményedben, és itt halj ugyanolyan halált, amilyent én!

S akkor Eolt letaszították a Caragdûrről, így lett vége, s ezt Gondolinban mindenki így tartotta igazságosnak; ám Idril zavart volt, s attól kezdve nem bízott rokonában.

Maeglin pedig egyre nagyobb tekintélyre tett szert a gondoliniak között, mindenki dicsérte, s a király igen kedvelte; mert Maeglin nemcsak gyorsan tanult, de tanítania is volt mit: Maga köré gyűjtötte azokat, akikben érzék volt a kovácmesterséghez meg a bányászathoz; az Echoriathban (ez a Határhegyek) kutatott, és különféle fémek gazdag teléresre bukkant. A legtöbbre az Echoriath északi részén lévő Anghabarban bányászott kemény vasat becsülte, onnan származott töméntelen kovácsolt vasa és acélja, s Gondolin fegyverei még keményebbek és élesebbek lettek, amire szükség is volt később. Bölcs volt a tanácsban Maeglin és óvatos, de kemény és vitéz is, ha kellett. Ez igazán csak később derült ki: mert amikor a Nirnaeth Arnoediad rettenetes évében Turgon megnyitotta a birodalmát, és Fingon segítségére sietett seregével északra, Maeglin nem maradt a király helytartójául Gondolinban, hanem Turgon mellett küzdött a csatában, ahol ádáznak és rettenthetetlennek bizonyult.

Így hát minden szépnek látszott Maeglin sorsát illetően, s ő hatalmas lett a nolda hercegek között, s csak legdicsebb birodalmukban volt egy, aki még nála is különb volt. Maeglin mégsem mondta el szíve titkát, s bár nem minden történt úgy; ahogyan szeretete volna, némán tűrte, eltitkolva gondolatait, amelyekben csak igen kevesen tudtak olvasni, s a leginkább még Idril Celebrindal. Mert Gondolinba érkezése első napjától Maeglin szívében olyan bánat élt, amely egyre rosszabbodott, s megfosztotta őt minden örömtől: szeretete Idril szépségét, s reménytelenül kívánta a lányt. Az eldák nem vettek asszonyul ilyen közeli rokont, s korábban soha nem is vágytak ilyesmire. S bárhogyan történt is, Idril csöppet sem szeretete Maeglint; s mivel ismerte gondolatait és érzéseit önmagával kapcsolatban, azért még kevésbé szeretete. Mert mindig valami különöset és torzat érzett benne, ahogyan az eldák is tartják: a testvérmészárlás romlott gyümölcse, amely által Mandos átkának árnyéka szállt a noldák végső reménységére. Ám ahogy múltak az évek, Maeglin egyre csak leste Idrilt, és várt, s szerelme sötétséggé változott szívében. S annál inkább akarta, hogy az akarata érvényesüljön más ügyekben, s nem rettent semmi fáradságtól vagy tehertől, ha így növelhette a hatalmát.

Így történt Gondolinban, hogy a birodalom tündöklésének idején, amikor a tetőpontjára hágott dicsősége, a gonosz sötét magja mégis elvettetett.

Az ötödik csata: Nirnaeth Arnoediad

(A szilmarilok)

Azt beszélük, Beren és Lúthien visszatértek Középfölde északi vidékére, s egy ideig halandó ember- és asszonyként éltek, s újra fölöltötték halandó alakjukat Doriathban. Akik látták őket, egyszerre örvendtek és féltek, s Lúthien Menegrothba ment, s kezének érintésével elűzte Thingol telét. Ám Melian a lány szemébe nézett, s kiolvasta belőle a végzetet, és elfordult, mert tudta, hogy olyan válás állt közjük, amely túlmutat a világ végén is, s akkor senki sem volt bánatosabb Meliannál, a maiánál. Akkor Beren és Lúthien magukban keltek útra, nem félve sem éhséget, sem szomjúságot, s a Gelion folyón átkelve Ossiriandba mentek, s ott éltek Tol Galen zöld szigetén, az Adurant közepén, amíg többé senki sem hallott hírt felőlük. Az eldák később Dor Firn-i-Guinarnak, az Élő Holtak Földjének nevezték azt a vidéket, s ott született Dior Aranel, a szép, akit később Dior Eluchílként ismertek, ami azt jelenti, Thingol Örököse. Egyetlen halandó sem beszélt többé Baradir fia Berennel, és senki sem látta, amikor Beren és Lúthien elhagyta a világot, senki meg nem jelölte a helyet, ahol testük végre nyugalmat talált.

Akkor Feanor fia Maedhros fölemelte szívét, megértvén, hogy Morgoth nem sérthetetlen, mert Beren és Lúthien tettéről sok dalt daloltak akkoriban Beleriandban. Morgoth azonban elpusztította volna őket egyenként, ha nem tudnak ismét egyesülni, új szövetséget és közös tanácsot alkotni; s akkor Maedhros kezdte összegyűjteni az eldák minden erejét, s ezt nevezték azután Maedhros Szövetségének.

Ám Feanor esküje meg a nevében végrehajtott gonosz tettek sok kárt okoztak Maedhros tervének, s így kisebb segítséghez jutott, mint amekkorára szüksége lett volna.

Orodreth nem volt hajlandó hadba vonulni Feanor egyetlen fiának a szavára sem Celegorm és Curufin tettei miatt; Nargothrond tündéi még mindig azt remélték, hogy titkolózással megvédhetik rejtett erősségüket. Onnan csupán egy kis csapat érkezett Guilin fia Gwindor vezetésével, aki igen vitéz herceg volt; s ő is Orodreth akarata ellenére ment a hadba, mert fájlalta, hogy fivére, Gelmir odaveszett a Dagor Bragollachnál. Fingolfin házának a jelvényét viselték, és Fingon zászlaja alatt meneteltek; egy kivételével senki sem tért vissza közülük.

Doriathból csekély segítség érkezett. Mert Maedhros meg a fivéreit kötötte az eskü, s korábban követeket küldtek Thingolhoz, akik fennhéjázó szavakkal ecsetelték követelésüket, hogy Thingol adja át nekik a szilmarilt, másként ellenségüknek tekintik. Melian azt tanácsolta, hogy adja át; ám Feanor fiainak a szavai büszkék és fenyegetőek voltak, és Thingol haragra gerjedt, emlékezve Lúthien fájdalmára és Beren vérére, melyek árán az ékszert megnyerték, Celegorm és Curufin áskálódása ellenére. S valahányszor a szilmariba nézett, egyre nagyobb vágyat érzett, hogy örökre megtartsa, mert ilyen volt annak a hatalma. Ezért gúnyos szavakkal küldte vissza a követeket. Maedhros nem válaszolt, mert már szervezte a tündék szövetségét; ám Celegorm és Curufin nyíltan megesküdtek, hogy megölik Thingolt, és elpusztítják népét, ha győztesen térnek vissza a háborúból, s az ékszert nem adják át nekik szabad akaratukból. Akkor Thingol megerősíttette birodalma határait, és nem ment a hadba, de más sem Doriathból, csupán Mablung és Beleg, akik nem akartak kimaradni a nagy tettekből. Őket Thingol elengedte azzal a feltétellel, hogy Feanor fiait nem szolgálhatják, így hát Fingon seregéhez álltak.

Maedhros bírta a naugrik segítségét mind haderő, mind fegyverek dolgában; s Nogrodban és Belegost kovácsműhelyeiben akkoriban folyt a munka. S összegyűjtötte ismét fivéreit és mindazokat, akik hajlandók voltak követni őket, és kiképezték Bór és Ulfang embereit is, ők meg további rokonaikat is elhívták keletről. Ráadásul nyugaton Fingon, Maedhros örök barátja kötött szövetséget Himringgel, Hithlumban pedig a Hador házából való emberek készültek a háborúra. Brethil erdejében Halmir, Haleth népének az ura gyűjtötte össze az embereit, s megelégsítették fejszéiket; ám Halmir még a háború előtt meghalt, s a fia, Haldir lett a nép parancsolója. S a hírek eljutottak Gondolinba is, Turgonhoz, a rejtett királyhoz.

Ám Maedhros túlságosan korán tette próbára az erejét, még mielőtt tervei teljesen beértek volna; s bár az orkokat kiűzték Beleriand északi részéről, s még Dorthonion is felszabadult egy időre, Morgoth tudomást szerzett a tündék meg a tündebáratok készülődéséről, s maga is föl tudott készülni ellenük. Számptalan kémet és árulót küldött szét, s az ő dolgai alakultak jobban, mert a hűtlen emberek akik titkon a szövetségesei voltak, jól ismerték Fingon fiainak titkos terveit.

Végül Maedhros, miután összegyűjtött minden tündét, embert és törpöt, akit csak tudott, elszánta magát, hogy megtámadja Angbandot keletről és nyugatról; s úgy tervezte, nyíltan, kibontott zászlókkal vonul át Anfauglithon. S amikor már kicsalogatta, ahogyan remélte, válaszul Morgoth seregét, akkor támad Fingon a Hithlum hágói felől; így Morgoth erejét mintegy kalapács és üllő közé szoríthatták volna, hogy aztán szétverjék. Mindehhez a jelet az a nagy jelzőtűz adta volna meg, amelyet Dorthonionban kellett gyújtani.

A kijelölt napon, Nyárközép napjának reggelén az eldák harsonái köszöntötték a felkelő Napot; és keleten fölemelték Feanor fiainak a lobogóját, nyugaton pedig Fingonét, az eldák nagykirályáét. Akkor Fingon lenézett Eithel Sirion falairól, s a serege ott rejtőzött az Ered Wethrin keleti oldalán lévő völgyekben és erdőkben, jól elrejtve az Ellenség szeme elől; ám Fingon tudta, hogy a sereg igen nagy. Mert ott volt minden nolda Hithlumból, a Falasból jött tündékkal meg Gwindor nargothrondi csapatával s nagy emberseregek is: a jobb oldalon állt Dor-lómin serege és Húrinnak meg fivérének, Huornak minden vitézsége, s hozzájuk társult Haldir is Brethilből sok erdei emberrel.

Akkor Fingon Thangorodrim felé tekintett, s látta fölötte a fekete felhőt meg a főlzálló fekete füstöt; s tudta, hogy Morgoth haragja fölébredt, hogy kihívásukat elfogadta. Kétség árnyéka szállt Fingon szívére, s keletre tekintett, hogy tünde szemével meglátja-e ott, amint Maedhros serege fölkavarja Anfauglith porát. Nem tudta, hogy Maedhros előnyomulását föltartóztatta az átkozott Uldor csele, aki hamis támadást jelzett neki Angbandból.

Ám ekkor kiáltás szállt föl, s röpiült a szél szárnyán völgyről völgyre, s a tündék meg az emberek ámulattal és örömmel emelték föl a hangjukat. Mert kéretlenül és váratlanul Turgon megnyitotta Gondolin körül a zárat, s előmasírozott tízezres serege fényes páncélban, lándzsák erdejével. S amikor Fingon meghallotta a távolból fivérének, Turgonnak a kürtét, elszállt szívéből az árnyék, s hangosan kiáltotta:

- Utúlie'n aure! Aiya Eldalie ar Atanatóri, utúlie'n aure! Eljött a nap! Nézzétek, eldák és emberek atyáinak népe, eljött a nap!

S akik hallották hatalmas hangját a hegyek közt visszhangozni, válaszul mind így kiáltottak:

- Auta i lóme! Múlik az éjszaka!

Morgoth pedig, aki nagyjából tudta, mit tettek és mit terveztek ellenségei, ezt a percet várta, s bízva abban, hogy áruló szolgálai föltartóztatják Maedhrost, s megakadályozzák ellenségei egyesülését, kiküldött egy látszólag nagy sereget (amely csupán része volt annak, amelyet fölkészített) Hithlum felé; ezek mind szürkésbarna köpenyt viseltek, a meztelen acél sehol sem látszott ki, ezért már jócskán Anfauglith homokját járták, mire megpillanthatták őket.

Akkor a noldák szíve megtüzesedett, s kapitányaik a síksápon akartak ellenségeikre támadni; ám Húrin ezt ellenezte, s azt mondta, óvakodjanak Morgoth cselvetéseitől, akinek az ereje mindig nagyobb, mint amekkorának lát szik, s a célja mindig más, mint amit mutat. S bár Maedhros közeledtének még semmi nyoma nem volt, és a sereg türelmetlenkedett, Húrin még mindig azt kérte, várjanak, hagyják az orkokat inkább áttörni a hegyek felé.

Morgoth nyugati kapitánya azonban azt a parancsot kapta, hogy mindenáron igyekezzen Fingon minél előbb kiugrasztani a hegyek közül. Ezért addig masírozott, amíg seregének arcvonala elérte a Sirion folyását, s fölsorakozott az Eithel Sirion erősségének falaitól addig a pontig, ahol a Rivil a Serech mocsaraiba ömlik; s Fingon előőrsei jól látták ellenségeik szemét. Ám az orkok nem kaptak választ kihívásukra, s gúnyos szavaik a torkukon akadtak, amikor a néma falakra meg a fenyegető hegyoldalakra pillantottak. Akkor Morgoth kapitánya lovasokat küldött olyasmivel, ami tárgyalásra készítheti az ellenséget, s azok Barad Eithel előretolt védőállásai elé lovagoltak. Ma-gukkal vitték Guilin fia Gelmirt, azt a nargothrondi urat, akit a Bragollachnál ejtettek foglyul, s akit megvakítottak. S az angbandi heroldok megmutatták őt a tündéknek, s így kiáltottak:

- Még sok ilyen van nálunk otthon, ám igyekeznetek kell, ha rájuk akartok találni, mert így bánunk majd velük, ha visszatérünk.

És levágták Gelmir kezét és lábát, s végül a fejét is a tündék szeme láttára, s a testet otthagyták.

Sajnálatos módon éppen ott volt az előretolt állásban Nargothrondi Gwindor, Gelmir fivére. A haragja egyszerűen tébollyá változott, s kirozott lóháton, számos lovassal együtt, üldözőbe vette a heroldokat, levágta őket, majd mélyen az ellenséges sereg sűrűjébe rontott. S ezt látva föllobogott az egész nolda sereg, Fingon föltette fehér sisakját, s megfúvatta a harsonáit, s Hithlum teljes serege előrontott hirtelen a hegyekből. A kivont kardokon villanó fény olyan volt, akár a tűz a nádasban; s oly ádáz és sebes volt támadásuk, hogy Morgoth tervei kis híján kudarcot vallottak. Mielőtt nyugatnak indított seregét megerősíthette volna, a sereget már el is söpörték, s Fingon zászlaja átszáguldott Anfauglithon, s már Angband falai előtt nyúlt a magasba. Mindvégig Gwindor haladt elől a nargothrondi tündékkal, s még most sem lehetett visszatartani őket; berontottak a Kapun, s levágták az öröket Angband lépcsőin, Morgoth pedig reszketett a trónján a mélyben, amikor meghallotta, hogyan döngetik az ajtaját. Ám ott csapdába estek, s mindet lemészárolták Gwindor kivételével, akit élve fogtak el, mert Fingon nem segíthetett.

Thangorodrim számtalan titkos ajtaján át küldte ki Morgoth várakozó fő seregét, s Fingon nagy veszteségeket szenvedve visszahátrált a falaktól.

Akkor Anfauglith síkján, a háború negyedik napján megkezdődött a Nirnaeth Arnoediad, a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatája, mert nincs dal vagy rege, amely elmondhatná minden fájdalmát. Fingon serege a homokon át visszavonult, s hátvédjeként elesett Haldin a haladok ura, s vele a brethilbeli emberek java, akik többé nem tértek vissza erdeikbe. Az ötödik napon pedig, amikor leszállt az éj, s még mindig messze voltak az Ered Wethrintől, az orkok körülvették Hithlum seregét, s reggelig küzdöttek, egyre közelebb nyomulva. **Reggel remény is támadt, amikor meghallották Turgon kürtjeit, amint elővonult Gondolin főseregével; mert azok délebbre állomásoztak a Sirion gázlóját őrizve, s Turgon visszafogta embereit a meggondolatlan támadástól. Most a fivére segítségére sietett, s a gondolinbeliek erősek voltak páncéljukban, soraik úgy fénylettek, mint acélfolyam a napon.**

A királyi őrség falanxa pedig átverekedte magát az orkok sorain, s Turgon utat vágott magának fivéréig; s azt beszélnek, hogy Turgon találkozására Húrínnal, aki Fingon oldalán állt, a csata közepette is örömteli volt. Megújult a remény a tündék szívében; s éppen ekkor, a reggel harmadik órájában fölhangzottak végre Maedhros harsonái kelet felől, s Feanor fiainak lobogói hátba támadták az ellenséget. Néhányan úgy vélik, az eldák még most is nyerhettek volna, ha mindenki hű marad, mert az orkok megingottak, támadásukat megfékeztek, s némelyikük már menekült is. Ám éppen amikor Maedhros élcsapata rátámadt az orkokra, Morgoth hadba vetette végső erejét, s Angband kiürült. Farkasok jöttek és farkas-lovasok, balrogok és sárkányok, s jött Glaurung is, a sárkányok atyja. A Nagy Féregnek immár valóban hatalmas volt az ereje s az iszonyata, tündék és emberek egyaránt semmivé lettek előtte, s ő Maedhros és Fingon serege közé furakodott, s szétválasztotta azokat.

Ám nem érhetett volna célt Morgoth sem farkassal, sem balroggal, sem sárkánnyal, ha nincsenek áruzó emberek.

Ebben az órában derült fény Ulfang cselszövésére. Sok keleti ember fordult meg és menekült el, mert szívüket eltöltötte a félelem és a sok hazugság; ám Ulfang fiai hirtelen átálltak Morgothhoz, s rátámadtak Feanor fiainak a hátvédcseregére, s olyan kavargást okoztak, hogy eljutottak egészen Maedhros zászlájáig. Nem kapták meg a jutalmat, amelyet Morgoth ígért nekik, mert Maglor levágta az átkozott Uldort, az árulás fejét, Bór fiai pedig végeztek Ulfasttal és Ulwarthtal, mielőtt őket is lemészárolták. De gonosz emberek egy újabb csoportja, akiket Uldor hívott s tartott rejtve a Keleti Hegyekben, most Maedhros seregére támadt, akiket immár három oldalról szorongattak; a sereg szétesett, szétszóródott, s ki-ki menekült, amerre látott. Ám a sors megkímélte Feanor fiait, s bár mindegyik megsebesült, egyik sem esett el, mert összetartottak, s összegyűjtve a noldák meg a naugrik maradékát, kivágták magukat a csatából, s a messzi keleten lévő Dolmed-hegy irányába menekültek.

A keleti seregből a legtávolabbi a belegosti törpök tartották magukat, akik így tettek szert nagy tiszteletre. Mert a törpök sokkal jobban állták a tüzet, mint a tündék vagy az emberek, s szokásuk volt a csatában förtelmes maszkokat is viselni, s azok jó szolgálatot tettek a sárkányokkal szemben. Ha ők nincsenek, Glaurung meg az ivadékai elpusztították volna a noldák maradékát is. Ám a naugrik kört alkottak Glaurung körül, amikor rájuk támadt, s még a sárkány erős páncélja sem nyújtott teljes védelmet nagy fejszéik ellen; s amikor Glaurung dühében megfordult, s lesújtotta Azaghalt, Belegost urát, s fölibe mászott, Azaghal a végső erejével kést döfött a hasába, s úgy megsebezte, hogy Glaurung elmenekült a csataterőről, s Angband minden barma rémülten követte. Akkor a törpök fölemelték Azaghal testét, s elvitték; lassú léptekkel haladtak, s mély hangon siratót énekeltek, mintha csak a maguk országában rendeznék a temetési ceremóniát, s többé nem törődtek ellenségeikkel; és senki nem merte megállítani őket.

A nyugati csatában pedig Fingorva és Turgonra háromszorta hatalmasabb ellenség támadt, mint az ő maradék erejük. Gothmog jött, a balrogok ura, Angband főkapitánya, és sötét éket vert a tünde seregbe, körülvéve Fingon királyt, s Turgont meg Húrint a Serech mocsárvidéke felé szorítva. Aztán Fingon felé fordult. Sötét találkozás volt ez. Fingon végtére egyedül állt, körötte halott testőrei, s küzdött Gothmoggal, amíg egy balrog hátulról nem dobott rá tűzpányvát. Akkor Gothmog levágta fekete fejszéjével, s amint széthasadt, fehér láng csapott ki Fingon sisakjából. Így esett el a noldák nagykirálya; s azok buzogányukkal a porba sulykolták a testét, s lobogóját, a kék-ezüstöt, megmártották vérenek tavában.

A mező elesett, ám Húrin és Huor meg Hador házának a maradéka még mindig szilárdan állt Gondolini Turgon oldalán, és Morgoth seregei még nem vehették be a Sirion gázlóját. Akkor Húrin így szólt Turgonhoz:

- Menj, uram, míg van idő! Mert már csak benned él az eldák reménye, s amíg Gondolin áll, Morgoth ismerni fogja szívében a félelmet.

Akkor Turgon így válaszolt:

- Nem soká maradhat már rejtve Gondolin, s ha fölfedik, a bukása lesz az.

Ám Huor is szólt, és így beszélt:

- De ha csak még egy kicsiny ideig áll, a te házadból származik majd a tündék és az emberek reménysége. Ezt mondom én neked, uram, a halálba indulók látásával: bár itt most örökre elválunk, és soha többé nem látom fehér falaidat, belőled és belőlem születik az új csillag. Isten veled!

És Maeglin, Turgon húgának fia, aki ott állt, hallotta ezeket a szavakat, s nem is feledte őket; de nem szólt semmit.

Akkor Turgon megfogadta Húrin és Huor tanácsát, és összeszedve Gondolin maradék seregét, meg akik még éltek Fingon népéből, visszavonult a Sirion gázlója felé; kapitányai pedig, Ecthelion és Glorfindel őrizték a jobb meg a balszárnyat, hogy egyetlen ellenség se juthasson át. Ám a hátvédet a dor-lómini emberek alkották, ahogyan Húrin és Huor kívánta, mert szívük nem kívánta elhagyni az északi vidéket, s ha már vissza nem nyerhették otthonukat, ott akartak harcolni a végsőkéig. Így tették jóvá Uldor árulását; s mindazon tettek közül, amelyeket az emberek atyái végrehajtottak a tündékért, a dor-lómini emberek végső kitartása az egyik legnevezetesebb.

Így hát Turgon kiverelkedte magát dél felé, és Húrin meg Huor védelme alatt levonult a Sirionon, és megmenekült; és eltűnt a hegyekben, és elrejtőzött Morgoth szeme elől. A fivérek pedig maguk köré gyűjtötték Hador házának maradékát, s lépcsőről lépésre hátráltak, amíg végre a Serech mocsárvidékére értek, s ott volt előttük a Rivil-patak. Ott megálltak, s nem mozdultak többé egy tapodtat sem.

Akkor Angband egész serege rájuk támadt, a holttestekből készült már a híd a folyón, s úgy köröztek a hithlumiak maradéka körül, akár a szökőár a szikla körül. S amikor a Nap már lemenőben volt a hatodik napon, s az Ered Wethrin árnya egyre sötétebb lett, ott esett el Huor, aki-nek mérgezett nyílvevő talált a szemébe, s körötte holtan feküdt halomban Hador minden vitéze; s az orkok levágták a fejüket, s halomba hordták, amely aranyként csillogott a lemenő nap fényében.

Végül már csak Húrin állt egyedül. Akkor eldobta a pajzsát, s két kézzel forgatta fejszéjét; s azt mondja az ének, hogy a fejsze addig füstölgött Gothmog troll őrének a fekete véreben, míg el nem olvadt, s valahányszor sújtott, Húrin így kiáltott: "Aure entuluva! Újra fölkel a nap!" Tizenhétszer kiáltott így Húrin; végül mégis élve fogták el Morgoth parancsára, mert az orkok belékapaszkodtak

kezükkel, s azok még akkor is markolták, amikor a karjukat levágta, és mindig újak és újak jöttek, s végül tömegük maga alá temette Húrint. És Gothmog megkötözte, és gúnyolódva hurcolta Angbandba.

Így ért véget a Nirnaeth Arnoediad, amikor a Nap lenyugodott a tenger mögött. Éjszaka borult Hithlumra, és nagy vihar támadt nyugat felől.

Nagy volt Morgoth diadala, s győzelmét a szíve szerint érte el; mert ember vette el ember életét, s árulta el az eldákat, s félelem és gyűlölség támadt azok között, akiknek egyesülniük kellett volna ellene. Attól a naptól kezdve a tündék elhidegültek az emberektől, az edánok három házát kivéve.

Fingon birodalma nem létezett; Feanor fiai pedig úgy hányódtak, mint falevelek a szélben. Seregük szétszóródott, szövetségük szétesett; vad erdei életet éltek az Ered Lindon lábainál az ossiriandi zöld-tündékek keveredve, megfosztva hajdani hatalmuktól és dicsőségüktől. Brethilben még élt néhány halad az erdő védelmében, s Haldir fia Handir uralta őket; ám Hithlumba nem tért vissza soha senki Fingon seregéből, sem Hador házából, és hír sem jött a csatáról és uraik sorsáról. Morgoth pedig odaküldte a keleti embereket, akik a szolgálatában álltak; megtagadta tőlük a gazdag beleriandi földeket, amelyeket nekik ígért, s bezárta őket Hithlumba, s megtiltotta, hogy onnan eljöjjenek. Így jutalmazta őket azért, hogy elárulták Maedhrost: fosztogathatták és zaklathatták Hador népéből az öregeket meg az asszonyokat meg a gyermekeket. A hithlumi eldák maradványait az északi bányákba hurcolták, ahol rabszolgaként dolgoztak, csupán néhány menekült Morgoth elől a vadonba meg a hegyekbe.

Az orkok meg a farkasok szabadon járták északot, s egyre délebbre merészkedtek Beleriandba, egészen Nantathrenig, a Fűzfák Földjéig és Ossiriand határáig, és senki sem járhatta biztonságban az utat vagy a vadont. Doriath megmaradt ugyan, s Nargothrond csarnokai rejtve voltak; ám Morgoth nem sokat törődött velük, talán mert nem sokat tudott róluk, vagy mert még nem főtt el az idejük gonosz céljai mélyén. Sokan menekültek a kikötőkbe, és találtak menedékre Círdan falai mögött, s a hajósok le-föl járták a partot, s gyors partraszállásokkal zaklatták az ellenséget. De a következő évben, még a tél beállta előtt, Morgoth nagy sereget küldött Hithlumon és Nevraston át, akik lejöttek a Brithon meg a Nenning folyókon, s földülték az egész Falast, s megostromolták Brithombar és Eglarest falait. Kovácsokat és bányászokat és tűzserészeket hoztak, s nagy masinákat állítottak föl; s bármily vitéz volt is az ellenállás, végül csak ledöntötték a falakat. Akkor romba dőltek a kikötők, Barad Nimras tornya leomlott, s Círdan népének javát lemészárolták, vagy foglyul ejtették. Ám néhányan hajóra szálltak, s elmenekültek a tengeren; s köztük volt Ereinion Gil-galad is, Fingon fia, akit apja a kikötőkbe küldött a Daltor Bragollach után. Ez a néptöredék Círdannal Balar szigetétől délre hajózott, s menedéket teremtett mindazok számára, akik eljutottak oda; mert megvetették a lábukat a Sirion torkolatánál is, és sok könnyű és gyors hajó rejtőzött ott a vizeken, ahol a növényzet erős volt, mint egy vár.

S amikor Turgon tudomást szerzett erről, követeket küldött a Sirion torkolatához, és Círdan, a Hajóács segítségét kérte. Turgon parancsára Círdan hét gyors hajót épített, s azok útnak indultak nyugat felé; ám hír sem jött róluk többé Balarba, csupán egyetlenről, az utolsóról. Annak a hajónak a matrózai sokáig hányódtak a tengeren, s végül hatalmas viharba kerültek, mikor már újra meglátták Középfölde partját; ám egyiküket megmentette Ulmo Osse haragjától, s a hullámok a hátukra vették, és partra vetették Nevrastban. Voronwe volt a neve; s azon követek egyike volt, akiket Turgon küldött Gondolinból.

Morgoth gondolatai egyre Turgon körül forogtak, mert Turgon elmenekült előle, pedig ő volt minden ellenségei közül az, akit leginkább el akart fogni vagy pusztítani. S ez nyugtalanította Morgothot, s megkeserítette diadalát, mert a Fingolfin dicsőséges házából való Turgon most már joggal volt

minden noldák királya; Morgoth pedig félté és gyűlölte Fingolfin házát, mert bírták ellenségének, Ulmónak a barátságát, meg a seb miatt is, amelyet Fingolfin ejtett rajta kardjával. Ám egész nemzetségéből Turgont félté a legjobban Morgoth, mert már Valinorban felfigyelt Turgonra, mert ha az a közelében volt, Morgoth lelkére árny borult, amely azt jelezte, hogy valami titokzatos, még ismeretlen módon Turgon fogja a vesztét okozni.

Ezért Húrint Morgoth elé vitték, mert Morgoth tudta, hogy Húrin bírja Gondolin királyának a barátságát; ám Húrin dacolt Morgothtal, s kigúnyolta. Akkor Morgoth megátkozta Húrint és Morwent és minden ivadékukat, és sötét és keserű végzetet küldött rájuk; Húrin pedig kihozatta börtönéből, s egy kőtrónusra ültette magasan a Thangorodrim oldalán. Ott tartotta fogva Morgoth hatalma, aki odaállt mellé, s ismét megátkozta, így:

- Ül csak itt, s tekints le a földekre, ahol csupa gonosz és elkésérítő éri majd azokat, akiket szeretsz. Gúnyolni mertél, kétségbe merted vonni Melkornak, Arda minden sorsai mesterének a hatalmát. Ezért az én szememmel fogsz látni, s az én fülemmel hallani, s nem mozdulhatsz innen, amíg minden be nem telt a keserű végig.

S úgy is lett; ám arról nem esett szó soha, hogy Húrin valaha is kegyelmet vagy halált kért volna Morgothtól, akár magának, akár bárkinek a nemzetségéből.

Morgoth parancsára az orkok nagy munkával összeszedték mindazoknak a testét, akik elestek a Nagy Csatában, s minden szerszámukat és fegyverüket, s mindezt nagy halomba rakták az Anfauglith közepén; olyan volt az, mint egy hegy, s messziről látszott. Haudh-en-Ndenginnek neveztek a tündék, a Legyilkoltak Hegyének, és Haudh-en-Nirnaethnek, a Könnyek Hegyének. Ám kibújt s ismét hosszúra és zöldre növekedett a fű azon a hegyen, s egyedül ott a Morgoth művelte sivatagban; s Morgoth egyetlen teremtménye sem tette a lábát többé arra a földre, amely alatt az eldák és az edánok kardjai rozsdásodtak.

Gondolin bukása

(A szilmarilok)

Húrin fivére, Huor elesett a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatájában; s annak az évnek a telén a felesége, Rían gyermeket szült Mithrim vad vidékén, akit Tuornak nevezett el, s akit Annael, azoknak a szürke-tündéknek az egyike nevelt, akik akkoriban még azokban a hegyekben éltek. Amikor pedig Tuor tizenhat éves volt, a tündék úgy határoztak, hogy elhagyják az Androth barlangjait, ahol laktak, és titokban a Sirion kikötőibe mennek messze délre; ám orkok és keleti emberek támadtak rájuk, mielőtt elmenekülhettek volna, és Tuort elfogta és rabszolgájává tette Lorgan, a hithlumi keleti emberek törzsfőnöke. Három évig tűrte Tuor a szolgaságot, ám végül megszökött, visszatért az Androth barlangjaiba, ahol aztán egyedül élt, és annyi kárt okozott a keleti embereknek, hogy Lorgan vérdíjat tűzött ki a fejére.

Amikor pedig Tuor már négy esztendeje élte a törvényenkívüliek életét, Ulmo azt sugallta neki, hogy hagyja el atyái földjét, mert Tuort választotta tervei eszközéül; és Tuor ismét elhagyta az Androth barlangjait, és nyugatra tartott Dor-lóminon át, és megtalálta az Annon-in-Gelydhet, a Noldák Kapuját, amelyet Turgon népe épített, amikor hajdanán Nevrastban éltek. Onnan sötét alagút vezetett a hegyek alatt a Cirith Ninniachhoz, a Szívárványszakadékhoz, melyen át sodró erejű víz tört a nyugati tenger felé. Így esett, hogy Tuor Hithlumból való távozását nem vette észre sem ember, sem ork, és Morgoth sem tudott róla.

Tuor pedig Nevrastba ért, s amint megpillantotta Belegaert, a Nagy Tengert, nyomban beleszeretett, s a tenger hangja soha nem szűnt többé fülében, sem a tenger iránti vágyakozás szívében, s olyan

nyugtalanság kerítette hatalmába, amely végül Ulmo birodalmának szívébe kergette. Akkor Tuor egyedül élt Nevrastban, s elmúlt a nyár, és Nargothrond végzete közeledett; ám amikor beköszöntött az ősz, Tuor hét hattyút látott dél felé röpködni, s ebben jelet látott, hogy túlságosan sokáig maradt, s követte a hattyúk röptét a tenger partján. Végül eljutott Vinyamar elhagyott csarnokába a Taras-hegy alatt, s belépett, és megtalálta a pajzsot, a páncélinget, a kardot meg a sisakot, amelyeket Turgon hagyott ott egykor Ulmo parancsára; s fölöltötte ezeket a fegyvereket, és lement a partra. Ám nagy vihar támadt nyugatról, s abból a viharból kiemelkedett Ulmo, a Vizek Ura teljes fenségében, és beszélt Tuorhoz a tenger partján. És megparancsolta neki, hogy menjen tovább, és keresse meg Gondolin rejtett királyságát, s egy köpenyt adott Tuornak, hogy az burkolja árnyékba, s rejtse el ellenségei elől.

Reggel pedig, amikor elmúlt a vihar, Tuor egy tündét látott Vinyamar falai mellett állni; Aranwe fia Voronwe volt az, Gondolinból, aki az utolsó hajón utazott, amelyet Turgon nyugatra küldött. De amikor Középföldre visszatérőben a végtelen óceánról a hajó hatalmas viharba került, pedig már látták a partot, Ulmo egyedül Voronwét kapta föl az összes tengerészek közül, s tette partra Vinyamar közelében; s amikor meghallotta, hogy mit parancsolt Tuornak a Vizek Ura, Voronwe elámult, s nem tagadta meg, hogy Tuort Gondolin rejtett kapujához vezesse. Ezért együtt indultak útnak, s amikor rájuk is lecsapott északról a Hosszú Tél, ők óvatosan haladtak tovább kelet felé az Árnyékhegység lába mentén.

Utazásaik során végre Ivrin tavaihoz értek, és szomorúan látták, hogyan mocskolta be a vizeket ott Glaurung, a sárkány; ám látták akkor éppen valakit sietősen északra tartani, magas ember volt az, feketében, a kezében fekete karddal. De nem tudták, hogy kicsoda, sem azt, hogy mi történt délen, s az ember elment mellettük, és ők mit sem szóltak.

S végül Ulmo hatalmának segítségével eljutottak Gondolin rejtett kapujához, s átmenve az alagúton, elérték a belső kaput, ahol az örök foglyul ejtették őket. Fölvezették őket Orfalch Echor széles síkjára, amelyet hét kapu őrzött, s az emelkedő út végén álló nagykapu őre elé, Ecthelion elé vitték; ott pedig Tuor levetette köpenyét, s a Vinyamarban magára öltött fegyverzethől látták, hogy valóban Ulmo küldte. S akkor Tuor lenézett Tumladen szépséges völgyére, amely zöldellő ékkőként csillogott a hegyek ölén, s látta távolabb az Amon Gwareth sziklás magasában a nagy Gondolint, a hétnevű várost, melynek híre és dicsősége túlszárnyalta minden más városét ezen a világon. Ecthelion parancsára megfűjták a kürtöket a nagykapu tornyaiban, s távolból, de tisztán hangzott föl a válaszkürtszó a város fehér falain, amelyeket rózsásra festett a pirkadat.

Így lovagolt át Huor fia Tumladenen, s így ért Gondolin kapujához, s miután megmászta a város széles lépcsőjét, eljutott végre a Király Tornyához, s látta a Valinori Fák képmásait. Aztán Tuor megállt Fingolfin fia Turgon, a noldák nagykirálya előtt, akinek a jobbán Maeglin ült, hűgának a fia, a balján pedig a lánya, Idril Celebrindal; s akik hallották Tuor beszédét, elámultak, s nemigen hitték, hogy az emberek halandó fajából való, mert szavai a Vizek Urának szavai voltak, aki eljött hozzá azon az órán. S figyelmeztette Turgont, hogy Mandos átka most már sebesen halad beteljesedése felé, és a noldák minden művének pusztulnia kell, s megparancsolta, hogy a király hagyja el a szépséges várost, amit épített, és a Sirion hátán hajózzon a tengerhez.

Akkor Turgon megfontolta Ulmo tanácsát, s eszébe jutottak a szavak, amelyeket még Vinyamarban hallott: "Ne szeresd túlságosan kezed munkáját és szíved művét, s ne feledd, hogy a noldák igaz reménye nyugaton van, s a tengerről jön." Ám Turgon közben elbizakodott lett, s Gondolin oly szép volt, mint hajdan a tünde Tirion, s a király még mindig hitt a város titkos és legyőzhetetlen erejében, még ha egy vala cáfolta is ezt; és a Nirnaeth Arnoediad után a város népe soha többé nem kívánt beleavatkozni a külső földeken élő tündék és emberek dolgába, sem visszatérni vérszen és rettegésen

át nyugatra. Úttalan és elvarázsolt hegyeik mögé zárkózva senkit sem engedtek maguk közé, még akkor sem, ha Morgoth gyűlölete üldözte szegényt, s a kinti eseményekről alig-alig kaptak híreket, de nem is igen törődtek velük. Angband kémei hiába kutattak utánuk, létezésüknek csupán híre volt, városuk helye megfejthetetlen rejtély. A király tanácsában Maeglin mindig Tuor ellen szólt, s szavai annál többet nyomtak a latban, mert összezsengtek Turgon szívének szavával, s a király végül megtagadta Ulmo parancsát, s elutasította tanácsát. Ám a vala szavában újra meghallotta azokat a szavakat, amelyeket egykor Araman partján mondtak ki, a noldák indulásakor, s Turgon szívében fölébredt az árulástól való rettegés. Ezért a Határhegyekben lévő rejtett kapu bejáratát is eltorlaszoltatta, s attól kezdve többé senki sem hagyta el Gondolint sem háború, sem béke dolgában, amíg a város állt. Thorondor, a Sasok Ura hozott hírt Nargothrond vesztéről, aztán Thingolnak meg örökösének, Diornak a legyilkolásáról és Doriath pusztulásáról, ám Turgon elzárta fülét a külvilág bajai elől, s megesküdött, hogy soha nem harcol Feanor egyetlen fiának az oldalán sem, népének pedig megtiltotta, hogy átlépjék a hegyek természetes ostromzárát.

És Tuor Gondolinban maradt, mert megbűvölte a város dicsősége és szépsége és népének bölcsessége; s Tuor naggyá növekedett testben-szellemben egyaránt, és igen sokat megtanult a száműzött tündék tudományából. Idril szíve pedig felé fordult, s az övé a lány felé; s Maeglin titkos gyűlölete egyre nőtt, mert mindennél jobban kívánta bírni Gondolin királyának egyetlen örökösét. Ám Tuor oly magasan állt a király kegyében, hogy amikor már hét éve élt a városban, Turgon még a lánya kezét sem tagadta meg tőle; mert bár nem figyelmezett Ulmo parancsára, megértette, hogy a noldák sorsa egybefonódott azéval, akit Ulmo küldött; s nem feledte Huor szavait sem, melyeket akkor mondott, amikor Gondolin serege elindult a Megszámálhatatlan Könnyek Csatájába.

Akkor nagy és örömteli ünnepet ültek, mert Tuor megnyerte mindenki szívét, kivéve Maeglint és titkos követőit; s így kötött meg a tündék és az emberek második szövetsége.

A következő esztendő tavaszán született Gondolinban Fél-tünde Earendil, Tuor és Idril Celebrindal fia; s akkor éppen ötszáz és három év telt el azóta, hogy a noldák Középföldre érkeztek. Csodálatosan szép volt Earendil, mert olyan fény ragyogott az arcán, akár az égbolt fénye, s élt benne az eldák szépsége és bölcsessége meg a Hajdankor embereinek ereje és kitartása egyaránt; s a tenger mindig ott beszélt szívében és fejében éppúgy, ahogyan az apjának.

Gondolin napjai akkor még örömben és békében teltek, és senki sem tudta, hogy Morgoth tudomást szerzett a Rejtett Királyság hollétéről Húrin kiáltásából, amikor az a vadonban állt a Határhegyeken túl, s nem találva a bevezető utat, kétségbeesetten szólította Turgont. Morgoth gondolatai attól kezdve egyre az Anach és a Sirion felső folyása közti hegyes vidéken jártak, ahol a szolgálói sosem; de angbandi kém még mindig nem juthatott oda a sasok ébersége miatt, akik akadályozták Morgoth terveinek beteljesedését. Ám Idril Celebrindal bölcs volt, és látta a jövőt, s a szíve megkeseredett, és rossz előérzet ült lelkére, akár a felhő. Ezért abban az időben készített meg egy titkos utat, amely kivezetett a városból a felszín alatt, s jóval a falakon túl, az Amon Gwarethtől északra bukkant a felszínre; s elérte, hogy a munkárol csupán kevesen tudjanak, és ne jusson el a híre Maeglin füléhez.

Történt pedig egyszer, amikor Earendil még ifjú volt, hogy Maeglinnak nyoma veszett. Mert ő, mint tudjuk, mindennél jobban kedvelte a bányászkodást meg a fémteléreik föl kutatását, és mestere és vezetője volt azoknak a tündéknek, akik a hegyekben dolgoztak távol a várostól, s fémeket kerestek, hogy belőlük mindenféle háborúban vagy békében használható - dolgokat kovácsoljanak. S embereivel Maeglin gyakran túlment a hegyek határán, s a király nem tudta, hogy megszegették a tilalmát; s így történt, mert a sors így akarta, hogy Maeglint orkok ejtették foglyul, s elvitték Angbandba. Maeglin nem volt sem gyöngye, sem gyáva, ám olyan gyötrelmekkel fenyegették, amelyek megtörték a lelkét, s azzal vásárolta meg Morgohtól az életét és a szabadságát, hogy elárulta neki

Gondolin pontos helyét s azt is, hogyan lehet a legjobban megtámadni. Nagy volt valóban Morgoth öröme, s Maeglinnak ígérte Gondolint mint szövetségesének, s neki Idril Celebrindalt is a város bevétele után; s valóban, az Idril iránti vágyakozás meg a Tuor iránti gyűlölet tette még könnyebbé Maeglin számára az árulást, a legförtelmesebbet a Hajdankorban. És Morgoth visszaküldte Maeglint Gondolinba, hogy ne gyanítsák az árulást, s hogy Maeglin belülről segítse a támadást, ha eljön az óra; s Maeglin a király házában lakozott mosolygó arccal és gonosz szívvel, Idrilre pedig egyre, jobban ráborult a sötétség.

Végül amikor Earendil hétéves volt, Morgoth készen állt, s Gondolinra eresztette balrogeit és orkókat és farkasait, s mentek velük sárkányok is Glaurung ivadékai közül, akik most már sokan voltak, s mind iszonyúak. Morgoth serege az északi hegyeken kelt át, ahol legnagyobb volt a magasság és legcsékélyebb az éberség, s éjszaka értek oda egy ünnep előestéjén, amikor Gondolin egész népe a falakon volt, hogy a fölkelő Napot várja, s dallal köszöntse jöttét; mert nagy ünnep volt az a reggel, s a Nap Kapujának nevezték. Ám a vörös fény az északi hegyekben bukkant föl, nem keleten, s nem állt meg, míg az ellenség el nem érte Gondolin falait, s reménytelenül körülzárt a várost. A Gondolin Eleste hosszan elregéli, milyen dicső tetteket vittek végbe harcosaik nemes házainak fejei, s köztük Tuor; hogyan harcolt Ecthelion Gothmoggal, a Balrogok Urával a király terén, ahol mindketten végeztek a másikkal, s hogyan védelmezte Turgon tornyát a háza népe, amíg a torony le nem dőlt, s eleste dicső volt, akár csak Turgon eleste romjai között.

Tuor meg akarta menteni Idrilt, ám Maeglin a hatalmába kerítette az asszonyt és Earendilt; és Tuor megvívott Maeglinnal a falakon, és lehajította, s Maeglin teste háromszor ütődött az Amon Gwareth sziklás oldalához, mielőtt a lángok közé zuhant odalent. Akkor Tuor és Idril elvezették a maradék népet, akiket ki tudtak menteni az égésből a titkos úton, amelyet Idril építtetett; s erről az útról Angband kapitányai nem tudtak, s nem gondolták volna, hogy a menekülők északnak fognak tartani a legmagasabb hegyek és Angband közelsége felé. Az égés füstje meg a Gondolin gyönyörű szökőkútjaiból a sárkányok tüzeitől fölcsapó pára gyászos ködként borult Tumladen völgyére; ez segítette Tuornak és csapatának menekülését, mert még hosszú utat kellett megtenniük a szabadban az alagút szájától a hegyek lábáig. Ám odaértek, s nyomorúságosan, reményüket veszelve kezdtek mászni, mert a magasban iszonyatos hideg volt, köztük pedig sok volt a sebesült meg az asszony és a gyermek.

Volt ott egy félelmes hágó, Cirith Thoronath volt a neve, a Sasok Hasadéka, ahol a legmagasabb csúcsok árnyékában keskeny ösvény kanyargott; jobb felől meredek sziklafal állt, balra pedig félelmes szakadék zuhant a semmibe. Ezen a keskeny ösvényen haladtak, amikor orkok támadták meg őket, mert Morgoth öröket állított az összes környező hegyekre, s volt velük egy balrog is. Szörnyűséges bajban voltak akkor, s aligha mentette volna meg őket az aranyhajú Glorfindelnek, a Gondolin Aranyvirága háza fejének a vitézsége, ha Thorondor nem jön a segítségükre.

Számos dal megénekli Glorfindel viadalát a balroggal a magas sziklacsúcson, ahonnan mindketten sebesülten zuhantak a mélybe. Ám lecsaptak a sasok az orkokra, s azok ordítva menekültek előlük, s mindet legyilkolták és a mélybe hajították úgy, hogy a gondolini menekültekről csak jóval később jutott hír Morgothhoz. Akkor Thorondor fölhozta Glorfindel testét a mélyből, s eltemették egy kőhalom alá az ösvény mentén; s a dombon zöld pázsit nőtt, és sárga virágok nyíltak, míg csak meg nem változott a világ.

Így vezette hát Huor fia Tuor Gondolin népének maradékát a hegyeken át, s jutottak a Sirion völgyébe, s dél felé menekültek nehéz és veszélyes utakon, míg eljutottak Nan-tathrenbe, a Fűzfaföldre, ahol Ulmo hatalma még élt a nagy folyóban, amely körülvette őket. Ott megpihentek, s gyógyították fáradtságukat és sebeiket, ám bánatuk nem enyhült. S ott ünnepet ültek Gondolin meg

az ott elveszett tündék emlékére, siratták a lányokat és az asszonyokat meg a király harcosait; és sok-sok dalt daloltak Glorfindelről, a kedvesről, Nan-tathren fűzfái alatt, amikor a végéhez közeledett az esztendő. Ott Tuor költött egy dalt fiának, Earendilnek arról, hogyan jött egykor Ulmo, a Vizek Ura Nevrastba, s ekkor fölébredt a szívében a tenger utáni vágyakozás, de a fiáéban is. Ezért Idril és Tuor odahagyták Nan-tathrent, s a folyón délre hajóztak a tengerhez; s ott laktak a Sirion torkolatánál, s népük csat lakozott Dior lánya Elwing népéhez, akik valamivel korábban menekültek oda. S amikor Balarba eljutott a híre Gondolin bukásának és Turgon halálának, Fingon fia Ereinion Gil-galad lett a noldák nagykirálya Középföldén.

Morgoth pedig úgy vélte, hogy győzelme teljes, mert nem sokat törődött Feanor fiaival meg az esküjükkel, amely neki soha nem okozott kárt, inkább legnagyobb segítségére szolgált; s nevetett sötét lelke, s nem sajnálta az egyetlen szilmarilt, amelyet elveszített, mert úgy érezte, az fogja elpusztítani az eldák végső maradványát is Középföldén, s akkor nem lesz több gondja velük. Ha tudott is a Sirion torkolatánál lakókról, nem adta jelét, várta a maga idejét, s hogy az eskü meg a hazugság elvégezze munkáját. Pedig a Sirion meg a tenger mellett új tünde nép növekedett, Doriath és Gondolin maradványa, s Balarból eljöttek közéjük Círdan tengerészei, s hajókat kezdtek építeni, s tengerre szálltak, s mindig Arvernien partjainak közelében maradtak, ahol Ulmo hatalmas volt.

És azt beszéltek, Ulmo Valinorba ment akkor a mély vizekből, és szólt a valáknak a tündék szükségéről, s kérte, hogy bocsássanak meg nekik, és mentsék meg őket Morgoth egyre növekvő hatalmától, s nyerjék vissza a szilmarilokat, mert bennük él a Boldog Napok fénye, amikor még a Két Fa világított Valinorban. De Manwét nem hatotta meg, s ugyan ki ismeri az ő szívének szándékát? A bölcsék azt tartják, hogy még nem érkezett el akkor az idő; s hogy csupán egyvalaki szólhat egy személyben a tündék és az emberek ügyéért, kérhet bocsánatot gonosz cselekedeteikért és szánalmat bajaikban, s indíthatja meg az Erők szívét; s talán úgy volt, hogy Feanor esküjét maga Manwe sem oldhatta fel, amíg be nem teljesült, s Feanor fiai le nem mondták a szemérmetlenül követelt szilmarilokról. Mert a szilmarilokban élő fényt a valák teremtették.

Tuor pedig érezte közeledni az öregséget, s a tenger mélye egyre jobban vonzotta a szívét. Ezért nagy hajót épített, s azt Earráménak, Tenger-Szárnynak nevezte; és Idril Celebrindallal vitorlát bontottak napnyugtakor nyugat felé, s nem szólt róluk több ének. Ám későbbi korokban azt dalolták, hogy a halandók közül egyedül Tuor nyert helyet az idősebb faj tagjai közt, s a noldák közé sorolták, akiket szeretett, és sorsa különvált az emberek sorsától.

Tuor Gondolinba jöveteléről

(Befejezetlen regék)

Rían, Huor felesége Hador házában népe között élt, de amikor megjött Dor-lóminba a hír a Nirnaeth Arnoediadról, a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatajáról, és ő mégsem tudott meg semmit az ura sorsáról, kétségbeesésében elbujdokolt a vadonba. Ott is lelte volna halálát, ha a szürketündék nem jönnek segítségére. E népnek ugyanis volt egy települése a Mithrim-tótól nyugatra elterülő hegységben; oda vitték magukkal Ríant is, aki ott szülte meg fiát még a Sírátás Évének letelte előtt.

És így szólt Rían a tündékhez: - Legyen a neve Tuor, mert ezt a nevet választotta számára az apja, mielőtt még a háború közénk állt volna. Kérlek, vegyétek őt gyámságotokba és tartsátok elrejtve, mert íme megjövendölöm, hogy tündékre is, emberekre is nagy jót hoz majd. Nekem azonban el kell mennem az én uram, Huor megkeresésére.

A tündék ekkor igen megszánták, de egyikük, bizonyos Annael, aki e nép minden hadra kelt fia közül egyedül tért vissza a Nirnaethból, így szólt hozzá:

- Bármily fájdalmas, úrnóm, de immár köztudott, hogy Huor elesett fivére, Húrin oldalán, és hitem szerint ott nyugszik abban a nagy halomban, amelyet az orkok a csatatéren emeltek az elesettek teteméből.

Így aztán Rían útra kelt, elhagyta a tündék lakhelyét, áthaladt Mithrim vidékén, és eljutott az Anfauglith pusztaságában emelkedő Haudh-en-Ndenginhez, a Nagy Sírhalomhoz, ahol aztán lehanyatlott a földre és meghalt. A tündék azonban gondját viselték Huor csecsemő fiának, és Tuor közöttük nőtt fel. Szép arcával, aranyszőke hajával apja családjára ütött, magasra nőtt, erős lett és bátor, és mert a tündék nevelték, tudásban és ügyességben semmivel sem maradt el az északra tört nagy romlás előtti adán hercegektől.

Ám ahogy teltek-múltak az évek, úgy lett egyre nehezebb és veszedelmesebb a Hithlum-vidék hajdani lakosságából megmaradt tündék és emberek élete. Mert ahogy az másutt le van írva, Morgoth megszegte a szolgálatába szegődött keletlakóknak tett ígéretét, és megtagadta tőlük az annyira vágyott, dús beleriandi földeket; elűzte ezt a gonosz népséget Hithlumba, és azt jelölte ki számukra lakóhelyül. A keletlakók immár elfordultak szívükben Morgothtól, de félelmükben továbbra is szolgálták. A tündenépet szívből gyűlölték, és csak megvetést éreztek Hador Házának megmaradt tagjai (javarészt öregek, nők és gyermekek) iránt: elnyomták őket, erőszakkal vették nőül leányaikat, földjüket, javaikat elragadták, gyermekeiket pedig rabszolgaságba vetették. Az orkok kedvük szerint jöttek-mentek az egész vidéken; a még ott rekedt tündéket a hegyi erődökbe szorították vissza, sokukat pedig fogolyként hurcolták az angbandi bányákba, hogy ott Morgoth rabszolgáiként dolgozzanak.

Ezért hát Annael az androthi barlangokba vezette a maga csekély számú népét; ott tengették életüket szorongások közepette, mígnem Tuor betöltötte tizenhatodik évét, megizmosodott, elsajátította a fegyverforgatást, és ügyesen bánt a szürketündék bárdjával és íjával.

A népét ért sérelmek hallatán felizzott szívében a harag, és máris indult volna, hogy bosszút álljon értük az orkokon és a keletlakókon. Annael azonban megtiltotta ezt.

- A te végzeted másutt, innen távol vár rád, Huor fia Tuor - mondta. - Ez a föld csak akkor szabadul meg Morgoth árnyékától, ha majd maga a Thangorodrim is leomlik. Ezért végre mi is elszántuk magunkat, hogy továbbköltözzünk; elindulunk délnek, és velünk jössz te is.

- De hogyan bújunk ki ellenségeink hálójából? - kérdezte Tuor. - Hiszen ennyien nem vonulhatunk észrevétlen!

- Nem fogunk mindenki szeme láttára vonulni - jelentette ki Annael -, és ha a szerencse mellénk szegődik, eljutunk a titkos úthoz, amelyet mi Annon-in-Gelydhnek, a Noldák Kapujának nevezünk, mert az ő ügyes kezű népük építette valamikor régen, Turgon idejében.

Ettől a névtől Tuor izgalomba jött, bár maga sem tudta, miért, és kifaggatta Annaelt Turgonról.

- Fingolfin fia ő - magyarázta Annael -, és Fingon eleste után a noldák nagykirályává emelték. Most is él még, s ő Morgoth legrettegettebb ellensége. Azért menekült meg a Nirnaeth romlásából, mert a dor-lómini Húrin és Huor, a te apád tartották mögötte a Sirion átkelőhelyeit.

- Akkor megyek és megkeresem Turgont - jelentette ki Tuor. - Hiszen apám kedvéért bizonyára segít majd nekem...

- Ez lehetetlen - mondta Annael -, mert a vára rejtve van mind a tündék, mind az emberek elől, és még azt sem tudjuk, hol áll. Meglehet, néhányan a noldák közül ismerik az oda vezető utat, de senkinek sem fogják elárulni. Ám ha szólni kívánnál velük, tedd, amit mondok, és csatlakozz hozzánk; a távoli déli kikötőkben talán összeakadsz a Rejtett Királyságból jött vándorokkal.

Így történt, hogy a tündék elhagyták az androthi barlangokat, és velük tartott Tuor is. Ellenségeik azonban szüntelen figyelték lakóhelyüket, s így nemsokára észrevették távozásukat. Alighogy a tündék leértek a hegyekből, és elindultak a síkságon, máris megrohanta őket egy erős csapat ork és keletlakó, és szétkergették a menetet; a menekülőket szanaszét szóródtak a közelgő sötétségben. Tuor szívében azonban izzott a harci láz; ő nem menekült el, hanem ifjú létére is úgy vagdalkozott bárdjával, mint előtte az apja. Hosszú időn át állta a sarat, és sok támadóját levágta, de végül mégis győzött a túlerő: foglyul ejtették, és Lorgan, a keletlakó elé vezették. Mármost ezt a Lorgant a keletlakók vezérének tartották, s ő Morgoth hűbéreseként egész Dor-lómin urának mondta magát; Tuort pedig rabszolgájává tette. Tuorra nehéz, keserű élet várt, mivel Lorgannak különös élvezetet szerzett, hogy mint a korábbi urak rokonával, csak annál kegyetlenebbül bánjon vele; elhatározta, hogy ha csak lehet, megtöri Hador Házának büszkeségét. Tuor azonban tudta, mi a bölcsesség; éber türelemmel viselt el minden fájdalmat és megaláztatást. Ezért aztán sorsa idővel könnyebb lett, és legalább nem éheztek, mint Lorgan számos más boldogtalan rabszolgáját. Tuor ugyanis erős volt és ügyes kezű, Lorgan pedig jól táplálta igavonó barmait, legalábbis amíg fiatalok és munkaképesek voltak.

Háromévi szolgaság után Tuor végre úgy látta, van mód a szökésre. Immár csaknem teljes férfi-magasságát elérte, nagyobbra nőtt és gyorsabb is volt bármelyik keletlakónál; és amikor egy ízben más rabszolgákkal együtt erdei munkára küldték, hirtelen az örökre támadt, bárdal levágta őket, és a hegyekbe menekült. A keletlakók kutyákkal vadásztak rá, de hasztalan, mert Tuor Lorgan házában csaknem valamennyi kutyájával jó barátságban volt; ha valamelyik állat utolérte, farkcsóválva hozzá törleszkedett, majd vezényszavára nyomban hazarohant. Így jutott végül vissza Tuor az androthi barlangokhoz, és ettől fogva egyedül élte zord remeteéletét. Négy éven át volt számkivetett ősei országában, és nevét rettegetés övezte, mert sokat kalandozott, és ha keletlakókkal találkozott, számosat megölt közülük. A keletlakók ekkor busás vérdíjat tűztek ki a fejére, de rejtekhelyéig még nagyobb csapattal sem merészkedtek, mert féltek a tündénéptől, és nagy ívben elkerülték a valaha lakóhelyükül szolgáló barlangokat. Mindamellet Tuor e kalandozásokban nem a bosszúvágy vezérelte; ő egyre csak a Noldák Kapuját kereste, amelyről Annael beszélt neki. De mert nem tudta, merre keresse, nem is talált rá, és a hegyek között rekedt néhány tünde még csak híret sem hallotta a Kapunak.

Tuor nagyon is tisztában volt vele, hogy hiába tart ki még mellette a szerencse, a törvényen kívül helyezett ember napjai meg vannak számlálva: előbbutóbb elfogynak, és semmilyen reménnyel nem kecsegtetnek. Ahhoz sem volt kedve, hogy örök időkre vademberként tengődjön, fedél nélkül, a hegyek között, és szíve is nagy tettek véghezvitelére ösztökélte. Úgy mondják, ebben Ulmo hatalma nyilvánult meg. Ő ugyanis értesült mindenről, ami Beleriandban történt; minden folyó, amely Középföldéről a Nagy Tenger felé tartott, híreket hozott neki és híreket is vitt tőle; emellett továbbra is jó barátságban maradt Círdannel és a Sirion torkolatának hajóácsaival.¹ Ez idő tájt éppen Ulmónak volt leginkább szívügye Hador Házának sorsa, mert szíve legmélyén nagy szerepet szánt nekik a Száműzöttek megsegítését célzó terveiben; ismeretes volt előtte Tuor sanyarú sorsa is, mivel Annaelnek és népe számos tagjának valóban sikerült elmenekülnie Dor-lóminból, és nagy sokára eljutottak a távoli délen élő Círdanhoz, a Hajóácshoz is.

Így esett aztán, hogy egy év eleji napon (huszonhárom évvel a Nirnaeth után) Tuor ott ült egy forrásnál, amely a lakhelyéül szolgáló barlang bejáratának közelében csordogált, és nyugat felé nézett, ahol a felhők között éppen akkor hanyatlott le a nap. És ekkor szívében egyszer csak megfogant a gondolat, hogy nem vár tovább, hanem azon nyomban útnak indul.

- Elhagyom immár kipusztult nemzetségem vidékét - kiáltotta -, és elindulok végzetem nyomában! De merre forduljak? Hiszen oly régóta keresem a Kaput, és nem leltem sehol.

Felemelte hárfáját, amelyet oly tetszetősen pengetett, hogy soha nem vált meg tőle, és nem törődve azzal, hogy a pusztában felcsendülő magányos hang veszélyt hozhat rá, egy északi tündedalt énekelt, amely a lélek bátorítására szolgált. S ahogyan énekelt, a lába előtt csordogáló forrás egyszer csak hatalmasra és tajtékosra duzzadt, kiöntött medréből, s egy kis patak éppen az ifjú előtt elterülő sziklás hegyoldalon indult meg zubogva lefelé. Tuor ezt jelként értelmezte, és tüstént felpattant, hogy kövesse a patak útját. Így jutott le Mithrim magas hegyeiről az észak felé nyúló dor-lómini síkságra, és elindult nyugat felé az egyre szélesedő víz mentén. Három nap múlva aztán megpillanthatta nyugaton az Ered Lómin, a Visszhanghegység hosszú, szürke vonulatát, amely ezen a vidéken észak-déli irányban húzódva zárta el a távoli nyugati partvidéket. Akármennyit vándorolt is Tuor, eddig a hegláncig még egyszer sem jutott el.

Ahogy közeledett a hegyekhez, a talaj ismét sziklás és egyenetlen lett, majd nemsokára emelkedni kezdett, a folyó pedig mélyre vájt mederben folytatta útját. Ekkor, vándorlása harmadik napján, az alkonyi félhomályban Tuor egyszer csak egy sziklafalhoz ért, amelyben nagy, boltívszerű nyílás tátongott; a folyó pedig betört ezen a nyíláson, és eltűnt szem elől.

- Így hát rászédett a remény! - fakadt ki csüggedten Tuor. - A jel, amelyet a hegyekben kaptam, csak arra volt jó, hogy sötét zsákutcába csaljon ellenségeim földjének kellős közepén.

Reményét vesztvé ült le a folyó meredek partját szegélyező sziklák közé, hogy őrködve virrassa át a keservesen hideg éjszakát, mert még csak Súlimë hava volt, itt, a messze északon híre sem volt a tavasznak, és kelet felől csípős szél fújt.

Ám amikor Mithrim távoli ködén haloványan átderengett a felkelő nap, Tuor hangokat hallott, és amikor lenézett, legnagyobb meglepetésére két tündét látott, amint átgázolnak a sekély vízen, majd felkapaszkodnak a partba vájt lépcsőfokokon. Tuor ekkor felállt, és odakiáltott nekik. A tündék nyomban kirántották fénylő kardjukat, és felé rontottak. Tuor csak most látta, hogy szürke köpenyük alatt páncélt viselnek, és egyre inkább elámult, mert szebbek voltak, és a szemükben égő fény miatt sokkal félelmetesebbnek látszottak, mint azok a tündék, akiket eddig megismert. Tuor teljes hosszában kiegyenesedett, úgy várta őket, de mihelyt a tündék látták, hogy nincs nála fegyver, egyedül van, és tünde nyelven köszönti őket, visszadugták hüvelyébe kardjukat, és udvariasan viszonzták köszöntését.

- Gelmin és Arminas a nevünk - mondta egyikük -, s Finarfin népéhez tartozunk. És te nem amaz adának egyike vagy, akik egykor, a Nirnaeth előtt e földeken éltek? Sőt, én azt mondanám, Hador és Húrin fajtájához tartozol; aranyszín hajad az ő rokonuknak mutat.

Tuor pedig így felelt:

- Igen, Tuor vagyok, fia Huornak, aki Galdor fia, az pedig Hador fia volt; de most végre el akarom hagyni ezt a földet, ahol rokonok nélkül, számkivettként élek.

- Nos, ha valóban menekülni akarsz, és a déli kikötők felé törekszel - mondta Gelmir -, úgy lábad máris a jó útra vezérelt.

- Magam is így sejtettem - szolt Tuor -, mert a hegyek között hirtelen feltört forrás útját követtem, míg csak az ebbe a csalárd folyóba nem torkollt. Az út a sötétbe vezetett, én pedig nem tudom, most merre forduljak.

- A sötétség néha a fény felé vezet - mondta Gelmir.

- Mégis az ember, amíg teheti, inkább jár napsütötte úton - vélekedett Tuor. - De ha valóban Finarfin népéhez tartoztok, mondjátok meg, ha tudjátok, hol lelem meg a Noldák Kapuját. Régóta keresem; amióta csak nevelőapám, a szürketündék közül való Annael beszélt róla.

Ekkor a tündék elnevezték magukat, és így szóltak:

- Nem kell tovább keresned, mert mi magunk is épp most jöttünk át azon a Kapun. Íme itt áll előtted!
- És rámutattak a boltívszerű nyílásra, amely elnyelte a folyót. - Jöjj hát! A sötétségen át jutsz majd ki a fényre. Mi útnak indítunk, de messzire nem kísérhetünk, mert sürgős megbízással küldtek vissza bennünket arra a vidékre, ahonnan elmenekültünk.

- De ne aggódj - folytatta Gelmir -, homlokodra súlyos végzet van írva, amely messzire vezérel majd e tájékról, s valami azt súgja, még Középföldéről is.

Tuor lement hát a noldák nyomában a lépcsőn, és beugrázott a hideg vízbe, mígnem mindhármukat elnyelte a kőboltzat alatti sötétség. **Ekkor Gelmir elővett egy lámpást, azt a fajtát, amelyről a noldák híresek voltak. Ezek a lámpások réges rég Valinorban készültek, és sem szél, sem víz el nem olthatta őket, ha pedig fedelüket levették, egy fehér kristályba zárt lángból tiszta, kék fényt sugároztak.** Amikor Gelmir magasba emelte a lámpást, Tuor meglátta fényénél, hogy a folyó hirtelen, egy sima lejtőn lezúdulva valami nagy alagútba ömlik, de sziklás medre mentén hosszú lépcsősorok vezetnek lefelé a vaksötétbe, ahová már nem hatol el a lámpás fényugara.

A zuhatag aljához érve nagy sziklakupola alatt találták magukat. A folyó innen ismét meredek vízesésként száguldott tova, robaját visszaverték a boltíves falak, aztán újabb boltív alatt újabb alagútba sietett. A vízesésnél a két nolda megállt, és elbúcsúzott Tuortól.

- Innen vissza kell fordulnunk, hogy a magunk dolgára siessünk - szolt Gelmir -, mert Beleriandban nagy veszedelem készül.

- Tehát ütött az óra, melyben Turgon végre cselekedni fog? - kérdezte Tuor.

A tündék csodálkozva néztek rá.

- Ez a dolog nem az emberek fiaira tartozik, hanem a noldákra - jelentette ki Arminas. - Mit tudsz te Turgonról?

- Keveset - mondta Tuor -, legfeljebb csak azt, hogy apám segítségével menekült meg a Nirnaethból, és hogy a noldák reménye az ő titkos erődjében lakozik. Mégis, hogy miért, magam sem tudom, de neve felkavarja szívem, és minduntalan az ajkamra tolul. És azt is tudom, hogy szívem szerint őt keresném meg ahelyett, hogy itt tapogatózzam a rettegés sötét útján. Hacsak nem éppen ez a titkos út vezet el lakhelyéhez...

- Ki mondhatja azt meg? - felelte a tünde. - Hiszen amint Turgon lakhelyét titok fedi, éppoly titkosak az oda vezető utak is. Mit sem tudok róluk, holott magam is hosszú időn át kutattam utánuk. De ha ismerném őket, akkor sem tárnám fel titkukat sem előtted, sem más emberfia előtt.

Gelmir azonban így szólt:

- Én úgy hallottam, hogy nemzetséged kegyben áll a Vizek Uránál, és ha ő azt akarja, hogy eljuss Turgonhoz, akkor odatalálsz, bármerre is fordulj. Addig is kövesd az utat, amelyhez a víz nyomában jutottál el a hegyek közül, és ne félj semmitől! Nem sokáig kell sötétben vándorolnod. Búcsúzzunk hát. És ne hidd, hogy találkozásunk a véletlen műve volt, mert a Mélyben Lakozónak még mindig nagy hatalma van e vidék fölött. Anar kaluva tielyanna!³

E szavakkal a noldák megfordultak, és felháltak a hosszú lépcsőn; Tuor azonban nem mozdult, amíg csak el nem enyészett a lámpás fénye, és ő ott állt egymagában az éjnél is mélyebb sötétségben, a vízesés robaját hallgatva. Ekkor összeszedte bátorságát, és bal kezével a sziklafalat fogva tapogatózott előre, kezdetben csak lassan, aztán, hogy megszokta a sötétséget, és nem ütközött semmilyen akadályba, már egyre gyorsabban. Neki úgy rémlett, már hosszú idő telt el így; fáradt volt, ám mégsem akaródzott megpihennie a koromsötét alagútban. Ekkor a távolban valami fényt pillantott meg, s lépteit szaporázva egy magas és keskeny hasadékba jutott. Tovább követte az összehajló falak között a lármás folyó útját, és egyszer csak kiért az aranyló estébe. Egy mély szurdokban volt ugyanis, sima falak között, s az út egyenesen vitt nyugat felé; a derült égről lehanyatló nap éppen besütött a szurdokba, sárga tűzbe vonva falait, a folyó vize pedig aranylón csillogott, ahogy tajtékosan meg-megtört a sok fénylő kövön.

Tuor, ahogy folytatta útját a mélyben, eltelt reménnyel és boldogsággal. A déli fal alatt hosszú, keskeny parti sáv húzódott; most már ezen lépkedhetett. Amikor aztán leszállt az éj, és a mellette láthatatlanul elzúgó folyón csak a magasban lebegő csillagok tükörképe villódzott sötét keretben, végre megpihent és elaludt; mert biztonságban érezte magát e víz mellett, amelyben Ulmo hatalma áramlik.

Amikor megvirradt, sietség nélkül folytatta útját. Háta mögött felkelt a nap, és szeme előtt bukott le; és ott, ahol a folyó sziklatömbök között kanyarogva tajtékos habot vert, vagy meredeken zúdult alá, reggel és este szivárvány kígyózott át a vízen. Ezért adta Tuor a szurdoknak a Cirith Ninniach, vagyis Szivárványszakadék nevet.

Így vándorolt Tuor sietség nélkül három napon át. Ivott a hideg vízből, de táplálékot nem kívánt, noha a vízben aranyosan-ezüstösen csillogott a sok hal, vagy olyan színekben pompázott, mint a szétfroccsenő permetet átfonó szivárvány. A negyedik napon a szurdok kiszélesedett, falai pedig alacsonyabbak és egyenetlenebbek lettek, a folyó azonban kimélyült, és sodrása is erősödött, mert kétfelől magas hegyek sorakoztak, és a lejtőkön lezúduló vízesések egymás után ontották a vizet a Cirith Ninniachba. Tuor leült, és hosszan elnézte az örvénylő folyót, hallgatta végtelen morajlását, míg csak ismét le nem szállt az éj. A csillagok hidegen és fehéren fénylettek fölötté a sötét égi pályán. Ekkor pengetni kezdte hárfája húrjait, és hangját is kieresztette; az énekszó és a hárfa édes rezgése elvált a folyó zúgásától, megsokszorozódva verődött vissza a kövekről, és tovább csengett az éjbe borult hegyek között, mígnem az egész kihalt táj megtelt zenével a csillagok alatt. Mert Tuor, noha nem tudott róla, immár a Drengisti-öböl közelében, a lammothi Visszhanghegységben járt. Valaha ebben az öbölben kötött ki Fëanor, és mielőtt felkelt a hold, seregének hangjai hatalmas üvöltéssé duzzadva visszhangoztak végig az északi partokon.⁴

Tuor szíve megtelt ámulattal. Elhallgatott, és a zene lassan kihunytt a hegyek között - csend lett. Ekkor a némaságba valahonnan a levegőből különös kiáltás hasított; Tuor nem tudta, miféle állattól eredhet. Hol azt mondta: - Szellemhang ez -, hol azt: - Nem, mégsem, valami apró állat jajong a pusztán -, majd amikor ismét felhangzott a kiáltás, így szólt: - Az sem; valamilyen ismeretlen éjjeli madár rikolt. - A hang panaszosnak tűnt, Tuor mégis szívesen hallgatta, és a nyomába akart szegődni, mert a hang őt hívta, csak azt nem tudhatta, hová.

Másnap reggel ismét megszólalt a feje fölött a hang, és amikor felnézett, három nagy, fehér madarat látott, amint a nyugati szél ellenében szállnak végig a szurdokon; erős szárnyuk ragyogott a felfelé kúszó nap fényében, és amikor elrepültek Tuor feje fölött, felsívítottak. Így pillantotta meg Tuor első ízben a nagy testű sirályokat, amelyek oly kedvesek a telereknek. Tuor felállt, hogy kövesse őket, és hogy jobban megfigyelhesse röptük irányát, felhágott a bal oldali szirtre. Amikor megállt a tetején, a nyugati szél különös erővel csapott arcába, haja vadul lobogott, Nagyot kortyolt a friss levegőből, és azt mondta: - Lám, ettől megtelik erővel a szívem, mintha hús bort innék! - Azt azonban nem tudta, hogy a szél egyenesen a Nagy Tenger felől jön.

Tuor így hát ismét útra kelt, fürkészsze a sirályok útját a magasban. Ahogy haladt tovább, a szurdok ismét összeszűkülte. Az egyre keskenyebb úton lépdelve egyszer csak harsogó robajt hallott, és ahogy lenézett, úgy érezte, valóságos csodát lát: a szűk szorosból vad áramlat tört fel, mintha össze akarná mérni erejét a konokul előretörő folyóval. Egy hatalmas falra emlékeztető hullám jóformán a szirttetőig csapott fel, tajtékzó habkoronája csak úgy repült a szélben. A folyó meghátrált, és a tomboló áramlat bömbölve söpört végig a szűk szoroson, egykettőre maga alá temetve az utat az elsodort sziklatömbök mennydörgő robaja közepette.

Tuor életét tehát a tengeri madarak rikoltása mentette meg a feltámadó dagálytól, amely ebben az évszakban, és a tenger felől fújó erős szél miatt különösen erős volt. Tuort megdöbbenetette az ismeretlen eredetű víz tombolása, így hát irányt változtatott, és dél felé folytatta útját. Ezért nem jutott ki a Drengisti-öböl hosszú partszakaszára, hanem még néhány napon át vándorolt a kopár, sziklás vidéken, amelyen újra meg újra végigsöpört a tenger felől támadó nyugati szél, és fű, bozót, minden, ami csak kihajtott ezen a tájon, keletnek dőlt erejétől. Így lépte át Tuor Nevrastnak, Turgon egykori lakhelyének határát, és egyszer csak - számára merőben váratlanul, mivelhogy a látóhatárt lezáró sziklák magasabbak voltak a mögöttük húzódó lejtőknél -, kijutott Középfölde sötét szegélyéhez, és megpillantotta a Nagy Tengert, a Parttalan Belegaert. A nap éppen hatalmas tűzrakásként szállt le a világ peremén túl, és Tuor karját kitarva, szívében erős vágyakozással állt magányosan e szirten. Úgy mondják, az emberek közül ő ért ki elsőnek a Nagy Tengerhez, és az eldákon kívül senki nála mélyebben nem élte át a sóvárgást, amelyet ez a látvány ébreszt.

Tuor hosszú napokig időzött Nevrastban; jól érezte itt magát, mert ez a tengermenti vidék, amelyet északról és keletről is hegyek zárnak el, szelídebb és barátságosabb volt a hithlumi síkságnál. Tuor már megszokta, hogy magányosan éljen, mint vadász a pusztában, és élelemben sem szenvedett hiányt, mert Nevrastban már szorgosan tette dolgát a tavasz, a levegő pedig madárzsivajjal volt teli; egyaránt hallatták hangjukat azok a madarak, amelyek nagy sokaságban éltek a partokon, és azok, amelyek a lapály közepén, a linaeweni mocsarakban nyüzsögtek. Ám emberi vagy tünde hang ez időben nem hallatszott a magányos tájban.

Tuor elérte a Linaewen, a Madár-tó szélét, de a vízhez nem férhetett, mert körös-körül széles ingovány és úttalan nádrengeteg választotta el tőle, így hát hamarosan fogta magát és visszament a tengerpartra; vonzotta a tenger, és nem akart sokáig időzni olyan helyen, ahová a hullámok moraja nem hatol el. És itt, a partvidéken talált rá Tuor először a hajdanvolt noldák nyomaira. A Drengisttől délre magasodó, tenger-szabdalta szirtek között sok keskeny, védett kis öböl húzódott meg, a feketén fénylő sziklák között homokos part fehérlett, és Tuor felfedezte, hogy ezekhez a helyekhez számos kőbe vájt, kanyargós lépcső vezet le. A víz szélénél pedig nagy sziklatömbökből épített, elpusztult hajóállásokat látott: itt horgonyoztak valaha a tündék hajói. Az ilyen helyeken Tuor hosszan elidőzött, nézte az örökkön változó tengert. Így kaptatott a lassú év tavaszából a nyárba, Beleriandban mélyült a sötétség, és közeledett Nargothrond végzetének ősze.

A madarak, úgy lehet, már messziről meglátták az eljövendő könyörtelen telet, mert az évről évre délre költözők már korán induláshoz gyülekeztek, mások pedig, amelyek egyéb éveken megmaradtak északon, most fészüket elhagyva Nevrastra repültek. Egy napon Tuor, a tengerparton üldögélve, erős, jajongó szárnyuhogást hallott, és amikor felnézett, hét fehér hattyút látott, amint gyorsan szállnak dél felé. Ám amikor Tuor fölé értek, hirtelen megfordultak és leereszkedtek, nagy csobbanással verve fel a vizet maguk körül.

Tuor látott már hattyúkat Mithrim szürke tavain, és szerette őket, már csak azért is, mert Annaelnek s a népnek, amely őt felnevelte, a hattyú volt a jelképe. Fel is állt a madarak köszöntésére, feljűk kiáltott, és elámult, mert nagyobbak és méltóságteljesebbek voltak mindazoknál, amelyeket addig ismert. A hattyúk azonban szárnyukkal verdesve nyersen sivitottak, mintha neheztelnének rá, és el akarnák űzni a partról, majd lármásan ismét a magasba emelkedtek, és elszálltak a feje fölött úgy, hogy szárnyuk suhogása süvöltő szélként csapott Tuor arcába. Végül széles körben megfordultak, felemelkedtek a magasba, és továbbszálltak dél felé.

Tuor ekkor fennhangon azt kiáltotta:

- Íme az újabb jel, hogy nem késlekedhetem itt tovább! - Azon nyomban felkapaszkodott a szirttetőre, és onnan még egyszer megpillantotta a magasban keringő hattyúkat, ám amikor délnek fordult ő is, hogy kövesse őket, azok sebesen tovaszálltak, és eltűntek szeme elől.

Tuor hét teljes napon át vándorolt dél felé a part mentén. Virradatkor nap mint nap a feje fölött suhogó szárnyak ébresztették, de mihelyt elindult a hattyúk után, azok tovaszálltak. Ahogy folytatta útját, a hatalmas sziklák lassan mind alacsonyabbak lettek, tetejüket dús fű és virágok borították, kelet felől pedig erdők látszottak, amelyek lombja az év fogyatkozásával már sárgába hajlott. Tuor előtt azonban egyre közeledő magas hegylánc zárta el az utat. A vonulat nyugaton hatalmas hegyben végződött; a tengerbe nyúló széles zöld hegyfok fölött mintha égbe szökő, sötét felhők koszorúzták torony nyugodott volna erős vállakon.

E fakó hegyek valójában az Ered Wethrinnek, az Árnyékhegységnek, Beleriand északi határsövényének nyugati nyúlványai voltak, az utolsó, hatalmas hegy pedig, a Taras, egész Beleriand legnyugatibb magaslata; csúcsát már mérföldekről is elsőnek pillantotta meg a halandó partok felé közeledő tengerész. A régmúlt napokban e hegy hosszú lejtői alatt lakott Turgon, a soktermű Vinyamarban, a legrégebb kőépítményben, amelyet a noldák száműzetésük földjén emeltek. Ott állt még most is, elhagyatva, de dacolva az idővel, kiemelkedve a tengerre néző széles kőpárkányokról. Az évek nem rendítették meg, és Morgoth szolgálói is elmentek mellette, csak a szél, az eső és a fagy roncsolta, falainak fedőkövein és a tetőzet jókora zsindelein pedig kihajtott a zöldesszürke növényzet, amely, a sós levegőnek hála, még a meddő kő repedéseiben is buján virult.

Tuor rátalált egy rég elveszett út maradványaira, és így haladt tovább zöld dombok és megdőlt kövek között, mígnem napnyugta felé elérte az ősi csarnokot és magas, szélfúttá udvarait. Semmilyen vész árnyéka nem borult e helyre, őt mégis áhítatos borzongás fogta el, ahogy felidézte azokat, akik valaha itt éltek, és aztán elköltöztek, ki tudja, hová; a tengeren túlról, messziről jött büszke népet, amely nem ismerte a halált, mégis balvégzetre volt kárthatva. Tuor megfordult és kinézett, mint előtte ők is annyiszor, a tengerre, amely nyugtalanul villódzott, ameddig csak a szem ellátott. Aztán visszafordult, és meglátta a hattyúkat, amelyek a legmagasabb kőpárkányon telepedtek meg, a csarnok nyugati kapuja előtt; úgy verdestek szárnyukkal, mintha arra buzdítanák: lépjen be. Tuor felhágott a széles lépcsőfokokon, amelyeket félig elfedett a burjánzó istác és kakukkszegfű, áthaladt a hatalmas szemöldökfa alatt, és belépett Turgon házának homályába, míg végül egy magas oszlopok

tartotta csarnokba ért. Ha már kívülről is nagynek tűnt, mily csodásnak és hatalmasnak látta most Tuor belülről! Olyan áhítat fogta el, hogy még visszhangot sem akart verni az üres falak közt. Mert nem volt itt semmi, csak egy emelvényen álló magas szék a terem keleti végében, és Tuor, amilyen nesztelenül csak tudott, megindult felé, de léptei mégis úgy koppantak a kövezett padlón, mintha a végzet közeledne, és a visszhang ott nyargalt előtte az oszlopok között.

Ahogy ott állt a homályban az egyetlen tömbből kifaragott, különös jelekkel telerótt, hatalmas szék előtt, a lebukó nap éppen egy szintbe ért a nyugati oromzat alatti magas ablakkal; a Tuor előtt húzódo falba hirtelen fénykéve csapott, és úgy szikrázott, mintha csiszolt fémet ért volna. Tuor ámulva látta, hogy a trón mögött a falra pajzs, páncéling, sisak és hosszú, hüvelyébe dugott kard van függesztve. A páncéling úgy ragyogott, mintha szintiszta ezüsből kovácsolták volna, s a napsugár arany szikrákkal szótte át. A pajzs formája azonban szokatlan volt Tuor szemének: hosszú volt és hegyes, kék mezejének közepébe pedig jelvényként fehér hattyúszárnyat vertek. Tuor ekkor megszólalt, és hangja kihívásként verődött vissza a mennyezetről: - Ezennel magamhoz veszem e fegyvereket, s velük - bármi légyen is - a végzetet, amelyet hordoznak.⁶ Leemelte a falról a pajzsot, s az könnyebbnek és kezelhetőbbnek bizonyult, mint sejthette volna; úgy tetszett, fából faragták, de a mesteri tudású tünde kovácsok erős, mégis hártya vékonyságú fémlemezekkel borították; ezért is menekült meg a szútól és az időjárás viszontagságaitól.

Ezután Tuor magára öltötte a páncélinget, fejére illesztette a sisakot, és derekára övezte a kardot; a hüvely és a szíj fekete volt, ezüst kapcsok díszítették. Ekképp felvértezve kilépett Turgon csarnokából, és ott állt a Taras magas fennsíkján a nap vörös fényében. Senki sem láthatta őt, ahogy ezüstben-aranyban tündököelve nyugat felé nézett, és ő maga sem tudhatta, hogy ezen az órán hasonlatossá vált a Nyugat Hatalmasaihoz, s méltóvá, hogy a Tengeren túl élő Emberek Királyai között királyok apja legyen, amint azt végzete valóban rendelte;⁷ mégis, e fegyverek birtokában Huor fia, Tuor nagy változáson ment át, és a szíve fellángolt benne. És ahogy most a teremből kijövet lefelé lépdelt, a hattyúk bókoltak neki, és mind kitéptek szárnyukból egy-egy nagy tollat, hogy felé kínálják, kinyújtóztatva hosszú nyakukat a kövön Tuor lába előtt. Tuor elfogadta a hét tollat, és sisakja csúcsára tűzte; a hattyúk pedig felkerekedtek, és a nap kihunyó fényében észak felé szálltak; Tuor többé nem látta őket viszont.

Tuort most ismét a tenger felé húzta a lába; lement hát egy hosszú lépcsőn a Taras-ness északi oldalán elterülő széles partszakaszra. Útközben látta, ahogy a nap belevész egy, a sötétülő tenger pereméből kiterébélyesedő nagy, fekete felhőbe, és olyan zúgás-morajlás hallatszott, mintha vihar közelegne. Tuor ott állt a parton; a nap füstölgő tűzként izzott a fenyegető ég fala mögött, és Tuor felfedezte, hogy a távolban hatalmas hullám kerekedik és gördül a part felé. Őt azonban úgy rabul ejtette az ámulat, hogy nem mozdult, az árnyékos ködpárába burkolózott hullám pedig csak jött-jött felé. Amikor már majdnem partot ért, egyszer csak összekunkorodott, megtört, és hosszú, tajtékos csápokban zúdult előre - de ott, ahol megtört, a készülő viharban sötétben magasodott fel egy eleven és fenséges alak.

Tuor hódolattal hajolt meg előtte, mert azt gyanította, nagyhatalmú királlyal áll szemben. A jelenés magas, ezüstös koronát viselt, amely alól úgy hullott alá hosszú haja, mint az alkonyban meg-megcsillanó tajték, és ahogy hátravetette a testén ködként lebegő szürke köpenyt, imhol! - alatta tündöklő ruhát viselt, amely oly szorosan simult rá, mint halra a pikkely, és mélyzöld ujjast, amely úgy villódzott-szikrázott, mint a tenger vize, ahogy viselője lassan, nagy lépésekkel közeledett a parthoz. Ekképpen mutatkozott meg Vinyamar alatt Huor fia, Tuor előtt a Mélységben Lakozó, akit a noldák Ulmónak, a Vizek Urának neveznek.

Nem jött ki egészen a partig, hanem térdig még a sötétlő vízben állva szólott Tuorhoz, és látva tekintete fényességét, hallva a zengő hangot, amely mintha a világ legmélyéről fakadt volna fel, Tuor megrettent, és levetette magát a homokra.

- Állj fel, Tuor, Huor fia! - szólt Ulmo. - Ámbár hosszú ideje hasztalan szólongatlak már, és amikor végre útra keltél, akkor is elfecsérelted az időt, mégse félj haragomtól. Bizony tavasszal kellett volna megjelened e helyen, most pedig már közeleg az alattomos tél az Ellenség földjei felől. Meg kell tanulnod, hogy gyorsabb légy, és a kellemes útról, melyet számodra készítettem, immár le kell mondanod. Mert tanácsom nem fogadták meg; 8 Sirion völgye felé nagy veszély lopakodik, és máris ellenséges had nyomult közéd s úticélod közé.

- Mi hát az én úticélom? - kérdezte Tuor.

- Az, amely felé szíved mindig is tört: hogy megtaláld Turgont, és megláthasd a Rejtett Várost - válaszolta Ulmo. - Hiszen azért kaptad ezt az öltözéket, hogy hírnököm légy, és fegyvereidet is már rég neked szántam. Most azonban titkon, veszedelmek között kell eljutnod a célig. Burkolózz hát e köpenybe, és le ne dobd magadról, amíg utad végére nem értél.

Tuornak úgy rémlett, mintha Ulmo széthúzná magán a szürke köpenyt, s az egyik libegő szárnyát felé hajtaná; és amint a kelme ráhullott, bő köpennyé vált, amelybe tetőtől talpig beburkolózhatott.

- Így haladsz mostantól az én árnyékomba burkolva - szólt Ulmo. - De ne késlekedj tovább, mert Anar földjén és Melkor tüzeiben már nem fog megvédeni. Vállalod-e a küldetést, melyet rád bízok?

- Vállalom, uram - felelte Tuor.

- Úgy szádba adom, amit majd Turgonnak mondanod kell - szólt Ulmo. - De először hallgasd meg, amit tudnod kell, és aminek java részét még nem hallotta más ember, sőt még az adánok leghatalmasabbja sem. - És Ulmo beszélt Tuornak Valinorról és Valinor homályba borultáról, beszélt a noldák száműzetéséről, Mandos ítéletéről s a Végzetről melyet az ítélet hordoz és szólt az Áldott Birodalom elrejtéséről. - De ne feledd - mondta -, a Sorsnak (ahogy a Föld Gyermekei nevezik) mindig találni rést a páncélján, a Végzet falain is van repedés, egészen a kiteljesedésig, amit ti Végnek neveztek. Ekképpen mindaddig, amíg én kitartok melletted, mindig lesz egy titkos hang, amely nemet mond, és kigyúl a fény ott, ahol a sötétség e napjaiban dacolok fivéreimnek, a Nyugat Urainak akaratával; mégis ez körükben az én kijelölt szerepem, amelyre még a Világ teremtése előtt rendeltettem. Ám a Végzet erős, és az ellenség árnyéka hosszabbodik, én pedig addig zsugorodtam, hogy Középföldén immár nem vagyok több titkos suttogásnál. A nyugatra tartó vizek elapadnak, forrásukba méreg szivárgott, és hatalmam kiszorul e földekről, mert Melkor akaratából tündék és emberek már nem látnak engem, és süketek szavamra. Most Mandos átka száguld a beteljesülés felé, odavész majd mindaz, amit a noldák alkottak, és összeomlik a remény, amelyet dédelgetnek. Már csak az utolsó reménység maradt meg számukra, az, melyet nem kerestek és nem maguk teremtettek; ez a reménység pedig benned van, mert én így akartam.

- Akkor hát hiába reménykednek még az eldák: Turgon mégsem kel fel Morgoth ellen? - kérdezte Tuor. - És ha én most rátalálok Turgonra, mi a szándékom velem, uram? Mert bármennyire óhajtom is követni apám példáját, bármilyen készségesen állnék e király mellé ínsége idején, mire megy velem, egy szál halandóval annyi nemes és hős lelkű nyugati tündénép között?

- Ha én kiválasztottalak, Huor fia, Tuor, akkor ne hidd, hogy nem állhatsz helyt egyetlen puszta karddal is. Mert a tündék az idők hosszabbodásával sem feledik soha az adánok bátorságát, és ámulva gondolnak majd rá, mily könnyű kézzel dobták oda az életet, amelyből e földön oly kevés jutott nekik. Ám nem csupán bátorságod miatt esett rád a választásom, azt akarom, hogy olyan

reményt vigyél a világnak, amelyet magad fel sem ismerhetsz, olyan világosságot, amely átfúrja a sötétet.

Miközben Ulmo így beszélt, a vihar moraja üvöltéssé dagadt, erős szél támadt, elfeketült az ég, és a Vizek Urának köpenye repülő felhőként terült szét.

- Indulj hát - szólt Ulmo -, mert ha késlekedsz, felfal a tenger! Mert Ossë Mandos akaratának engedelmeskedik, és a Végzetnek lévén szolgálja, nagy haragra gerjedt.

- Legyen parancsod szerint - mondta Tuor. - De ha kicsúszom a Végzet markából, mit kell majd mondanom Turgonnak?

- Ha majd ott állsz színe előtt, a szavak maguktól formálódnak ki szellemedben, és úgy szólsz majd, ahogyan én szólanék. Beszélj csak, és ne félj semmit! Mostantól csak szíved és bátorságod tanácsára hallgass. Fogd szorosan a köpenyem, akkor nem érhet baj. Elküldöm majd hozzád Ossë haragjának egyik áldozatát, hogy vezéreljen: az utolsó tengerészt az utolsó hajóról, amely a messzi Nyugat felé tartott a Csillag feljövetele előtt. És most indulj vissza a szárazföld felé!

Ekkor megdördült az ég, a tenger fölött villám cikázott át, és Ulmo úgy állt a hullámok között, mint lángnyelveket lövellő ezüst torony. Tuor pedig beleharsogta a szélbe:

- Megyek, uram - habár a szívem most már inkább a tengerhez húzna!

Ulmo ekkor hatalmas kürtöt emelt a magasba, és egyetlen, harsogó hangot fújt rajta; e hanghoz mérve a vihar bömbölése tavat borzoló szél sóhajának tetszett. Tuort, amint meghallotta, úgy ölelte körül, úgy töltötte csordultig ez a hang, hogy úgy érezte, Középfölde partjai a semmibe enyésznek, és a világ valamennyi vize egyetlen nagy látomásban tárul szeme elé, a földeken kanyargó erecskéktől a folyók torkolatáig, az árapály járta partoktól a nyílt tenger legmélyéig. Átlátott a nyugtalanul háborgó Nagy Tenger fénytelen rétegein, ahol a mélyben különös lények nyüzsögtek, és az örökkön tartó sötétségben halandó fülnek félelmetes zajok visszhangzottak. A valák gyors pillantásával szántott végig a víz végtelen és mérhetetlen pusztaságán, amint mozdulatlanul terül el Anar tekintete előtt, csillog-villog a tülök formájú Hold világánál, vagy dühös halmokba tornyosul, amelyek megtörnek az Árnyas Szigeteken,9 míg nem a távolban, a látóhatár legszélén, a még számba vehető mérföldeken is túl megpillantott egy hegyet, amely az értelmével felfoghatónál is magasabbra nyúlt, elveszve egy csillámló felhőben, s lábát tündöklő hullámok verték. S amint Tuor a fülét hegyezte, hogy hallja e messzi hullámok moráját, és kimeresztette szemét, hogy tisztábban lássa a távoli ragyogást, egyszer csak elhalt a hosszan szóló hang, ő pedig ott állt a mennydörgő viharban, és feje fölött sokágú villámok szaggatták az eget. Ulmo már nem volt sehol, s a háborgó tengeren Ossë vad hullámai törtek Nevrast partjai ellen.

Tuor most már elmenekült a tenger dühe elől, és nagy nehezen ismét felküzdötte magát a Taras kőpárkányaiig. A szél minduntalan nekisodorta a szikláknak, és térdre nyomta, amikor végre felért. Így hát a sötét, üres csarnokban keresett védelmet, és egész éjszaka ott kuporgott Turgon kőszékében. A heves vihar még az oszlopokat is megrázta, és Tuornak úgy tetszett, mintha a szélben vad kiáltás és jajongás visszhangzana. De olyan fáradt volt, hogy időnként mégis el-elszunnyadt, és ilyenkor kusza, zavaros álmokat látott, melyek közül ébredéskor csak egy maradt meg emlékezetében: egy szigetet látott álmában, közepén meredek hegygel, a nap lebukott a hegy mögé, és az égre árnyékok kúsztak - ám a hegy fölött kápráztató fénnel ragyogott egyetlen magányos csillag.

Miután ebből a látomásból felriadt, Tuor végre mély, nyugodt álomba merült, mert a vihar még virradat előtt elcsitult, visszahajtva a fellegeket a világ keleti részére. Amikor végre felébredt, már

szürkésen derengett a hajnal. Tuor felállt a magas székből, és ahogy végiglépdelt a félhomályos csarnokon, látta, hogy a vihar seregnyi tengeri madarat kergetett be ide. Amikor kilépett a szabadba, nyugaton éppen kihunytak az utolsó csillagok is: megjött az új nap. Az éjszaka folyamán a hatalmas hullámok a szárazföldet is elöntötték, tarajuk a szirtek tetejéig is felnyúlt; a kőpárkányokon egészen az ajtóig összegyűlt a gíz az uszadék. Tuor lenézett a legalacsonyabb párkányról, és a kövek meg a partra vetett hínár között egy tündét pillantott meg, amint csuromvizes szürke köpenyében a párkány falának támaszkodva némán üldögél, s a feldúlt partokon túl a hullámok hosszú vonulataira mereszti szemét. Semmi sem mozdult, s a mélyből felhatoló hullámverés zaján kívül nem hallatszott hang.

Ahogy Tuor lenézett a mozdulatlan, szürke alakra, hirtelen eszébe jutottak Ulmo szavai, és ajkára egy név tolt, amelyet még senki sem ejtett ki előtte.

- Légy üdvözölve, Voronwë! Vártalak már.10

A tünde megfordult és felpillantott; Tuor tekintete találkozott a tengerszürke szempár átható tekintetével, és mindjárt tudta: a tünde a noldák nemes népéből való. Ám a tünde szeme növekvő félelemmel és ámulattal telt meg a magasban fölé tornyosuló alak láttán, akinek árnyékként ráboruló szürke köpenye alól kiragyogott a mellét fedő tünde-páncél.

Így maradtak néhány pillanatig, ki-ki a másik arcát fürkészte, aztán a tünde felállt, és mélyen meghajolt Tuor lába előtt.

- Ki vagy te, uram? - kérdezte. - Hosszú időn át a rideg tengeren vesződtem. Mondd hát: estek-e nagyszabású dolgok, amióta utoljára szárazföldet jártam? Megdöntötték-e a Homályt? Előjött-e búvóhelyéről a Rejtett Nép?

- A válaszom: nem - mondta Tuor. - A Homály egyre hosszabb, s a Rejtett Nép tovább rejtőzködik.

Voronwë hosszan, hallgatagon nézett rá.

- De ki vagy te? - kérdezte ismét. - Sok éve már, hogy népem elhagyta ezt a vidéket, és azóta egyikük sem járt itt. És bár öltözékedről először azt hittem, közülük való vagy, most látom, hogy tévedtem: az emberek fajtájához tartozol.

- Úgy van - mondta Tuor. - Nem te vagy-e az utolsó tengerész amaz utolsó hajóról, amely Círdan kikötőjéből a messzi Nyugatra indult?

- Az vagyok - felelte a tünde. - Voronwë vagyok én, Aranwë fia. De meg nem érthetem, honnan ismered nevem és sorsom.

- Ha ismerem, azért van, mert tegnap este a Vizek Ura szólt velem - válaszolta Tuor -, és azt mondta: megment téged Ossë haragjától, és elküld hozzám, hogy vezetőm légy.

Voronwë ekkor félelmében és ámulatában így kiáltott:

- Te beszéltél Ulmóval, a Hatalmassal? Úgy valóban becses lehet mind személyed, mind végzeted! De hát hová vezesselek, uram? Hiszen bizonyára király vagy te az emberek között, és sokan lehetnek, akik lesik szavad.

- Tévedsz, Voronwë: szökött rabszolga vagyok én - mondta Tuor -, és törvényen kívül, magányosan vándorlok egy üres országban. De megbízással küldtek Turgonhoz, a Rejtett Királyhoz. Tudod-e, miféle úton juthatok el hozzá?

- Sokan vannak e gonosz időkben számkivetettek, akik nem születtek annak - felelte Voronwë. - Érzem, hogy jog szerint nagy úr vagy te az emberek között. De ha néped legnagyobbja volnál is, akkor sem lenne jogod, hogy Turgon után kutass, és fáradozásod hiábavaló lenne. Mert még ha elvezetnélek is kapujáig, azon a kapun be nem léphetnél.

- Nem is kérem tőled, hogy a kapunál tovább vezess - mondta Tuor. - Ott majd a Végzet összeméri erejét Ulmo Tanácsával. Ha pedig Turgon nem fogadna, úgy küldetésem véget ért, győzött a Végzet. De ami azt illeti, van-e jogom Turgon után kutatni, íme halld: Tuor vagyok én, fia Huornak és rokona Húrinnak, e két nevet pedig Turgon el nem felejtheti; mi több: Ulmo parancsára keresem őt. Feledheti-e Turgon, mit mondott neki egykor a Vizek Ura? Ne feledd, hogy a noldák végső reménysége a tenger felől jön! Meg még ezt is: Ha majd közeleg a veszély, jó valaki Nevrastból, hogy figyelmeztessen!¹¹ Én vagyok az, akinek el kell jönnie, és az öltözék, melyet viselek, számomra készült.

Tuor maga is csodálkozott saját beszédén, mert mindeddig nem tudta, mit mondott Ulmo Turgonnak, amikor az elhagyta Nevrastot, és a Rejtett Népen kívül senki más nem ismerte e szavakat. Még nála is inkább álmélkodott hát Voronwë. Felsóhajtott, elfordult, és kinézett a tengerre.

- Ó jaj! - szólt. - Bárcsak soha ne kellett volna visszatérnem. Gyakran fogadtam meg magamnak kinn, a tengeren, hogy ha valaha ismét a szárazföldre tenném a lábam, nyugalomban élnék, távol Észak Homályától, Círdan kikötői körül vagy talán a Nan-tathren szép mezein, ahol édesebb a tavasz a szív sóvárgásánál. De ha vándorlásaim közben tovább nőtt a Gonosz, és népem felé közeleg a végveszély, akkor köztük a helyem. - Visszafordult Tuor felé. - Elvezetlek a rejtett kapuig - szólt -, mert aki bölcs, az nem engedheti el füle mellett Ulmo tanácsát.

- Akkor hát tanácsa szerint együtt megyünk - mondta Tuor. - De ne csüggedj, Voronwë! Mert a szívem azt jósolja, hogy hosszú utad végén messzire kerülsz a Homálytól, és reménységed visszatalál a Tengerhez.¹²

- S szintúgy a tiéd - mondta Voronwë. - Most azonban meg kell válnunk tőle, méghozzá mielőbb.

- Igaz - bólintott Tuor. - De hová vezetsz majd, milyen messzire? Nem kellene-e előbb megfontolnunk, hogyan boldoguljunk a vadonban, s ha az út hosszú, miképp vészeljük át fedél nélkül a telet?

Az utat illetően azonban Voronwë nem kívánt pontos felvilágosítással szolgálni.

- Te tudod, mire képes az ember - mondta. - Ami engem illet, én nolda vagyok, és ugyancsak hosszú legyen az éhínség és fagyos a tél, ha le akarja bírni azt a fajtát, amely átkelt a Zajló Jégen. Mit gondolsz, miképpen vesződhettünk megszámlálhatatlan napon át a tenger sós pusztáin? Vagy tán még nem hallottad hírét a tündék útikenyerének? Még itt őrzöm, amihez minden tengerész a végsőkig ragaszkodik. - Széttárta köpenyét, és megmutatta az övére csatolt, lepecsételt tarsolyt. - Amíg rajta a pecsét, nem árthat neki se víz, se rossz idő. De végszükségre kell tartogatnunk. Amíg a zord idő be nem áll, az ilyen számkivetett vadász bizonyára talál más eleséget is.

- Meglehet - mondta Tuor. - De bármily bőséges is a vad, a vadászat nem mindenütt biztonságos. És a vadászat időt veszteget útközben.

Tuor és Voronwë felkészült az indulásra. Tuor nemcsak a csarnokban talált fegyvert vette magához, hanem régi íját és nyílveesszőit is, ám a lándzsát, amelyre az északi tündék rúnáival vésték fel a nevét, kitzúzte a falra annak jeléül, hogy itt járt. Voronwënek egy rövid kard volt egyetlen fegyvere.

Még reggel volt, amikor elhagyták Turgon hajdani lakhelyét. Voronwë mutatta az utat. A Taras meredek lejtőjén leereszkedve a széles hegyfokon át tartottak nyugat felé. Valaha itt haladt át a Nevrastból Brithombarba vezető út, amelyből mostanra csak zöldellő csapás lett régi, fűvel benőtt töltések között. Így jutottak el Beleriandba és a Falas északi részére, majd keletnek fordulva megkeresték az Ered Wethrin sötét barlangjait, és ott meghúzódtak, hogy alkonyatig kipihenjék magukat. Mert bár a falathák, a Falas-tündék ősi települései, Brithombar és Eglarest még messze voltak, ott most orkok éltek, és az egész vidék hemzsegett Morgoth kémeitől; Morgoth attól félt, hogy Círdan hajói rajtaüthetnek a partvidéken, és egyesülhetnek a Nargothrondból küldött portyázó csapatokkal.

Ahogy köpenyükbe burkolózva mint két árnyék ültek a hegyek lábánál, Tuor és Voronwë sokat beszélgettek. Tuor Turgonról faggatta a tündét, de az szófukarnak bizonyult, és inkább mesélt a Balar-szigeti településekről meg a Lisgardhról, a Sirion torkolatánál elterülő nagy nádasról.

- Arrafelé most igencsak sokasodnak az eldák - mondta -, mert minden nép annyira fél Morgothtól, s úgy torkig lett a háborúval, hogy egyre többen menekülnek oda. De én nem a magam jószántából hagytam el a népem. A Bragollach, a Váratlan Láng Csatája után és amikor Angband ostroma is megszakadt, Turgon szívét először fogta el a kétség, hogy Morgoth talán mégis túl erősnek bizonyulhat. Abban az évben bocsátotta ki kapuján népe első raját, épp csak néhányukat, titkos megbízatással. Lementek a Sirion torkolatáig, és ott, a tengerparton hajókat építettek. De nem sokra mentek velük; éppen csak eljuthattak a nagy Balar-szigetre, és ott felépítettek néhány magányos települést, amelyhez Morgoth nem férközhet közel. Mert a noldák nem tudják, hogyan kell olyan hajót építeni, amelyik hosszú időn át dacolhat a Nagy Belegaer hullámaival.¹³

Később azonban Turgon hírére vette a Falas feldúlásának, és megtudta, miképp fosztották ki a Hajóácsok ősi kikötőit, amelyek itt terülnek el előttünk a távolban; és az is kitudódott, hogy Círdan megmentette emberei egy részét, és elhajózott dél felé, a Balari-öbölbe. Ekkor Turgon újabb hírnököket indított útnak. Mindez csak nemrégiben történt, mégis úgy é1 emlékezetemben, mint életem leghosszabb szakasza. Mert éveimre nézve ifjú lévén az eldák között, magam is egyike voltam a követeknek. Itt születtem Középföldén, Nevrast vidékén. Anyám a falasi szürketündék közül való volt, rokona magának Círdannak - Turgon uralkodása elején sűrűn keveredtek Nevrastban a népek -, és nekem is, mint anyám egész rokonságának, tengerész-szívem van. Ezért is kerültem a kiválasztottak közé, hiszen Círdant kellett felkeresnünk, hogy segítséget kérjünk tőle a hajóépítéshez; csak így juthat el segélykérő üzenetünk a Nyugat Uraihoz, mielőtt még minden elveszne. De útközben túl sokat késlekedtem, mivelhogy addig oly keveset láttam még Középföldéből, és éppen tavasz volt, amikor a Nan-tathren völgyébe értünk. Olyan szépséges vidék az, hogy elvarázsolja a szívet; meglátod majd te is, Tuor, ha valaha dél felé visz az utad a Sirion mentén. Ott még a tenger megszállottai is kigyógyulhatnak szenvedélyükből, hacsak nem tartja őket fogva a végzet. Arrafelé Ulmo is szolgálja csupán Yavannának, és a föld annyi gyönyörűséget szült napvilágra, hogy észak zord hegyei között ilyen gazdagságról még csak álmodni sem tud a lélek. Ott találkozik a Narog a Sirionnal, attól fogva már egyiküknek sem sietős az útja; szélesen, békésen hömpölyög a folyam a viruló réteken át, csillogó hullámain egész kis erdőkben pompázik a vízililiom, a fű között pedig rengeteg a virág, mint megannyi ékkő, megannyi kis harang, megannyi pirosuló-aranyló lángocska vagy ezerszínű csillagok tömkelege a zöldre festett égbolton. De a legszebbek mégis a nan-tathren-i füzek, amint halványzölden vagy ezüstösen ringatóznak a szélben, és miriádnyi levelük susogása zenénél bűvöltebb. Számlálatlan suhantak tova nappalok és éjszakák, ahogy csak álltam mozdulatlanul, térdig a fűben, és néztem és füleltem. Meg voltam babonázva, és szívemből kiszállt a tenger. Bolyongtam csak, vándoroltam, nevet találtam a sosem látott virágoknak, vagy álmodozva heverésztem, hallgatva a madarak dalát, a méhek és a legyek zümmögését, és ha a végzetem

másként nem rendel, talán ott időznék most is örök bűvöletben, lemondva minden nemzetségemről, megfeledkezve mind a telerek hajóiról, mind a noldák kardjáról. Vagy tán nem is a végzetem szólt közbe, hanem maga a Vizek Ura, mert nagy volt az ő hatalma azon a vidéken.

Így támadt szívemben a gondolat, hogy fűzfaágakból tutajt építek, hogy ott ringatózzam a Sirion fényes kebelén. Így is tettem - és így ragadott el a sorsom. Mert egy napon, amint a folyón himbált a tutaj, hirtelen szél kerekedett, és messze sodort a Fűzfaföldtől, le egészen a tengerig. Így jutottam el Círdanhoz, utolsónak a követek közül, és a hét hajóból, amelyet Turgon kérésére épített, hat már el is készült. Egymás után bontottak vitorlát nyugat felé, de még egy sem tért vissza közülük, és hír sem érkezett róluk.

De mellemben akkor is anyám nemzetségének szíve vert, és a sós tengeri levegő megbizsergette. Boldoggá tett a hullámok látványa, kitanultam a hajósmesterséget, olyan könnyen, mintha már eleve ott szunnyadt volna a fejemben. Így aztán, mire elkészült a hetedik hajó is, mind közül a legnagyobb, alig vártam, hogy én is útra keljek, és azt mondtam magamban: „Ha a noldák igazat beszélnek, nyugaton olyan rétek vannak, amelyekkel a Fűzfaföld nem is versenghet. Ott nincs hervadás, és örökké tart a tavasz. És talán még én, Voronwë is eljutok odáig. Még ha rosszul üt is ki a dolog, a tengeri vándorlás még mindig sokkal többet ér, mint az Északi Homály.” Nem élt bennem félelem, mert a telerek hajóit semmi el nem sülyesztheti.

De hidd meg, Huor fia, Tuor: iszonyatos a Nagy Tenger, és gyűlöli a noldákat, mert a valák végzetét teljesíti be. Gonoszabb veszélyeket tartogat, mint a vízbefúlás: gyűlölséget, magányt és tébolyt; rettegést a széltől, a háborgástól és a csendtől; és sötétséget, amelyben elvész minden remény, és elsorvad az élet. Sok gonosz, kiismerhetetlen partot mos a vize, és szigeteket növeszt, amelyeken félelem és veszedelem lakozik. Nem akarlak elcsüggeszteni, Középfölde fia, ezért nem beszélem el, miképp vesződtem keservek között hét esztendőn át a Nagy Tengeren északtól le délig. De nyugat felé soha nem térhettünk ki, mert a nyugat zárva van előttünk.

Végül aztán az egész világtól elment a kedvünk, és szívünkön sötét kétségbeesés lett úrrá; megfordultunk, s futottunk a végzet elől, amely ily sokáig megkímélt bennünket, csak hogy végül annál könnyörtelenebbül sújtson le. A távolban hegycsúcsot pillantottunk meg, s én alig kiálthattam fel: „Nézzétek! Az ott a Taras, a föld, ahol születtem!”, amikor feltámadt a szél, és nyugat felől mennydörgéssel viselős hatalmas felhők úsztak fölénk. A hullámok úgy kergettek, mintha gyilkos szándékkal eltelt élőlények volnának, a villám csapkodott körülöttünk, és amikor hajónk már csak tehetetlen roncsként hánykolódott, a tenger dühöngve vetette ránk magát. De láthatod, hogy engem megkímélt; láttam egy újabb hullámot, nagyobb, mégis csendesebbet az előzőknél; hirtelen megfogott és leemelt a hajóról, majd továbbgördült a part felé, s vitt magával a taraján. Végül kidobott egy mohos tetejű sziklára, vízesésként ismét lezúdult róla, és visszasimult a tengerbe. Alig egy órácskán át üldögéltem ott, mikor te megjelentél fölöttem a magasban; de én még mindig kábult voltam a tenger hatalmától. Rettegek tőle még most is, és keservesen siratom jó barátaimat, akikkel együtt bolyongtam annyi éven át a messzi távolban, túl a halandók lakta földeken.

Voronwë nagyot sóhajtott, aztán halkán, mintegy önmagának folytatta elbeszélését.

- Ám ha olykor szétnyíltak nyugaton a felhők, micsoda fénnel ragyogtak a csillagok ott, a világ peremén! De hogy mit is láttunk - csak még távolabbi felhőket-e, vagy, amint egyesek vélték, a Pelóri hegyeit, hajdani hazánk elveszett partjain túl -, meg nem mondhatom. Akármit láttunk, végtelen messzeségben úszott, és a halandók földjéről soha senki nem jut el még egyszer odáig. - Voronwë ekkor elhallgatott, mert közben leszállt az éj, a magasban hidegen és fehéren ragyogtak a csillagok.

Tuor és Voronwë kisvártatva felkelt; hátat fordítva a tengernek folytatták hosszú útjukat a sötétségben. Az útnak e szakaszáról kár lenne sokat beszélni, mert Tuort beborította Ulmo árnyéka, és akár erdőben jártak, akár sziklák között, réteken vagy lápon, napnyugta és napkelte között senki sem látta meg őket. Mindazonáltal óvatosan haladtak, vigyázva, hogy elkerüljék Morgothnak a sötétben is látó vadászait, és kerülték a valaha tündék és emberek járta, kitaposott utakat is. Voronwë ment elől, amerre jónak látta, s Tuor a nyomában lépkedett. Nem kérdezősködött feleslegesen, de megfigyelte, hogy mindvégig keletnek tartanak a mellettük húzóódó hegyvonulat mentén. Csodálkozott is, amiért egyszer sem fordultak dél felé, mert a legtöbb tündéhez és emberhez hasonlóan ő is úgy gondolta, hogy Turgon a lehető legmesszebb költözött az északi csatáktól.

Szürkületkor vagy éjjelente csak lassan nyomultak előre az úttalan vadonban, és Morgoth birodalmából hamarosan elérte őket a zord tél. Ha nyújtottak is védelmet a hegyek, a szél mégis heves volt és csípős, és nemsokára megjött a hó is; meggyűlt a magaslatokon, örvénylőn kavargott a szorosokban, és belepte a núath-i erdőség fáit, még mielőtt minden fonnyadt levelüket elhullajtották volna.¹⁴ Így hát hiába indultak el még Narquelië havának dereka előtt, mire közeledtek a Narog forrásvidékéhez, már rájuk is tört maró fagyával a Hísimë.

Ott, a forrásnál tartottak pihenőt hajnalban, egy fáradalmakkal teli éjszaka után. Voronwën látszott a csüggedés: gyászos képpel, szorongva nézett körül. Ahol valaha az Ivrin-tó csillogott a vizesések vájta széles, sziklás medrében, s körülötte zöldelltek a völgyben a fák, ott most minden a pusztulás sivárságáról árulkodott. A fák kidőlve, megszenesedve, a tó kőszegélye összetöredezve; a partját vesztett víz pedig kicsapott medréből, és a meggyalázott táj itt is, ott is elmocsarasodott. Mostanra jégkéreg borította ingovány szortyogott a derűs tó helyén, és a rothadás bűze sárga ködként lebegett a talaj fölött.

- Ó jaj, hát idáig is elhatolt a gonosz? - kiáltott fel keserűen Voronwë. - Valaha mily messze volt e hely Angband fenyegető hatalmától, de hiába: Morgoth mocskos ujjai egyre messzebbre nyúltak.

- Úgy igaz minden, ahogy Ulmo mondotta - jegyezte meg Tuor. - A forrásokba méreg szivárgott, és hatalmam kiszorul e föld vizeiből!

- De nézd - szólt közbe Voronwë -, a gonosz erő, amely itt munkált, hatalmasabb az orkokénál. A rettegés árnyéka még itt ólálkodik. - Fűrészve járkált az ingovány körül, mígnem hirtelen megmerevedett, és újból felkiáltott. - Úgy van! Hatalmas itt a Gonosz ereje - Intésére odalépett Tuor is, és megpillantott egy dél felé tartó széles, barázdászerű hasadékot, mindkét oldalán nagy, karmos lábak hol elmosódó, hol a jégkéreg alatt épen megőrzött nyomával. - Nézd és lásd! - szólt Voronwë elfehéredve a borzadálytól és az undortól. - Nemrég járt erre az angbandi Nagy Féreg, az Ellenség minden teremtménye közül a legkegyetlenebb! Mire Turgonhoz érünk az üzenettel, késő lesz már. Nagyon kell sietnünk.

Alighogy kimondta e szavakat, az erdőből kiáltás hallatszott, s mindketten kővé dermedve füleltek. A hang azonban kellemes volt, ha szomorú is, és úgy tetszett, egy nevet ismételt, mintha elveszett társát szólógnatná. S ahogy Tuor és Voronwë ott várakozott, egyszer csak szép szál, fekete ruhás ember lépett ki a fák közül, kezében hosszú, kivont karddal, ők pedig ámulva nézték, mert a kard pengéje is fekete volt, éle azonban hideg fénnel ragyogott. A férfi arcára mélységes bánat volt vésve, és látva Ivrin pusztulását, keserűségében fennhangon így kiáltott: - Ivrin, ó, Faelivrin! Gwíndor és Beleg! Egykor itt leltem gyógyulást. De most már soha nem olthatom szomjamat a béke vizével!

Azzal futva indult meg észak felé, mintha kergetne valakit, vagy módfelett sürgős ügyben járna, és hallották, amint tovább kiáltja: „Faelivrin! Finduilas!”, míg csak a hangja el nem halt az erdőben.¹⁵ Azt azonban nem tudták, hogy Nargothrond elesett, és ez a férfi nem más, mint Húrin fia, Túrin, a Feketekard. És ekképp a két rokon, Túrin és Tuor útja csak egyetlen pillanatra találkozott, és utána már soha többé.

Amikor a Feketekard eltűnt, Tuor és Voronwë felkerekedett, és noha közben már nappal lett, egy darabig folytatták útjukat; a férfi fájdalmának emléke oly súlyosan nehezedett lelkükre, hogy egyikük sem akart tovább időzni a meggyalázott Ivrin körül. Nemsokára azonban újabb búvóhelyet kerestek, mert immár az egész vidék fölött a gonosz előérzete sűrűsödött. Lepihentek, de álmuk kurta volt és zaklatott. Ahogy telt a nap, egyre sötétebb lett, erős havazás kerekedett, az éjszaka pedig metsző fagyot hozott. Ettől fogva a hó és a jég már nem tágitott mellőlük, és az Ádáz Tél - amelyre még sok-sok évig emlékezett mindenki - teljes öt hónapon át tartotta markában az egész északot. Tuor és Voronwë egyre többet szenvedett a hidegtől, és attól féltek, hogy a hóban kirajzolódó lábnyomaik elárulják őket az erre portyázó ellenségnek, vagy pedig rejtett, alattomosan álcázott veszedelmek csalják őket tőrbe. Kilenc napon át kitarottak, noha az út egyre gyötrelmesebb lett, és egyre lassabban jutottak előre. Voronwë északabbra tért, amíg át nem keltek a Teiglin hármass forrásán; innen aztán ismét keletnek kanyarodott, egyre távolabb a hegyektől, s így óvakodtak tovább, mígnem a Glithui-folyón túl elérték a sötét jégpáncél borította Malduint.¹⁶

Tuor ekkor így szólt Voronwëhöz:

- Gyilkos ez a hideg, s ha téged nem is, de engem már megsuhintott a halál.

Helyzetük valóban reménytelennek tetszett: a vadonban már régóta nem leltek táplálékra, az útikenyer fogytán volt, s egyként szenvedtek a hidegtől és a kimerültségtől.

- Bizony nagy baj, ha valaki a Valák Végzete és az Ellenség gonosz ármánya közé szorul - bólogatott Voronwë. - Hát csak azért menekültem meg a tenger torkából, hogy most a hó alá temetkezsem?

Tuor így szólt:

- Mennyi van még hátra az útból, Voronwë? Mert végre fel kell hagynod a titkolózással. Egyenes úton vezetsz-e engem, és merre, mondd? Mert ha már maradék erőmet is el kell tékozolnom, legalább tudni szeretném, van-e valami haszna.

- Az út annyira volt egyenes, amennyire még a biztonságunk engedte - válaszolta Voronwë. - Tudd meg hát, hogy Turgon, bár ezt kevesen hinnék, még mindig az eldák földjének északi részén lakozik. Már közeledünk felé, de még sok mérföld van köztünk, a madár röpte szerint is; csakhogy nekünk még a Sirionon is át kell kelnünk, és meglehet, hogy addig is ádáz veszély les ránk. Mert nemsokára kiérünk a régi útra, amely valamikor Finrod király őrtornyától, a Minas Tirithtől Nargothrondba vitt,¹⁷ és azon az úton most az Ellenség figyel és őrködik.

- Azt hittem, nincs az emberek közt nálam vakmerőbb - szólt Tuor -, és sok nehéz telet vészelttem át a hegyek között; de akkor volt tüzem s barlangom, ahol oltalmat találtam. Most pedig úgy érzem, nem futja már sokra az erőmből; elemészt az éhség meg ez a könyörtelen hideg. De ne adjuk még meg magunkat, menjünk tovább, amíg ki nem huny bennünk a remény.

- Mást úgysem tehetnénk - mondta Voronwë -, hacsak e helyt le nem fekszünk a hóba, hogy kivárjuk a halálos álmot.

Így hát vonszolták tovább magukat a keserves fagyban, azt se bánva, hogy nappal van: az ellenségtől még mindig kevésbé tartottak, mint a téltől. Ám ahogy mentek tovább, egyre fogyatkozott a hó,

hiszen most már ismét délnek, a Sirion völgye felé tartottak, messze maguk mögött hagyva Dor-lómin hegyeit. Éppen sötétedett, amikor egy széles, erdős dombról kiértek az országútra. Hirtelen hangok ütötték meg fülüket, s ahogy óvatosan kilestek a fák közül, alant vörös fényt pillantottak meg. Az út kellős közepén egy csapat ork táborozott, nagy tűzrakás köré húzódva.

- Gurth an Glamhoth! - mormolta Tuor.18 - Most előbújik a kard a köpeny alól! Az életem is kockáztatnám ezért a tűzért, és még az orkok ételét sem vetném meg.

- Azt már nem! - szólt Voronwë. - Ebben a kalandban csak a köpenynek szabad hasznát vennünk. Vagy a tűzről mondj le, vagy arról, hogy valaha is Turgon színe elé jutsz. Ez a csapat nincs egyedül a vadonban; vagy halandó szemeddel nem látod-e északon és délen egyaránt a többi őrhely tűzét a távolban? Ha ezekkel itt összeapsz, egész hadat szabadítasz ránk. Figyelj szavamra, Tuor! A Rejtett Királyság törvénye tiltja, hogy aki kapuihoz közeledik, ellenséget csaljon maga után. Én pedig nem szegem meg ezt a törvényt akkor sem, ha maga Ulmo szólítana fel rá, de még a tulajdon életem kedvéért sem. Riaszd csak fel az orkokat, és elválnak útjaink.

- Akkor hát maradjanak békében - mondta Tuor. - De remélem, megérem még a napot, amikor nem kell meghunyászkodó kutyaként elkullognom maroknyi ork elől.

- Menjünk! - mondta Voronwë. - Elég volt a vitából, mert még szagot fognak. Kövess!

Továbblopódzott a fák között dél felé, a szél irányába, amíg csak félúton nem voltak az orkok tűzrakása és a következő országúti őrhely között. Ekkor megállt, és hosszú ideig hallgatózott.

- Nem hallok semmi mozgást az útról - mondta végül -, de nem tudhatjuk, mi lapulhat az árnyékban. - Összehúzott szemmel fürkészte a félhomályt és megborzongott. - A levegőben gonoszság érződik - motyogta. - Ó jaj, amott terül el a remény és az élet földje, ahová törekszünk, de köztünk és közte a halál ólálkodik.

- A halál, bármerre megyünk, körülöttünk jár - szólt Tuor -, de az én erőmből már csak a legrövidebb útra futja. Vagy itt vágunk át, vagy elpusztulok. Ulmo köpenyébe helyezem bizodalمام; ne félj, téged is beborít. Most én fogom mutatni az utat!

Ezt mondván az út széléig lopakodott, majd magához ölelve Voronwët, mindkettőjüket betakarta a Vizek Ura szürke köpenyének redőivel, és elindult.

Csend volt mindenütt. A hideg szél jajongva söpört végig az ősi úton, aztán még ez a zaj is elült. Hirtelen mozdulatlan lett a levegő, s Tuor valami különös változást érzékelt: mintha a Morgoth földjéről idáig csapó lehelet elakadt volna, nyugatról pedig, bágyadtan, mint a tenger emléke, fuvallat támadt, s ők, szürke ködként lebegve a fuvallatban, átkeltek a köves úton, majd a keleti oldalát határoló bozótba vetették magukat.

Ekkor hirtelen egészen közelről vad üvöltés harsant, és az út két oldaláról sok más kiáltás viszonzta. Nyersen felsüvített egy kürt, és rohanó léptek zaja hallatszott. Tuor azonban csak nyomult tovább. Fogsága idején épp eleget sajátított el az orkok nyelvéből, hogy megértse a kiáltozást: az örök észlelték mozgásukat, szagukat is megérezték, de látni nem látták őket. A hajtóvadászat azonban megindult. Tuor, oldalán Voronwëval, elkeseredve kúszott s botorkált tovább, fel egy hosszú, rekettye- és áfonyabokrok borította lejtőn, berkenyék és alacsony nyírfák között. A hegyhát tetején megálltak, s hallgatták a nyomukban harsogó ordítózást és az orkok csörtetését az alant elterülő bozótban.

Mellettük szikla emelkedett ki a haraszt és a cserjék közül, aljában olyan odúval, amelyben üldözött vad kereshet menedéket, remélve, hogy így megmentheti, vagy legalábbis fedezékből küzdve, drágán adhatja életét. Ebbe a sötét üregbe húzta Voronwët Tuor. Ott heverték egymás mellett a szürke köpeny alatt, és lihegtek, mint az agyonhajszolt róka. Szólni egyikük sem szólt: megfeszített figyelemmel füleltek.

Az üldözők kiáltásai elhalkultak; az orkok ugyanis soha nem hatoltak be mélyebben az utat szegélyező vadonba, inkább csak magán az úton robogtak végig oda-vissza. Kóbor, magányos menekülőkkel keveset törődtek, annál inkább tartottak a kémektől meg a fegyveres felderítőktől. Morgoth sem azért őriztette az országutat, hogy Tuort és Voronwët (akikről eleddig tudomást sem szerzett) törbe csalja, vagy elfogjon bárki mást, aki nyugat felől jönne; a Feketekardra lesett ő, attól tartván, hogy az megszökik, és úzóbe veszi a nargothrondi foglyokat, vagy netán még segítséget is hoz Doriathból.

Elmúlt az éjszaka, s az üres vidékre ismét a korábbi, nyomasztó csend nehezedett. Tuor a kimerültségtől elgyengülve aludt Ulmo köpenye alatt, Voronwë azonban kimászott az odúból és némán, szoborrá dermedve fürkészte a homályt tündeszemével. Napkeltekor felébresztette Tuort is, és az, amikor előbújt, megállapíthatta, hogy az időjárás, legalábbis egyelőre, valóban enyhült, s a fekete felhők elvonultak. A felkelő nap vörös fényénél messzire ellátott, s a keleten izzó rőt ragyogásban ismeretlen hegyeket fedezett fel.

Voronwë halkán megszólalt.

- Alae! Ered en Echoriath, ered e-mbar nín!19 - Ő ugyanis tudta, hogy a Határhegyeket látják, Turgon birodalmának falait. Kelet felé a mélyben ott hömpölygött árnyékos völgyében a szépséges, az annyszor megénekelte, híres-nevezetes Sirion, s azon is túl ködbe burkolózott, szürke, hepehupás dombvidék emelkedett a hegyek lábáig.

- A folyón túl az már Dimbar - mondta Voronwë. - Ó, bárcsak ott lehetnénk! Odáig ritkán merészkednek az ellenségeink; így volt ez legalábbis, amíg Ulmo hatalma erős volt a Sirion körül. De lehet, hogy azóta minden megváltozott20 - csak a folyó maradt ugyanolyan veszélyes. Errefelé már mély a medre, és gyors a sodrása; még az eldáknak sem biztonságos az átkelés. De jó vezető voltam, mert amott dél felé csillog már a Brithiach gázlója, ahol a keleti út, amely valaha a Tarastól egyenesen vitt nyugat felé, átível a folyón. Mostanság már csak végveszélyben merik használni tündék és emberek csakúgy, mint az orkok, mert az az út Nan Dungorthebbe, a rémület földjére vezet, amely a Gorgoroth és Melian Öve között terül el. Ezért is hagyták elvadulni; mára már csak keskeny csapásként kanyarog a gizgaz és a tövises bozót között.21

Tuor arra nézett, amerre Voronwë mutatott, és a messzeségben megpillantotta a csekély hajnali fényben megcsillanó nagy víztükröt, de azon túl, ott, ahol Brethil nagy erdeje déli irányban kúszott a távoli felföld felé, már sötétség honolt. Útra keltek, és óvatosan kémlelve ereszkedtek le a völgybe, mígnem kijutottak az ősi útra, amely Brethil erdejének szélénél keresztezte a Nargothrondból induló országutat, s onnan vezetett idáig. Tuor most már látta, hogy valóban elérték a Siriont. A víz itt kicsapott omladozó partjai közül, de útját valóságos kősvatag kényszerítette keskeny erekbe,22 és mindenfelé sekély tócsák terültek szét; az ekképp kordában tartott víz mintha sértődötten morajlott volna. Valamivel távolabb aztán a folyó ismét összegyűjtötte szertekúszó ágait, és új medret vájva magának, folytatta útját az erdő felé, míg végül elveszett a messzi, sűrű ködben, amelyen Tuor szeme már nem hatolhatott át. Ott terült el - noha neki erről nem volt tudomása - a Doriath északi mocsara, amelyre már Melian Övének árnyéka borult.

Tuor máris sietett volna a gázlóhoz, Voronwë azonban visszatartotta.

- Ameddig még üldözők lehetnek a sarkunkban - mondta -, addig nem kelhetünk át napközben a Brithiachon.

- Tehát itt pusztuljunk el? - kérdezte Tuor. - Hiszen amíg Morgoth birodalmát el nem hagytuk, soha nem tudhatjuk biztosan, nem követnek-e. Gyere már! Nem állhatunk meg; Ulmo köpenye majd vigyáz ránk.

Voronwë azonban továbbra is habozott, és vissza-visszanézett nyugat felé, de a csapás elhagyatott volt, körülöttük sem hallatszott más, mint a víz csobogása. Voronwë felnézett az üres, szürke égre: még egy madár sem háborította nyugalmát. Ekkor a tünde arca hirtelen felragyogott az örömtől, és így kiáltott:

- Ó, ez nagyszerű! A Brithiachot még mindig az ellenség ellenségei őrzik. Ide már nem követnek az orkok; most már bizvást útnak indulhatunk a köpeny árnyékában.

- Mi újat fedeztél fel? - kérdezte Tuor.

- Mily szűkre szabott a halandók látása! - mondta Voronwë. - A Crissaegrim-csúcsok sasait látom én, és éppen erre tartanak. Nyisd csak ki jól a szemed!

Tuor kimeresztette szemét, és kisvártatva fenn a magasban meglátott három madarat, amint erős szárnycsapásokkal ereszkednek le az immár ismét felhőbe burkolózó, távoli hegycsúcsokról. Lassan, nagy körökben szálltak egyre lejjebb, majd hirtelen lecsaptak a két vándor fölé, de aztán, még mielőtt Voronwë feléjük kiálthatott volna, széles körben megfordultak, és szárnyukat suhogtatva elrepültek észak felé, a folyó vonalát követve.

- Induljunk hát - szólt Voronwë. - Ha akad is ork a közelben, már arcra borult félelmében, és meg sem mer mozdulni, ameddig a sasok messze nem értek.

Lesiettek hát egy hosszú lejtőn, és átkeltek a Brithiachon, hol száraz lábbal lépdelve a nádason át, hol legföljebb térdig gázolva a sekély vízben. A víz tiszta volt és nagyon hideg; ahol megrekedt a kövek között, a sekély tócsákat jégkéreg borította, de a Sirion főágát még ezen a Nargothrond elestét követő gyilkos télen sem fagyaszthatta be észak halálos lehelete.²³

A gázló túlsó partján egy régi ág kiszáradt medre húzódott; valaha az Echoriath hegyeiről lezúduló víz vájhatta magának, belésodorva a Brithiach köveit.

- Végre-valahára! - kiáltotta Voronwë. - Már nem is reméltem, hogy rátalálunk! Nézd csak meg jól! Ez itt a Száraz Folyó torkolata; ezen az úton kell továbbmennünk.²⁴ - Így hát a vízmosásban indultak tovább, amely északnak fordulva egyre meredekebb lejtők között kanyargott, és partja is kétfelől mind magasabba emelkedett. A gyérülő világosságnál Tuor egyre nehezebben botorkált a hepehupás meder nagy kövei között.

- Ha ezt útnak nevezed - jelentette ki -, annyi bizonyos, hogy nem fáradt vándoroknak való.

- És mégis ez az út, amely Turgonhoz vezet - vágott vissza Voronwë.

- Akkor még úgy sem értem, hogyan hagyhatták ilyen őrizetlen a bejáratát - mondta Tuor. - Azt hittem, hatalmas kaput látok majd, amelyet erős őrség védelmez.

- Azt is megláthatod még - felelte Voronwë. - Ez itt még csak az odáig vezető szakasz. Útnak neveztem valóban, de tudd meg, hogy háromszáz év óta, azóta, hogy a Rejtett Nép a maga birodalmába zárkózott, legföljebb ha maroknyi titkos követ ment végig rajta; a noldák minden művészetüket latba vetették, hogy senki ne találhasson rá. Azt mondod, nyitva áll, őrizetlenül? Hát te talán ráismertél!

volna, ha nem a Rejtett Birodalom egyik lakója a vezető? Bizony úgy vélted volna, hogy csak az időjárás meg a vadzvízek műve. Vajon nem láttad-e tulajdon szemekkel a sasmadarakat? Thorondor népe ők; egykor még a Thangorodrimon lakoztak, mielőtt még Morgoth hatalma ily félelmetesen megnőtt; Fingolfin eleste óta pedig Turgon hegyein leltek otthonra.²⁵ A noldákon kívül csak ők ismerik a Rejtett Birodalmat, s őrzik a fölé boruló eget, ámbátor eddig még az Ellenség egyetlen szolgája sem merészelt felszállni a magasba; s ha bármi mozdul a környező vidéken, ők tüstént megjelentik a királynak. Ne félj, volnánk csak orkok, már rég felkaptak volna, hogy nagy magasságból a kagylókat nem ismerő sziklákra vessenek.

- Nem kételkedem szavadban - mondta Tuor -, de most már az is megfordul fejemben, vajon nem előz-e meg a hírünk, mielőtt Turgonhoz érnénk? És hogy ez javunkra vagy kárunkra szolgál-e, annak csak te vagy a megmondhatója.

- Se javunkra, se kárunkra nem szolgál - jelentette ki Voronwë. - Mert akár várják már jöttünket, akár nem, a Védett Kapun úgysem juthatnánk át észrevétlen, és ha majd ott leszünk, az örök minden korábbi jelentés híján is tudják majd, hogy nem vagyunk orkok. De ez egymagában még nem ad rá jogot, hogy be is léphessünk a kapun. Nem is gyanítod, Tuor, miféle veszéllyel kell majd akkor szembenéznünk. Ne vádoldj, amiért nem készítelek fel arra, ami várhat rád; bárcsak valóban megmutatkoznék a Vizek Urának hatalma! Ha ebben nem reménykednék, soha nem vállaltam volna, hogy vezető legyek, és ha ez a remény megcsal, biztosabb halál vár ránk, mint amelyet a vadon és a tél tartogathatott.

- Elég a jövőből - vágott közbe Tuor. - A vadonban bizonyosan meghalunk, de hogy a Kapunál is halál vár-e ránk, az, akármit mondasz is, még kétséges előttem, így hát mutasd csak tovább az utat!

Hosszú mérföldeken át vergődtek még a Száraz Folyó kövei között, mígnem leszállt az est, sötétségbe borítva a mély hasadékat, és megállást parancsolva a két vándornak. Kimásztak hát a keleti partra, a hegyek lábánál egymásnak boruló dombok közé. Tuor felnézett, s megállapította, hogy ilyen hegyoldalakat még soha nem látott: sima, falszerű lapokból álltak, s mindegyik lap valamivel beljebb húzódtott az alatta lévőnél; úgy festettek, mint megannyi, rétegesen rakott, ferde falú torony. A Nap már lement, körös-körül szürke párába burkolózott a táj, s a Sirion völgye árnyékba süppedt. Voronwë az egyik domb oldalába vájt sekély barlanghoz vezette Tuort; még kiláthattak a Dimbar-vidék magányos lejtőire, majd behúzódtak búvóhelyükre, és elköltötték ennivalójuk utolsó morzsáit. Dideregtek és fáradtak voltak, de álom nem jött a szemükre. Így esteledett rájuk Hísimë havának tizennyolcadik és vándorútjuk harminchetedik napja az Echoriath tornyai és Turgon birodalmának küszöbe előtt, és ők, hála Ulmo hatalmának, valóban kisiklottak mind a Végtet, mind a Gonosz markából.

Amikor a Dimbar-vidék ködén szürkén átszivárgott a hajnal első sugara, visszalopakodtak a Száraz Folyóba, amely nemsokára keletnek fordult, s a hegyek lábáig kanyargott. Hirtelen tüskés bozóttal benőtt lejtőhöz értek, amely magas, merdek hegyoldalban folytatódott. A köves meder a bozót közé vezetett, ahol még éji sötét honolt, ők pedig megálltak, mert a tövises cserjék a vízmosás oldalát is ellepték, az egymásba fonódó ágak pedig valóságos mennyezetet vontak fölé olyan alacsonyan, hogy Tuornak és Voronwënek időnként kúsznia kellett, mint az odújukba visszalopakodó állatoknak.

Amikor végre nagy veszély árán elérték a szirt tövét, egy nyílásra leltek, mintha a hegység szívéből felfakadó vizek vájtak volna alagutat maguknak a kemény kőzetbe. Behatoltak a vaksötétbe, Voronwë azonban így is tévedhetetlenül nyomult előre, Tuor pedig a vállába fogódzkodva követte, kissé meggörnyedve, mert a tető alacsony volt. Így vándoroltak vakon egy darabig, lépésről lépésre,

mígnem egyszer csak érezték, hogy lábuk alól eltűnnek a kövek, s a talaj egyenletessé válik. Ekkor megálltak, és mélyeket lélegezve füleltek. A levegő üde volt és egészséges, s ők érezték, hogy tágas tér öleli körül őket. Mélységes csend volt; még a víz csöpögése sem hallatszott. Tuornak úgy tetszett, mintha Voronwët szorongás és kétség gyötörné.

- Hol van hát a Védett Kapu? - kérdezte suttogva. - Vagy tán most haladtunk át rajta?

- Ne képzelődj - mondta Voronwë. - Magam sem értem, mi történt, mert különös, hogy bármilyen jövevény háborítatlan juthat el idáig. Attól tartok, valami vész les ránk a sötétben.

Suttogásuk azonban felébresztette a szunnyadó visszhangot, és szavaik megsokszorozódva, felduzzasztva cikáztak végig a tetőzetten és a láthatatlan falakon, mintha megannyi óvatos hang sziszegne és morajlana. S amint a visszhang végül elhalt a kövön, Tuor a sötétség mélyéből hangot hallott, mely többféle tündenyelven szólt; először a nemes nolda nyelven, amelyet nem ismert, majd Belerian nyelvén, ám Tuor fülének némiképp idegenszerűen; olyan népek beszélhetnek így, amelyek rég elszakadtak rokonaiktól.²⁶

- Megálljatok és ne mozduljatok - szólt a hang -, különben végetek, akár barátként, akár ellenségként jöttetek.

- Barátok vagyunk - mondta Voronwë.

- Akkor cselekedjetez parancsunk szerint - felelte a hang.

A visszhang ismét elcsitult; Voronwë és Tuor továbbra sem moccan. Tuornak úgy tetszett, hosszú és lassú percek telnek el így, és szívét olyan félelem szorongatta, amelyet vándorlásuk során semmilyen veszély még nem keltett benne. Aztán lépések koppantak, majd dübörögve közeledtek, mintha trollok menetelnének végig az alagúton, majd egyszer csak lekerült a burok egy tünde-lámpásról, és a fénylő sugár Voronwëra csapott. Tuor nem látott egyebet, mint egy szemkápráztató csillagot a sötétben, de tudta, hogy amíg e sugár fénykörében áll, nem mozdulhat - sem előre nem ronthat, sem visszafelé nem menekülhet.

Így tartotta őket fogva néhány másodpercen át a fény szeme, majd ismét megszólalt a hang.

- Mutassátok az arcotokat!

Voronwë hátravetette csuklyáját, arca, mintha kőbe vésték volna, oly tisztán, élesen ragyogott a fénynyalámban. Tuor elámult szépségén. Aztán a tünde, fejét büszkén felvetve, megszólalt.

- Hát csak nézel, de nem látsz, hogy nem ismeresz meg? Voronwë vagyok, a Fingolfin házából való Aranwënak fia. Vagy tán elég volt néhány esztendő, hogy hazámban elfeledjenek? Én messze jártam, ott, ahová Középföldéről még a gondolat sem ér el, mégis emlékezem hangodra, Elemmakil.

- Akkor Voronwënek e föld törvényeire is emlékeznie kell - mondta a hang. - Parancsra ment el, tehát megilleti a visszatérés joga. De hogy idegent is hozzon magával, ez a jog nem illeti meg. E tettével minden jogát eljátszotta, és fogolyként kell a király ítélőszéke elé vezetni. Az idegent pedig halál vagy fogság várja, az őrség ítélete szerint. Vezesd közelebb, hogy meghozhassam ítéletem.

Voronwë ekkor a fény forrása felé vezette Tuort, s eközben nagyszámú, páncélba öltözött, felfegyverzett nolda lépett elő a sötétből, hogy kivont karddal kerítse be őket. Elemmakil, az őrség kapitánya pedig, aki a ragyogó fényű lámpást tartotta, hosszan és vizslatón vette őket szemügyre.

- Nehezemre esik, Voronwë, hogy megértsenek - mondta végül. - Régi barátság fűz össze bennünket. Vajon miért szorítasz be ily durván a törvény és a barátság közé? Ha kéretlenül hozod magaddal

valamely más nolda ház tagját, vétségnek már az is elég lenne. De te halandó embert avattál be az út titkába; a szeme árulkodik fajtájáról! Most, hogy a titok tudója lett, többé nem eresztjük szabadon. Mivel idegen fajta fiaként hatolt be, az volna kötelességem, hogy e helyütt levágjam, még ha barátod is, aki kedves szívednek.

- A határon túli tágas vidékeken sok különös dolog érhet bennünket, Elemmakil, és kéretlen feladatok hárulhatnak vállunkra - felelte Voronwë. - A hazatérő vándor már nem ugyanaz, mint aki egykor útra kelt. Amit tettem, parancsra tettem, s aki megparancsolta, hatalmasabb az Őrség törvényénél. Fölöttem s társam fölött nem ítélné más, csak a király maga.

Ekkor Tuor szólalt meg, immár minden félelem nélkül:

- Azért jöttem ide Aranwë fia Voronwëval, mert a Vizek Ura őt jelölte ki vezetőmül. Ez okból menekült meg a tenger haragjától és a valák végzetétől. Mert Ulmo általam üzent Fingolfin fiának, és az üzenetet csak neki adom át.

Ezt hallván Elemmakil nagy csodálkozással nézett Tuorra.

- Ki vagy hát? - kérdezte. - Honnan jössz?

- Huor fia Tuor vagyok Hador Házából és Húrin rokonságából, és mint mondták nekem, e nevek a Rejtett Birodalomban sem csengenek ismeretlenül. Nevrastból jöttem, hogy nagy veszedelmek árán idetaláljak.

- Nevrastból? - kérdezte Elemmakil. - Azt mondják, népünk elköltözése óta lakatlan az a föld.

- Ha ezt mondják, igazat szólnak - felelte Tuor. - Hidegen, üresen tátonganak Vinyamar udvarai. Én mégis onnan jöttem. Most pedig vezess el ahhoz, aki valaha ama csarnokokat emelte.

- Ily főbenjáró ügyben én nem ítélnék - jelentette ki Elemmakil. - Így hát kivezetlek a fényre, amely egyebet is feltárhat, és átadlak a Nagy Kapu őrének.

Kiadta a parancsot, Tuort és Voronwët pedig megtermett örök fogták körül, kettő előttük ment, három mögöttük, és kapitányuk kivezette a menetet a Külső Őrség barlangjából. Az út hosszú, egyenes, sima talajú folyosón át vezetett tovább, mígnem halovány fényt láttak pislákolni maguk előtt. Végül egy sziklába vájt, magas és széles oszlopos kapunyíláshoz értek; a két oszlop közötti nyílást keresztbe fektetett, csodásan faragott és vasszögekkel kivert gerendákból ácsolt csapórács zárta el.

Elemmakil megérintette a rácsot, s az zajtalanul felemelkedett. Amint beléptek a kapun, Tuor látta, hogy egy szurdok végében vannak. De bármennyit kóborolt is észak vad hegyei között, ilyen szurdokot még nem látott, és elképzelni sem tudott volna hasonlót: az Orfalch Echorhoz mérve a Cirith Ninniach legfölből sziklába vájt barázdának volt mondható. A világ kezdetén dúló ősi háborúk során itt maguk a valák feszítették szét a hatalmas hegyeket; a mélyedés oldalfalait mintha baltával hasították volna tükörsimára, és hogy meddig nyúlnak, szem nem sejtette. Valahol a magasságban keskeny sáv látszott az égből, s mélykék hátterén éles, fekete csúcsok és csipkézett körvonalú magaslatok rajzolódtak ki, messzeségük ellenére is tisztán s keményen, mint megannyi, irgalmat nem ismerő lándzsahegy. A téli nap fel sem kúszhatott e hatalmas falak fölé, és noha már délelőtt volt, az ormok fölött bágadt csillagok hunyorogtak; odalenn azonban sötét volt, csak a magasba törő utat szegélyező lámpások világítottak haloványan. Innen ugyanis a szurdok meredeken emelkedett kelet felé, s baloldalt, a folyómedren túl Tuor széles, kövekkel kirakott utat látott, mely felfelé kanyargott, majd elveszett a homályban.

- Ez volt az első, a Fakapu - mondta Elemmakil. - És íme az út. Sietnünk kell.

Tuor nem is sejtette, milyen hosszú lehet ez a mélységben kanyargó út, és ahogy rámeredt, véghetetlen fáradság telepedett rá súlyos felhőként. A kövek között fagyos szél sziszegett, s Tuor szorosabban csavarta maga köré a köpenyt.

- Hideg szél fúj a Rejtett Birodalomból - jegyezte meg.

- Ez bizony így van - felelte Voronwë -; az idegen méltán hiheti, hogy Turgon szolgálainak szívét könnyörtelenné dermedtette a büszkeség. S az éhes, megviselt vándorra súlyosan nehezedhetnek a mérföldek a hét kapu között.

- Ha törvényünk nem volna ily zord, az ármány és a gyűlölet már rég behatolt volna, hogy elpusztítson valamennyiünket - vágott vissza Elemmakil. - Ezt te is éppoly jól tudod, mint én. De a szívünkéből nem veszett ki az irgalom. Ennivaló itt nincs, és ha egyszer az idegen belépett egy kapun, vissza már nem mehet rajta. Túrjetek még egy keveset; a második kapunál majd könnyebbségre találtok.

- Úgy legyen - mondta Tuor, s ment tovább a parancs szerint. Kis idő múltán megfordult, és látta, hogy Voronwë mellett már csak Elemmakil követi.

- Nincs már szükség több őrrre - mondta Elemmakil, mintha olvasna gondolataiban. - Az Orfalchból sem tünde, sem ember számára nincs menekülés és nincs visszaút.

Így kapaszkodtak fölfelé a sziklák félelmetes árnyékában a kanyargós emelkedőn, amelyet néha hosszú lépcsők szakítottak meg. Már vagy fél mérföldre lehettek a fakaputól, amikor egy, a szurdokot keresztben elrekesztő hatalmas fal magasodott fel előttük, két végén zömök, erős kőtornyokkal. Az út fölött nagy, ívelt átjárót vágtak a falba, ám az építők egyetlen, óriási sziklával el is zárták a nyílást. Ahogy közelebb értek, a kőtömb sötét, simára csiszolt felszíne megcsillant a fölötte lebegő, a kapu ívének közepéhez erősített lámpás fehér fényében.

- Íme a második, a Kőkapu - mondta Elemmakil, majd odalépett, s könnyedén lökött egyet a kőtömbön, amely megfordult láthatatlan tengelyén, míg nem csak az élét mutatta feléjük, ők pedig átléphetek egy udvarba, ahol szürkébe öltözött, felfegyverzett őrk sorakoztak. Egyetlen szó sem hangzott el, Elemmakil pedig az északi torony aljában lévő kamrába vezette a gondjaira bízott két vándort. Ott ennivalót és bort tettek eléjük, és rövid pihenőt is engedélyeztek.

- Sovány táplálék, tudom - fordult Tuorhoz Elemmakil -, de ha igazad bebizonyosodik, dús kárpótlásban lesz részed.

- Nekem ennyi is elég - szólt Tuor. - Gyenge a szív, amely erősebb írra szorul. - A noldák étele-itala valóban úgy felüdítette, hogy nemsokára már ő sürgette az indulást.

Kis idő múltán az előbbinél is magasabb és erősebb fal állta útjukat: ebbe vésték a harmadik, a Bronzkaput. A kapu két hatalmas szárnyát bronzból készült pajzsok és vérték borították, amelyeket különös ábrák és jelek díszítettek. A szemöldökfa fölött három szögletes torony szökött fel a falból. A tornyokat vörösréz lemezek borították, s rézből volt a tetejük is, a fém pedig oly művészi volt kovácsolva, hogy éjjel-nappal tüzesen villogott a falon megannyi fáklyaként sorakozó vörös lámpások sugaraiban. E kapu alatt is szótlánul haladtak át, s a túloldali udvaron még népesebb őrséggel találkoztak; páncéljuk tompán fénylett, mint a kihunyó tűz, és bárdjuk feje vörös volt. Legtöbben közülük a nevrasti sindák fajtájához tartoztak.

Most jutottak el az út legnehezebb szakaszához: itt, az Orfalch közepén volt az emelkedő a legmeredekebb, s ahogy fölfelé kapaszkodtak, Tuor egyszer csak látta: mind közül a leghatalmasabb fal sötétlik előttük. Így érték el végre a negyedik, a Fonott Vaskaput. Magas és fekete volt a fal, s nem világított rajta lámpás. Négy vastorony magaslott a tetején, s a két belső torony között hatalmas, vasból öntött sasmadár formázta magát Thorondor királyt, mintha a magasból csapna le egy hegycsúcsra. Tuornak azonban, ahogy ott állt a kapu előtt, legnagyobb ámulatára úgy tetszett, mintha örök életű fák törzse és ágai között sápadt holdfényben fürdő tisztásra pillantana.

A kapu áttört vasrácsozata ugyanis egymásba fonódó, tekervényes gyökérzetű, dús lombú, virágzó fákból állt, s köztük szivárgott át a fény. Tuor, ahogy áthaladt a nyíláson, felfedezte a titok nyitját: a roppant vastagságú falat nem egy, hanem három egymás után sorakozó rács törte meg, de aki az út közepéről közeledett, egynek látta őket. A fény pedig, amely átderengett rajtuk, nem a hold, hanem a nappal világossága volt.

Mert bár a lenti síkágról indultak, immár magasan jártak, és a vaskapun túl már nem emelkedett tovább az út. Túljutottak az Echoriath büszke csúcsán, és innen az égbe nyúló hegyek már meredeken lejtettek a belső dombvidék felé, a szurdok kitágult, oldalai megdőltek, s tetejüket hó borította. Az ég ragyogása pedig visszaverődött a hóról, s holdas-fehéren hatolt át a levegőt betöltő szikrázó ködön.

Elhaladtak a Vaskapu őreinek sorfala között. Ezek fekete köpenyt viseltek, s fekete volt a páncéljuk és hosszúkás pajzsuk is, arcukat pedig sascsőrű sisakrostély takarta. Elemmakil most előre ment, ők pedig követték a sápadt világosságba. Az út menti pázsiton csillagként virult a sok fehér uilos, a gondoljrámvirág, amely nem ismer évszakokat, és soha nem hervad el.²⁷ Tuor nem győzött ámulni, s szíve egyre derűsebb lett. Így jutott az Ezüstkapu elé.

Az ötödik kapu fala alacsony volt és széles; fehér márványból épült, ezüstrácsos mellvédjét öt nagy márványgömb törte meg, s a mellvéd tetején fehér köpenyes íjászok sorakoztak. A kapu alakja egy kör háromnegyed részét formázta; ezüsből és nevrasti gyöngyszemekből készítették hold alakúra. Fölötte, a középső gömb tetején a Fehér Fa, a Telperion képmása állt, törzse ezüsből, levelei malachitból, s a Balari-öbölből felszínre hozott, nagy gyöngyszemek voltak rajta a virágok.²⁸ A kapun túl, a tágas, zöld és fehér márványkockákkal kirakott udvaron ezüst páncélos, fehér sisakforgós íjászok álltak, jobbról is, balról is száz-száz. Elemmakil átvezette Tuort és Voronwët néma sorfaluk között, és így tértek rá a hosszú, fehér útra, amely egyenesen vezetett a hatodik kapuig. Itt az utat szegélyező pázsit egyre szélesebb lett, s az uilos fehér csillagai között sokok apró, arany szemű virág nyílt.

Ekképp érték el az Aranykaput, az utolsót Turgon ősi kapui közül, amelyek még a Nirnaeth előtt épültek. Az Aranykapu igencsak hasonlított az ezüstre, csak hogy a falát sárga márványból rakták, a mellvéd és a gömbök pedig vörös aranyból készültek. Öt gömb helyett itt hat volt, középen pedig arany piramison a Nap Fájának, a Laurelinnek képmása állt; vert arany láncai között nagy kötegekben topáz virágok csüggtek. A kaput magát a nap képét formázó, sok sugarú arany korongok díszítették, gránátból, topázból és sárga gyémántokból összeállított mintákba foglalva. A kapun túl, az udvaron háromszáz íjász sorakozott fel hosszú íjával; aranyozott páncélt viseltek, és sisakjukból hosszú, aranyos tollak szöktek fel, nagy, kerek pajzsuk pedig vörös volt, mint a láng.

Az út következő szakaszát napfény ragyogta be, mert kétfelől a hegyek fala alacsony volt, zöldellő, csak a tetejüket koronázta hó. Elemmakil megsaporázta a lépést, mert ide már közel volt a hetedik, az Acélkapu, melyet Nagy Kapunak neveztek el; Maeglin építtette, azután hogy megtért a Nirnaethből, hogy áthidalja az Orfalch Echor széles bejáratát.

Fal nem állt itt, csak kétfelől egy-egy magas, kerek torony, melyek falába igen sok ablakot vágtak; a tornyok hét emelet magasan, egyre vékonyodva törtek felfelé, s ragyogó acél tornyocskában végződtek; közöttük pedig soha nem rozsdásodó, hideg-fehéren szikrázó acélsövénnyel húzódtak, amelyből hét nagy acéloszlop magasodott fel, akkorák s oly szélesek, mint az erős fiatal fák, de mindegyik tűhegyes, fenyegető csúcsban végződött. Az oszlopokat hét acél keresztpánt kötötte össze, s minden közt hét-hét függőleges acélrúd hálózott be; a végük a dárda széles fejére emlékeztetett. A középső, legnagyobb oszlop fölött Turgon királyi sisakjának, a Rejtett Birodalom koronájának gyémántokkal kirakott mása villogott.

Tuor sem ajtót, sem kaput nem látott e lenyűgöző, acélfonatú sövényben, de ahogy elébe ért, a rudak közül szemkápráztató fény áradt felé. Tuor beárnyékolta szemét, és csak állt ott, kábultan az ámulattól és a rettegéstől. Elemmakil azonban csak ment tovább, s ha ezúttal érintésére nem nyílt ki semmilyen kapu, amikor az egyik rúdra ráütött, a sövényből sok húrú hárfa zenéje szólalt meg, s a tiszta, egybecsengő hangok ide-oda szálltak a tornyok között.

Mintegy jeladásra lovasok rajzoltak elő a tornyokból. Az északi toronyból pedig először egyetlen magányos alak léptetett ki fehér lován, majd leszállva nyergéből, feléjük indult. S habár nemes és előkelő volt Elemmakil is, még magasztosabb, még fenségesebb volt Ecthelion, a Szökőkutak Ura, ez időben a Nagy Kapu őre. 29 Öltözéke színezüstből készült, fényes sisakjának éles acélhegyét gyémánt ékítette, és a pajzs, melyet lovásza most átvett tőle, úgy tündökölt, mintha harmatcseppekkel volna telehintve; valójában ezernyi apró kristállyal rakták ki.

Elemmakil köszöntötte, s így szólt:

- Itt hozom Voronwë Aranwiont, aki a Balar vidékéről tért meg, emez pedig az idegen, akit magával hozott, s aki a király elé akar jutni.

Ecthelion ekkor Tuorhoz fordult, Tuor azonban összevonta magán a köpenyt, s hallgatott. Voronwënak úgy tetszett, mintha társa ködbe burkolóznék, s e köd nagyobbra növesztené; csuklyájának hegyes csúcsa - akár a part felé száguldó szürke hullám taréja - már magasabbra ért a tünde-nagyúr sisakjánál. Ecthelion egy ideig némán függesztette Tuorra ragyogó tekintetét, majd komoly hangon ekképpen szólt: 30

- Eljutottál az utolsó kapuhoz. Tudd meg hát, hogy az idegen, aki belép rajta, soha többé nem léphet ki innen, hacsak nem a halál kapuján.

- Hagyd e komor jövendölést! Mert ha a Vizek Urának követe kilépne ama kapun, akkor az idebenn élők mind követni fogják. Szökőkutak Ura, ne állíts hát akadályt a Vizek Urának követe elé!

Voronwë s mind a közelben állók ámulva nézték Tuort; hangja és szavai egyként döbbenetesek voltak számukra. Voronwënek úgy tetszett, mintha erős, de távoli hang harsogását hallaná, Tuor azonban úgy érezte: ő beszél, de más szól általa.

Ecthelion egy darabig némán nézte Tuort, és arcán lassan mélységes hódolat ömlött el, mintha Tuor köpenyének szürke árnyékán át távoli látomások tárulnának elé. Aztán meghajolt, a sövényhez lépett, rátette mindkét kezét, s ekkor a Koronát hordozó oszlop mindkét oldalán kapuk tolódtak befelé. Tuor belépett az egyikben, s egy füves magaslatra ért - amely az alatt elterülő völgy felé nyúlt - , s innen látomásként tárult ki előtte a szikrázó fehér hóban Gondolin. Tuort úgy megigézte a látvány, hogy hosszú ideig le sem tudta venni róla a szemét, hiszen vére-valahára megjelent előtte a kép, amely sóvár álmaiban fogant.

Így hát csak állt ott, és egyetlen szó sem hagyta el ajkát. Kétoldalt némán sorakoztak fel Gondolin hadának csapatai, köztük a Hét Kapu hétfajta őrségének képviselőivel, kapitányaik és vezérek pedig fehér és szürke lovakon ültek. S miközben mind ámulattal szemlélték Tuort, annak válláról lehullott a köpeny, s ott állt előttük pompás nevrasti fegyverzetében. A jelenlévők között sokan voltak, akik saját szemükkel látták, amint Turgon maga függeszti fel e fegyverzet darabjait a vinyamari Magas Szék mögötti falra.

Ecthelion ekkor végre megszólalt:

- További bizonyítékra immár nincs szükség. S még az is, hogy Huor fiának mondja magát, kevesebbet nyom a latban, mint e napnál is világosabb igazság: ezt az embert maga Ulmo küldte hozzánk.³¹

JEGYZETEK

1 A szilmarilok 232. oldalán olvasható, hogy amikor a Nirnaeth Arnoediadot követő évben Brithombar és Eglarest kikötői elpusztultak, a megmenekült falasi tündék követték Círdant Balar szigetére, aki „menedéket teremtett mindazok számára, akik eljutottak oda; mert megvetették a lábukat a Sirion torkolatánál is, és sok könnyű és gyors hajó rejtőzött ott a vizeken, ahol a növényzet erős volt, mint egy vár”.

2 A nolda tündék kék fényű lámpásáról másutt is esik szó, noha A szilmarilok kiadott szövege nem említi. Túrin történetének korábbi változataiban Gwindornak, az Angbandból megmenekült nargothrondi tündének, akire Beleg talált a Taur-nu-Fuinban, volt egy ilyen lámpása. Amikor Gwindor lámpása felborult, s a burok leesett róla, lángja fényénél látta meg Túrin az általa megölt Beleg arcát. Az egyik, Gwindor történetéhez fűzött jegyzet „Fëanor lámpásainak” nevezi e lámpásokat, melyek titkát még maguk a noldák sem ismerték; az ottani leírás szerint „finom láncszemes hálóban függő kristályok”-ról van szó, amelyek „belülről sugárzó, örök, kék színű fénnel ragyognak”.

3 Vagyis: „Nap süt majd utadra.” - A szilmarilok-ban található sokkal rövidebb változat nem számol be róla, hogyan találta meg Tuor a noldák kapuját, s a Gelmir és Arminas nevű tündékről sem ejt szót. Szerepel viszont a két tünde Túrin történetében: ők viszik meg Nargothrondba Ulmo figyelmeztetését, ott pedig Finarfin fia Angrod népéhez tartozónak mondják őket, akik a Dagor Bragollach után délen, Círdan, a Hajóács környezetében éltek. Nargothrondba való érkezésük történetének egy hosszabb változatában Arminas Túrinra nézve kedvezőtlen párhuzamot von amaz és rokona között, s megjegyzi, hogy Tuorral „a dor-lómini pusztán” találkozott.

4 A szilmarilok 90-91. oldalán olvasható, hogy midőn Morgoth és Ungoliant, a nagy Pók e vidéken küzdött a szilmarilok birtoklásáért, „Morgoth iszonyút kiáltott, hogy visszhangzottak tőle a hegyek. Ezért nevezték el azt a vidéket Lammothnak, mert Morgoth hangjának visszhangja attól kezdve mindig ott volt, s fölébresztette mindenki, aki ott kiáltott, s a hegyek meg a tenger közötti pusztaságot a rémület kiáltásai töltötték be.” Itt viszont inkább úgy fest, mintha bármilyen, e helyütt kimondott szó önmagában nagyítódnék fel, s ez az elgondolás nyilvánul meg egyértelműen A szilmarilok 13. fejezetének elején is, ahol (egy, az ittenihez igen hasonló részletben) „mihelyt a noldák a partra léptek, kiáltásuk felszállt a hegyekbe, és megsokszorozódott úgy, hogy számtalan erőteljes hang harsogása töltötte be észak partjait”. Úgy tetszik, mintha az egyik „hagyomány” szerint a

Lammoth és az Ered Lómin (Visszhanghegység) azért kapták volna nevüket, mert megőrizték az Ungoliant hálójában vergődő Morgoth iszonyatos kiáltását, míg a másik szerint ezek az elnevezések egyszerűen csak leíró jelleggel foglalják össze a környéken hallható hangokat.

5 Vö. A szilmarilok . 254 o.: „Túrin pedig sebesen haladt észak felé a Narog és a Teiglin közti, immár elhagyott utakon, s ráborult az Ádáz Tél; mert abban az évben hó hullott még ősz vége előtt, a tavasz pedig későn jött, és hideg volt.”

6 A szilmarilok 146. oldalán Ulmo, miután Vinyamarban megjelenik Turgonnak, és megparancsolja, hogy induljon el Gondolinba, így szól: „Így hát megeshet, hogy a noldákat sújtó átok téged is elér, és árulás üti föl a fejed a falaid között. Akkor pedig a tűz fenyegeti majd őket. Ám ha ez a vész valóban elközelg, akkor Nevrastból érkezik majd valaki a figyelmeztetésedre, s belőle támad majd új remény - a pusztuláson és a tűzön túl - a tündék meg az emberek számára. Ezért hagyj el ebben a házban egy kardot és fegyvereket, hogy az évek múltán rájuk találhasson majd, azokról megismerheted, s nem csalódsz.” Ulmo pedig megszabta Turgonnak, milyen termetre illjen a sisak, a páncél és a kard, amit hátrahagy.

7 Tuor lett apja Eärendilnek, akitől Elros Tar-Minyatur, Númenor első királya született.

8 Az utalás bizonyosan arra a figyelmeztetésre vonatkozik, amelyet Gelmir és Arminas vitt Ulmótól Nargothrondba. Lásd xxx12. oldal.

9 Az Árnyas Szigetek valószínűleg azonosak A szilmarilok 11. fejezetének végén leírt Elvarázsolt Szigetekkel, amelyek Valinor elrejtése idején „behálózták az Árnyas Tengereket, északtól délig”.

10 Vö. A szilmarilok 232. o.: „[A Nirnaeth Arnoediad után] Turgon parancsára Círdan hét gyors hajót épített, s azok útnak indultak nyugat felé; ám hír sem jött többé róluk Balarba, csupán egyetlenről, az utolsóról. Annak a hajónak a matrózai sokáig hányódtak a tengeren, s végül hatalmas viharba kerültek, mikor már újra meglátták Középfölde partját; ám egyiküket megmentette Ulmo Ossë haragjától, s a hullámok a hátukra vették, s partra vetették Nevrastban. Voronwë volt a neve; s azon követek egyike volt, akiket Turgon küldött Gondolinból.” Vö. még A szilmarilok 282. o.

11 Ulmónak Turgonhoz intézett szavai A szilmarilok 15. fejezetében így jelennek meg: „Emlékezz, hogy a noldák igazi reménysége nyugaton van, s a tengerből jön”, továbbá: „Ám ha ez a vész valóban elközelg, Nevrastból érkezik majd valaki a figyelmeztetésedre.”

12 A szilmarilok-ból nem derül ki, mi lett Voronwë további sorsa azután, hogy Tuorral együtt visszatért Gondolinba; de az eredeti történetben („Tuorról és a gondolini Száműzöttekről”) azok között volt, akik - mint erre Tuor itteni szavai is utalnak - el tudtak menekülni a szétdőlt városból.

13 Vö. A szilmarilok, 127. o.: „Ám [Turgon] azt is hitte, hogy az ostromzár vége a noldák hanyatlásának jele, hacsak nem jön segítség, és gondolini csapatokat küldött titkon a Sirion torkolatához meg Balar szigetére. Ott ezek hajókat építettek, s útnak indultak Turgon parancsára a legnyugatabbra eső Nyugat felé, Valinort keresve, hogy a valák bocsánatát és segítségét kérjék, s a tenger madarait kérték meg, hogy vezessék őket. A tenger pedig vad volt és végtelen, árny és varázslat ült rajta, s Valinor rejtve volt. Így Turgon követői sohasem jutottak el Nyugatra, s közülük sokan elvesztek, és kevesen tértek vissza; ám Gondolin végzete egyre közeledett.”

A szilmarilok egyik „alapszövegében” az olvasható, hogy bár a noldák „nem értettek a hajóépítés művészetéhez, s minden általuk épített hajó elveszett, vagy visszasodorták a szelek”, mégis a Dagor Bragollach után „Turgonnak mindvégig volt egy titkos menedéke a Balar-szigeten”, és midőn a Nirnaeth Arnoediad után Círdan megmaradt embereivel Brithombarból és Eglarestből a Balar-szigetre menekült, „ott elvegyült Turgon távoli városának lakóival”. Ám a szerző végül elvetette a mesének ezt az elemét, s így A szilmarilok kiadott szövegében már nem esik szó arról, hogy a Gondolinból jött tündék a Balar-szigeten településeket hoztak volna létre.

14 A szilmarilok nem említi a núath-i erdőséget, amely a műhöz csatolt térképen sem jelenik meg. Az erdőség a Narog felső folyásától nyugatra terült el, s a Nening forrásvidékéig húzódott.

15 Vö. A szilmarilok, 248. o.: „Ám Finduilas, Orodreth király lánya fölismerte és üdvözölte, mivel szerette Gwindort a Nirnaeth előtt, Gwindor pedig annyira szerette a lány szépségét, hogy Faelivrinnek nevezte, azaz az Ivrin taván csillogó napfénynek.”

16 A Glithui folyó sem A szilmarilok-ban, sem a térképen nincs megnevezve, noha az utóbbin látható: a Teiglin egyik mellékfolyójáról van szó, amely a Malduin csatlakozásától valamivel északabbra ömlik a folyóba.

17 Az útról ez olvasható A szilmarilok 243. oldalán: „Az ősi út... végig a Sirion hosszú völgyszakadékán, a sziget mellett, ahol egykor Finrod Minas Tirithje állt, s tovább a Malduin és a Sirion közti vidéken, a Brethil határán egészen a Teiglin gázlójáig.”

18 „Halál a glamhothokra!” Az elnevezés, noha sem A szilmarilok-ban, sem A Gyűrűk Urá-ban nem fordul elő, a sinda nyelvben az orkokat jelölte. Jelentése „lármás sereg”, „tömkeleg-had”; vö. Gandalf kardjával, a Glamdring-gal, és a Tol-in-Gaurhoth-tal, a váltott farkasok (hadának) szigetével.

19 Echoriath: a gondolini síkságot övező Határhegyek; ered e-mbar nín: hazám hegyei.

20 A szilmarilok 237. oldalán a doriath-i Beleg (néhány évvel a jelen elbeszélés ideje előtt) azt mondja Túrinnak, hogy az orkok utat építettek az Anach-szoroson át, s „Dimbar, amely élvezte a békét, lassan a Fekete Kéz uralma alá kerül”.

21 Ezen az úton menekült Gondolinba Maeglin és Aredhel az őket üldöző Eol elől (A szilmarilok, 16. fejezet); később pedig ezt használta Celegorm és Curufin, miután Nargothrondból elűzték őket (uo.). Csak a jelen szöveg tesz említést az út nyugati folytatásáról, amely a Taras hegy alá, Vinyamarhoz, Turgon hajdani otthonához vezet, és a térkép sem jelzi, hogy továbbvezetne annál a pontnál, ahol a Brethil északnyugati peremén a Nargothrondba vezető régi déli úttal találkozik.

22 A Brithiach név - akárcsak a Brithon folyóé és Brithombar kikötőé - magába foglalja a brith, azaz „kavics” elemet.

23 E szöveg egy párhuzamos változatában, amelyet a szerző szinte bizonyosan a jelen kiadás szövege javára vetett el, a vándorok nem a brithiachi gázlón keltek át, hanem attól néhány mérfölddel északabbra érték el a Siriont. „Fárasztó úton vergődtek el a folyóig, s ott Voronwë felkiáltott: - Láss csudát! Jót is, rosszat is jövendől számunkra. A Sirion befagyott, jóllehet amióta csak az eldák keletről ideértek, nem tud hasonlóról a rege. Így hát átkelhetünk rajta, megkímélve magunkat a gyötrelmes mérföldektől, amelyek meghaladnák erőnket. Csakhogy ez azt jelenti, hogy mások is átkelhetek avagy átkelhetnek még ugyanilyen módon.” Ezután a két vándor akadálytalanul kelt át a folyón, s „ekképp Ulmo tanácsa hasznukra fordította az ellenség ármányát, mert az út lerövidült, s reményük és erejük fogytával Tuor és Voronwë végre elérte a Száraz Folyót ott, ahol az kilép a hegység külső övezetéből.”

24 Vö. A szilmarilok, 146. o.: „Ám akadt egy mélyút, amelyet a hegyek alatt vájtak a világ sötétjében a vizek, amelyek a Sirion forrásaihoz siettek; ezt az utat találta meg Turgon, így jutott el a hegyek övezte nagy síkra, s látta meg a kemény, sima kőből lévő szigethegyet, mert a völgy egykoron az ősidőkben nagy tó volt.”

25 A szilmarilok-ban nincs szó arról, hogy a nagy sasok valaha is a Thangorodrimon tanyáztak volna. A 13. fejezet szerint (125. o.) Manwë „északra küldte lakni a sasok fajtát, hogy szemmel tartsák Morgothot”, míg a 18. fejezetben (177. o.) „Thorondor sietve lecsapott a Criasaegrim csúcsán épült fészkből”, hogy kimentse Fingolfin holttestét Angband kapui elől. Vö. A Király visszatér VI. 4. fejezetével is: „Az egykori Thorondor, aki sziklafészket Középfölde ifjú korában a Hátárhegyek megközelíthetetlen csúcsain építette.” A szerző később valószínűleg letett arról az elképzelésről, amely az egyik korai Szilmarilok-szövegben is fellelhető, hogy tudniillik Thorondor kezdetben a Thangorodrimon lakozott volna.

26 A szilmarilok-ban semmi közelebbi nem derül ki a gondolini tündék nyelvéről; ez a rész azonban arra utal, hogy néhányan közülük rendszeresen használták a nemes (quenya) nyelvet. Egy kései nyelvészeti tanulmányból kitűnik, hogy Turgon házában általános volt a quenya beszéd, s ezt

használta gyermekkorában Eärendil is, ám „a legtöbb gondolini számára a könyvek nyelvéné vált, s akár a többi nolda, ők is csak a sinda nyelvet használták a hétköznapiakon.” Vö. A szilmarilok 152. o.: Thingol rendelkezését követően „a Száműzöttek mindennapjaikon használni kezdték a sinda nyelvet, s a nyugati beszédet már csupán a nolda urak beszélték egymás között. S az a nyelv azután is tovább élt, mint a tudományok és hagyományok nyelve, bárhol léteztek is noldák.”

27 Ez a virág nyílt nagy számban Edoras alatt, Rohan királyainak sírdombjain; Gandalf rohir nyelven (óangolra fordítva) simbelmynë-nek, vagyis „gondoljramvirágnak” nevezte el, „mert egész évben virít, és mindig ott, ahol halottak nyugsznak” (A két torony, III. 6.) A tünde nyelvű változat, az uilos csak ebben a részben szerepel, de a szó megjelenik az Amon Uilos-ban, azaz a quenya Oiolossë („Örökhófehér”; Manwë Hegye) sinda megfelelőjében is. A Cirion és Éorl-ban a virág újabb tünde néven, alfirin-ként jelenik meg.

28 A szilmarilok 109. oldalán az olvasható, hogy Thingol nagyszámú gyönggyel jutalmazta meg a belegosti törpöket: „Ő Círdantól kapta a gyöngyöt, amelyből bőven akadt Balar szigetének sekély vizeiben.”

29 Ecthelion, a Szökőkutak Ura A szilmarilok-ban is szerepel, mint Turgon egyik kapitánya, aki a gondolini had szárnyait védte, amikor a Sirion mentén visszavonultak a Nirnaeth Arnoediadból; kiderül továbbá, hogy a város ostromakor ő és Gothmog, a Balrogok Ura egymás kezétől estek el.

30 Ezen a ponton ér véget a gondos, bár erősen javított kézirat; az elbeszélés hátralevő részét a szerző sietősen firkantotta le egy darab papírra.

31 Az elbeszélés itt véget ér, és csak néhány odavetett jegyzet utal a történet további menetére:

Tuor megtudakolta a város nevét, és megtudta, hogy hét neve van. (Említésre méltó, hogy a Gondolin név - minden bizonnyal szándékosan - csak az elbeszélés legvégén fordul elő; addig következetesen Rejtett Birodalomként vagy Rejtett Városként említik.) Ecthelion megparancsolta, hogy fűjják meg a harsonákat, s a Nagy Kapu tornyaiból felharsogó jeladás visszhangot vert a hegyek között. Csend támadt, majd a távolból hallatszott, ahogy válaszképpen a város falain is megfűjják a harsonákat. Lovakat vezettek elő (Tuor számára egy szürkét), s így lovagoltak be Gondolinba.

Ezután Gondolin leírása következett volna, a magas fennsíkra vezető lépcsőkkel, a nagy kapuval, a dombokkal (ez a szó bizonytalan), amelyeket mallornok, nyírfák és örökzöld fák borítanak, a Szökőkutas térrel, az oszlopos árkádsoron nyugvó királyi toronnyal, a király házával s Fingolfin zászlajával. Ezután jelent volna meg maga Turgon, „Thingolt kivéve a legnagyobb a világ fiai közül”, ruel-csont (elefántcsont) hüvelybe dugott fehér-arany kardjával, Tuor üdvözlésére. Maeglin ott állt volna a trón jobb oldalán, Idril, a király lánya pedig a trón bal oldalán, s ekkor adta volna át Tuor Ulmo üzenetét, vagy „mindenki füle hallatára” vagy „a tanácssteremben”.

További, össze nem függő jegyzetek arra utalnak, hogy szerepelt volna egy leírás Gondolinról, úgy, ahogy Tuor előtt a távolban feltűnik; Ulmo köpenye a semmibe foszlott volna, mielőtt Tuor átadta Turgonnak az üzenetet; kiderülne, miért nincs Gondolinnak királynéja is; továbbá kitűnt volna - vagy

akkor, amikor Tuor először pillantja meg Idrilt, vagy már korábban -, hogy kevés nőt ismert életében, sőt nem is igen látott asszonyt. Amikor Annael népe a Mithrim-vidéken tanyázott, valamennyi gyermeket és a legtöbb nőt is elküldték délre; szolgálata során pedig Tuor csak a keletlakók gőgös, barbár asszonyait láthatta, akik úgy bántak vele, mint egy állattal, a gyermekkoruktól munkára kényszerített szerencsétlen szolgálók iránt pedig csak szánalmat érzett.

Megjegyzendő még, hogy a mallornról később, Númenor, Lindon és Lothlórien leírásakor is szó esik, ám ezekből az utalásokból nem következik, hogy e fák már óidők Gondolinjában is virultak - igaz, az ellenkezője sem; továbbá figyelemre méltó, hogy Elenwë, Turgon hitvese már jóval korábban odaveszett, akkor, amikor Fingolfin serege átkelt a Helcaraxën (A szilmarilok, 106. o.).

Tuor és Gondolin száműzöttjei (Elveszett mesék könyve)

Mondotta akkor Bronweg fia Kisszív: „Tudjátok hát, hogy Tuor egy ember volt itten, aki nagyon-nagyon régi napokban hajdanán ott lakott Északnak amaz országában, mit úgy hívnak: Dor Lómin vagy az Árnyak Földje, és az eldák közül a noldók ismerik leginkább.

Az a nép mármost, melynek Tuor fia volt, vándorolt vadonokon és völgyeken-hegyeken, és nem tudott s nem is énekelt a tengerről; de Tuor nem lakozott velük, és magányosan élt a Mithrim nevű tónál, s hol az erdőn vadászott, hol a tó partján muzsikált rozzant hárfáján, mely fából volt s a húrjai medveinak. Mármost sokan hallották nyersen zengő énekeinek erejét, jöttek messziről és közléről, hogy füleljenek e hárfapengetésre, de Tuor abbahagyta az éneklést, és elment magányos helyekre onnét. Ott sok különös dolgot megtanult, és megismerte a vándorló noldókat, akik okították beszédjükre, bölcselmükre; de Tuor sorsa azt sem akarta, hogy örökké azokban az erdőkben lakjék.

Ezért aztán, mondják, mágia és sorsszövés elvezette őt egy nap valami barlangüreg-szájhoz, melyen át egy rejtékfolyó folyt a Mithrimből. És Tuor bement ebbe a barlangüregbe, hogy titkát megismerje, de Mithrim vizei bekavargatták őt a szikla gyomrába, és nem bírt a világosságra visszavergődni. És ez, mondják, Ulmónak, a Vizek Urának akarata volt, aki a noldókat megbízta, vájják ki ezt a rejtékutat.

Akkor jöttek a noldók Tuorhoz, és sötét folyosókon vezetgették őt a hegyeken átal, mígnem egyszer csak megint kiért a fényre, és látta, a folyó sebesen lerohan egy nagy mélyű szakadékos hasadékba, melynek oldalai járhatatlanok voltak. Tuor most már nem vágyott visszafordulni, hanem ment egyenesen előre, és a folyó mindegyre nyugatnak vezette őt.⁶

A nap felkelt háta mögött, nyugodott arcának előtte, és ahol a víz sok nagy tömb kövön habzott vagy zuhatagosan zuhogott emitt-ott, időnként szivárványok íveltek-villogtak a hasadékban, este pedig a sima falak izzottak a lebukó nap fényében, és ezen okból Tuor így nevezte el a helyet: Aranyhasadék vagy a Szivárványtető Árka, ami gnomául Glorfalc vagy Cris Ilbranteloth.

Tuor így haladt ottan, haladt három napon át,⁷ itta a titkos folyó vizét, halaival táplálkozott; és ezek arany és kék és ezüst halak voltak, és sok-csudás alakúak. Végül a hasadék szélesült, és ahogy nyílt, alacsonyabb lett az oldala, nyersebb-durvább, és a folyó ágyán még több tömb kő gömbölyödött, melyeken a víz csak vadabbul habzott egyre, fröcskölt szanaszéjjel. Hosszan üldögélt Tuor, bámulta a tajtékosan repkedő vizet, hallgatta hangjait, s aztán felállt, indult tovább kőről kőre szökkenve, s ahogy ment, énekelt; vagy ahogy előbukkantak a keskeny hasadék szeletnyi egén a csillagok, a hasadékmeder Tuor hárfájának hangjától visszhangzott.

Egy nap, fárasztó nagy vándorlás után megint, Tuor mély estidőn már meghallott valami kiáltást, és nem tudta volna megmondani, miféle teremtménynek lehet a hangja. Azt mondta hát:

»Tündérszellem-féle lesz ez«, majd: »Nem, ez csak valami apró állat lehet, a sziklák közt nyüszít«; aztán megint olyan volt néki a dolog, mintha ismeretlen madár hangja volna, szívének s fülének búsító harsányság, de nagyon parányi, pipegős – s mert madár hangját egyszer sem hallotta végig az Aranyhasadékon haladván, boldog volt most, bár a hang gyászosnak hallatszott. Másnap reggeli kora órán megint elkezdte az ismeretlen lény a kiáltozást, most azonban a feje felett szólt, s ő felpillantott, és három nagy madarat látott, ahogy a hasadékon felfele szálltak, erős szárnyuk vitte őket, és kiáltoztak, ahogy a tegnapi ismeretlen lény. Ezek sirályok voltak hát, Ossë madarai.⁸

A folyóútnak ezen a szakaszán sziklaszigetek kezdtek sokasodni az árban, és lezuhant sziklákon fehér homok volt a csatorna oldafalai mentén, s nem volt könnyű a járás, ám Tuor lelt egy helyet, ahol talán felkeserveskedhet a sziklamagasba végre. Akkor friss szél jött, meglegyezte arcát, s ő azt mondta: »Ez nagyon jó, és olyan, mintha bort inna az ember«, de nem tudta, hogy a Nagy Tenger birodalmainak közelébe ért.

Ahogy ment tovább a hasadék vizei felett, a lenti világ ismét szűkült, és a falak feltornyosultak, így ő egy magas sziklatetőn haladt ott, és elérkezett egy szűk kiszögellőhöz, és ez csupa zaj volt. Akkor Tuor letekintett, és a legnagyobb csodát látta, mert úgy tűnt, a dühös víznek árja betódul a szűk vágatba, nyomul vissza-fel a folyómederben, akárha a forráshoz akarna jutni ott, de a víz, mely le s le iramlott a messzi Mithrimből, csak győzedelmeskedett mindig, és vízfal emelkedett a sziklatető vonalának közeléig, és habkoronás volt, és a széltől örvénylett. Akkor a Mithrim vizei alulmaradtak, s a behatólór ár zúgva-bögve rontott fel s fel a csatornán, elárasztotta a szirtszigeteket, a fehér homokot elsöpörte, pörgette – így Tuor inkább menekülőre fogta a dolgot, félt, hiszen a tenger útjait-módjait honnét is ismerhette volna; ám az ainuk szívébe sugallták, hogy másszon ki a csatornából, s akkor tette ezt, bizony, ha nem teszi, menthetetlen elsöpri az áradat – a dagály; s ez nem is akármilyen ár volt éppen, mert nyugat szelei korbácsolták. Tuor akkor valami tépett vidéken találta magát, fák sehol, és szél söpört-kavargott mindeneken, a napnyugati vidék felől jött ez is, és a bokrok, a sövénytövek is behajoltak, földig, annyira nem ismert ez a szél ellenállást. És itt vándorolt Tuor egy darab ideig, míg el nem érkezett a tengerparti fekete sziklákhoz, és látta, először látta az óceánt s hullámain, és a nap emez órán süllyedt a Föld pereme alá messze a tenger túlján, és ő ott állt a sziklatetőn, kitérte karját, és a szíve tele volt való igaz nagy vágyakozással. Mondják némelyek mármmost, hogy ő volt az első ember, aki a tengerhez eljutott, és lenézhetett rá, és megtudhatta, micsoda vágyat kelt az; de hát nem tudom, jól mondják-e.

E vidéken telepedett meg most, lakott pedig egy üregben, melyet nagy fekete sziklák óvtak, s az üreg alját fehér homok fedte, kivéve, ahol a magas ár kék vízzel permetezte be; hab s tajték azonban ide be nem hatolhatott, legföljebb igen vad viharok idején. Hosszan időzött ő itt magányosan, és sokat járta a partokat, vagy kószált a sziklákon apálykor, ámult a nagy kerek medreken a kövek közt, a hatalmas vízínövények indáin – a hínárokon –, a csepegő üregeken, meg a különös tengeri madarakon, melyeket rendre megismert; ám a víz emelkedése-apadása maradt számára ezután is a legnagyobb csoda, meg a hullámok hangja, és mindig újnak hallotta-látta, és mindig elképzeltetlenné érezte.

Mármmost a Mithrim csöndes vizein, melyen a kacsza vagy a vizityúk hangja messze száll, utazgatott ő régi kis csónakon, orra olyan volt, mint a hattyú nyaka, és ezt veszítette el ő aznap, hogy a rejtekfolyóra bukkant. A tengeren még nem volt kalandja soha eddig, de a szíve egyre emésztette addig ismeretlen vágyakozással, és csöndes esteken, mikor a nap letűnt a messzi tengerszegélyen, ez az érzés vad vággyá izzott fel benne.

Faanyagot szállított neki a folyó a hasadékon; jófajta fa volt ez, mert noldók vágták le Dor Lómin erdején, és úsztatták neki, használná. De ő egyelőre lakozóhelyén építkezett, azt alakította ki, az

üreget, melyet az eldák ma is így neveznek: Falasquil. Ezt ő lassú munkával ékesítette, kerültek oda szép faragások: vadak, madarak, virágok másai, mind, amit csak megismert a Mithrim vizeinél, s közöttük a Hattyú volt a vezető, mert Tuor szerette ezt a jelvényt, és ez neki magának is jele lett, csakígy övéinek, népének aztán. Eltöltött e lakozóhelyen nagy-nagy időt, míg az üres és néptelen tenger magánya kikezdte szívét, és még Tuor, a magányos is vágyódni kezdett emberek hangjára. Itt az ainuknak⁹ kellett tenniük valamit: mert Ulmo szerette Tuort.

Egy reggel, hogy szemét végigjáratta a part hosszán – és a nyár utolsó napjai járták különben –, Tuor három fehér hattyút látott magasan s erőteljes szárnycsapásokkal észak felől közeledni. Hát ilyen madarakat ő ezen a vidéken eddig nem észlelt, jeladásnak vette a dolgot ekképp, s mondta: »Régóta óhajt az én szívem távolra utazni innét, ime! most végre követhetem ezeket a hattyúkat.« És a hattyúk, csoda-e, barlangja előtt ereszkedtek le a vízre, és ott hármat köröztetve úszván, megint fölemelkedtek, szárnyaltak lassan dél felé a part mentén, és Tuor felkapta hárfáját és dárdáját, s követte őket.

Hosszú nap járóföld volt az, mit Tuor aznap megtett; és estére elérkezett egy vidékre, ahol megint voltak fák, és a föld mindenestül más arcot tárt, mint az, amelyen át jött ő ide, és végképp különbözött Falasquiltól. Mert ott Tuor a sziklatetőről csak barlangos-üreges falakat látott, és csupasz-kopár síkot, amerre nézett, más irányba, keletnek kékes szegélyéig tartott e sivárság. Hanem most hosszú, lejtős part, elnyújtózó homosáv fogadta, és távoli dombok húzódtak egészen a tengernek szegélyéig, és sötétlő oldaluk csupa fenyő volt, mélyzöld erdőség, s lejjebb bükkök szökkentek és ősi tölgyek. A dombok tövén fürge források vize szaladt, szűk vágatokon, de szelíden, elérve így a tenger sós habjait. E kis medrek némelyikét Tuor nem ugorhatta által, és e helyek néha nehezen járhatóknak bizonyultak, de ő csak ment, ment makacsul és kitartóan; hiszen a hattyúk szava ígyn szólította, röptük iránya, s hogy olykor megállapodtak feje felett, köröztek, majd megint továbblódultak nagy, lengő szárnyon előre, de a földre sosem szálltak le, csak zúgó, erős szárnycsapásokkal bátorították.

Mondják, így haladt Tuor messzi-messzi, sok napon át, és hogy a tél észak felől még gyorsabban jutott előre, mint ő, minden fáradhatatlansága ellenére. Ő azonban ment, nem törődött vadakkal, az idő viszontagságaival, és kora tavaszra csak eljutott egy folyónak torkolatához. Itt a vidék nem volt még annyira sem zord, sokkal kedvesebbnek mutatkozott, mint az Aranyhasadék nyílásánál, s Tuor a part irányulása után érezhette, a tenger inkább tőle délre van már, mint nyugatra, ezt olvasta le a nap és a csillagok állásáról is; ám jobbját mindig a tengerhez igazította.

A folyó már most derekas mederben folydogált, és dús földek szegélyezték; harsogó zöld volt a fű, kedves a liget az egyik oldalon, és fákkal borított lejtők a másikon; vize álmosan ömlött a tengerbe, nem küzdött, mint a Mithrim küldeménye északon. Hosszú földnyelvek nyúltak be a mederbe, nád borította mindet, sűrű bozót, s kijebb, már a tenger felé, homokpadok sorjázta; ezeken meg annyi volt a madár, hogy illet Tuor addig még csak nem is álmodhatott. Csipegésük, víjjogásuk és füttyögetésük zaja betöltötte a levegőget; s itt, a tömérdek szárny forgatagában, Tuor el is vesztette szeme elől a hattyúkat, s nem is látta viszont őket többé soha.

Tuor akkor egy darabig csömört ézett a tenger láttán, mert a hosszú út elnyűtte. Nem volt ez Ulmó akarata nélkül, és akkor éjszaka a noldók meglátogatták, álmából felébresztették. Kék lámpásaikkal vezették egy darabig a folyó mentén, s oly szapora-nagy léptekkel haladtak a szárazföld belseje felé, hogy hajnalhasadásra – Tuor jobbjára felől – a tenger s zajai messze mögötte voltak, s mert szemből fújt a szél, még csak a sós víz illatát se hozta. Így érkezett el hamarost ama vidékre, melynek Arlisgion a neve, „a nádak földje”, arra van ez, ahol Dor Lómintól délnek terül a világ, s elválik ekképp a Vashegyektől, melynek nyúlványai a tengerig érnek. Ezekből a hegyekből jött a folyó, és még itt is

elképzelhetetlen tiszta és tündökletesen hideg volt a vize. Mármost ez a folyó roppant híres az eldák és a noldók történetében, és minden nyelven így nevezik: Sirion. Itt Tuor pihent kicsit, mígnem aztán vágyától sarkallva ismét útra kelt, tovább megint s tovább, sok napon át a folyó mentén. Kibomlott a tavasz, de nem hozta még a nyarat, mikor ő egy minden eddiginél szebb tájra érkezett el. Itt a kis madarak mindenütt szerelmes trillákkal villogtak körötte, s ez ámulat zene volt, mert nincs oly madár sehol a Földön, mely úgy dalolna, annyi gyönyörűséggel, mint a Fűzföld énekesmadarai; és Tuor a csodáknak ebbe a világába érkezett. Itt a folyó széles kanyarokkal szelte lapos partjait, hömpölygött a nagy síkságon, hol a legszebben hullámozott a sűrű fű, hosszú volt a szála, álom a zöldje; és megmondhatatlan korú fűzfák hajoltak a víztükörré, és a folyó széles kebelét levelek borították, és vízililiomok nyílnak majd, tudni lehetett, ha annak évszaka jön, most csak kardosan zöldelltek a fűzárnyakon, sás és nád büszkén meredt s hajlongott, akárha csatasorok ringatóznának. Ezen a helyen pedig egy suttagó szellem lakozott – és alkonyatkor hallotta is Tuor e finom hangokat, és nem s nem akart továbbindulni; és hajnalban, hogy a miriád boglárka dicsfénye sárgállott körötte, még kevésbé érzett mehetnéket – és maradt.

Itt látta az első pillangókat, és boldoggá tette e látvány; és mondják, a pillangóknak minden lehető-lehetetlen fajtája él-éldegél itt a Fűzföldön, sőt, minden pillangó innen származik! Jött a nyár, vele a pillék ideje, a meleg esték is beköszöntöttek, és Tuor csak ámult, mennyi bogár, temérdek légy és méh, és velük édes zömmögés, ezrével mindenütt a fényeske; ezeknek ő mind sajátlag nevet adott, és a neveket beleszötte dalaiba, ahogy öreg hárfáján játszott; s az énekek lágyabbak voltak, mint korábbi dalai.

Akkor Ulmo aggódni kezdett, már megtelepedni ne akarna Tuor itt örökre, mert mi lesz akkor az ő nagy terveiből, nem teljesülnek. Ezért nem bízta Tuor vezetését kizárólag a noldókra most már, akik titkon szolgálták csak, s Melko haragjától félve ingatagok is lehettek. Meg a füzek varázsa ellenében nem voltak elég erősek akarataikkal, bizony, mert hatalmas volt e fák bűvölete. Ugye, ugye, még Tuor napjai után is ide jött Noldorin az ő eldáival, és keresték Dor Lómint és a rejtekező folyót, meg a gnomák bebörtönöztetésének barlangjait; miért akarták volna épp most, keresésük végéhez közel elhagyni a Fűzföldet? Való igaz, boldogan aludtak itt, táncoltak, és ékes muzsikájuk szövődött a folyó hangjaiból, a fű surrogásából, és szöttek dús kelméket pókhálóból, rovarszárnyakból, s akkor rájuk rontottak Melko koboldjai a Vashegyek közül, és Noldorin épphogy megmenekült, ám ez a történet nem tartozik ide most.

Íme, Ulmo kocsijába szökkent palotájának kapuja előtt a Külső Tenger csöndes vizein, és kocsiját agyaras cethal húzta és oroszlánfóka, s maga a jármű bálna alakú volt; és nagy kagylókürtök zúgása közepette száguldott el Ulmonanból. Oly nagy volt járművének sebessége, hogy nem hosszú évek alatt, mint várni lehetett volna, de napok forgásán eljutott a folyó torkolatához. Ezen fel már nem juthatott kocsija úgy, hogy a víznek, a partoknak ne ártson; ezért aztán Ulmo, ki a folyókat mind szerette, ezt az egyet meg különösképpen, gyalogszerrel folytatta tovább; le derékig pikkelyes páncélinges volt ő, mint a kék és ezüst halak; haja pedig kékes-ezüst fényt árasztott, szakálla, mely bokáig ért, ugyanilyen ékű volt, és sem sisakot, sem koronát soha nem viselt. Pikkelyes páncélinge alatt inge derengőn zöldellett, s nem tudni, e csodát miből szöttek, de aki beletekintett ez anyag mélyeibe, látta a víz alatti világ finom mozgását, mintha irdatlan mélységek foszforeszkáló halai úsztak volna egyszerre a szeme előtt. Hatalmas gyöngyökkel ékes kötél volt az öve, lábbelije két óriási kőcipő.

Vitte irdatlan hangszerét, mely is egészen különös szerkezet volt, sok csavart, kilyuggatott kagylóhéjból rakták össze. Ha belefűjt, s közben hosszú ujjait bűvösen mozgatta, mélyen zengő dallamokat csalt elő, s ezeknek mágiája hatalmasabb volt, mint bárki más muzsikás zenéje akár hárfán, akár lanton, lírán vagy furulyán, vagy húros hangszereken. Akkor a folyó mentén fölfelé

haladva, alkonyatkor elérkezett a nádak közé, s játszani kezdett a kagylócsoda-hangszeren; és közel volt ő ama helyhez, hol Tuor megtelepedett. És Tuor hallotta a zenét, meg is dermedt nyomban. Térdfmagas fűben állt, és nem hallotta már a bogarak zümmögését, sem a folyóparti hullámzajokat, és a virágok illata nem ért el orrcimpáihoz; hanem tengeri tarajok zúgását és madarak víjjogását hallotta, és lelke egyszerre sziklás partok után kezdett vágyódni, halszagú szirtek után és az alábukó kormoránok csobbanását hallotta volna áhító szívvel, és azokat a helyeket járta volna sorra, ahol a tenger hangosan üvöltve nyomul a fekete sziklák.

Ulmo akkor felállt, beszélt hozzá, s ő rettenetében azt hitte, most hal meg, mert Ulmo hangjának öblös mélysége minden mélyeknek mélye; akar az ő szeme, csakígy a világ mérhetetlen mélyessége az; s így mondta Ulmo akkor: »Ó, Tuor, magányos szívű, te, nem akarom én, hogy örökké szépségek helyén időzz, madarak s virágok közt; azt sem óhajtottam egyáltalán, hogy ilyen kellemes vidékeket szelj át,¹⁰ de így kellett lennie. Hanem mostantól haladj már a neked rendelt úton tovább, ne állj meg, ne tanyázz le, mert messze még a hely, ahol sorsod vár. Menned kell pedig úgy, hogy az országokat rendre a gondothlik városa után kutatva járod, a kőben lakók lakozóhelyét keresve, és a noldók titkon fognak követni téged, így kísérhetnek csak, Melkótól való félelmükben. Szavakat adok majd nyelvedre, mit szólj ott, ahol egy darabig aztán elidőzöl. Lehet, persze, hogy életed ismét a hatalmas vizek mellett folytatódik; s bizonyosság, hogy léssen egy gyermeked majd, kinél jobban senki emberfia nem fogja ismerni és érteni a végtelen mélyeket, legyenek azok bár tengeri vagy égiek.« Ulmo akkor beszélt még neki tervéről és óhajáról, ám Tuor mindebből keveset értett akkor, és csak félt nagyon.

Ulmo erre oly ködökbe burkolózott, mintha tengeri lég venné körül, itt, e belföldi helyen, és Tuor, fülében ama zenével, boldogan visszatért volna a Nagy Tengerhez; emlékezett azonban a parancsra, és ment tovább a folyó mentén a szárazföld belseje felé, és így haladt nappalig. Mert ő, aki hallotta Ulmo kagylókürtjét, tudta, aki egyszer ezt meghallotta, haláláig hallja, és Tuor tudta, ez nem hiú beszéd.

Hogy megvirradott, elfáradt ő, aludt, míg le nem szállt megint az alkony, és jöttek a noldók, vezették. Haladt ő így sok napon át szürkülettől hajnalig, éjeken, és nappal aludt, és ezért volt, hogy utóbb nem is igen emlékezett a helyekre, melyeket érintett, sem az ösvényekre, melyeken haladt ezekben az időkben. Tuor s kísérőcsapata fáradhatatlanul kitartott, és a vidék hullámzó dombok sora lett, és lábuknál a folyó lustán kanyargott, és sok-sok kedves völgy kecsegtetett mindenünnen; ám ilyenkor a noldók feszengeni kezdtek. »Ezek«, mondták, »olyan tájak mezsgyéi, melyeket Melko koboldokkal népesített be, a gyűlölet népével. Messze északra – de jaj, nem elég messze, bár lennének sok tízezer mérföldnyire – ott húzódnak a Vashegyek, ahol Melko rémuralma honos, és mi az ő rabszolgái vagyunk. Való igaz, hogy titkon merészelnék téged is vezetni csak, és ha tudná, mi a célunk, a balrogok kínzása lenne sorsunk.«

S hogy ily félelem szánkázott rajtuk s bennük, a noldók csakhamar valóban el is hagyták Tuort, aki egyedül menetelt tovább a hegyek közt, dombok közt, s a noldók távozása balsorsosnak bizonyult számára aztán, mert „Melkónak sok szeme van”, mondják, és míg Tuor a gnomákkal haladt, vitték őt sötétben rejtekutak sok zegzugán, alagutakon át a hegyek alatt. De most eltévedt ő, kúpokra, dombhátakra kapaszkodott fel, hogy a vidéket tisztábban lássa. Lakozó népnek azonban nyomát sem fedezte fel sehol, s való igaz, hogy a gondothlik városát nem volt könnyű megtalálni, íme ezért, hogy Melko s kémei sem fedezték fel addig. Mondják mindazonáltal, hogy ez idő tájt a kémei kiszimatolták: ember különös lába járja e tájat, s így Melko megkettőzte éberségét, s mindenre nagyon figyelt.

Most, hogy a gnomák félelmükben otthagyták Tuort, bizonyos Voronwë vagy Bronweg azért csak követte őt messziről, leküzdve rettegését, de korholása nem öntött lelket a többiekbe. Tuorra most rettentő fáradtság tört, s így ült ő egy surranó vizű folyónál, és szívét gyötörte a tenger vágya, és az járt az eszében csak, hogy a folyó mellett vissza kellene fordulnia, le a végtelen vizekhez megint, menni, oda menni, hallani a bömbölő-zajló hullámokat. De ez a Voronwë, a hűséges, odament hozzá ismét, és hozzá hajolva a fülébe suttogta: »Ó, Tuor, gondold és hidd azt, hogy egyszer betelik még a te szívednek vágya is; hanem most kelj fel és indulás. Nem hagyok el. Nem vagyok út-tudója noldó, inkább kézműves, fából és fémből készítek dolgokat, és csak utóbb csatlakoztam a kísérethez. De régóta hallok suttogásokat, szavakat nagy titkon, elérnek a rabsors gyötrő világán, s azt hallom így, hogy van egy város, ahol a noldók szabadok lehetnének, ha meglelnék az oda vezető titkos utat; s mi ketten, nem vitás,¹¹ meg fogjuk lelteni a Kő Városához vezető utat így, ahol a gondolhlik szabadsága vár ránk.«

Tudjátok, a gondolhlik voltak azok a noldó-rokonok, akik Melko hatalmát egyes-egyedül tudták elkerülni a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatája után – holott a gonosz ainu mind lemészárolta vagy fogságba verte népüket,¹² és veszett varázslatot kerített köréjük, kényszerítette őket, hogy a Vaspokolban éljenek, hová is csupán az ő akaratával és az ő parancsa szerint mentek.

Hosszasan kereste Tuor és Bronweg¹³ e nép városát, míg sok-sok nap után végre elértek egy mély völgybe a dombok közt. Itt a folyó ágya egyszerre köves lett, futása zajos, és égerek sűrű sora függönyözte lombbal; a völgy oldalai pedig meredek voltak, mert emelkedtek itt valami hegyek, közel, melyeket Voronwë nem ismert. Itt a zöld falban lelt a gnoma egy nyílást, mely mintha nagy ajtó lett volna a lejtős oldalon, és ezt sűrű bozót fedte és liános aljnövényzet; Voronwë átható pillantását azonban semmi ilyesmi meg nem tévesztette. Mondják mindazonáltal, hogy az építők olyan varázssal övezték (Ulmo segítségével, persze, akinek hatalma a folyó vizében ott futott, még ha a partokon Melko uralmát rettegték is), hogy senki nem, csak noldó vér bukkanhatott rá így véletlenül; Tuor soha meg nem találta volna, ha nincs az állhatatos gnoma Voronwë véle.¹⁴ Mármost a gondolhlik így tették titkossá lakozóhelyüket, Melkótól való rettegésükben; de ennek ellenére a bátrabb noldók közül sokan szöktek erre a Sirion folyó mentén ama hegyekből, és sokan a vesztükbe rohantak így, mert Melko gonosz hatalma mérhetetlen, ellenben néhányan közülük, számosan így is, meglelték a bűvös bejáratot, bejutottak a Kő Városába, és gyarapították népességét.

Roppant nagy volt Tuor és Voronwë öröme, hogy e kaput megtalálták, de ahogy beléptek, azt láthatták, hogy nagyon sötét a további út, keserves rajta a járás, labirintusosak a kacskaringói; és hosszú időn át haladtak görnyedezve alagútjaiban. Félelmetesen visszhangzott minden, és mögülük folyton számlálhatatlan láb zaja hallatszott, s Voronwë meg is rettent, mondván: »Ezek Melko koboldjai, a dombok orkjai.« Akkor futásnak eredtek, köveken bukdácsoltak, el is estek a sötétben olykor, míg végre rádöbbsentek, hogy a hely megtévesztette őket. Hosszú igyekezet, megannyi rettegés után eljutottak valahova, ahol messze fény derengett, meg-megvillogva, s elértek egy kaput, mely hasonlított bejövételükéhez, csak nem volt benőve-befuttatva semmivel. Kíértek hirtelen a napvilágra, s egy darabig nem láttak, hanem megszólalt egy nagy gong, és fegyverzaj is hallatszott, s íme, körülvette őket páncélba öltözött harcosok jókora csapata.

Felpillantottak, látták végre, hogy – ó! meredek hegy lábánál voltak, sőt, kört záró hegyekénél, e körben nagy síkság terült el, s ennek, ha nem is a legközepe, inkább közelebb a helyhez, ahol ők álltak, lapos tetejű domb emelkedett, és azon a csúcson emelkedett egy város, és játszottak kövein a reggeli fények.

Voronwë szólalt meg, a gondolhli őrséghez szólott, és megértették beszédét, mert a gnomák édes szava volt az.¹⁵ Majd Tuor is beszélni kezdett, és azt kérdezte, hol vannak hát, és mi ez, kik állják körül

őket így, állig fegyverben, mert valamelyest csodálkozott, inkább ámult és bámult, milyen remekbe szabott fegyvereik vannak ezen öröknek. Akkor a csapatból valaki azt mondta neki: »Mi vagyunk a Menekülés Útjának őrői. Örvendj, hogy megjelent az utat, mert magad előtt most a Hétnevű Várost látod, ahol mindazok, akik Melkóval hadban állnak, egyetlen reményüket lelhetik.«

Mondta erre Tuor: »Mik volnának ezek a nevek?« S az őrség parancsnoka felelt: »Ezt mondják, ezt éneklük ilyképp: „Gondobarnak hívnak s Gondothlimbarnak, Kő Városának és Kőben Lakozók Városának; Gondolinnak, az Éneklő Kőnek, és vagyok én Gwarestrin is, az Őrség Tornya, Gar Thurion vagy a Titkos Hely, mert rejtve vagyok én Melko szeme előtt; ám aki legjobban szeret, csak Lothnak, úgy nevez, mert mint egy virág, vagyok én, akárha Lothengriol, a virág is, mely a síkon virít. De,« tette hozzá, »ugye, mindennapi nyelvünkön a várost többnyire úgy hívjuk, emlegetjük: Gondolin.« Mondotta akkor Voronwë: »Vezess minket oda, boldogan lépnénk be s látnánk.« És Tuor megtoldotta ezt, közölvén, hogy szíve leghőbb vágya e szép-erős város látása.

Mondta erre az őrség parancsnoka, hogy nekik itt helyben kell maradniuk, mert még sok nap van hátra őrszolgálatuk beosztott hónapjából, ám Voronwë és Tuor csak menjen nyugodtan, ha Gondolinba vágynak; mi több, vezetőre végképp nem lesz szükségük, mert: »Íme, itt áll s magasul előttetek, el nem véthetitek, tornyai égnek meredeznek dőföldön a Figyelés Dombján a sík közepén.« Erre Tuor s társa átvágott a síkon, mely bámulatosan egyenletes volt, itt-ott törték meg csak ezt nagy görgeteg kőtömbök, gömbölydedek és simák mind, gypágy közepén valamennyi, vagy sziklás ágyú tavak mellett. Sok ösvény szeldelte ezt a síkot, és ők egy napi könnyű menet után érték el a Figyelés Dombjának tövét (a noldók nyelvén e hely neve Amon Gwareth). Akkor nekilódultak, fel a kanyargós lépcső fokain, elérték így a város kapuját; senki fel nem érhet oda úgy, csak gyalogszerrel, s hogy a falakról ki ne figyelnek. A nyugati kapu aranylott a lemenő nap utolsó sugarainak fényében, így értek fel a legfelső lépcsőfokra, és sok-sok szempár meredt¹⁶ rájuk a bástyafalokról és tornyokról.

Tuor azonban felnézett a kőfalakra, és nézte a kiemelkedő tornyokat, a város csillogó ormait, és megfigyelte a kő- és márványlépcsőket, melyeket karcsú korlátok kísérték védőül, s hűsítette a szálforma vízesés szökkenése, ez a víz Amon Gwareth szökőkútjaiból fakadt, és úgy járt ott Tuor, mintha az istenek álmán tenné, mert azt gondolta, legszebb álmában nem álmodik ember ilyet, oly nagy volt az ő csodálata, mellyel Gondolin dicső dolgait szemével befogadta.

Így értek a kapuhoz is, Tuor bódult csodálattal, Voronwë repeső örömmel, hogy íme, jól tette, amit tett, elhozta hát ide Tuort, Ulmo akarata szerint, s hogy ő maga most akkor mindörökre megszabadult Melko rabságából. Bár ezentúl is ugyanúgy gyűlölte, félnie neki nem kellett többé a Gonosztól¹⁷ szorongató félelemmel, (az a mágia, mellyel Melko a noldókat rabságában tartotta, feneketlen félelemmel járt, Melko nekik mindig közel volt, járhattak bármily messze a Vaspokoltól, és szívük bénult, remegett, s nem menekültek akkor se, ha tehették volna könnyedén; s erre Melko gyakorta számított is).

Üdvrivalgás hallatszott most bentől Gondolinból, s tódult ki a sok nép a kapun, állta körül a jövevényeket, ünnepeltek és örvendeztek, hogy íme, megint egy noldó elszabadult Melkótól, és csak bámultak Tuor óriás termete láttán, csodálták dárdáját, mely halcsontból készül ékes faragvány volt, hatalmas ódon hárfáját. Tépázott volt Tuor külleme, fűrtjei fésületlenek, és medvebőről volt a ruhája. Írva vagyon, hogy amaz időken az emberek atyáinak atyái kevésbé voltak szálások még, mint a mai emberek, és a tündék gyermekei nagyobb termetűek voltak még, de Tuor mindenek és mindeneken túltett, ahogy ott állt, magasodva. Ami azt illeti, a gondothlik nem voltak hajlott hátúak, mind amilyen névű boldogtalan rokonuk vált, miután szüntelen bányászniok kellett vagy kalapálniok Melko szolgálatában, hanem aprók voltak, karcsúak és igen hajlékonyak.¹⁸ Férge volt a lábuk, mi több, felülmúlhatatlanul szépek voltak; édes és szomorú a szájuk, a szemükben mindig

öröm villogott, de szinte könnyesen; mert amaz időben a gnomák szívükben mind menekültek voltak, száműzöttek, s vágyuk az ősi hon iránt nem homályosult bennük. De a sors és a tudás lebírhatalan vágya messzi helyekre hajtotta őket, s most Melko lett akadályuk, s itteni lakóhelyüket oly széppé kellett tenniük, ahogy azt csak a szeretetben végzett munka teheti.

Hogyan esett, hogy emberek körében a noldókat összekeverték az orkokkal, kik Melko koboldjai, nem tudom, hacsak nem azért, mert némely noldókat Melko gonosszá formált, s bekeverte őket orkjai közé, mert eme fajt Melko a maga föld alatti hőjén s nyálkás nyirkán alakította. Az orkok szíve durva gránit volt, testük torz; arcuk ocsmány és mosolytalan, nevetésük viszont, mint a fémzörej, és semmi sem okozott nekik nagyobb örömet, mint mikor Melko leggonoszabb céljait szolgálták. A legnagyobb gyűlölet élt köztük s a noldók közt, akik is így nevezték őket: glamhothok, vagy az irtózatossá gyűlölet népe.

Íme, a kapu fegyveres őrei visszább szorították a sok népet, akik a vándorok köré gyűltek, s akkor egyikük szólott: »Ez a figyelés és őrzés városa, Gondolin az Amon Gwarethen, ahol mindenki szabad lehet, ha igaz szívű, de ismeretlenül senki sem léphet be. Mondjátok neveteket.« Voronwë úgy nevezte meg magát, hogy ő Bronweg, a gnoma, s ide¹⁹ azért jön, mert Ulmo akarata volt, hogy ezt az emberek fiát vezesse; Tuor pedig mondotta: »Tuor vagyok, Indor fia Peleg fia, a Hattyú házából és északi emberek nemzetségéből, akik innen messze élnek, és én is a Külső Óceánok Ulmója akarataiból jöttem ide.«

Akik ezt hallgatták, elcsöndesültek, Tuor mély, áradó hangja lenyűgözte őket, mert a maguk hangja inkább úgy volt szép, mint a szökőkutak csobogása. Akkor mormolni kezdtek: »Vezessétek a király elébe.«

A tömeg elindult vissza, velük ment a két vándor, és Tuor látta, vasból vannak a kapuk, roppant erősek és magasak. Mármost Gondolin utcái kővel voltak kirakva, szélesek voltak, a szegélyük márvány, és szép házak emelkedtek mindenütt, kertek övezték falaikat, itt tündöklő virágok nyíltak, és sok karcsú torony, szépek, fehér márványból, faragottan csodálatos módon emelkedtek az ég felé. A tereken szökőkutak vize szökött, a helybeli madarak gyönyörűen énekeltek az agg fák ágai között, de a legnagyobb tér az volt, amelyiken a király palotája állt, és ennek tornya volt a városban a leghatalmasabb is, és a kapu előtt játszó szökőkutak nagy magasba, huszonzét ölnyire lövellték fel vizük az ég felé, és éneklő kristályesőként hullt alá permetük: a nap e csöppekben villogott nappal tüneményesen, és a holdfény varázslatosan derengett bennük éjjel. A madarak itt mind hófehérek voltak, hangjuk édesebb, mint bármely altatódal.

A palota kapujától jobbra is, balra is egy-egy fa állt, az egyik arany, a másik ezüst virágot nyitott, sosem hervadtak le a szirmaik, mert a hajdani dicső Valinori Fák hajtásaiból nevelték őket – Valinort világították így a Fák, bizony, mielőtt Melko és a Homályszővő el nem sorvasztotta őket: és ezeket a Fákat a gondothlik úgy nevezték, hogy Glingol és Bansil.

Akkor Turgon, Gondolin királya, fehér köntösben, aranyövvel, fején gránátköves koronával egyszerre ott állt előttük – a palota ajtaján kívül, s a fehérló lépcsőfokok legmagasabbikáról így szólott hozzájuk: »Légy üdvözölve, ó, Árnyak Földjének embere. Íme! jövedeled meg volt jövendölve bölcs könyveinkben, és írva volt, hogy te nagy dolgokat fogsz megcselekedni a gondothlik honában, ha valóban ideérkezel.«

Felelte erre Tuor, és Ulmo adott a szívének bátorságot, hangjának fenségét: »Lásd, ó, Kő Városának atyja, kötelezve vagyok én általa, ki mélyenhangzó muzsikát szólaltat a Mélyben, és aki ismeri a tündék és az emberek szívet és elméjét, kötelezve vagyok, mondanám neked: a Megszabadulás napjai közelegnek. Ulmo füléhez eljutott a suttogás, hogy itt volna ez a ti lakozóhelyetek és Melko

gonoszága ellen virrasztó dombotok, és boldog lett ő: de szívében harag van, és a valák szíve dúlt, szívük, ahogy ott ülnek Valinor hegyei közt s néznek le a világra Taniquetil ormáról, és látják a noldók szomorúságát és rabsorsát, és az emberek bolyongását; mert Melkó bezárja az Árnyak Földjére a vasdombokon túl. Ezért juthattam én nagy titkon ide, hogy megmondjam nektek dolgokat: szaporítsátok hadaitok számát, készüljete a csatára, mert megérett az idő.»

Mondotta erre Turgon: »Ezt pedig én tenni nem fogom, hiába, hogy Ulmo szava van rá, és mondhatnak nekem ilyesmit a valák mind, akkor se. Nem fogom kockáztatni népem üdvét az orkok rémtetteit reánk hozva, sem Melkónak tüzéből nem kér a városom.«

Válaszolta Tuor: »Nem, hát ha te nem mersz bátran kiállni, akkor az lesz, hogy az orkok örökké dúlnak majd, és a végén övük lesz minden hegyvidék e Földön, és nem szűnnek zaklatni ők tündéket s embereket egyképp, még ha a valák találnak is rá más módot, hogy a noldókat megszabadítsák, ez lesz; de ha te bízol most a valákban, bármily borzalmas is az összecsapás, az orkok elhullanak, és Melko ereje parányivá zsugorodik.«

De Turgon azt mondta, hogy ő Gondolin királya, és semmilyen akarat rá nem veszi, hogy kockáztassa azt, amit hosszú korok gondos munkája hozott létre; Tuor azt felelte, mert ezt sugallta neki Ulmo, aki félt tőle, hogy Turgon igenis nyakaskodni fog majd: »Akkor parancsom azt közölni, hogy a gondolhik férfijai siessenek titkon a Sirion folyóhoz, jussanak le a tengerhez, építsenek csónakokat, próbáljanak visszajutni Valinorba íme, mert az ösvények oda mind feledésbe merültek, és a fő-fő utak eltűntek e világról, és tengerek és hegyek veszik körül, de ott lakoznak még a tündék Kôr dombján, és Valinorban az istenek, bár hajdani vígságuknak szinte nyoma sincs már, mert bánatosak, félnek Melkótól, és rejtik országukat, és áthatolhatatlan bűvöletből szőnek hálót köréje védelemül, ne juthasson el partjaikra semmi gonosz. A te hírnökeidnek mégis el kell jutniuk oda, és rávenniük az isteneket, éledjenek, sújtson le haragjuk, zúzza szét Melkót, pusztítsa el a Vaspoklot, mit ő a Sötétség Hegyei alatt rendezett be műhelyül.«

Mondta erre Turgon: »Számálhatatlan éven át történt ez, küldönc hírnökeink lementek a Sirion nevű folyóhoz s lopva lejjebb, a folyón, a Nagy Tenger partjára, építettek csónakokat, hogy elmúlt a tél, ez történt, fogtak be a hajóik elé hattyúkat és sirályokat, vagy a szél erős szárnyai segítették őket, és a Holdon és a Napon túlra visszaigyekeztek volna jutni Valinorba; de az odavezető utak feledve vannak, a fő-fő utak eltűntek e világról, és tengerek s hegyek veszik körül, és akik ott ülnek bent boldogságban, keveset törődnek Melko fenyegetéseivel vagy a világ szomorúságával, hanem elrejtik honukat, áthatolhatatlan bűvöletet szőnek köréje, hogy semmi gonosz ne jusson el még csak a fülükhöz se hírként. Nem, nem: népemből sokan vágtak neki éveken át, holott senki sem parancsolt rájuk, hajóztak a vad vizeken, hogy soha vissza ne térjenek, igen, így veszték el a mélyek martalékaként, vagy ma is bolyonganak valahol, árnyak közt nem lelve ösvényt; és az elkövetkezendő esztendőben már nem vág neki a tengernek senki, inkább bízunk magunkban, városunk erejében, hogy visszaverhetjük Melkót; és ez ügyben a valák eddig nagyon kevésbé voltak a segítségünkre.«

Tuor szíve erre nehéz lett, Voronwë sírt; és ült Tuor a király nagy szökőkútjánál akkor, és a csobogás visszaidézte emlékezetében a hullámok muzsikáját, és lelke zavart volt, mert visszhangoztak benne Ulmo nagy kürtjének hangjai is, és azt gondolta, visszatér ő mégis a Sirion vizein a tengerhez. De Turgon, aki tudta, hogy Tuor, a halandó a valák kegyeltje, s megnézte magának jól ezt a bátor tekintetet, hallotta az erős hangot, küldött hozzá, kérvén őt, maradjon ott Gondolinban, hisz kegyeli őt a király, s ha úgy óhajtja, az ő palotájában is lakozhat kedvére.

Tuor erre, mert fáradt volt, a hely meg szép, igent mondott; és így lett Tuornak Gondolinban lakozása. Tuor tetteiről, mit is művelt ő a gondolhik közt, mit nem, a mese nem beszél, de azt mondják, sokszor elszökött volna onnét, belefáradt a sok csudába, népcsődületbe, és elhagyott erdők

jutottak az eszébe ésfkopár hegyoldalak, vagy Ulmo tengeri muzsikáját hallotta képzeletben, elment volna onnét, ha szíve nem telik meg szerelemmel egy gondolhli nő iránt, ki pedig volt a királynak leánya.

Mármost Tuor sok mindent megtanult e vidéken, tanítója Voronwë volt, kit szeretett, és aki szintén szerette, nagyon-nagyon; vagy a város kézművesei oktatták, vagy a király bölcsseitől tanult. Ekképp lett aztán sokkal jelesebb ember, mint volt annakelőtte, és bölcsesség jegyében járt; és sok minden világossá vált a számára, ami azelőtt nem volt az, és sok mindent megtudott, amit halandó emberek nem tudnak meg. Hallott Gondolin történetéről, hogyan épült a város lankadatlan munkával tömérdek év-korszakon át, s még ez is kevés volt hozzá, és hogy olyan szép legyen, amilyennek a nép²⁰ akarta, hát még most is folytak ezek a munkák rajta; a rejtekalagút fúrásáról, mit a nép a Megmenekülés Útjának nevezett, és hogyan tértek el e tárgyban az elgondolások, mi legyen, de a rabsorban sínylődő noldók iránti részvét okán végül az alagútépítés mellett döntöttek; meséltek neki a szüntelen őrizetről, a gárda dolgáról, hogy itt egy csapatnyi ember örökké fegyverben van, de hasonlóképp pár fontos helyen a környező hegyek alacsonyabb helyein is; és hogyan állnak virrasztó őrök mindig a legmagasabb csúcsokon, s vannak ott világítótoronyok, melyeknek jelzőlángja bármikor meglobbantható; mert a nép ma is rettegett az orkok orgyilkos támadásától, ha kiderül, hol van az ő erődtényük.

Persze az őrzés a hegyen inkább szokás volt már csak, nem szükségszerűség, mert a gondolhlik réges-rég elegyengették, kitisztogatták, szinte fényesre csiszolták azt a síkot lent, elképzeldetlen munkával és műgonddal, úgy hogy Amon Gwarethhez se gnoma, se madár, se vad, se kígyó nem közelíthetett észrevétlen – sok mérföldről felfedezték, jól látták, mert a gondolhlik közt sok-sok szempár fénye égett s villogott pontosan és figyelmesen, élesebben, mint a Taniquetilen honoló Manwë Súlimó, istenek és Tündék Ura sólymainak szeme; s ezen okból aztán a völgyüket úgy hívták: Tumladin, vagyis a simaság völgye. Ez a nagy mű, elgondolásuk szerint, be volt végezve hát, s ők maguk a továbbiakban inkább a fémekkel foglalkoztak, előbányászásukkal, feldolgozásukkal készültek művészi míves kardok és szekercék, dárdák és horgok, csodás formájú láncingek, sisakok és vaskesztyűk, lábvédők és könyökvédők, pajzsok és buzogányok. Mondották Tuornak például, hogy ha egész Gondolin népe éjjel-nappal megállás nélkül nyilazna, akkor se tudnák elhasználni a roppant készleteket: íjak és vesszők törhettek, fogyhattak, mindig maradt belőlük tömérdek, évek hosszú sorának eredményeképpen. Így adódott, hogy az orkoktól azért ők évről évre mind kevésbé féltek.

Tuor megtanulta itt, hogyan kell kőből építkezni, mi a kőműves munka szíve-lelke, hogyan kél új alakra sziklatömb, márványkolonc; de a szövés-fonás, a hímzés és a festés művészetében is jártas lett, s tudott fémekkel bánni. Csodás zenét hallhatott itt; és a muzsikálásban a legügyesebbek azok voltak történetesen, akik a déli városban laktak, mert ők források és szökőkutak mormolását is beleszótták dallamaikba. Sok ily finomságot ismert meg, sajátított el Tuor, s már az ő énekeiben is ott zsongtak e szépségek, és mindenki bámult, boldogok voltak a szívek, ha hallgathatták. Különös történeteket meséltek neki a Napról, a Holdról, a Csillagokról, s arról, milyen is a Föld, mik lennének elemei, hogyan értse a mennyek mélységeit; és a tündék titkos jellegét-jellemét is tudta már lassan, ismerte beszédüket és ősi nyelveiket, és hallott Ilúvatarról, az Örökkön Úrról, aki a világon túl lakozik, már tudta, mi az ainuk nagy muzsikája, Ilúvatar lábánál, és az idők végestelen mélyén, s azon is túl, s hogy honnét egyáltalán a világ teremtése, s miképpen történt, és hogy mi minden van a teremtésben és hogyan kormányoztatik az.²¹

Hogy ily nagyon megnövekedtek képességei és bölcs ismeretei, és szívének és testének bátorsága miatt Tuor nagy vigaszára lett a királynak, támaszának érezte őt Turgon, neki magának fia nem lévén; és szerette őt a gondolhli nép. Egyszer történt, hogy a király azt gondolta, legyen Tuornak fegyverzete, s hívta legügyesebb mívészeit, ezt mind elkészítenék, ajándékba, gnoma acélból, ezüsttel

ékítve; de a sisakját úgy alakították, hogy két oldalt fémből és ékkövekből hattyúszárny alakú dísz kovácsoltak rá, pajzsát is hattyúszárny díszítette; hordott pedig Tuor kard helyett inkább csatabárdot, nevezte ő ezt pedig gondothli nyelven így: Dramborleg, mert ütése, ha lesújtott, mindeneket elsöpört, földre vert, és semmi vért annak ellen nem állt.

Házat építettek neki a déli falakra, mert szerette a szabad levegőt, s nem állhatta azt sem, ha közvetlen szoros szomszédsága van. Nagy élvezettel álldogált el olykor hajnalonta a bástyafalon, és a nép is gyönyörködött benne, hogyan villog sisakján a fény – és sokan suttozták azt, hogy szívesen követnék őt az orkok elleni ütközetbe. Már azt is tudjátok, az a beszélgetésük ott a palota előtt, Turgoné s Tuoré, nem maradt titok; de a dolognak nem volt folytatása, Tuornak Turgon iránt érzett tisztelete okán, s mert ez idő tájt Tuor szívében Ulmo szavai elcsöndesültek, s alakja is a feledés jótékony félhomályába szenderült.

Jöttek napok, teltek évek, s Tuor a gondothlik körében élt így. Rég eltöltötte szívét a király leánya iránti szerelem, s ez a dajkálgatott érzés most mintha túlcsondult volna lassan. És Idril ugyanígy nagy szerelmet érzett Tuor iránt, és sorsának szálai összefonódtak a jövővénnel, még hozzá attól a pillanattól fogva, hogy először meglátta magas ablakából – ott állt a csapzott idegen a király palotája előtt, bebocsátást kérve. Turgonnak nem sok oka lett volna, hogy szerelmükkel szembeszegüljön, azért se, mert úgy látta, Tuor segítő rokon lehet majd, nagy reménység. Ekképpen történt, hogy első ízben vett feleségül ember egy tündföldi leányt, de Tuor nem volt az utolsó e sorban. Sokakon volt kevesebb áldás, és a végén nagy lett szomorúságuk. De azokban a napokban egekig csapott a vidámság – igen, ahogy Idrilt és Tuort összeeskették a nép színe előtt a Gar Ainonon, az Istenek Terén, közel a király csarnokaihoz. Örömnöpp volt Gondoliban ez a nap, és a legnagyobb boldogság ígérete²² Tuornak és Idrilnek: Azután boldogságban lakoztak a bástyafalra épült házban, mely dél fele nézett Tumladinon át, és ez mindenkinek szívének jó volt a városban, kivéve az egy szál Meglint. Ez a gnoma, tudjátok, ősi ház sarja volt, igaz, a nemzetsége száma csekélyebbre apadt, mint szinte bárkiké, ő azonban unokaöccse volt a királynak anyai ágon: Turgon nővére volt anyja, Isfin; és itt nem dolgozunk, hogy Isfin és Eöl meséjét elmondjuk.²³

Mármost Meglin jelvénye egy sötét vakond volt, és ami azt illeti, ő maga kiemelkedett a kőfejtők közt, mindenféle föld alatti és föld feletti munkálatoknak mestere ekképpen. Kevésbé volt viszont kecses úgy egész jelenésére, mint népének legtöbbje, inkább zömök, s modora sem volt túl kedves, így sok szeretet nem áldotta, és suttoztak olyat: ork vér is csörgedezik ereiben, de hát nem tudom, igaz lehetett-e ez.

Mármost ő gyakran próbálkozott a királynál, Idril kezét kérte volna, de Turgon látta, hogy lánya vonakodott, ezért megannyiszor nemet mondott, mert úgy látta, Meglin indoka legalább annyira olyasmi, hogy magasan szeretne állni, a királyi trón fényében sütkérezni, mint amennyire a leány iránti olthatatlan szerelem. Szép volt e leány, ne feledjük ezt sem, igen derekas és bátor; s a népek úgy nevezték, Ezüstlábú Idril,¹ mert hogy mindig mezítláb járt – fedetlen fővel is –, hiába, hogy királylány volt, s e szokásait csak az ainuk ünnepein hagyta el; Meglint emésztette most a harag, látván, Tuor elérte, amit ő nem.

E napokban beteljesült az idő szava s a valák vágya és az Eldalië népének reménye, mert nagy szerelemben szült Idril Tuornak fiúgyermeket, s az ő neve lett Eärendel. Mármost innentől sokféleképp értelmezik a dolgot tündék s emberek, de úgy gondolom, ez a név, valami titkos nyelv szava volt, a gondothlik valamely titkos nyelvéből vétetett,²⁴ s pedig oly nyelv volt ez, mely velük tűnt aztán a Föld színéről.

¹ Halvány ceruzairással a *Tuor* B-ben, felette: *Idril Talceleb*.

Hát ez a baba a legeslegszebb volt; ragyogó fehérség a bőre, szeme kékje a déli vidékek égboltját felülmulta – kékebb volt, mint Manwë öltözékének zafirjai;²⁵ és Meglin irigykedése máris szítódott feljebb, ahogy született e gyermek, miközben Turgon s a nép örvendezett méltán.

Tudjátok akkor, sok év telt el azóta, hogy Tuor eltűnt a dombvidéken, s hogy elhagyták őt ama noldók; de azóta is, hogy Melko füléhez először jutottak el némely furcsa hírek – kuszán, emígy-úgy, változatokban, hogy egy ember vándorolna a Sirion vizeinek mentén. Most Melko nem nagyon félt az emberfaj gyermekeitől hatalma kiteljesedésének ama évein, s ezért volt, hogy Ulmo e faj fiát használta tervéhez Melko jobb megtévesztésére, látván, hogy a valák, de még az eldák s noldók sem moccanhatnak úgy, hogy Melko vigyázó szeme föl ne fedezné azt. Ám gonosz szívében mégiscsak gyanú ébredt, hallván, mi ez újság, és kémek nagy hadát toborozta rá rögvest: orkok fiai voltak ezek, szemük sárga, zöld, akár a macskáé, s így fúrta át a homályt is nézésük, ködön és éjen áthatolt; kígyók voltak ők, fel tudtak kúszni a legmagasabb csúcsokra, le a legmélyebb szakadékokba-gödrökbe, fülelni tudtak a leghalkabb suttogásra, mit csak a fű remegtetett a dombok közt; farkasok voltak, és veszettül kóborló kuttyák voltak, és nagy menyétek, de hogy az orrcimpájuk, vérszomjuk parancsára, sok hónapos szagokat is előfűrkészett s tudott követni akár rohanó vízen át, és a szemük olyan lábnyomokat felismert, melyek élethosszat maradtak láthatatlan; baglyok és sólymok voltak ezek, éles szemük a parányi madarak bújását sem tűrte sűrű vadon erdőn, minden egérnek, patkánynak a mocnását kifűrkészte, látta nyomban a Föld akármi zezugán. Mindezeket ő összegyűjtötte a Vas Csarnokában, és jöttek is ezek a fajzatok nagy sereggel hozzá. Küldötte pedig őket a Földre, keresni ezt az embert, aki megszökött az Árnyak Földjéről, de még fontosabb volt ennél, hogy minden mód keressék a rabságból menekült noldók lakozóhelyét; mert szívét e vágy égette: hogy ezeket elpusztítsa, vagy rabigába törje újra.

S így történt, hogy míg Tuor boldogságban töltötte élete napjait, gyarapodván tudásban és hatalomban Gondolin védett városán, ezek a rémteremtmények nekiláttak: s éveken át szimatoltak köveket, sziklákat, hajhászták a vágyott nyomot az erdőn, a hangásokon, kémlték a levegőt, a magas helyeket, végigmentek minden csapáson, ha síkságot kellett járniok végtelen, ha völgyeket letapogatni, semmit békén nem hagytak, soha vissza nem torpantak. E hajszából Melkónak számos értékes hírt hoztak – való igaz, a kémhada sok feltárt titok között végül így fedezte fel Megmenekülés Útját is, melyre Tuor s Voronwë lépett annak idején.

Persze kellett ehhez a kémeknek némely kevésbé derekas noldó segítsége, akiket durva kínzásokkal fenyegettek meg a nagy hadjárat során; mert a kapu mágija okán Melkónak semmi teremtménye föl nem fedezte volna azt, ha gnomák nem támogatják benne. Most hát már messze portyáztak az alagutakban, és sok arra bujkáló noldót fogtak el, akik a rabságból menekültek. A Határdombokat² is megmászta már, és itt-ott bepillantgattak a szép Gondolin városára így, és messziről felbecsülhették Amon Gwareth erejét; de a síkra nem juthattak be az őrség nagy ébersége miatt, meg azok a hegyek is magasak voltak nekik. A gondothlik igazi íjászmesterek voltak, hétszer oly messzire céloztak halálos pontossággal, mint bárki más az emberek közül; s nem tűrtek volna sólymot fönn keringeni, kígyót alant csúszni közelükben; mert gyűlölték Melko kreatúráit, iszonyodtak vérszomjas természetüktől.

Azokban az időkben Eärendel egyéves volt, s akkor jöttek a városba a rossz hírek Melko kémhadáról, s hogy Tumladin völgyét miként környékezik. Elkomorult erre Turgonnak szíve, emlékezett Tuor szavaira, miket évekkal azelőtt a palotakapunál ejtett; s háromszorozta az őrség és az őrjáratok erejét minden ponton, és készültek már a roppant hadigépek, működtek a mivesek, hadd kerülnének elrettentésül a dombokra ezek a dolgok. Mérgező tüzek anyagát és forró folyadékok készültek, nyilak és kövek garmadája állt rendelkezésre, s úgy látszott, semmi akadály, hogy védekezvén mindenkit és

² Ceruzával felette: *Heborodin*. (Tuor B.)

mindent elpusztítsanak, hárítsanak, aki-ami látótávolon megjelenik ellenükben, az izzó falakra csak sandítva is; a király akkor elégedetten megnyugodott, de Tuor szíve nehezebb volt, mert most jutottak eszébe újfent Ulmo szavai, s mélyebben értette bölcselmüket és súlyukat, mint egykoron; Idrillel sem volt felhőtlen többé az élet így, már azért se, mert az asszony lelke még riadtabb volt, mint az övé – több sötétség előresejtése lakozott benne máris.

Tudjátok, Idrilnek olyan csudálatos képessége volt, hogy elméjével belelátott minden tünde s ember szívének sötétjébe, és a jövőbe szintén – messzebbre látott így, mint az Eldalië népének gyermekei, pedig nekik mindközönségesen van ilyen adományuk; ezért mondotta egy nap Tuornak: ó, férjem, szívemben gyanú ébredett Meglin iránt, és attól félek, bajt és rontást fog hozni ő erre a szép birodalomra, persze meg nem mondhatnám neked, hogyan s mikor – de attól félek, mindaz, amit tud itteni előkészületeinkről, és egyáltalán, az Ellenség tudomására is jut majd, így az új módokat talál fel, eszközöket dolgoz ki ellenünkben, melyekre nem számítunk, s amelyek ellen ilyképp nincs védelmünk. Mondom neked, azt álmodtam egy éjszaka, hogy Meglin kemencét épített, s váratlan elragadván Eärendelt, behajította őt oda, és utána velünk is ugyanezt cselekedte volna; s velem meg is tehette, mert drága kincsünk, gyermekünk halálát látva magam semmi ellenállást tanúsítani nem lehettem képes.«

Felelte pedig Tuor: »Van okod e félelmekre, mert az én szívem sem érez jót Meglin felől; de hát ő a király unokaöccse, neked is közeli rokonod így, vád ellene nincsen, és nem tudok mást, csak hogy legyünk óvatosak, így várjunk.«

De Idril mondta: »Én mást tanácsolnék: gyűjtsd össze azokat a bányászokat és földmestereket, akik Meglin ellenében rosszul éreznek, mert nagyralátó és fennhéjázó velük a napi dolgokban. Ezek közül válassz nagyon megbízható ébereket, akik őt minden léptén figyelnék, s főleg, ha a külső dombláncig merészkedik, de még többet is ajánlok, a legeslegmegbízhatóbbakat vedd rá, építenének a föld alatt titkos alagutat – bármily keserves és lassú munka is lesz az –, mely házadból a sziklák alatt a völgybe levezet. Ez az út ne vigyen pedig tovább a Megmenekülés Útja felé, mert nekem a szívem afelől semmi bizodalmat nem súg, hanem menjen tovább, egészen a Sasok Hasadékáig a déli hegyekben; és minél messzebb jutnak vele, a sík alatt már, annál többre értékelem a dolgot – csak azt tudd, még egyszer mondom, e munkálatokba ne vonj be mást, csupán a legesleghívebbeket.«

Mármost föld mélyének oly vājárai nincsenek mások a világon, mint a noldók (és Melko ezt tudja), de a jelölt helyen a föld mélye különösen sziklakemény ellenállás: és mondta Tuor: »Amon Gwareth szikláit mint a vas, és csak rettentő munkával fúrható ez, de ha nagy titkon csináljuk, borzasztó soká tart, türelem is kell hozzá irdatlan; aztán a Tumladin-völgy alja-mélye akár a kovácsolt acél, semmi mód nem vājható-fúrható az a gondothlik tudomása nélkül, mert évekbe telik az ily műnek készülete.«

Idril felelte: »Bármily kevésbé örvendetes is, ez a tanácsom, és még van időnk.« Mire Tuor csak azt válaszolhatta, nem látja mindennek célját, »De bármily terv jobb, mint a tanácstalanság, hát jól van, úgy tesztek, ahogy ajánlottad«.

Történt mármost, hogy Meglin a hegyekbe érc dolgában, és egyedül járt, nem sokra rá, ott portyázó orkok elfogták, és velőikig kínzatással fenyegették meg, tudván, gondothli. Erről azonban Tuor figyelő nem tudtak. Meglin szívében feltámadt a gonosz, és azt mondta fogvatartóinak: »Tudjátok meg, én Meglin vagyok, Eöl fia, akinek felesége Isfin volt, Turgonnak, a gondothlik királyának nővére.« Mondták erre az orkok: »Mit bánjuk mi azt?!« Ám Meglin felelte: »Ó, azt bännátok csak, ha nem törődnétek vele; mert ha levágtok, gyorsan vagy lassú halállal, nem szerezhettek tudomást nagy és fontos gondolini dolgokról, melyeknek hallatán a gazdátok igencsak örvendene.« Erre az orkok megtorpantak, nem nyúltak hozzá, hanem azt mondták, megajándékozták életével, ha kellő haszna volna midnannak, mit föltár; és Meglin elmondta nekik, milyen a város és körötte a sík, milyenek a

falak magasságra és vastagságra, és a kapuk mennyire erősek; és beszélt a seregről, mely Turgonnak rendelkezésére áll, és a tömérdek fegyverről, amit összehalmoztak az idők során, minden egyéb hadi felszerelésről: gépekről, gyilkos tüzekről és levekről.

Az orkok megmérgeződtek mindezeknek csak a hallatán is, és vallomása után ott s akkor legyilkolták volna, mert felháborította őket, hogy e védelmet Meglin is támogatta, alakította, s hogy ezzel a nagy Melko ellenében járt s cselekedett. De Meglin megragadta az utolsó kínálkozó szalmaszálat, mondván: »Nem gondoljátok-e, hogy gazdátoknak azzal szereznétek igazi örömet, ha legyilkolás helyett elébe vinnétek egy ily értékes foglyot, akitől aztán maga fülével hallhatja e híreket, s eldöntheti, igazak-e?«

Ezt az orkok hirtelen nagyon jó ötletnek tartották, és Gondolintól visszafordultak máris a Vashegyek felé, mentek Melko sötét csarnokaiba; ide cipelték magukkal Meglint, és most ő valóban halálveszélyben forgott, és tudta ezt. De ahogy ott térdelt Melko trónja előtt, körötte a borzalmas alakzatok árnyai, a trón mellett vérfarkasok, lábánálviperák, Melko megparancsolta neki, beszéljen, s akkor összeszedte magát, és elmondta újdonságait, és Melko hallgatta, és utána igen kegyesen szólt hozzá, mert amit hallott, boldogság volt a számára, és fennhéjázó magabiztosságát minden módon visszahozta.

Ennek vége pedig az lett, hogy a Meglintől szerzett értesülések alapján Melko hozzálátott, hogy kidolgozza tervét Gondolin elveszejtésére. Meglin számára jutalomként fő-fő ork kapitányságot ígért – persze Melkónak az ő szívében nem volt szándéka, hogy ily ígéretét betartsa. Hogy Tuort és Eärendelt elégeti ő, az rendben volt, meg hogy Idril Meglin karjaiba kerül; ilyen ígéretekben a gonosz mindig gazdag. Egyelőre az lett, hogy megfenyegette Meglint, árulásáért a balrogok kezére adja, iszonytató velőig kínzásokra. Ezek a démonok korbácsokkal és lángokkal és vaskarmaikkal gyötörték az áldozatokat, a noldókat például, akik Melkónak ellene szegültek volna, és az eldák úgy hívták Őket: malkaraukok. Meglin tanácsa pedig Melkónak az volt, ne küldje az orkokat s a balrogokat nyíltan Gondolin ellen, mert bajosan vehetnék be rohammal a várost, bármekkora is a túlerejük, még ha el is foglalhatnák a külső síkságot. Ezért javasolta, készítsen Melko a maga szokott leleményességével új segítőket harcosainak. Hiszen oly dús gazdagsága van, ami fémet s tűzvarázslatokat illeti, és így kellene kígyókat, sárkányokat alkotnia, ellenállhatatlan erejűeket, melyek aztán átmásznak a Határdombokon, lánggal és halállal emésztik el a völgyet és a szép várost.

Meglinnek megparancsolta akkor Melkó, térjen haza, nehogy hosszú távolléte gyanút keltsen; de biztonságra Melko vele adta a feneketlen rettegés bűvét, így Meglinnek attól fogva nem volt se éjjele, se nappala, a félelem mint a hideg s a forró láz szánkázott minden zsigerében. Persze takaros külső máza volt ennek, hogy semmit el ne áruljon, és mondogatták is Gondolinban: »Nicsak, Meglin hogy megszeldült«; és nem is volt oly nagy ellenszenv tárgya többé, de Idril még jobban félt tőle. Meglin mondotta akkor: »Ej, eleget gürcöltem én, elég, pihennem kell, nem is megyek vissza földmélyet vájni, ércet bányászni, hanem a vidámságot választom, részt veszek ezután a nép dalában-táncában«; így is lett, de hiába keresett enyhületet a vígasságokban, szívében ott emésztette a feneketlen félelem. Mert Melko az ő számára most már örökké jelenvaló lett, és ez volt a bűvölet lényege; nem vágyott bolyongani többé Meglin a bányák vidékén, félt, hátha újra orkok kezére kerül, és a velőig kínzást nem kerüli el a sötétség csarnokának rémségei közepette.

Teltek évek, múltak évek, és Idril unszolására Tuor csak kitartott a titkos terv megvalósításában, ám azt látván, hogy a város körül a kémek hálója lazult, Turgon maga jobban érezte magát, és kevésbé szorongott. Amaz évek során Melko a leglázasan tevékenykedett, s mind a rab noldó nép kettőzött hajszában bányászta és öntötte és munkálta a sok fémet, s Melko eközben tervezte eszközeit: lángokat és tüzeket és füstöket ötlött ki, és nem hagyta, hogy egyetlen noldó is csak

egyetlen percre akár otthagya gyötrelmes munkája helyét, ez így ment, a rabság sora most ez lett. Akkor egy rút napon Melko összegyűjtötte legdörzsöltebb kovácsait és míveseit, és vasból-lángból megalkottak ezek munkájukkal egy hordára való szörnyet, amiféleket csak akkor látott e Föld, s amilyeneket nem is lát egészen a Nagy Végnek végeztéig soha többé. Némelyik oly ravaszul volt megalkotva, hogy folyni tudott, mint a lassú vizek, csak épp fémből valók voltak, vagy éppen rátekeredhettek minden előttük álló akadályra, s belsejüket Melko megtöltötte a leggonoszabb orkokkal, felfegyverkezvén őket, hogy szablyáik és dárdáik lennének; mások bronzból és rézből készültek, és a szívük és szellemük az emésztő tűz volt, és mindent felperzseltek, ami közelükbe került, vagy agyontiporták, aki meg is menekült tüzes lehelletük elől; más teremtményei viszont olyanok voltak, mint a póre láng, és ömlöttek maguk is olvadt fémként, s ezek aztán szétromboltak bármit, ami a közelükbe került, vas és kő szétolvadt az érintésükre, és vízzé vált; ezeken lovagoltak százával a balrogok, és ezek voltak a legvelőtrázóbb, legféktelenebb szörnyek, kiket Melko Gondolinra küldött.

Most már a hetedik nyár telt Meglin árulása óta, és Eärendel még egyre zsenge kisgyerekkorát élte, de máris látszott bátorsága, és Melko minden kémjét visszavonta, mert a hegyeknek ott valamennyi zuga, bukkanója és fordulója és rejteke ismeretes volt már a számára; de a gondolhlik, gyanútlanóságukban, azt hitték, a gonosz ainu nem tör többé ellenükre, látja nyilván az ő legyőzhetetlenségüket, és lakozóhelyük hódíthatatlan erősségét.

De Idril kedve tovább komorult, és arcának fénye elfelhősült, s ezen sokan ámultak; Turgon azonban csökkentette az őrlétszámot, visszaállt a hajdani rend így, sőt, még annyi se, és jött az ősz, és a szüret ideje, gyümölcsös, a nép boldog szívvel készült a tél ünnepéyeire: Tuor mégis csak ott állt a bástyázon, tekintete a Határdombokat pásztázta.

Mármost Idril ottan állt mellette, és a szél játszott a hajával, s Tuor azt gondolta, asszonya szívfájdítóan szép, s lehajolt, hogy megcsókolja, de Idril arca szomorú volt, és a szava is: »Most jönnek a napok, mikor választanod kell, döntened«, ezt mondta, és Tuor nem tudta, ezt mire vélje. Akkor bementek csarnokaikba, és ott Idril feltárta szívét, mondván, szíve csupa gyanakvás, retteg fiuk, Eärendel életéért, sorsáért, mert valami nagy-nagy gonosz van nagyon-nagyon közel, és hogy annak a mélyén maga Melko leledzene. Tuor erre csak vigasztalgatta, de hiába, és Idril a titkos vájat felől faggatta, s ő elmondta, már egy liga³ hosszúságú folyosó elkészült a föld alatt a sík mélyéig, és erre az asszony szíve kicsit könnyebbült. De így is azt tanácsolta, folytassák erőltetett ütemben az alagútfúrást, s nem, is annyira a titkosság lenne már a lényeg, »mert most már rettenetesen közel az idő«. És még egy tanácsot adott férjének, s ő ezt is megfogadta, vagyis hogy válogassa össze a legmegbízhatóbb gondolhli urakat és harcosokat, s tárja fel előttük a járat titkát, célját, hollétét. Legyen ez egy válogatott gárda, és Tuor lássa el őket jelvényével, legyenek így az ő szoros népe, ürügye erre az legyen, hogy ő magas nagy úr, és ehhez joga van – legközelebbi rokona a királynak! »Mi több«, tette hozzá Idril »apám jóváhagyását is megszerzem hozzá«. Titkon a nép körében szétsuttogta az asszony, hogy ha város végső megpróbáltatás elé kerülne, vagy Turgont levágnák, gyűljenek Tuor és fia köré,. Nevetve válaszolták neki, hogy igen, igen, persze, s hozzátették, Gondolin örökké állni fog, mint Valinor Hegye, a Taniquetil.

Turgonnal azonban nem beszélt ennyire őszintén, s Tuornak sem engedte meg, hiába kérte, ellenére annak, hogy mindketten igen szerették s tisztelték a királyt – dicső és nemes uralkodót ismertek Turgonban – mert Idril látta, apja továbbra is vakon bízik Meglinben, valamint a város bevehetetlen erősségében, s abban, hogy Melko felhagyott végre próbálkozásaival, letett szándékairól. Meglin ravasz beszédei csak megerősítették Turgont e tévhitében. Tudjátok, nagy volt e gnoma alakoskodó

³ Egy liga körülbelül három mérföldnek felel meg. (A szerk. megjegyzése.)

képessége, hiszen oly sokat turkált-furkált a sötétben, s a nép mondogatta is: »Jogos, hogy jelvénye a vakond«; és így, némely bányász bolondsága, de még inkább Tuor bizonyos rokonainak fecsegése okán, kikkel is óvatlanul beszélt, Melko értesült róla, titkon mit forral, min munkál Tuor, s hogy e készülétek mire volnának – s természetesen kidolgozta a maga tervét Tuorénak meghiúsítására.

Így közelgett el a tél, és e vidékek világához képest igen csikordítónak ígérkezett, fagy lepte a Tumladin síkot, minden víz befagyott; de a források szöktek-játszottak tovább is Amon Gwarethen, a két Fa is virult, és a nép vidám volt, egészen a borzalmak napjáig, melyet Melko gonosz szíve elhozott reájuk aztán.

Telt ekképp a kegyetlen tél, s a hó oly mélyen beülte a Határdombokat, mint soha eladdig; de a tavasz áldó dicsősége a kellő időn csak olvasztani kezdte a fehér köpenyeket s páncélokat, és a völgy itta a vizet, ki is virult tőle dúsan, gazdagon. Ekképpen következett el a gyermekek örvendezése a Virágok Születése Napján, a Nost-na-Lothionon, és a gondothlik szívében az új év szép ígéretei éltek már; és most végre elközelített a nagy Nyárkapu Ünnepe is, a Tarnin Austa, nem volt messze. Mert tudjátok, egy ily éjen szokásuk volt, hogy ünnepi szertartást kezdjenek, pontosan éjfélkor, s ez Tarnin Austa hajnaláig tartott, és éjféltől napkelteig senki szót nem szólhatott a városban, ám pitymallatkor ősi énekeket zengedeztek. Számlálatlan év óta így köszöntötték mindig a nyarat, hajnalhasadását kórusmuzsikával, álltak közben a felizzó keleti falon; és most eljött az ébrenlét emez éjszakája, s a város tele volt ezüstlámpásokkal, és az újdонат-leveles kies ligetekben ékszeres mécsesek színes sokasága lengett, és halk zene zendült, de énekhang nem szólalt hajnalig.

A nap aláhanyatlott a hegyek túlján, és a nép elárasztotta a magasokat boldogan, mohó lelkesedéssel – kelet fele néztek nagy várakozásban. Íme! Ahogy a nap eltűnt, s minden sötét lett, hirtelen új fény világolt fel, micsoda izzás, de az északi magasok felől,²⁶ és az emberek csodálkozva ámultak, s akkor a falak és az erődítmények mentén egybesereglett a nép. A csodálkozás akkor kétségbe keseredett, amint a fényesség nőttön terjedt, és terjedezve mind hatalmasabb és vörösebb lett, s a kétely rettenetbe fordult, mert az emberek látták a havat a hegyeken elszíneződni, mintha vér öntené el, itatná. És így esett, hogy Melko tűzkigyói rátörtek Gondolinra.

Érkeztek már a vágta hírnökök is a síkon át, hozták híreiket a csúcsokon őrködőktől; és tüzes hordákról számolhattak be, és sárkányforma szörnyek közeledtéről, és mondták: »Rajtunk Melkó.« Nagy lett a félelem s a rémület a szép városban, és az utcák s a közök egyszerre telis-teli lettek síró nőekkel, jajveszékélő gyerekekkel, és a tereken csatarendekbe álltak máris a katonák, a fegyverfogók. Kint voltak a gondothlik valamennyi dicső házának és nemzetségének ragyogó zászlói. Hatalmas volt a király házának csatasora, és színük fehér és arany és vörös, jelvényük pedig a hold és a nap és a skarlát szív.²⁷ Mindeneknek középpontjában Tuor állt, kimagaslott a sokaságból, és villogott ezüst páncél-láncinge; és körötte ott volt a legderekabb csapat. Íme! Hattyúszárnyak és sirályszárnyak voltak sisakjukon jelvényeik, és pajzsukon is rendre a Fehér Szárny jele. De Meglin népe is felállt ugyanott, és fekete volt a vértjük, és nem viseltek jelvényt, jelet, hanem kerek acél fejfedőiken vakondprém volt, és kétfejű szekercékkel kezdtek el küzdeni, akár ha csákányt forgatnának. Meglin, Gondobar hercege bizony maga köré gyűjtött így sok harcost, alacsonyabb rendűeket, silányabb lelkűeket –és arcukon rezes fény izzott, és ez csillant fegyverzetük fényesre csiszolt felületein is. Íme, közben az északi dombok mind lángban álltak már, és mintha tűzfolyamok ömlöttek volna alá a lejtőkön, le Tumladin síkjára, és a nép már érezte is az onnan áradóhőt.

És ott volt sok más nemzetség is, gyűlve, a Fecskék és az Égi Ív népe, és ezek voltak a legszamosabbak, s ők adták mindenkoron a legkiválóbb íjászokat, s elrendeződtek a bástyafalak téresebb szakaszain. A Fecskék népe tollakból viselt csokrot a sisakján, és fehér és sötétkék volt a színpárosuk, meg bíbor és fekete, pajzsaikon nyílhegy. Uruk Duilin volt, leggyorsabb futó, legjobb

ugró, legbiztosabb nyíllövő mindenek közt. Az Égi Ív népe viszont a leggazdagabbakból állott, számlálatlan volt ezek kincse, és színeik is temérdekek, és fegyvereiket ékkövek díszítették, ezek most tündököltek az eget elöntő fényességben. E zászlóalj minden pajzsa az ég kékjét viselte színéül, és dudora hét kőből összerakott ékszer volt, rubin, ametiszt, zafir, smaragd, krizopáz, topáz és borostyán, a sisakjukon pedig nagy opál villogott. Főnökük Egalmoth volt, és kék köpenyt viselt, melyre a csillagok kristállyal voltak reáhímezve, és hajlott volt a kardja – egy noldó sem járt különben görbe karddal! –, de ő is inkább az íjában bízott, és messzebb lőtt vele, mint a seregéből bárki.

Ott volt még a Pillér népe, meg a Hótoronyé, és ezeket mind Penlod vezényelte, a legmagasabb gnoma. Aztán jött a Fa népe, igen nagy ház, és öltözetük zöld. Vasalt bunkókkal vagy hurkokkal küzdöttek, és Galdor urukat tartották a gondothlik legvitézebb harcosának, Turgon állt csak előtte. Ott volt az Aranyvirág házának minden tagja, pajzsukon sugaras nap, főnökük, Glorfindel köpenye úgy telis-tele volt hímezve arannyal, hogy mintha tavaszi sárga virágos rét lobogott volna vele,; fegyverzetét is a legművesebben kimunkált arany damasz-k-díszek ékítették.

Akkor jött a város déli feléből a Szökőkút népe, és Ecthelion volt uruk, és gyönyörűségük az ezüst és a gyémánt ékszín, viseletüké; és igen hosszú és fényes és sápadt kardokat forgattak amúgy, és fuvolaszóra mentek a harcba. Mögöttük pedig sereglett a Hárfá nemzetsége, és ez igen derék harcosokból álló sereg volt; vezetőjük Salgant azonban gyáva, és Meglinnek nagy hízelkedője. Ékeskedtek ők ezüst és arany váll-lapokkal, bojtosokkal, és ezüsthárfa ragyogott a mellvértjükön-ingükön, fekete mezőben; de Salgant aranyszínűt viselt, és csak ő ment lovon csatába Gondolin minden harcosa és fia közül, és zömök volt és súlyos.

Az utolsó zászlóalj volt pedig a Düh Kovácsainak népéből állt, és itt a legjobb vasmívesek és kézmívesek voltak együtt, s mind jobban tisztelte az összes többi ainunál kovács Aulét. Kalapácsforma nagy buzogányokkal küzdöttek ők, s pajzsaik nehezek voltak, mert karjuk igen erős. Hajdan-napokban a Melko bányáiból szökött noldókból verődtek össze, és elmondhatatlan volt e ház gyűlöletü e gonosz vala és démonai, a balrogok iránt. Rog volt a vezetőjük, a legerősebb gnoma, vitézi értékben alig második a Fa Galdorja mögött. Ezen nép jelvénye a Vert Üllő volt, és szikrát szagató kalapács volt a pajzsukon, és a vörös arany s a fekete vas adta gyönyörűségüket. Nagy sokaság volt ez a sereg, riadozó szívű egy sem akadt soraikban, és mind a jeles házak közül ők büszkélkedhettek a legtöbb harci dicsőséggel a kárhozat ellen vívott csaták során; de nem voltak szerencsések, a harcmezőről viszont soha el nem futamodtak, haltak Rog körül, ha kellett, és el is tűntek a Föld színéről; velük tömérdek mesteri és művészi ügyesség veszett el mindörökre.²⁸

Ez volt a tizenegy ház, ez volt rendjük, íme, így sorakoztak fel a gondothlik jelvényeikkel és jeleikkel, színeikben, és a tizenkettediknek lehetett venni Tuor testőrségét, a Szárny népét. E főnök arca komor, nem olyan ő, mint aki sokáig él mostan – és odahaza, házában Idril a falak védelmében még páncélingbe öltözik, keresi Eärendelt, s ez a gyermek igen riadt a szoba falán játszó sok rémvörös fény láttán, nem alszik már; és eszébe jutnak dadájának, Melethnek meséi a tüzes Melkóról, hallott tőle ilyeneket olykor, ha makacskodott és most ez felkavarja. Anyja azonban jön s ad rá picit láncingecs két szintén, és pedig titkon készítette ezt, s a fiúcska boldog vele, izgatott örömmel kiáltozik. Idril azonban sír, mert szívében úgy imádta dédelgetett-szép városát, jó házukat, és hogy Tuorral itt élt s virult szerelmük; de most látja közelíteni a pusztulást, és retteg, hogy a város védelme össze fog roppanni a tűzhüllők túlereje alatt.

Négyórányira volt még mindig az éjfél, és az ég észak mellett keleten és nyugaton is vöröslött már; és a vaskígyók elérték Tumladin síkját, és a tüzesek a dombok legenyhébb ereszkedőin jártak, így az öröket, kik fogságba estek, a szerte ott portyázó balrogok elfogták már, s velőtrázó kínzásoknak vetették alá azonnal, kivétel csak dél volt, ahol Cristhorn hasadt, vagyis a Sasok Hasadéka.

Turgon király akkor összehívta tanácsát, s ott volt Tuor és Meglin is, királyi hercegek; és jött Duilin Egalmoth társaságában, és a magas Penlod, és mögötte Rog ballagott be Fás Galdorral és arany Glorfindellel, és Ecthelion, a zenezendítő sem hiányzott. Salgant máris remegve érkezett, a hírek tették ezt; s voltak jelen kevésbé jeles származású, de nála derekabb nemesek még jó páran.

Szólott akkor Tuor, és azt tanácsolta, hajtsanak végre nagy kitörést, mielőtt a fény és a hó a síkon túl közel ér a városhoz; és sokan egyetértettek vele, csak ott adódtak nézeteltérések, hogy a kitörés hogyan történjék: egy seregben, és akkor a lányokkal, asszonyokkal, gyermekekkel együtt, vagy a szövetségek külön próbálkozzanak, más-más irányba; Tuor ez utóbbira hajlott.

Csak Meglin és Salgant volt eltérő felfogáson, és pedig azon voltak ők, hogy a várost tartani kell, őrizni, ha lehet, kincseit. A bűntudat gyávasága mondatta Meglinnel ezt, rettegett, tudniillik, hogy a noldók közül bárki is megmenekülhet a rémségből, mit ő hozott rájuk, hogy bőrét mentse, s félt, hogy árulása kiderül, s később bosszúra talál. Salgant meg csak visszhangozta, szajkolta, amit eszményképe mondott, s azért is tette ezt könnyen, mert félt a csatától, ő szívesebben védekezett egy ilyen rendíthetetlennek hitt erődítményből, amilyenek Gondolint hitték, mintsem hogy a harcmezőn próbálna vitézkedni.

A Vakond házának feje akkor Turgon gyengéjére akart rájátszani, mondván: »Ó, királyom! Gondolinban tömérdek a kincs, ékszer és fém és anyag, mindenféle, amit a gnomák felülmúlhatatlan művészete teremtett és alkotott, de nagyuraid mindezt – inkább vakmerészségből, nem bölcs megfontolással határozni vágyván – átadnák az ellenségnek. Mert ha a síkon győzol is aztán, közben városodat kifosztják a balrogok, s zsákmányuk diadallal ér fel«; és Turgon felhördült erre, mert Meglin jól számított, mértéktelen volt az ő szeretete a gazdagság s tárgyai iránt, az Amon Gwarethen álló *burg*²⁹ szépségei és értékei dédelgetett szerelmet szítottak szívében egyszer s mindenkorra; és Meglin újra szólott, hangját most már feltűzelve: »Mert lásd! Hiába dolgoztál volna annyi számlálatlan éven át a város erősítésén, a kapukon, melyeket erő be nem tör, le nem ront; Amon Gwareth hegyi fellegvára csak annyit érne, mint holmi völgybéli település? Aztán a tömérdek fegyver, mely itt hever kéznél, a nyílvevők garmadája, hát mindez annyit ér, hogy a veszély óráján inkább hagynád mindezt, s szaladnál ki védtelen a nyílt mezőre? Ott tűzzel és acéllal vár az ellenség, már most reng alattuk a föld, és a Környező Hegyek visszhangozzák a borzalmat. Ez elébe sietnél?«

És Salgant megborzongott, meg kell gondolni ezt, bizony, nyögte, és azt tette hozzá: »Jól beszél Meglin, királyom, hallgass rá.« A király akkor kettejük tanácsát fogadta meg, bár mind a többi nagyúr az ellenkezőjét javasolta, hanem Turgon annál makacsabb lett: parancsolta, a város népe a bástyákon várja az ellenség támadását. Tuor pedig sírt, így hagyta el a király csarnokát, összegyűjtötte maga köré a Szárny katonáit. Így sietett otthonához; s még azon az órán iszonyú lett a vörösség, vakítóan lobogott, reszketett, és a hó elviselhetetlenné fokozódott, és fekete füst szállt, és gyomorkavaró, émely bűz terjengett mindenütt a város körül, a házak között fenn.

S most jöttek, érkezvén, maguk a szörnyek a völgyön át, és Gondolin fehér tornyai beléjük vörösödtek; még a legvitézesebbek és a legderekabbak is érezték, félnek e tűzsárkányok és bronz- és vas kígyók láttán, melyek már a város dombjának tövéig elértek; s hiábavalón lövöldözték rájuk nyilait. De örömrivalgás hallatszott akkor, mert íme, a szörnyek, kiderült, nem képesek megmászni a meredek, szirtes dombkúpot, üveges is volt a kövek felszíne, meg sok víz folyt örökösen rajtuk, most is. De odaheveredtek alul, és irtózatos gőz kezdett szállni sisteregve, ahogy Amon Gwareth vizei és a szörnyek tűzforrósága találkozott. A hó meg akkora volt már, hogy a nők beleájultak, a férfiak fáradtra izzadták magukat páncélingeikben, és a város forrásai, a királyét kivéve, átforrósodtak, felforrt a vizük, és füstölögtek csak.

Most Gothmog, a balrogok nagyura, Melko seregének kapitánya összehívta tanácsát, és egybegyűjtötte roppant fémférgeit, melyek körétekeredtek minennek, mi előttük állt, és parancsolta nekik, torlódjanak egymásra az északi kapu előtt és mi történt, a nagy szörnytorony épp annak küszöbéig ért, nekidőltek a tornyoknak és bástyáknak, és rengettek mindeneket, és súlyuk alatt a kapu egyszer csak bedőlt, és nagy lett erre a zaj: de a falak zöme rendületlenül állt. A király gépei pedig öntötték-ontották a dárdákat, a görgeteg követ, a fémet a gátlástalan bestiákra, és üreges hasuk kongani kezdett a találatok nyomán, de ez mit sem ért, mert nem roppantak meg, hanem lerázták a támadást. A legfelsők akkor középütt megnyíltak, és előzőnlött belőlük megszámlálhatatlan tömérdek ork, a gyűlölet koboldjai zúdultak a kapu támadt nyílásán, hogy a várost előzőnlénék. Ki a megmondhatója, mint villogtak handzsáraik, s milyen vad örületben forgatták a széles hegyű dárdákat?

Rog akkor hatalmas hangon elüvöltötte a riadót, és a Düh Kovácsainak népe és a Fa nemzetsége Galdorral az élen már vetette is magát az ellenségre. Roppant kalapácsaik csapásai nyomán és a bunkók zuhogására nem csupán annyi történt, hogy beleviszhangoztak a Környező Hegyek, de az orkok fonnyadt falevelekként hullottak; és a Fecskék és az Ív harcosai zúdították máris a nyílveszők tengerét, mint az őszi zápor, úgy hullt a sok kíméletlen vessző, sűrűn, de az orkokkal így gondolhlik is buktak-hulltak, a füstben és zűrzavarban senki nem volt ennek se megmondhatója. Vad volt a csata, vészes a kavargás, de a gondolhliknak hamarosan meg kellett hátrálniok a túlerővel szemben, és ahogy hátráltak, úgy foglalták el a koboldok a város legészakibb részét.

Ekkor Tuor és vele a Szárny népe az utcákon küzd, örült forgatagban, és átvágja magát házáig, s azt látja, Meglin megelőzte. Bízván benne, hogy az északi kapunál zajló ütközet, s a város felbolydultsága minden más figyelmet leköt, Meglin ezt a pillanatot akarta kihasználni céljainak megvalósítására. Sokat megtudott Tuor alagútfúró tervéről (bár az is igaz, csak az utolsó pillanatban, hát nem tudott mégsem mindent), nem szólt a királynak, sem senki másnak, volt ugyanis egy elképzelése, hogy az alagút nyilván a Megmenekülés Útjába torkollik, ez igen közel van a városhoz, és azt gondolta, ő ezt maga előnyére, noldók végzetére használja majd, e tudását. Roppant titokban hírnököket menesztett Melkóhoz, megüzenvén, foglalja el a kijáratot, a rejtek kaput, mikor erői megkezdik az ostromot, nyomban. Maga meg, úgy gondolta, Eärendelt tűzre veti a falak alján, Idrilt a hatalmába keríti, kényszeríti, vezesse a titkos alagút bejáratához, hadd menekülhetne ki ő a harc poklából, vihetné ráadásul a szép nőt Melko országába. Meglin félt attól is, hogy a titkos jel, melyet Melkótól kapott, hiábavalónak bizonyul, nem menti őt a rettenetes városrontás forgatagában, s szerette volna, ha az ígéretnek, hogy ő biztonságot és sértetlenséget élvez, valóban foganatja is lesz. Nem volt kétsége felőle, hogy a nagy tűzvészben Tuor ott vész, mert Salgantot azzal bízta meg, tartsa ott Tuort minél hosszasan a király csarnokain, s így szorítsa a harcok legöldöklőbb katlanába – s mi lett?! a gyáva Salgant halálra rémült megint, hazaszaladt fejvesztetten, bebújt a kuckójába, s reszketve az ágyra vetette magát, Tuor meg száguldott haza a Szárny népével.

Tuor azért rohant haza, mert hiába, hogy harci szelleme odavonzotta volna a csata legsűrűjébe, de Idriltől és Eärendeltől el kellett búcsúznia, mi több, testőrrel neki akarta indítani őket, menjenek a titkos alagúton át, míg ő visszatér a csata sűrűjébe – meghalni, ha kell – de lám mit talál: Vakond nép csapata tolong házának bejáratánál, s ezek a legsötétebb, a legkevésbé jószívű népek egész Gondolinban, akiket csak Meglin a városban lelhetett. Hanem azért csak szabad noldók voltak ők, nem álltak Melkónak semmiféle bűvében, mint vezérük, nem voltak hajlandók segíteni vezérüknek az Idrillel való dologban, hiába szidta-átkozta őket.

Mármost Meglin a hajánál fogva ráncigálta Idrilt, szívének minden kegyetlenségével szerette volna kivonszolni az asszonyt, lássa, mint hull a lángok közé majd kicsi fia, Eärendel; de a gyermek, akit felragadott már, nehezítette mozgását, így a nőténytigrisként küzdő Idril, szépségét és karcsúságát

meghazudtoló erővel és veszetten is küzdve, késlettette a borzasztó végkifejletet. Ott küzd és késlekedik hát átkozódva Meglin, miközben a Szárny népe nemcsak, hogy közeledik a házhoz, de Tuor be is ront, oly bődüléssel, hogy az orkok messze onnét meghallották, szívük mocskos lüktetése csaknem megállt. A serényen érkező Szárny gárdája szétcsapott a Vakondok közt, ezek riadtan rebbentek mindenfelé. Hogy Meglin látta ezt, Eärendelt késsel szúrná le már, vele mindig e kurta penge; de a gyermek beleharapott baljába, foga belemélyedt, erre Meglin döf ugyan, de az erő hiányzott a mozdulatból, a kis páncéling is felfogta a szúrást, a kés lecsusszant; és a következő pillanatban már zúdult rá, már rajta is volt Tuor, és dühét csak nézni iszonyat. Megragadta Meglin kést szorító karját, eltörte egy csavarintással, aztán derékon kapta, így szökött ki vele a bástyafalra, és messze kihajította a semmibe. Nagy volt a test csattanása, s még háromszor verődött oda Amon Gwareth sziklaoldalához, mielőtt lent a lángok közé zuhant volna; és Meglin nevét szégyennel törölték még emlékezetükből is az eldák és a noldók.

A Vakond harcosok, számbeli fölényben a kevéske-maroknyi Szárnyal szemben, urukhoz hűen, már rontottak Tuorra, s nagy ütések érték egymást, ám Tuornak haragja előtt senki megállni nem bírhatott most, és a Vakondokat szétverték, futhattak, amerre láttak, vissza akár a sötét odvaikba, már ha nem repültek át ők is a bástyafalon, urukat követvén.

Akkor azért már Tuornak bátor csapatával az események forgatag zömébe, a kapuhoz kellett sietnie, ahol már igen nagy volt a csatazaj, mert Tuor szívében még élt a remény: való igaz megmaradhat a város: ám Idrilt Voronwëra bízta annak akarata ellenére, s más kardos örökre mellette, s azon volt, hogy mielőtt visszatér, vagy hírt küld, mi legyen – hallat magáról.

A kapunál, jól hallotta, csakugyan iszonyú volt a küzdelem, gonosz öldöklés folyt, s a Fecske népének Duilinját, ahogy nyilazott épp a bástyafokról, eltalálta az Amon Gwareth tövében felvonult balrogok tüzes vesszeje, lezuhant, odaveszett. Akkor a balrogok tovább lövöldözték a kis kígyókhöz hasonló tűzdárdákat és lángnyilaikat felfelé, s hulltak nagy ívben Gondolin tetőire, a kertekre, s amit értek, perzselték, lángra is lobbantották néhol, virágok, pászitok pusztultak, ágak, törzsek sebesültek, s a fehér falak és oszlopsorok is kormos feketére váltak hamar: ami rosszabb, a démonok egy csapata felkapaszkodtak az egymásra halmozott csatakígyókon, s magasból, jó szögéből lövöldözhettek íjaikkal a városra, és az lett ennek az eredménye, hogy a védők háta mögött égni kezdtek a házak.

Rog ekkor nagy hangon elkiáltotta: »Ugyan ki fél a szörny balrogoktól, mit félnénk tőlük? Az átkozottak épp eleget kínozták a noldók gyermekeit, van mit visszafizetnünk. Most ránk gyűjtanak a városunkat! Hajrá, Düh Kovácsai, lesújtjuk őket gonoszságukért!« Erre ő maga máris emelte buzogányát, indult, a többiek nem késlekedtek; a düh segítette át őket a sokadalmon, elől rohant Rog, mögötte népe egy szálig, és szikrák repkedtek a szemükből, oly mérhetetlen volt a dühük. Nagy tett volt ez a kitörés, e rajtaütés, való igaz, a mai napig éneklük a noldók, és sok orkot lökdöstek hátra közben, bele a tűzbe épp, melyet alant saját hadaik szítottak, hanem aztán jött a java, elindultak a csatakígyókon, hogy a balrogokkal összezsaphassanak, és iszonyúan csépelni kezdték őket – mert ezeknek, tudjuk, korbácsa van lángból és karma acélból, s termetre igen nagyok; és Rog emberei kicsavarták sokuk kezéből épp e korbácsot, azzal verték őket, ahogy ők törték rég a gnomákat; és tömérdek balrog ott veszett, ez kész csoda volt, rettenet a Melkó-hadnak, félelmet keltő fordulat, mert mind addig a napig egyetlen balrog nem pusztult tünde vagy ember keze által.

Erre Gothmog, a Balrogok Ura összegyűjtötte démonait, kik csak a városhoz rendelve voltak, s parancsot adott nekik ilyképp: egy részük menjen fel, szálljon szembe Rog népével, de ez legyen a kisebbik csapat, a zöm kapaszkodjék a fal mentén még magasabbra az egymás hegyén-hátán álló sárkányokon, s a városkapunál támadja hátba a Düh Kovácsait, ennek eredménye csak az lehet, hogy Rog s csapata ott vész, vagy legföljebb roppant véráldozatok árán, nagy öldöklés közepette térhet

vissza a városba. Rog azonban látta ezt, nem hátrált hát, ahogy várták, hanem az eléjük vágókra oly vadul rontott, hogy ezek nem is annyira saját ravasz tervük, mint a szerencsétlen helyzet okán kezdtek futni előlük, s ennek során a mélybe zuhogni, de oly démonvisítással és sikolyokkal, mintha kínoznák őket, Tumladin felett remegett a levegő. Utána a Kovács-had nekirontott Melko elképedt bandájának, és csak nagyon nagy ork és balrog túlerő állította meg őket – ráadásul tűzsárkány is zúdította rájuk lángját. Hulltak a derék harcosok Rog körül, vas és tűz győzedelmeskedett rajtuk, de azóta is éneklük róluk a dalt, hogy hetet vág a Kovács, s hogy egy közülük héttel ér föl, annyit vág le bosszulón az ellenségéből – minden társért hetet, tudjátok hát. De Rog halála, s seregének veszte súlyos csapás volt a gondothliknak; ráadásul hátrálniuk is kellett városukban, hátát a falnak vetve harcolt egy utcában Penlod, de nem bírhatta soká a túlerő ellenében, meghalt, s körötte számosan a Pillér és a Hótorony nemzetségből.

Melko koboldjai elfoglalták mind a kapukat, és a falak jó részét is mindkétfelől, és hozta, hogy a Fecskék és a Szivárványok is pusztulásra voltak ítélve; s az orkok és szörnytársaik a városban is teret nyertek, eljutottak a Szökőkút Teréig, mely a Palota Terével szomszédos. De halottaik ekkor már számtalan halomban tornyosultak, s akkor megálltak és tancsokoztak, látván, hogy a gondothlik bátorsága miatt sokkal messze több veszteségük volt, mint remélték, s sokkal számosabb, mint amennyit a város védőiből nekik sikerült lekasabolniuk. Riasztotta az orkokat az is, hogy Rog s népe a balrogok közt mekkora írtást művelt, mivel hogy az orkok jórészt e démonok rettenthetlenségéből merítették mindannyiszor a bátorságukat.

S elhatározták: megtartják, amit hódítottak, megvárják ekképp, hogy a bronzkígyók, s más szörnyek hatalmas lábaik felhágjanak a vasakon, s ha azok egyszer elérik a falakat, kellő réseket ütnek, ezeken a balrogok lángsárkányaikon benyomulhatnak; persze világos volt, hogy ezzel túl sokat késlekedni nem szabad, mert a sárkányok hője, amit árasztaniuk kellett, egy idő múlva, tudták, csökkenni fog, elfogy, és újraszítani azt a lángot, mely most bennük lobog, csak Melko honi tüzein lehetett.

Hanem ahogy küldönceiket menesztették épp, mit látnak-hallanak: édes zene zendül, és a gondothlik köréből jön, s féltek, mi lehet ez? Tessék! Ott jött Ecthelion és a Szökőkút népe, akiket Turgon eddig tartalékban tartott, mert a harci cselekményeket igencsak figyelte ő legmagasabb tornyából ekképp. Most ez a nép maga-fuvolaszára felvonult, és öltözékük kristálya-ezüstje gyönyörűség volt a gondolini szemnek, de egyáltalán is, a vörös lángok, az égett feketeségek és a romok rútságának közepette.

Hirtelen abbamaradt azonban a muzsikájuk, és Ecthelion tisztán csengő hangon elkiáltotta magát, és röppentek elő a kardok, s mire ocsúdtak volna az orkok, már ott villogtak köztük a pőre pengék. Mondják, Ecthelion népe több orkot lekasabol, mint ahány összesen vezett e fajzataból az Eldalië népével eladdig csatázván, és hogy Ecthelion neve orkvilágban ma is rémszó, de bátorító harci kiáltás az eldákknál.

Most Tuor és a Szárny csapata beleveti magát a küzdelembe, és Ecthelion mellé küzdi előre magát, a Szökőkút segélyére sietve, és ők ketten most hatalmas írtást végeznek-vágnak az ellenségben és úgy visszavetik az orkokat, hogy a kaput is csaknem elhódítják tőlük újra. Hanem ott, halljátok, újabb zajok támadtak, rémisztő dobogás és rengés, mert a sárkányok igencsak küzdöttek, hogy kapaszkodóösvényt találjanak maguknak fel-fel, Amon Gwareth magasába, hogy a város falait ledöntsék; és már van is rés, mert már van fent sárkány, és nagy halom kusza rom, ahol az őrtornyok is összeomlottak. A Fecske s az Égi Ív népe elkeseredetten küzdött a romok közt, s hogy az ellenség kelet és nyugat felé ne férhessen így a falakhoz; de még ahogy Tuor közeledik is az orkokhoz, rontón, az egyik ilyen bronzkígyó nekiveselkedik, veti magát a nyugati falnak, és ennek hatalmas darabja meginog, dől, és a kígyó mögött tüzes szörny jön, rajta balrogok. Tűz lövell a féreg pofájából, és a nép

perzselődik előtte, és Tuor sisakszárnyai is belefeketülnek, ő maga azonban áll, és odagyűjti gárdáját, s mind, aki Ívet és Fecskét még élve lát s lel, míg jobbján Ecthelion serkenti déli Szökőkút népét.

A sárkány jöttén az orkok bátorsága is visszatér, és a balrogok mellé sodródnak, kik a résen át nyomulnak befelé, és borzalmasan kaszabolják a gondothlikat. Tuor akkor levágja Othrodot, az orkok egyik nagyurát, aki sisakját zúzná, és Balcmeget levágja, s Lugot fejszével úgy találja, hogy térdben elmegey alá a levágott két lába, Ecthelion pedig a koboldok két kapitányával is elbánik, legfőbb bajnokuknak, Orcobalnak fejét fogakig zúzza fentről; és a két úr nagy bátorsága révén a balrogok közé is bekeverednek, itt Ecthelion három ily démonhatalmút levág, mert kardjának fényessége áthatol azok védőöltözetén, tüzüket is semmisíti, és így pusztulnak; de még rémesebb hatást tesz Dramborleg, a Tuor-szekerce, ettől féltek csak igazán, mert úgy suhogott a légben, ellenség feje közelében, akár a sasszárny, és halált osztott, ha lesújtott, és öten dőltek el így.

Hanem hát a kevsé nem küzdhet örökké a túlerő ellen, és Ecthelion bal karját elkapta egy balrogkorbács, és pajza a földre esett, épp mikor egy tűzsárkány közel került hozzá a fal résén át. Ecthelionnak ekkor Tuorra kell támaszkodnia védelemért, és Tuor nem hagyhatja őt, s a bestia jön, már felettük van, most, most széttapossa őket, de akkor Tuor azt a lábát épp megvágja alapos erővel, a szörny felüvölt, tüzet okád, farkával csapdos; és így sok noldó is, ork is leli halálát. Tuor most összeszedi minden erejét, fölkapja Ectheliont, és a megmaradt nép közt menekül a sárkány elől; de a szörny így is halomra irtja a védőket, és nagy lett a gondothlik rémülete ettől.

Így történt, hogy Peleg fia Tuor hátrálni kezd az ellenség elől, s súlyos harc közben engedi át nékik a területet, de közben mégis sikerült kivinnie a forgatagból a Szökőkút Ecthelionját is, ám a fél várost s az egész északi részt meghódították már a sárkányok és az ellenséges hadak. Rablóbandák járták már az utcákat, fosztogattak, vagy férfiakat, nőket, gyermekeket öldöstek a sötétség leple alatt, ha úgy hozta az alkalom, megkötötték őket, behajították a sárkányok vasrekeszeibe, hogy Melko elébe vonszolhassák majd őket, szörnyű rabszolgasors várna rájuk.

Tuor elérte most a Népforrás Terét észak felől érkezvén, és ott lelte Galdort, ahogy az a nyugati bejáratot védte volna Inwë Kapujánál, egy hordára való orkkal szemben, de körötte a Fának már alig-alig néhány embere küzdött. Galdor Tuor megmentője lett, mégis, mert a kis csapat mögé húzódnak be Ecthelionnal, átbukdácsolva egy tetemen a sötétben, és így nem fogták el mindkettejüket az orkok, Oly vitézül forgatta fegyverét e bajnok gondothli, s oly igen helyén volt a szíve és az esze.

A Szárny gárdája és a Fa, a Szökőkút s a Fecske és az Ív maradványai most derekas zászlóaljja verődtek, és Tuor vezérletével kitörtek a Szökőkút Teréről, mert a közelben lévő Király Tere jobban védhető volt. A téren előző nap még sok szép fa állt, tölgyek és nyárfák jegenyék, a mély medencéjű forrás vize maga volt a tisztaság; de most zűrzavar és rútság honolt itt is, Melko ocsmány népe kavargott mindenütt, és a medencét émelyítő holttetemeikkel mocskolták.

Következik a védők utolsó bátor erőfeszítése Turgon Palotaterén. Sokan sebesültek már közülük, félájultak, és Tuor alig állt a lábán az éji erőfeszítésektől, meg Ecthelion terhe sem könnyű neki, aki halálos ájulatban még mindig. Ahogy vezet új zászlóalját a Árkádok Útján északnyugat felől (és igencsak igyekezniök kell, hátukba ne kerüljön az ellenség), zajt hallanak a tér keleti fele irányából, és íme! Glorfindel érkezik az Aranyvirágok utolsó élő harcosaival.

Ezek a Nagy Piacon, a belvárostól keletre iszonyú csetepatéba keveredtek, balrogok vezette orkok rontottak rájuk váratlanul, ahogy mellékutakon a kapuhoz siettek volna felmentésül talán. Mert így szerették volna balról oldalba kapni az ellenséget, helyette mi történt: őket érte meglepetés; órákon át küzdöttek elkeseredetten, jött akkor egy tűzsárkány, ez volt a végső túlerő, és Glorfindel utat

vágott maguknak, keveseknek már, de az a tér, gazdagságával, üzleteivel mindenestül a lángok martaléka lett.

A történet azt mondja, hogy Turgon a Hárfa katonáit küldte segélyül, mert Glorfindel hírnökei révén értesült a dolgokról, de Salgant elferdítette a dolgot, mondván, a Kisebb Piacra kell menniök, délre, ahol ő lakozott, és rettegve félt. Most aztán végre elszabadultak Salganttól, jöttek ők is a király csarnokához; éspedig nagyon jókor, mert az ellenség diadalmaskodó üldözői igencsak Glorfindel sarkában voltak már. Ezekre az orkokra a Hárfa vadul rávetették magukat, és egy ízig feledtették uruk gyávaságát, mert az ellenséget a piacig verték vissza, mivel azonban vezérük nem volt, vaktában és vakmerősködve hadakoztak, némelyek közülük belerohantak a tűzbe, másokat a közelgő sárkány perzselő lehelete ölt meg.

Tuor ivott most a nagy forrás vizéből és felfrissült, s levette Ecthelion sisakját is, adott neki inni, térne kicsit magához, arcára is zúdított vizet, gonddal. Ezek az urak most, Tuor és Glorfindel megtisztítják a teret, visszavonják övéiket, akit tudnak még, a kapuktól, s igyekeznek barikádokat emelni, kivéve a déli városrésznél. Most e részből jön Egalmoth. Ő kezelte a falakon a védőgépezeteket; mivel azonban a kézitusát jobban kedveli ő, mint a távlövöldözést, otthagyta a helyet, elhajította íját is, maga köré gyűjtött pár ívet és Fecskét, s így járták a várost, és püfölték az ork bandákat, ahol érték. Megmentettek több csapatnyi foglyot is, sok kóborló, szédülten bolyongó, tanácstalan várostársukat vették maguk mellé, s így elérték a Király Terét keményen harcolva; és boldogan üdvözölte Egalmoth mindenki, mert rég halottnak hitték. Most a nőket és gyermekeket, kiket Egalmoth mentett meg s hozott, bevezetik a királyi csarnokokba, és a ház védőit felkészítik a végsőkre. Az egyelőre élők közt minden nemzetségből akadnak páran, kivéve a Düh Kovácsait; és a király házának csapata még érintetlen ép. Ám ezeket nem érheti vád, nekik igenis itt kellett maradniok, helyükön, dolguk az, hogy mindig harcra készek legyenek, frissek, és csak királyuk védelmével törődjenek.

Persze most már Melko emberei is összpontosítják erőiket, és jön velük hét tűzsárkány tömérdek orkkal, és balrogok lovagolnak rajtuk, jönnek észak, kelet és nyugat felől, keresik a Király Terét. A barikádoknál nagy a csatározás – és Egalmoth s Tuor sorra járja a védendő helyeket, szakaszokat, de Ecthelion a forrásnál hever; és ez a védekezés volt a leghihetlenebb ott, minden ének és minden mese megemlékezik róla aztán. Végül azonban a sárkány áttöri az észak felé záró barikádot – és ahol nemrég a Rózsák Alléja volt, szép helyek füzére, ahol sétálni, pihengetni lehetett, – most mindenütt csak a fekete pusztulás sávja látszik, és undok zaj hallik.

Tuor a sárkányféreg útjában állt, de Egalmoth megtámogatta, és együtt szorították vissza azt a tér közepére, a szökőkúthoz. Itt Tuoron rettentő fáradtság vett erőt, s egy nagy démon le is ütötte, Gothmog, a balrogok ura, Melko fia. De tessék! Ecthelion, akinek arca szürke volt, mint az acél, s pajzsos karja bénán lógott oldala mellett, rávetette magát védőn, ahogy hullt; és a gnoma akkor szembeszállt a démonnal, lesújtott rá, halált nem okozott e csapással, inkább az volt jó, hogy a kardos karját találta, és a balrog nagyúr elejtette fegyverét. Erre Ecthelion, a Szökőkút ura, a legékesebb noldó, megint a korbácsát már emelő Gothmogra rontott, sisakjának volt egy éles horga, azt a gonosznak mellébe vágta, ő átkulcsolta Gothmog két lábát, combjait szorította; a balrog felüvöltött, előrezuhant, sodorta magával Ectheliont, átbuktak a szökőkút medencéjének kávjában, buktak bele a vízbe, még ott is küzdöttek, a balrogot ott érte végzete, megfúlt. Ecthelion pedig acélvértjében elsüllyedt, nagyon mély volt az a medence, eltűnt, ott veszett – hát így lelte halálát a Szökőkút ura egy tüzes összezapás után a hideg vízben.³⁰

Tuor azonban feltápáskodott, mert Ecthelion hősi küzdelme neki is új erőt adott, s látván, mily nagy tettet hajtott végre súlyosan sebesült barátja, sírt, mert nagyon szerette a Szökőkút eme makulátlan gnomáját, viszont közben küzdenie is kellett, alig tudta csak kivágni magát, hogy a palotai néphez

visszajusson. Ott láthatta, az ellenség meginog, nagy csapás volt nekik Gothmog halála, bizony, az ostromlók fővezére veszett oda, így a királyi ház lendült támadásba, maga az uralkodó is lejött dicsőségesen, és együtt verekedett a többiekkel hamarost, negyvenet is vágtak mindjárt a balrogokból, ami hatalmas dicsőség, de még többet is elértek, egy tűzsárkányba beléfojtották a lángot, s aztán valóságosan is, a szökőkút medrébe kényszerítették, bele is veszett. Ez volt a vége annak a tiszta víznek; a medencéje egy merő gőzzé változott, a forrása kiszáradt, és nem lövellt örvendezve az egekbe soha többé, inkább füstös gomolyokat köpött, ezek felhőkként úsztak a magasban.

A szökőkút szörnyű sorsa mindenkit rettenettel töltött el, s a tér tele lett émelyítő hőség ködeivel, vakító párákkal, s a királyi ház őrei ebben az átokkavargásban lelték halálukat: végzett velük a hőség, az ellenség, a kígyók, vagy egymással ők, vaktán vagdalozva: ám egy csoportjuk megmentette a királyt, és Glingol s Bansil tövében még bátor harcosok kis csapata gyülekezett.

És a király azt mondta akkor: »Fenséges, íme, Gondolin bukása«, és ebbe beleborzongott, aki hallotta, mert hajdanidőkből Amnon prófétának maradtak fenn ilyes szavai;³¹ Tuor azonban részvétellel és szeretettel a király iránt így kiáltott: »Gondolin áll még, és Ulmo nem fogja túrni veszését!« Most ugyanúgy álltak, mint első találkozásukkor, Tuor a Fáknál, a király a lépcső tetején, amikor adta át Ulmo üzenetét Tuor. »Gonosz végzetet hoztam a Virágok Síkjára«, mondta viszont most Turgon, »mert Ulmo szava ellen fordultam, s ő most hagyja, minden tűzben pusztuljon. Íme! Szívemből kihalt a remény, de ez csak szeretett városomat illeti, mert a noldók gyermekeinek nem kell majd örökké sínylődniük mégsem.«

Akkor a gondothlik előrántották fegyvereiket, mert sok állt a közelben, ám mondotta Turgon: »Ne harcoljatok a végzet ellen, ó, én gyermekeim! Aki tudja, keressen futásban menedéket, talán még van idő: és Tuor legyen a ti vezetőtök.« Tuor mondta: »Te vagy a király!«; s felelte Turgon: »De egyetlen csapásnyit sem akarok harcolni többé«, és koronáját Glingol tövébe hajította. Akkor az ott álló Galdor felemelte a koronát, de Turgon nem fogadta el, és így, fedetlen fővel kapaszkodott fel a palota közelében álló fehér toronyba. Akkor elkiáltotta magát, de mintha kürt szava zendült volna a hegyek közt, és hallották őt, akik a Fák alatt álltak, és hallotta az ellenség a tér ködein át: »Fenséges, íme, a noldók diadala!« És azt mondják, akkor volt éppen éjfél, és hogy az orkok dühödötten felvívogtak tiltakozásul.

Akkor a megmaradottak kitörésről beszéltek, de eltértek a vélemények. Sokan úgy gondolták, reménytelen, a síkon se tudnak átkelni, a hegyeken végképp kilátástalan, és jobb lenne a király védelmében elesni. De Tuor elgondolni se bírta volna ily sok kedves-szép nő és gyermek halálát, akár öveik fegyverétől hullnak, mert az még mindig megváltás lehet nekik, akár az ellenségétől, s akkor elmondta a titkos alagút dolgát. És azt tanácsolta, kérjék Turgont, vegyék rá, változtatna elhatározásán, s tartana velük, vezetné a megmaradottak kis csapatát délnek a falakhoz, és ama vájat bejáratához; ő maga égett a vágytól, hogy odaindulhasson már, mert tudnia kellett, mi van Idrillel és Eärendellel, s vinni nekik a hírt, és noszítani őket, gyorsan, csak gyorsan, el innen, Gondolin elesett. Mármos Tuor tervét az urak kétségbeesettnek tartották, nem vitás – hiszen oly szűk az az alagút, és oly nagy társaságnak kell keresztülmehetnie rajta, javaslatát azonban szorult helyzetükben képtelenek lettek volna elvetni már.

Turgon azonban nem figyelt rájuk, és újra azt parancsolta, induljanak, amíg nem késő, és hozzátette: »Legyen Tuor a ti főnökötök és vezetőtök. Én, Turgon azonban«, tette hozzá, »nem hagyom el városomat, és vele égek.« A követek ismét a toronyhoz száguldottak, vitték az üzenetet: »Urunk, kik a gondothlik, ha te odaveszel? Jöjj, vezess minket!« De ő azt felelte: »Nem, itt maradok«, majd még egy harmadik ízben: »Ha én valóban király vagyok, nem vitathatjátok parancsaimat,

engedelmeskednetek kell.« Több kísérletet nem tettek, készülődni kezdtek inkább a maguk igencsak reménytelennek látszó vállalkozására. A királyi ház még élő népe azonban nem akart menni, ők mind a torony tövéhez gyűltek, a király körébe. »Itt maradunk«, mondták, »ha Turgon nem megy, nem megyünk mi sem«; s nem lehetett őket jobb belátásra bírni.

Tuor szívét most kettébe szakította szinte a királya iránti odaadás és az Idril iránti szerelem, és gyermeke imádata ugyanilyképp vele; de a kígyók már a tér körül tipornak holtakon és haldoklókon, és az ellenség gyűlik, tömegül a ködben, és készül a végső mézárásra, dönteni kell. Akkor, mert a nők jajveszékését hallja a palota csarnokaiból, és mert oly végtelen szánalom kél benne Gondolin megmaradottjai iránt, maga köré gyűjt mindenkit, lányokat, gyerekeket, anyákat, és középre helyezve őket köréjük vezényelte katonáit. Legtöbbjüket oldalra és mögéjük küldte, mert terve az volt, hogy délnek visszavonulva a hátvéddel harcol majd; és a Pompa Útján végig is haladnak az Istenek Teréig anélkül, hogy jelentősebb erők szorongatnák őket. Innen, úgy tervezte, a Rohanó Víz Sugárútján jutnak el a Déli Szökőkutakig, majd a falakhoz, s otthonához ekképpen; de abban nagyon kételkedett, hogy a rejtekalagúton át valóban el is menekülhetnek majd.

Az ellenség kikémlelve őket most már föleszmélt, támadott, s a visszavonuló csoportot hátba kapta, és bal szárnyát is erősen irtotta, jobb felől szerencsére védte őket a király csarnoka, és az oszlop éle ráfordult már a Pompa Útjára.

Akkor megérkeztek oda a legnagyobb sárkányok közül néhányan, belebámultak a ködbe, és Tuor kénytelen volt azt kérni csapatától, szaporázzák léptüket még jobban, rohanjanak, s közben összevissza vagdalkozott ő maga, harcosaival, bal felé; ellenben Glorfindel a menet végét férfiasan fedezte-védte, és sokan elhulltak még, továbbiak, az Aranyvirágból. Így érték el valóban a Pompa Útján a Gar Ainiont, az Istenek Terét; és ez nagyon nyitott terep volt, középpontja a város legmagasabbja. Itt Tuor gonosz ellenállásba ütközik, reménye alig, hogy továbbjusson; de láss csodát, az ellenség lassítja lépteit, az ő üldözésükkel alig is törődik. Tuor most a csapat élén befordul a Házasság Terére, és tessék, ott áll már Idril előtte, haja leeresztve, mint ama nagy napon, mikor itt örök hűséget esküdtek; és nagy Tuor ámulata. Mellette Voronwë áll, senki más; de Idril még Tuort sem látta, a tekintete valahova lefelé révedt-szegeződött, a Királyi Terére, mely most amúgy alattuk volt már. A csapat is megtorpant akkor egyszeriben, és mindenki arrafelé nézett, ahová ő, és a szívek kis híja megálltak; mert most már értették, az ellenség miért nem törődött velük, hagyván így remélhető üdvüket. Íme! egy sárkány tornyosult a palota előtt, teljesen elfödte fehérségét az épületnek, az orkok pedig, rajra raj, tódultak befelé, s bent fosztogattak, nőket és gyermekeket hurcoltak el, kik mégis ott maradtak-felejtődtek, férfiakat öltek le, akik magányosan próbálták felvenni velük a harcot. Glingol csonkká égett, Bansil szénné feketült, és a király tornyát körülvették. Magasan fenn ott állt Turgon, innen is jól kivehették alakját, s látták azt is, lentről egy vastüzet köpő sárkánykígyó már ostromolja a fehér karcsúságot, és farkával pusztítóan legyezi. Balrogok nyüzsögtek körötte; és a királyi ház eleve nagy szorongatásban leledzett, és borzalomkiáltások hallatszottak, velőből kiszakadók, s ezt némán és dermedten figyelték ők fentről. Ekképpen pusztult tehát Tugron palotája, kőig fosztották, és a királyi ház bátor ellenállása, végig kitartott magas őrhelyén, és Tuor is odament társaival, s a könnyei mind-mind a Házasság Terének köveire omlottak.

Idril mondta pedig akkor: »Jaj nekem, hogy apámat így kell látnom, mint várja halálát a legmagasabb tű fehér fokán; de hétszeresen jaj és átok annak az úrnak, aki Melko előtt meghátrált, és nem lesz hazatérése soha!« –mivel az elmúlt éj gyötrelmei mélyen felzaklatták.

Mondotta akkor Tuor: »Állj, Idril! Én vagyok az, élek! És esküszöm neked, elhozom atyádat, még ha Melko poklára kell mennem érte, akkor is!« Avval már száguldott volna vissza, lefelé, mert megőrijtette felesége bánata; de az asszony hirtelen magához tért, mint aki ocsúdik, elkapta férjét,

visszafogta, mondván: »Én uram, én uram!« S ahogy ekképpen szólott, arról a gyötrelmes helyről hatalmas zaj és a riadalom üvöltése hallatszott. Mert a torony most lángba szökkent s borult, és tűzoszlopként kinyúlt, majd lerogyott, mert a sárkányok elrombolták a tövét, s mind azokat is péppé törték, kik ott álltak, védőn. A borzalmas omlás hangja fület és szívet tépő volt, s íme, ott pusztult Turgon, Gondolinnak királya, és abban az órában Melko győzedelme ezzel vált teljessé.

Idril akkor, mintha felhőfeketeség nehezülne hangjára, mondta: »Szomorú a bölcsnek vaksága«; de Tuor így felelt: »Szomorú azok makacssága is, akiket szeretünk – de ez most vitézi hiba volt«, aztán lehajolt, megcsókolta feleségét, mert Idril több volt néki, mint bárki gondolhli; az asszony azonban keservesen siratta apját. Tuor ekkor a kapitányokhoz fordult, mondván: »Rajta, és most aztán fürgén, különben még bekerítenek minket itten!«; és indultak is így, ahogy bírtak, gyorsan haladván kihasználták az időt, míg az orkok mind a palotát fosztották, s még Turgon bukásán örvendeztek visongató gonosz hangzavarral.

Most ott mennek ők a déli városrészben, és szétszórt ellenséges rablóbandákkal találkoznak csak, ezek elmenekülnek előlük; de mindenütt romokat látnak, üszköseket, az ellenség kegyetlen garázdaságának nyomai ezek. Nők akadnak útjukba, némelyik csecsemővel, mások batyukkal, de Tuor nem enged mást hozni, csak kevéske ételmezt. Hogy végre távolabb érkeztek a város középpontjától, s lélegzethez juthattak, Tuor Voronwét nyomban a hírek felől kérdezte, mert Idril nem tudott mit mondani, ő egyre félbódultan kóválygott, csak velük; és Voronwë elmesélte, hogyan váraoztak ők a ház kapuja előtt, hallván közben a rettentő harci zajt; és Idril sírt, hogy Tuorról semmi tudomása. Végül elrendelte, őreinek zöme Eärendellel vágjon neki a rejtekalagútnak, parancsolóan fenséges volt a szava, de a bánata is mérhetetlen, hogy így válniok kell nekik. Ő azért csak itt marad, mondotta, nem akar élni, ha ura nem él netán; és gyűjtötte a népet, nőket, kószálókat, terelte le mindet az alagútba, menjenek, meneküljenek, kis csapatával ellene szegült némely fosztogatóknak; senki vissza nem tarthatta, kardot is fogott, forgatott.

Végezetül összezsaptak egy bandával, mely túlerőben volt, és Voronwë az istenek szerencsésével elvonszolta onnét valahogy Idrilt, de a többiek mind odavesztek, s az ellenség felgyűjtotta Tuor házát; de a titkos kijáratot nem lelték meg. »Erre«, végezte Voronwë, »a te úrhölgyed nagyon megszorodott, búskomorságba esett, és vadul nekilódult, ment volna vissza a városba, rettegtem érte, nem bírtam visszafogni – ahogy a tűz is életveszéllyel fenyegette, oly közel merészkedett, hiába voltam ott.«

Hogy e szavak estek, elérték a déli falakat, Tuor házához közel jártak már, és íme! sehol a ház, romja-üszke volt csak, és erre Tuor iszonyú haragra gerjedt. De zaj hallatszott közben, nem is oly távolról arra tóduló orkoké, s így Tuor inkább sietésre nógatta társaságát, mennének minél gyorsabban a titkos út felé.

Rettentő volt a bánatuk, ahogy ama lépcsőn lefelé botorkálva végbúcsút kellett venniök Gondolintól; s kevés bizodalommal voltak afelől is, hogy a dombokon túl életben maradhatnának, mert hogyan is menekülhetne meg bárki Melko szorongatása elől?

Boldog Tuor, hogy mind átértek a bejáraton, szorongása enyhül; való igaz, a valák szerencsésével menekülhetett csak mind e sok nép úgy, hogy az orkok nem figyeltek fel rá. Némelyek még hátramaradtak, fegyverük eldobják, helyette szerszámokkal látnak neki, eltüntetni az alagút bejáratának még a nyomát is, torlaszolni, aztán majd követik a csapat zömét, ha ezzel végeztek, sietnek utánuk; de ahogy leszálltak a völgy szintjéig az alagútban, a hőség egyszerre gyilkoló-fojtogató lett, mert a sárkányok ott voltak a város körül; és valóban közel is voltak, mert az alagutat nem vájták nagyon mélyre a készítői. A fenti nagy rengésekre alatt egy-egy terméskő levált, sokakat ott zúzott agyon e végzet, és a füst is igencsak terjengett – még itt is! –, így a fáklyák, a lámpások

kialudtak. Testekbe botlottak, korábban erre menekülőkébe, kik valamiért itt veszték, és Tuor rettegni kezdett Eärendelért; és nyomultak előre, tovább-tovább a vaksötétben, és szorongtak. Közel két órája voltak lent mára föld alatti alagútban, és ahogy a vége felé közeledtek, érezhették, a munkák itt még be sem fejeződtek, jószerén épp csak kivájva volt a járat, nyers minden fala, alacsony az íve.³²

Elérkeztek végül, megtizedelődve a föld alatti úton, a kijárat közelébe, majd látták, az okosan épített járat egy hajdani víztárolóba vezet, mely most bokrokkal volt telenőve. Itt nem kis tömeg várta már őket, mind, akiket Idril és Voronwë indított útnak, ott sírtak keservesen, csöndesen, álltak komoran és szomorúan, és elcsigázottan várták, mi lesz, de Eärendel nem volt köztük. Felszökött erre Tuor s Idril szívének minden félelme.³³ De mások is veszékeltek, panaszkodtak, már csak azért is, mert látniuk kellett, a magasban hogyan koronázzák lángok az Amon Gwareth ormát, az egykor volt ragyogó városukat, otthonukat. Tűzsárkányok serénykednek még most is körötte, és vasszörnyek ki-be jártak kapuin, és nagy a balrogoknak s orkoknak fosztott prédája. Valami vigasza ez itt mégis a vezetőknél, mert remélhetik, hogy így a sík kihalt lesz, Melko népe legföljebb a város közvetlen közelében sűrög, mert még az eladdig letről figyelő főgonoszok is felmentek a városba, hogy pusztulásában élvezkedvén gyönyörködjenek.

»Akkor hát«, mondotta éppen ezért Galdor, »most neki kell vágnunk a Határdomboknak, hadd lennénk ott, mielőtt ránk pitymallik, és sok időnk nincs, mert nyár van idestova már.«³⁴ Erre azért vita kerekedett, mert némelyek azt mondták, balgaság lenne, ahogy Tuor javasolta volna, Cristhorn felé igyekezniök. »A nap«, érveltek ezek, »bizony rég fönns lesz már, mire az előhegységhez érünk, és a síkon ránk rontanak a sárkányok s azok a démonok. Menjünk Bad Uthwen irányába, a Megmenekülés Útját válasszuk, mert az fele út csak, és fáradtaink és sebesültjeink nem bírnanak ki úgyse többet.«

Idril azonban e terv ellen szólt, és meggyőzte a nagyurakat, többé annak az útnak a bűverejében, rejtek voltában ne bízzanak: »Mert mi védbűvölet élhet még, ha Gondolin maga így elveszett?« Ennek ellenére sok férfi és nő tartott ki a Tuort ellenzők mellett, indultak Bad Uthwen felé, és egy szörny karmaiba jutottak, aki Meglin tanácsára Melko megbízásából a már való igaz nem titkos be- és kijáratot vigyázta, így nem jutottak ki. Már viszont a többiek, bizonyos Zöldlomb Legolas vezetésével, aki a Fa házából származott, s a síkot éjjel-nappal ismerte, meg a sötétben is látott messze, a völgyön át igen nagy sebességgel haladtak, és csak jól megtett út után álltak meg pihenni. A Földet elárasztotta az új hajnal szomorú szürkésége, s a fény nem ragyoghatta be többé Gondolin annyi szépségét; a sík csupa köd és füst volt – és ez csodának számított, mert köd és füstpára ilyenkor sosem szokott terjengeni ott, talán a király forrásának végzetével függött össze ez most. Elindultak megint, így mentek a szürke gomolygásba burkoltan, jóval hajnal után is biztonságban voltak, így értek oly messzire, hogy az ellenség észre nem vehette, nem láthatta már őket a dombmagasból, a rom falakról.

Most akkor a hegyek, vagy inkább az előhegységeik azon az oldalon Gondolintól egy mérföld híján hét liga távolságra lehettek, és a Cristhorn, a Sasok Hasadéka jó két liga járás volt fölfele a hegyek lábától, mert nagy magasban volt; ehhez még két ligát és meg egykicsit a harmadikból a lábhegység közein kellett haladni, voltak pedig ők ehhez igen fáradtak.³⁵ A nap most szép magasságban lebegett a keleti dombok felett a nyeregben, és igen vörös volt és nagy, valóban szinte gömb; és a ködök körülük felszálltak, de Gondolin romjait ízig földte egy felhő. Tudjátok, a tiszta lég tisztává tette a látást, és így észlelték, hogy öt-hatszáz méterre előttük csapatnyi ember halad, gyalogszer menekülő, és követte őket fura lovasság, farkasháton orkok, dárdáikat igencsak lengetvén. Mondotta akkor Tuor: »Rajta! Mert ott az én kisfiam, Eärendel; nézzétek, arca fénylik, mint égi csillag a pusztaságban,³⁶ és körötte a Szárny emberei, az enyéim, és keményen szorongatják őket.« Ezért hát kiválasztott ötven embert, a legkevésbé fáradtakat, és a csapat zömét élükön elhagyva, a síkon át, oly

gyorsan, ahogy bírták, siettek arra. S hogy hallótávon belül voltak már, Tuor kiáltott, embereinek Eärendel körül parancsolta, nem szabad futamodniok, kicsit még tartsanak ki, mert a farkaslovak szétszórták és egyenként vágták őket. A gyermek egy bizonyos Hendor vállán ült éppen, aki Idril házi mindenese volt, mégis látszott rajta, nehezen viszi már terhét. Akkor a Szárny harcosai kört formáltak, középpütt volt Hendor Eärendellel, őt védték; de Tuor, ha lélekszakadva is, megérkezett kis csapatával.

A farkaslovaknak se szeri se száma nem volt, és Eärendel védelmezői csak hatan már; ezért Tuor félkörívbe bontakoztatta embereit, egy sorba, így remélte, hogy bekerítik a farkaslovakat, nehogy egy is elmenekülhessen élve, hírért vihesse, mi zajlik erre, s romlást hozzon a menekülőkre. És terve be is vált, s bár ketten élve megúszták a rémalakok közül, de súlyos sebbel menekültek, farkashátasuk nélkül immár, így csak késve érhettek a hírrel a városba.

Boldog volt Eärendel, hogy Tuort megint látja, hát még Tuor, hogy gyermekét; de mondotta a kisfiú akkor: »Szomjas vagyok, apa, mert nagy volt az út – Hendornak nem kellett mindig cipelnie engem.« Erre apja mit sem válaszolt, vize nem lévén, és arra gondolt, mi mindenben szenved ínséget az ő társasága; ellenben ismét szólalt Eärendel: »Jó volt látni Meglint, ahogy meghalt, mikor oly furán kezet emelt volna anyámra és nem szerettem őt; de akárhogy jöhetnek Melko farkas lovasai, több alagútba én be nem megyek.«

Tuor mosolygott ezen és vállára kapta fiát. Hamarosan megérkezett a csapat zöme, és Tuor átadta Eärendelt a boldog anyának, és Eärendel nem akarta, hogy Idril cipelje: »Anyám, fáradt vagy nagyon, és gondolhli harcosok sose lovagolnak, ne tudnád, kivéve Salgantot« – s az anya erre nevetett bánata ellenére; de Eärendel kérdezte: »No, de merre van Salgant?« – mert ismerte az öreg gnomát, ostobácska történeteit, miket mesélt neki olykor, sokat mókáztak együtt, és tudta, mily módon jár, azt is. Sokat járt Salgant Tuornak házába, mert kedvelte a jó bort, a finom falatokat. Senki meg nem mondhatta viszont, hol van most Salgant, és nem tudják ma sem. Talán az ágyában égett meg, lapulva gyáván, esetleg elhurcolták Melko csarnokaiba, s ott próbál ripacskodni – ami rút sors egy nemes gnomának, bármi gyarló volt légyen is. Eärendel tehát még miatta is szomorkodott, így lépkedett anyja oldalán nagy csöndben.

Elérték az előhegységet, és délelőttre járt már az idő, de a szürkeség nem múlt, és ahogy felfelé nekivágtak volna, a fáradt nép egy kis völgyben azért csak pihent egy kicsit, fák és mogyoróbokrok tövén, és sokan el is aludtak, hiába, hogy végveszélyek környékezték őket, de ha így kimerültek! Tuor azonban őrséget állított, és ő maga sem aludt. Kevéske élelmükből fogyasztottak itt valamit, silány étel; Eärendel végre enyhíthette szomját, játszott egy kis patak mellett, majd anyjához így szólt: »Idril, anyám, bár lenne itt a Szökőkút Ecthelionja, játszana nekem karcsú hangszerén, vagy épp fűzfasípot faragna kedvemre! Mi van vele, előrement?« Idril azonban tisztességgel felelte, hogy nem, s csakígy elmondta, ami hírt tudott végzetéről. Eärendel erre azt válaszolta, hogy Gondolin utcáit nem vágyik viszontlátni soha, s közben halkán sírdogált; Tuor viszont azt mondta, nem is láthatja viszont amaz utcákat, mert »Gondolin nincsen többé«.

Ekkor, hogy a nap leszállni készült a hegyek túlján, Tuor kérte a csapatot, készüljenek, és erőnek erejével elindította őket a keserves ösvényen. A fű hamarost kezdett eltűnedezni, és inkább mohos köveken lépdeltek, a fák elmaradoztak, fenyők, vörösek és erdeiek is ritkává váltak. Hogy a nap lebukott, az út annyira elkanyarodott egy domblánc mötött, hogy nem nézhettek többé Gondolin irányába. Akkor megfordultak, még egyszer. A síkság pusztá üres volt, mosolygott a nap utolsó sugarában, mint rég, de fön, északnak magasában, íme! nagy lobbanást láttak, omlást, mert Gondolin utolsó tornya dőlt le éppen, az, amelyik oly derekul állta déli kapunál, s árnyát különben Tuor házára vetette. A nap akkor lebukott, könnyörtelenül eltüntetőn Gondolin búcsúlátványát.

Mármost a Cristhorn, a Sasok Hasadéka, veszélyes terep, és a csapat nem mert volna nekivágni sötétben, lámpások nélkül, fáklyák híján, és holtfáradtan, meg nőikkel, gyermekekkel, beteg és sérült emberekkel, mégis muszáj volt, annyira rettenetes fenyegetésnek érezték a hátuk mögött Melkót. Kémei, felderítői fölfedezték volna őket napvilágnál, oly sokan voltak. Az éj hamar leszállt, beburkolta botorkáló lépteiket, így értek el egy magas helyet, onnét libasorban kellett tovább haladniuk. Galdor és egy csapatnyi dárdás ment elől, és velük volt Legolas, szeme akár a macskáé a sötétben, sőt, még annál is messzebbre látott. Utánuk mentek a kevésbé fáradt nők, támogatván az elesettebbjét, már aki a maga lábán járni tudott még. Idril velük volt, Eärendel is derekasan baktatott, de Tuor hátrább következett a Szárny megmaradt embereivel, és ők cipelték a súlyos sebesülteket. Egalmoth velük ment így, de neki is megvolt a baja, ott a téren a kitörésnél sebet kapott. Hátrább újra nők, kicsinyeikkel, leányok, bénább férfiak, de a menet irama nekik is elviselhető volt. A sort harcosok zárták megint, és ott haladt az aranyhajú Glorfindel.

Ekképpen érkeztek Cristhornhoz. Rossz hely ez a nagy magas okán, mert sem a tavasznak, sem a nyárnak nincs itt soha foganatja, hát most is igen hideg volt. Való igaz: míg a völgy fény melegén táncol, itt egész évben hó honol, csupasz minden, és most, hogy felértek, most is megérkezett a szél, észak felől, hátuk mögül, és keservesen sanyargatta őket. Hó hullt, kavargott a szélben, túi szúrtak-vágtak, vakultak a szemek időről időre, ez nem volt jó, mert szűk ott az ösvény, s jobb kezük felé, azaz nyugatnak meredek fal emelkedik nyomban a magasba, vagy másfélszáz méternyire, mielőtt fent hegyes kősziklák teszik a terepet, sok sasfészekkel népesen. Ott lakozik Thorndor, a Sasok királya, a Thornhothok Ura, akit az eldák így neveztek: Soruntur. Hanem a másik oldala sem különb ennek a keskeny gyalogútnak: igaz, nem függélyes, de rémítő meredek sziklák szögellgetnek ki és be, leereszkedni le tud rajtuk valaki talán – ha nem úgy zuhan arra is –, de visszamászni lehetetlen, s abból a mélyből többé nincs kimenekvés, sem előre-hátra, sem az oldalak felé, és ott fut a Thorn Sir vize. Délről egy nagy szakadékba hull, úgy érkezik, vékonyka sugárban, mert keskeny folyó ez, és északnak siet sziklás medrében talán ha egy mérföldnyit a föld felett, egy szűk vájatban, mely eltűnik a hegyben végül, és még egy hal is nehezen tudná ott átpréselni magát.

Galdor és emberei most elértek közel ahhoz a helyhez, ahol e folyó a szakadékába hull, és a többiek küzdve kapaszkodtak, vonszolódtak. Tuor bízatta őket, vagy egy mérföldnyi volt ez a veszélyes út, szakadék és szirtfal között, s Glorfindel népe alig, hogy rálépett az ösvényre, kiáltás hallatszott az éjszakában, gonoszul megvisszhangzott a szirtek közt. Íme, Galdor embereire támadtak a sötétben hirtelen valami árnyalakok a sziklák mögül előugorva, ahol, még Legolas szeme elől is rejtve, lapultak addig. Tuor úgy vélte, Melko portyázó csapatainak valamelyikével akadtak össze, és semmitől sem félt jobban, mint ebben a sötét éjben bármi összecsapástól, a nőket és a betegetek elküldte hátra, embereivel Galdoréhoz csatlakozott, és a halálveszélyes ösvényen harc alakult ki. Fentről sziklák is zuhogni kezdtek, és nem ígért semmi jót a helyzet, sokan meg is sebesültek így; de Tuort még jobban aggasztotta a hátulról most hallatszó fegyverzaj, és jöttek a hírek a Fecskék egy harcostól, hogy Glorfindel komoly veszélyben van, hátulról támadtak rá, van velük egy balrog is.

Tuor félt, csapdába kerültek netán, s nem ok nélkül érzett így; mert Melko öröket állított a Környező Hegyekben mindenüvé, s tovább is. De a városukat védő gondothlik bátorsága oly sok erőt vont el innen is, hogy Melkónak alig maradtak kirendeltjei végül, s egy ilyen csapatba botlottak a menekülők most épp erre délnek. Akkor figyelték ki Tuorékat, mikor a mogyoróbokros ligettől továbbindultak, és akkor az orkoknak oly számosa összegyülemlt itt, amennyit csak egybehívhattak a környékről sebtén, s úgy határoztak, a gondothlikat előlről is, hátulról is megtámadják, s épp itt, Cristhorn veszélyes útján. Galdor és Glorfindel derekasan védekezett, bármily meglepetésszerű volt is a rajtaütés, így az orkok jó részét lehajigálták a szakadékmélybe; hanem hogy a sziklák hullani kezdtek, egyszerre úgy látszott, hiába volt a nagy fáradtság, a menekülés Gondolinból, mindennek vége. Ez

órán a hold ott állt az ösvény felett, és a komor homályt valamelyest oszlatta, a sötét helyeket sápadt fény öntötte el; de a magas szirtfalak megakadályozták, hogy az ösvényt jobban megvilágítsa. Akkor felszárnnyalt Thorndor, a Sasok Királya, és ő nem szívelte Melkót, mert övéit szaporán elkapdosta, szirtekhez láncolta őket, hogy kigyötörje belőlük a bűvös szavakat, melyeknek erejével ő maga repülni megtanulhatna (mert arról álmodozott gonoszul, hogy Manwét a légből is támadja majd); és mikor hiába próbálkozott így, levágta szárnyukat, és belőlük két hatalmas szárnyat formázott, felkötötte magára, hanem hát az sem segített neki.

Most, hogy a csatazaj erősödött az ösvényen, s elérte hatalmas fészkét is, e nagy rejtelmes lény csapott kettőt a szárnyival, s mondotta: »Mit keresnek itt ezek az undok teremtmények, hegyi orkok, az én trónusomnak közelén? És miért kiáltoznak a noldók gyermekei kétségbeesetten a sík helyeken még, jajongva Melko miatt, ki oly átkozott? Emelkedj, lengj meg, ó, thornhothok serege, kiknek csőre mint az acél, és karmai kardok!

És mintha roppant szélfuvalom söpört volna végig a sziklás helyeken, a thornhothok, a sasok népe lecsapott amaz orkokra, kik az ösvény felett ügyködtek, és arcukat s kezüket megtépve lehajigálták őket rendre a Thorn Sirbe, messze le. A gondothlik boldogok lettek erre, és később a Sas jelvénye is lett nemzetségüknek, örömük jele, és Idril hordta, de Eärendel inkább apja Hattyú-jelét választotta. Most már Galdor emberei méltó választ adhattak a szemközt tamadóknak, nem is voltak sokan, és hogy a thornhothok népe a sziklahajigálókat elhajigálta, alaposan megriasztotta ezeket is, és a menekülő csapat megkönnyebbülten haladhatott tovább, csak Glorfindelnek kellett utóvédként csatároznia még. A csapat fele túl volt már a veszélyes útszakaszon, a Thorn Sir vizesésén, mikor az a balrog, ki a hátulról támadó ellenséggel jött, megindult, fellépett az öles sziklákra, melyek a szakadék szája felett balról benyúltak az ösvény fölé, s hatalmasat lépve túljutott Glorfindel csapatán, s az asszonyok és betegek között kezdte lángkorbácsát lengetni. Erre Glorfindel máris rávetette magát, aranyvértje csillámlott a holdfényben kísértetesen, s odasújtott a démonra, ki egy nagy sziklára visszaugrott akkor, de Glorfindel utána. Halálos harc kezdődött kettejük közt, kis magasságra a csapat felett; s a nép, megtorlódva, hogy se előre akkor, se hátra, közlelő láthatott mindent. Nem sokáig, hamar vége volt a mérkőzésnek, Glorfindel mellé oda sem tudtak szökkenni emberei, úgy. Glorfindel megszállottként kergette a balrogot szikláról sziklára, és korbácsa, vaskörmei ellen védte Glorfindelt a pácéling. Most a balrog vassisakjára mért csapást a gnoma, aztán korbácsos karját szelte le könyékből. A balrog, rettentő kínjában, félelmében teljes erőből Glorfindelre vetette magát, vaktán, de az úgy döfött, mint ahogy a kígyó vág, villámként; csak épp a vállát találta, és akkor kézítusa kezdődött, így szédültek oda mindketten, egybekapaszkodva, egy újabb sziklaperemre. Ott Glorfindel ismét támadott, előrántott egy kurta törőt, s azt, maga arca magasságában (mert a balrog kétakkora volt, mint ő) ellenfele hasába mártotta; a démon felvisított, hanyatt tántorult, ám hulltában megragadta Glorfindel egyik szőke fürtjét, mely a sisak alól előbodorult, és ketten zuhantak a szörnyű szakadékba.

Ettől mindenki rettentően elbúsult, mert a drága Glorfindelért rajongtak, igen, és vége! a zuhanás megvisszhangoztatta a hegyoldalakat, Thorn Sir völgye is nagyot zendült tompán. A balrog halálordítására az orkok megrettentek, menekültek már, vagy a gnomák rendre legyilkolták őket, és Thorndor, a hatalmas madár lekeringett a mélybe, felhozta Glorfindel testét; de a balrog ott hevert a mederben tovább, és a Thorn Sir vize napokig feketén folyt Tumladinon át.

Még ma is azt mondogatják az eldák, ha valaki túlerő ellen küzd derekasan: »A mindenit! Ez Glorfindel és a balrog«, és a szívük ma is szomorú emez csodás noldó miatt. S mert szerették őt, sietségük, és újabb támadóktól való félelmük ellenére nekiláttak, hogy Tuor elrendelése szerint nagy köemléket helyezzenek Glorfindel holtteste fölé, pontosan ott, ahol a veszélyes út a Sas-víz szakadéka felett húzódik, és Thorndor nem engedte, hogy bárki is zavarja a halott örök álmát. Sárga

virágok kezdtek nyílni ott, ezen a képtelen elhagyatott és terméktelen helyen, s az Aranyvirág népe sírt, ahogy a kőhalmot halmozták, és könnyeiket nem tudta semmi felszárítani.

Már ugyan ki lenne elmondhatója, hogyan vándorolt a Tumuladin völgyétől délre magasodó hegyeken túli pusztaságban Tuor s vele Gondolin megannyi száműzött menekülője? Nyomorúságos megpróbáltatások, halál, hideg és éhség, szüntelen riadt-éber figyelés: ez volt osztályrészük. Hogy azokon a Melkó-fertőzte vidékeken egyáltalán keresztülvergődhettek, köszönhető volt ez a nagy vérvesztésnek, melyet a gonosz ainu hadai Gondolin védőinek hősiessége révén elszenvedtek, s annak, hogy Tuor igen sebesen haladt velük, egyre nógatta őket, és nagyon vigyázott is rájuk; mert az holtbizonyos, Melko tudott e szökésről, és őrzöngve fogadta hírért. Ulmo is hírért vette dolguknak a távoli óceánokon, csak egyelőre mit sem segíthetett, mert messze jártak a vizektől, a folyóktól – való igaz, gyötörte is őket a szomj, mi több, nem tudták, hova-merre.

Ám vagy egy év – netán több –vándorlás után, mikor is gyakorta úgy bolyongtak, a helyek mágiájától verve, hogy egy napi járóföldet megtéve a végén saját nyomaikban lépkedtek este megint, elkövetkezett egy újabb nyár, és ennek delelője táján³⁷ végre egy folyóhoz értek, s ezt követve aztán jobb vidékekre, és valamelyest megvigasztalódtak és ocsúdtak. Itt már Voronwë vezette őket, mert meghallotta Ulmo suttogását a folyóból egy késő nyári éjen és mindig sok bölcsességet merített így a folyókból, vizeknek hangjából. Vezette hát őket, míg el nem érték a Siriont, melyet ez a folyó táplált, s akkor mindketten, Tuor és Voronwë is látták, hogy nincsenek is messze a Megmenekülés Útja hajdan volt bejáratától, és megint abban a mély völgyben járnak, az égeresben. A bokrok le voltak tiporva itt, és mind a fák megégtek, és a völgy lejtőit is tűzsebek éktelenítették, s ők sírtak, mert azt gondolták, tudnak valamit: tudják, mi lett a sorsa azoknak, akik elváltak tőlük az alagút szájánál annak idején.

Most tovább haladtak a folyó mentén, lefelé, de megint elfogta őket a félelem Melkótól. És harcolniuk kellett ork bandákkal is, és veszélybe kerültek, mikor farkaslovasok tűntek fel, de a gonosz ainu tűzsárcányai nem voltak soha a nyomukban, egyrészt mert tüzeik kimerültek Gondolin ostrománál, másfelől meg Ulmo hatalma-ereje, ahogy ők megint vízközel jártak, nőttön nőtt, s ez elég volt. Sok nap után – mert lassan haladtak, s még ennél is keservesebben tartották fenn magukat – elérkeztek a nagy hangásra, a Fűzföld feletti tocsogós vidékre, ahol Voronwë nem ismerte ki magát. Itt aztán a Sirion igen hosszan fut a föld alatt, a Kavargó Szelek mély üregénél lesz belőle bűvőfolyó, de megint a szabad ég alá szökken a Félhomály Tavainál, ott pontosan, ahol Tulkas³⁸ harcolt aztán magával Melkóval.

Tuor éjszaka járt ezeken a tájakon, legfőljebb szürkületkor, miután Ulmo meglátogatta a nádiban, és nem emlékezett az utakra. Emitt-ott a talaj csupa csapda, egyáltalán, becsapós vidék ez, veszejtő, lápos; és a csapat itt hosszan időzött, és zaklatták gonosz legyek, mert ősz lett közben, és lázak, mocsárlázak gyötörték testük-lelkük, és reszkettek, átkozták Melkót.

A végén mégis eljutottak a nagy tavakhoz, s ezzel a Fűzföld szegélyéhez is; és már a szelek lehelete is nyugalmat s békét hozott, és a hely annyira boldogító volt, hogy bánatuk enyhült, bár nem felelték így sem a szörnyű mód elveszítettek. Hanem, a lányok és az asszonyok szinte kivirultak megint, a betegek jobban érezték magukat, régi sebek minden mód gyógyultak; csak azok nem tudtak mosolyogni, énekelni, akik okkal-joggal félhettek, hogy övéik a Vaspokolban raboskodnak gyötrelmesen.

Itt aztán valóban hosszan letanyáztak, és Eärendel nagy fiú volt már, mikor Ulmo kagylókürtje elérte Tuornak szívét, mert mindennél hevesebben támadt föl benne ismét az éveken át elfojtott vágy: a tenger, a tenger; és a csapat felkerekedett a kérésére ekképp, s ő levitte mindőjüket szépen együtt a Sirionon a nagy vízhez.

Mármost ez a nép, mely a Sasok Hasadékát megjárta, Glorfindelt mélybe bukni látta, összesen nyolcszáz lelket számlálhatott – nagy úti kompánia, de mily szomorú töredék-csekélység egy hajdani nagy város lakosságához képest. Azok pedig, akik a Fűzföld fűvéről felkerekedtek évek múltán, s a tengerre kihajóztak, mikor a tavasz a ligetekben fecskefüvek színét lobbantgatta, s ők szomorú ünnepélyt rendeztek Glorfindel emlékére, ezek mindössze háromszázhuszan voltak, férfiak és fiúgyermek, és kétszázhatvan nő és leánygyermek. A nők száma azért volt csekélyebb, mert rokonaik elrejtették őket, vagy ők maguk bújtak, a város titkos helyein, és vagy ott égtek, vagy ott ölték le őket, vagy már nem tudtak menekülni, rabsorsra jutottak; a mentőkülönítmények, kik a végórákban még a várost járták, nem is nagyon jutottak nyomukra; és ha csak erre gondolunk, a legnagyobb szomorúság az, mert Gondolin lányai-asszonyai szépnél is szébbek voltak, mint a nap, kedvesek, akár a hold, tündöklőbbben mindezekkel a tulajdonaikkal a csillagoknál is. Bizony, dicsőséggel fénylett a Hétnevű Város, Gondolin, és hogy így lerombolták és kifosztották, szomorúbb és szörnyűsebb volt minden más hasonló tettnél e földön. Se Bablon, se Ninwi, se Trui tornyai, se Rûm – mely leghatalmasabb városa az embereknek – sokszori pusztulása, elfoglaltatása nem látott ily borzadályt, mint ami e rémség volt, az Amon Gwarethra zúduló, mely a gnomákat halomra ölte, gyötörte, aláza; s úgy becslik, Melkónak is a legnagyobb gonoszsága volt ez, mit csak a világra hozott.

Most pedig Gondolinnak e száműzött menekültjei ott lakoztak a Sirion torkolatánál, s Nagy Tenger partján. Felvették ott a lothli népvét, s a lothlik a virág gyermekei, így hívják magukat, mert a gondolthli szó csak feltépné szívük sebeit; és szépen növekszik atyja házában³⁹ Eärendel, a lothli fiú, és ezzel Tuor nagy meséje véget ér, elhal a csendbe.”

Mondotta akkor Kisszív, Bronwënek fia: „Jaj, árva Gondolin.”

És senki a Hasábok Termén nem mukkant, nem is moccant nagyon sokáig még.

Jegyzetek

1. Persze nem a nagy utazás a tengerhez az Ébredés Vizeitől, hanem a kôri tündék expedíciója a gnomák megmentésére (ld. x. o.).
2. *A korin meghatározása a Túnt Játék Kis Házában* (x. o.): „...nagy körkarám vagy sövény, hol kôből, hol tûskebozótból, netán fákból, mely zöld ôspászitot övez”; Meril-i-Turinqui ilyenben lakozott, „szilfák nagy korinjában”.
3. *Tôn a Gwedrin*: ez a Mese-tûz.
4. Itt egy eligazító utalás: „Lásd később a Nauglafringot”, de apám ezt áthúzta.
5. Heorrendáról ld. x. o. Kis köz maradt a „s ez így szól” szavak után, jelölve az óangol versszöveg helyét, melyet apám ide illesztett volna be, s nem sejthetô, mi lett volna az.

(A következô jegyzetekben az „eredeti szövegezés” azt jelenti, hogy Tuor A, valamint Tuor B, amikor még nincs meg a kérdéses kiigazítás. Nem utal viszont ez arra, hogy a Tuor A olvasata fellelhetô-e az eredeti ceruzairásos szövegben vagy sem [az esetek nagy többségében ez nem mondható el].)

6. Ez a rész, kezdve onnan, hogy „És Tuor bement ebbe a barlangüregbe...” (x. o.), késôbbi helyettesítés egy cédulán (ld. x. o.). Az eredeti szakasz nagyjából hasonló jelentésû, de tartalmazta a következôket:

Mármost ezt a folyómedret vájva a hegy alatt a noldók úgy tevékenykedtek, hogy nem tudta azt Melkó, ki pedig amaz idômélye napokban rejtve s rabságában tartotta őket, kényre. Hanem inkább Ulmo nôgatta őket, aki mindig is Melko ellenében munkált; s Tuor révén szerette volna megvalósítani tervét, hogy a gnomák a Melkó-gonoszság rémuralma alól szabaduljanak.

7. „három napon át”: minden szövegben „három éven át”, de „napon?” ceruzával átjavítva az „éven” felett a *Tuor B*-ben.
8. A vízimadarak Ossë által elindított „evolúciójáról” ld. *A tündék érkezésében*, x. o.; de az itteni mondat az eredeti ceruzás *Tuor A*-ból való.
9. A *Tuor C* gépiratban itt kihagyott hely következik (ld. x. o.), és a későbbiekben az „Ulmo” szó tölti ki, nem az „ainuk”.
10. Az eredeti szövegezés: „Tuor, te, magányos szívű, a valák nem akarják, hogy örökké madarak és virágok szép vidékein lakozzál; sem az nem lesz, hogy kellemes vidékeken át vezessenek téged...”
11. A *Tuor C* hozzáteszi itt: „Ulmo segítségével”.
12. A hivatkozás a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatájára későbbi toldás a *Tuor B*-ben. Az eredeti szövegezés ez volt: „akik egyedül tudták elkerülni Melko hatalmát, miután népüket foglyul ejtette...”
13. A *Tuor A* és *B* végig *Voronwét* ad, ám ez a mondat a *Bronweg* formával toldás a *Tuor B*-ben (helyettesíti ti. az eredeti „Mármost sok nap után leltek ők ketten egy mély völgyet” szövegezését).
14. A *Tuor C* gépirat itt:

...hogyan senki, ha nem noldó vér, nem bukkanhatott rá sem véletlenül, sem korokon át keresve akár. Így biztos volt minden balfordulat ellen, ha nem árulás az, és sosem jutott volna oda Tûr, ha nincs Voronwë gnomának állhatatossága.

A következő mondatban, a *Tuor C*-ben: „s még így is, nem kevesen szöktek le a bátrabb rabszolga gnomák közül a Sirionon a kopár hegyekből”.
15. Az eredeti szövegezés: „megértették beszédét, bár valamelyest más volt a szabad noldók nyelve már azokban az időkben, mint Melko szomorú rabnoldóié.” A *Tuor C* gépiratban: „megértették, mert noldók voltak. Akkor Tûr is ugyanazon a nyelven szólott...”
16. Az eredeti szövegezés: „Kora reggel volt, mikor közel jutottak a kapuhoz, és sok-sok szempár meredt...” De amikor Tuor és Voronwë először pillantotta meg Gondolint, „reggeli fények” játszottak a városban (x. o.), és „egy napi könnyű menet” volt odajutásuk a síkon át; ezért a későbbi (*Tuor B*) változtatás.
17. „Gonosz”: eredetileg „ainu”.
18. Ez a szakasz, onnét, hogy „Tépázott volt Tuor külleme...” külön papírszeleten mellékelt pótlás-helyettesítés; az eredeti szöveg így szólt:

Tuor jó megjelenésű ember volt, de tépázott most, fésületlen fürtű, öltözete medvebőr, természetesen azonban nem volt kiemelkedő a saját fajtájában, a gondothlik viszont, bár hajlott hátúak nem voltak, mint sok rokonuk, kik Melkónak dolgoztak folyton vájva és kalapálva, kicsinyek voltak, karcsúak és igen hajlékonyak.

Az eredeti szövegezésben az emberekről azt tudjuk meg, hogy természetből fogva magasabbak, mint a gondolini tündék. Ld. x. o.
19. „ide azért jön”: „menekült Melkótól” (*Tuor C*).
20. „nép”: eredeti szövegezése: „emberek”. Ez az egyetlen hely, ahol az „emberek” tündékre vonatkoztatva „visszaváltozik”. Használata a *Gondolin bukásában* állandósult, és egy helyen még

valami furcsa előfordulása is van, Melko hadaival kapcsolatosan: „Persze most már Melko emberei is összpontosítják erőiket” (x. o.).

21. A szakasz, mely itt végződik, és a „Tuor szíve erre nehéz lett...”-tel kezdődik (x. o.), apámtól zárójelet kapott a *Tuor B*-ben, és egy külön cédulára, e zárjeles részre vonatkozóan, ezt írta:

(Ha szüksé[éges]): Akkor elmondani, hogyan adta hozzá Idril, a király leánya a maga szavait a király bölcsességéhez, úgy hogy Turgon kérte Tuort, maradna egy darabig Gondolinban, s előrelátó lévén, tulajdonképpen azt szorgalmazta, hogy települne le végképp. Hogyan lett szerelmes a király leányába, Ezüstlábú Idrilbe, és hogyan tanulta fokról fokra e nagy nép bölcsességét Tuor, történelmüket, valamint a tündék históriáját. Hogyan gyarapodott Tuor tudása a gondothlik jóvoltából.

Ami az elbeszélés szerkezetét illeti, az egyetlen különbség (a ténylegesen létező szöveghez képest) itt az, hogy Idril befolyásolja Tuor döntését: maradna Gondolinban. A szakasz egyébként végsőkéig rövidített summázata annak, hogyan okul Tuor Gondolinban, az marad ki csupán, hogy a gondothlik miként készülnek fel bármi esetleges támadásra; de nem hinném, hogy apám a mesét ennyire le akarta volna rövidíteni. Inkább arra utal a „ha szükséges”, hogy apám a felolvasás céljára hajtott volna végre ily kurtítást – ez pedig az a bizonyos alkalom volt, mikor az Exeter College Essay Clubjában 1920 tavaszán felolvasta a művet;. Egy másik – javasolt – rövidítéssel kapcsolatban: ld. 32. sz. jegyzet.

22. Ez a rész – kezdve onnét, hogy „És Idril ugyanígy nagy szerelmet érzett...” külön cédulára íródott, és a következő eredeti szövegezést helyettesítette:

A király, hallván ezt, s látván, hogy gyermeke Idril, akit az eldák így emlegettek: Irildë, viszonszereti Tuort, beleegyezett házasságuk tervébe, hiszen neki magának fia nem volt, és Tuor segítő rokon lehet majd, erő és vigasz. Idrilt is Tuort összeeskették a nép színe előtt az Istenek Terén, a Gar Ainionon, közel a király palotájához; és vígságnak napja volt ez Gondolin városiban, de ...(stb.).

Ez a helyettesítő szakasz azt állítja, hogy Tuor s Idril házassága az első, de nem az utolsó ilyen ember és tünde egybekelés volt, miközben a *Gondolin bukásának* névlajstromában azt olvashatjuk, hogy Eärendel volt „az egyetlen lény, aki félig az Eldalië népéből való volt, félig ember” (ld. x. o.).

23. Az „és itt nem dolgozunk, hogy Isfin és Eöl meséjét elmondjuk”: a *Tuor B*-hez toldva. Ld. x. o.

24. Eredeti szövegezés: „a gondothlik nyelvén formálódott név”.

25. A zafirokról, melyeket a noldók Manwénak adtak, *A tündék érkezésében* olvashatunk, ld. x. o. *A Tuor A* eredeti ceruzás szövege olvasható itt: „kékebbek, mint Súlimo zafírjai”.

26. Az itt végződő és a „Telt ekképp a kegyetlen tél”-lel kezdődő rész külön lapon kerül a *Tuor B*-be (de nem része az igazítások legutolsó rétegének); sokkal rövidebb passzust helyettesít, még a *Tuor A*-ból, annak eredetijéből:

Mármost tél derekán egy nap még az égi nap is jó koron lenyugodott a hegyek mögött, és akkor, íme! hogy eltűnt pedig, valami világosság támadott az északi hegyek felől, és az emberek csodálkoztak. (stb.)

Ld. 34. és 37. sz. jegyzet.

27. A Skarlát Szív: Finwë Nólemének, Turgon apjának szívét kivágták az orkok a Megszámálhatatlan Könnyek Csatájában, de Turgon visszaszerezte és így lett jelvénye, ld. x. o., 11. sz. jegyzet.

28. Ez a szakasz ismerteti a gondothlik házainak rendjét és jelvényeit, és tulajdonképpen kevésbé érintette a *Tuor A* későbbi felülbírálatát; java része megvan ugyanígy az eredeti ceruzás szövegben, mely nem került törlésre sem, és a jelek szerint minden név eredetileg is így állt.

29. A „burg” szó az óangolban fallal körülvett, megerősített (erőd-szerű) városkát jelent.

30. Ecthelion halála a *Tuor A* eredeti szövegében jól olvasható állapotban van meg; a felülbírálat során csak pár szó változott meg.

31. Ez a mondat onnét, hogy „és ebbe beleborzongott, aki hallotta”, a *Tuor B*-hez adódott. A próféciáról ld. x. o.

32. A *Tuor B* zárójeles a „Tuor most a csapat élén befordul a Házasság Terére...”-tól (x. o.), egészen idáig, és külön cédulán olvashatjuk a zárójeles tételre vonatkoztatva a következőket:

Hogyan találja meg Tuor s népe az Istenek Terén összevissza bolyongó Idrilt. Hogyan látta Tuor és Idril erről a magas helyről a Király Csarnokának lerohanását és kifosztását, és a Király Tornyának rombadöntését, a király halálát, mely okból az ellenség őket nem nagyon üldözte. Hogyan hallja Tuor annak hírét – Voronwétól –, hogy Idril Eärendel előreküldte, vele őret, a rejtékúton, és hogyan ment be ő maga a városba, hogy férjét keresse; hogyan mentettek meg sokakat végveszélyből, az ellenségtől, menekülőket, s hogyan küldték le őket a rejtékalagútba. Hogyan vezette csapatát Tuor az istenek szerencséjével a vágat bejáratához, hogyan ereszkedtek le mind a síkra (alá), s miként zárták vissza maguk mögött az alagútbejáratot. Hogyan ért el a szomorú társaság Tumladin völgyen egy horhosba.

Ez egyszerűen a meglévő szöveg összegezése; gondolom, a felolvasáshoz rövidítette volna apám, hogy túl hosszú ne legyen (ld. 21. sz. jegyzet).

33. Ez a rész, onnét, hogy „Itt nem kis tömeg...” a *Tuor B*-ben helyettesítette az eredeti szövegezést: „Itt megpihennének szívesen, de semmi jelét nem leltek Eärendelnek és kíséretének; Tuor lehangolt, Idril sír.” Ezt részben elbeszélés-szemponctúan írta át apám, másrészt azért is, mert múlt időbe akarta tenni. A következő mondatban a szöveg kiigazítódott, onnét, hogy „De mások is veszéltek”, valamint „látniok kellett”. De a következő mondat („Tűzsárcányok serénykednek...”) érintetlen megmaradt; s azt gondolom, szándéka volt csak apámnak, de következetesen nem vitte végbe (és végig): hogy a „történeti jelen”-t minél inkább ritkítsa az elbeszélés igeidő-használatában.

34. „mert nyár van idestova már” – eredeti szövegezése: „mert bár tél van”. Ld. 26. és 37. sz. jegyzet.

35. Az eredeti szövegezés ez volt:

Most akkor a hegyek azon az oldalon egy mérföld híján hét liga távolságra lehettek Gondolintól, és a Cristhorn, a Sasok Hasadéka még egy liga felfelé kapaszkodás a hegyek lábától; miért is egyelőre két liga és még egy kicsi a harmadikból távolságra lehettek a hágótól, és rettentő fáradtak voltak már.

36. „nézzétek, arca fénylik, mint égi csillag a pusztaságban”: hozzáadva *Tuor B*-hez.

37. Ez a rész, kezdve onnét, hogy „Ám vagy egy év – netán több – vándorlás után...”, helyettesíti az eredeti szövegezést: „De félévnyi vándorlás után, nyár dereka táján.” Az igazítás onnan jön, hogy Gondolin lerohanása is „átkerült” tél közepéről a Nyárkapu Ünnepe idejére (ld. 26. és 34. sz. jegyzet). A javított változatban a nyár lesz az az évszak, mikor a menekülő „száműzöttek” a Sirion-vidékre érkeznek, de inkább egy évet s még valamicskét töltöttek vándorlással, semmiképp sem egy felet.

38. „ahol Tulkas”; eredeti szövegezés: „ahol Noldorin és Tulkas”.

39. Az eredeti *Tuor A* ceruzás szövegben: „Ékesen cseperedik-növekszik Eärendel, a lothli fiú Sornonturban, Tuor házában”. E név negyedik bejűje egyébként *u*-nak is olvasható.

Kommentárok

[...]

A Gondolinba érkezés sok alapvonásában hasonlít a későbbi *Tuor* teljesebb és pontosabban körvonalazott, látványosabbá tett beszámolójára: mély folyóágy, bozontos bokrosok, barlangüreg-száműzettek visszaérnek a bejárathoz), és a titkos út bejárata az egyik meredek folyópartból nyílik, s ez nem hasonlít a Száraz Folyóhoz, melynek ősi ágya maga volt a titkos út (későbbi *Tuor*, 51. o.). A hosszú alagút, melyben Tuor és Voronwë halad, a mesében nem csupán az őrgárdához vezet el őket, de a napvilágra is, és itt „meredek hegy lábánál voltak”, s látták a várost: más szóval, itt igen egyszerű a koncepció, van egy síkság, azt körbeveszik a hegyek, és ezek alatt vezet a titkos járat a külvilágba. A későbbi *Tuorban* a városhoz sokkal különösebb módon lehet eljutni: mert az őrség alagútja Orfalch Echor szakadékához vezet, ez egy nagy hasadás a Környező Hegyek tetejétől az aljáig („mintha baltával hasították volna”, 55. o.), melyen az út felfele kaptat, kapuk során kell áthaladni, míg jön a Hetedik Kapu, elzárván a hasadék hegytető felé eső végét. Csak amikor az utolsó kapu is megnyílt előtte, és átmehetett rajta, akkor látta Tuor végre magát Gondolint; és föl kell tételeznünk (bár az elbeszélés nem terjed ily pontig), hogy az utazóknak a Hetedik Kaputól ismét alá kellett szállniuk, hogy a síkot elérjék.

Megjegyzendő: Tuort és Voronwét az őrség a legkisebb gyanakvás és ellenségesség nélkül fogadja, ami a későbbi történetben nem így lesz (x. o.).

(iii) *Tuor Gondolinban* (x. o.)

Az elbeszélésnek ezzel a szakaszával hasonlítsuk össze máris *A szilmarilokat* (147-148. o.):

A hegyek koszorújában pedig Turgon népe növekedett és gyarapodott, s minden ügyességüket latba vetve egyre munkálkodtak, amíg az Amon Gwarethen épült Gondolin valóban szép lett, megállta volna az összevetést akár a tengeren túli tünde Tirionnal is. Magasak és fehérek voltak a falai, csiszoltak a lépcsői, szálás és erős a király tornya. Szikrázó szökőkutak csobogtak ott, és Turgon udvarán ott álltak a hajdani Fák képmásai, amelyeket Turgon készített minden tünde-tudását latba vetve; s az aranyból készült fát Glingalnak nevezték, s amelyiknek a virágai ezüstből voltak, azt meg Belthilnek.

Gondolin képe maradandónak bizonyul, visszatér a későbbi *Tuor* folytatására utaló, apró felvillanásokat felvonultató jegyzetekben, *A gyűrű keresésében* (65. o.): „a magas fennsíkra vezető lépcsőkkel, a nagy kapuval ... a Szökőkutas térrel, az oszlopos árkádsoron nyugvó királyi toronnyal, a király házával...” Az egyetlen jelentős különbség az eredeti beszámolóhoz képest valójában csak: Gondolin Fái, melyek a korábbi beszély szerint hervadhatatlanok, „mert a hajdani dicső valinori Fák hajtásaiból nevelték őket”, de aztán *A szilmarilokban* az áll, hogy képmások csak, drága fémekből. Gondolin Fáiról lásd a névlajstrom *Bansil* és *Glingol* címszavait (x. o.). Az istenek ajándéka volt az a két „hajtás” (melyek „örökké virultak”) Inwének és Nólemének, mikor Kôr épült, mindkettejüknek egy-egy hajtás mindkét fáról, s erről *A tündék érkezésében* (x. o.) olvashatunk, és a *Valinor elrejtésében* (x. o.) utalás történik rá, hogyan tépik ki Nólemé fáit: „ám ezek a fák gyökerestül tűntek el, és senki sem tudta hová lettek, és ez ennyiben is maradt” (x. o.).

De Gondolin történetének egy mély, alapozó-rejtező rétege elválasztja azért a korai és a későbbi beszámolót: mert míg a város az *Elveszett mesékben* (és utána is még) csupán a Megszámlálhatatlan

Könnyek Csatája után kerül felfedezésre, mikor is Turgon serege délnek hátrál a Sirion mentén, *A szilmarilok*ban nevrasti Turgon már több, mint 400 évvel ezelőtt fölfedezi (442 évvel azelőtt, hogy Turgon Gondolinba megy az Ádáz Tél évében, Nargothrond bukása után, a Nap 495. évében). Apám a mesében nagy időszak tűntét képzelte a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatája s a város elpusztítása között („épült a város lankadatlan munkával *tömérdek év-korszakon t*, s még ez is kevés volt hozzá, és hogy olyan szép legyen, amilyennek a nép akarta”, x. o.), utána, az Első Kor kronológiájának radikális változtatásával (a Nap is a Hold előkerülte után) ez az időszakasz összesen harmincnyolc év lett („Az első korra vonatkozó „Eszteendő számlálása” /krónika/ utolsó ránk maradt, teljes változata szerint). De a régi koncepció egyre érződik abban *A szilmarilok*-részletben (283-284. o.), ami azt írja le, hogyan vonultak vissza a gondoliniak minden külvilágiságtól a Nirnaeth Arnoediad után, s az a benyomásunk, évek múltak.⁴

*A szilmarilok*ból világosan kitűnik, hogy Turgon a várost „a Túnán épült Tirion emlékére” alkotta (146. o.), valamint hogy „oly szép volt, mint hajdan a tünde Tirion” (283. o.). Ez nincs a régi történetben, s való igaz, az *Elveszett mesék*ben Turgon sosem ismerte Kört (a Nagy Földeken született, miután a noldók visszatértek Valinorból, x. o.), mégis érezni mindenképp, hogy a király tornya, a szökőkutak és lépcsők, Gondolin fehér márványai Kórnak oly megmesterítői, ahogy a város *A tündék érkezése és Kôr megalkotása* lapjain le van írva (x. o.).

Mint fentebb jeleztem: „bár gyakran történik rá utalás, hogy Tuor Ulmo vezeti saját céljai megvalósításának érdekében, nincs az a lényeges elem sem jelen, hogy Ulmo utasítására Turgon – a későbbi legendában – fegyvereket hagy neki”. Mindazonáltal látni véljük azért e koncepció csíráját Turgonnak Tuorhoz intézett szavaiban (x. o.): „Íme! jövedeled meg volt jövendölve bölcs könyveinkben, és írva volt, hogy te nagy dolgokat fogsz megcselekedni a gondothlik honában, ha valóban ideérkezel.” Tuor válaszából viszont világos, hogy eladdig Gondolin – mint létesítmény – nem volt része Ulmo tervének, mivel „Ulmo füléhez eljutott a suttogás, hogy itt volna ez a ti lakozóhelyetek és Melko gonoszsága ellen virrasztó dombotok, és boldog lett ő”.

A mesében Ulmo előre látta, hogy Turgon kellelten lesz, mikor az jön szóba, hogy Melko ellen harcolnia kellene, s így, Tuor szavai révén, előhozakodott egy másik tervével (kisebb szabásúval bár): küldjön tündéket Turgon Gondolinból le a Sirionon a tengerpartra, ott építenének hajókat, vinnének üzenetet Valinorba. Erre Turgon, határozottan és megfellebbezhetetlenül, azt felelte, hogy ő már küldött hírnököket, le a nagy folyón, ugyanezzel a céllal, „számlálhatatlan éven át”, s mert egyszer sem érték célt, ő többet nem hajlandó erre. Most ez akkor világosan kapcsolódik *A szilmarilok* ama részletéhez (187-188. o.), ahol az olvasható, hogy Turgon a Dagor Bragollach és az Angband körüli ostromzár összeomlása után

gondolini csapatokat küldött titkon a Sirion torkolatához meg Balar szigetére. Ott ezek hajókat építettek, s útnak indultak Turgon parancsára a legnyugatabbra eső nyugat felé, Valinort keresve, hogy a valák bocsánatát és segítségét kérjék, s a tenger madarait kérték meg, hogy vezessék őket. A tenger pedig vad volt és végtelen, árny és varázslat ült rajta, s Valinor rejtve volt. Így Turgon követői sohasem jutottak el nyugatra, s közülük sokan elvesztek, és kevesen tértek vissza...

Turgon, való igaz, tett még egy kísérletet a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatája után (*A szilmarilok*, 232. o.), és ennek az utolsó nyugati expedíciónak az egyetlen túlélője gondolini Voronwë volt. Ekképpen az alapvető és mélyreható kronológiai változtatások ellenére, s bár az Első Kor utolsó évszázadainak elbeszélés szerkezete is fejlődött, Turgonnak az a kétségbeesett kísérlete, hogy

⁴ Gondolin történetéről a Tuor érkezése és a város lerontása közti időben a feltehetően 1930-ban készült, *A szilmarilok*ban lelkhető változaton túl többé semmit sem írt apám; és ebben a história régi koncepciója mindegyre jelen volt. Ez volt a megjelent mű 23. fejezete (nagy részének) alapja.

üzenetet juttasson el Valinorba, a kezdetekre nyúlik vissza. További őseredeti jegy, hogy Turgonnak nincsen fia; de (különös mód) a mesében semmi említés nem esik a feleségéről, Idril anyjáról. A *szilmarilok*ban (106. o.) felesége Elenwë ottveszett a Helcaraxë-átkelésben, viszont ez a történet nyilvánvalóan egy későbbi korszakhoz tartozik, amikor Turgon Valinorban született. Tuor gondolini időzésének meséje *A szilmarilok*ban az alábbi tömör közlés formájában él még (284. o.):

És Tuor Gondolinban maradt, mert megbűvölte a város dicsősége és szépsége és népének bölcsessége; s Tuor naggyá növekedett testben-szellemben egyaránt, és igen sokat megtanult a száműzött tündék tudományából.

Ebben a mesében „hallott [Tuor] Ilúvatarról, azÖrökkön Úrról, aki a világon túl lakozik”, és hallott az ainuk muzsikájáról. Ilúvatarnak pusztán csak a létezéséről is tudni, a jelek szerint a tündék kiváltsága volt; jóval később Mar Vanwa Tyaliéva kertjében (x.o.) azt kérdi Rúmiltól Eriol: „Ki volt Ilúvatar? ... Az istenek egyike?” Mire a válasz: „Ugyan ... nem isten volt, hanem éppenséggel ő teremtette azokat. Ilúvatar az Örökkön Úr, ki a világ túlján lakozik...”

(iv) Gondolin bekerítése;

Meglin árulása (x. o.)

A király lánya kezdettől „Ezüstlábú Idril” (Irildë az „eldák” nyelvén, Id. 22. sz. jegyzet); Meglin (később Maeglin) Turgonnak unokaöccse, bár anyja neve (ő volt Turgon nővére), Isfin később átalakult.

Az elbeszélésnek ebben a szakaszában *A szilmarilok* (285-286. o.) megőrizte az eredeti változat minden lényegi elemét, egyetlen nagy kivétellel. Tuor és Idril esküvője a király telj és jóváhagyásával, kegyének jegyében történt meg, és nagy öröm volt mindenki számára Gondolinban, Maeglint kivéve (akinek Idril iránti szerelme korábban olvasható *A szilmarilok*ban (162. o.), ahol – a mesével ellentétben – hangsúlyt kap, hogy akadályt jelent a rokonság ténye). Idril előrelátása, jövődőlő képessége (ráérez a gonosz közeledtére); a titkos alagút, amit ő javasol (a mesében ez délnek vezet a városból, és a Sasok Hasadéka a déli hegyek közt volt); Meglin eltévedése a hegyek közt, ahogy érceket keres; orkok általi elfogatása, életét megmentő áruló alkuja, visszatérése Gondolinba, hogy gyanú ne támadjon vele szemben (megváltozott viselkedése, „mosolygó arc-a”) – mindez megmaradt. Sok minden eltűnik, persze (szándékos kihagyás révén, vagy csak mellesleg, elhanyagolva) *A szilmarilok* tömör vázlattevézetéből – ahol nincs említés, például, Idril álmáról, melyben Meglint látja, arról, hogy megfigyelik, mikor a hegyekbe megy, Idril tanácsa, szervezzen Tuor őrséget, mely jelvényét viseli, Turgon visszautasító válasza, mikor a város esetleges sebezhetőségéről hall, bizalma Meglinben, a titkos út felfedezése Meglin által,⁵ vagy az a figyelemre méltó történet, hogy Meglin maga eszelte ki a tűzszörnyeket, vasszörnyeket, s Melko így tőle kapta az ötletet – értékes áruló, való igaz!

A változatok között a legnagyobb különbség, hogy milyen természetű is Melko / Morgoth Gondolin ismerete. A mesében kémei hatalmas seregének⁶ sikerült már felfedeznie a várost, mielőtt Meglin fogságba esett volna, Melko kreatúrái megtalálták a „Megmenekülés Útját”-t, és letekinthettek a környező magaslatokról Gondolinra. Meglin árulása a régi történetben abban állt, hogy pontos beszámolót adott a város szerkezetéről, a védelmi előkészületekről – és az ő tanácsai nyomán tervezte el s alkotta meg Melko a lángszörnyeket. *A szilmarilok*ban viszont ott egy sokkal később kialakított elbeszélés-mozzanat: Húrin akaratlan árulása, mikor is Morgoth kémeinek általában vázolja

⁵ *A szilmarilok*ban ennek határozott tagadására bukkanunk: „elérte, hogy a munkáról csupán kevesen tudjanak, és ne jusson el a híre Maeglin füléhez.”

⁶ A jelek szerint a „vérszomjas természetű” kreatúrák (halljuk, Gondolin népe számára viszolyogtatóak, x. o.) Melko természetes szövetségesei és szolgálói voltak: kígyók, farkasok, menyetek, baglyok, sólymok stb.

a vidéket, ahol Gondolin keresendő, „az Anach és a Sirion felső folyása közti hegyes vidéken...; de angbandi kém még mindig nem juthatott oda a sasok ébersége miatt,” (285. o.) – hanem a sasoknak erről a szerepéről a Környező Hegyekben (bár Melko iránt ellenségesek, x. o.), az eredeti történet még csak említést sem tesz.

A *szilmarilok*ban Morgoth Maeglin foglyulejtéséig semmit sem tud Gondolin fekvéséről, és így Maeglin közlése értékesebb a számára, amiképpen a városnak is nagyobb végzete. A mesében Gondolin utolsó éveinek históriája így valamelyest más légkörű, mert a gondolhlik értesülnek róla, hogy Melko kémhadai „Tumladin völgyét miként környékezik” (x. o.), és Turgon felkészül a háborúra, megerősíti az őrségét a hegyeken. Hogy Melko nem sokkal a támadás előtt visszavonta kémeit szinte egy szálig, újabb derűlátásra ad okot a városban, Turgon szívében nem kevésbé, ezért hát mikor a roham megindul, a gondolhlikat teljességgel készületlenül találja; ám a későbbi elbeszélésben a hirtelen támadás okozta sokk még súlyosabb, mert semmi okuk nem volt azt hinniök, hogy városukat közvetlen veszély fenyegethetné; Idril megérzése – „jóslata” – neki magának is megdöbbentő volt és érthetetlen.

(v) A gondolhlik „csatarendje” (x. o.)

Bár a történet eme részének központi képe – Gondolin lakói lenéznek falaikról, hogy majd a kelő napot üdvözölgék a Nyárkapu Ünnepen, azonban észak felől látnak vörös fényt, nem keletről – megmarad, a későbbi írásokból a „címertani” hadi elemek csaknem teljességgel eltűnnek. Semmi kétség, apám, ha folytatja netán a későbbi *Tuort*, sok minden visszatérhetett volna e dolgok közül, bármennyire megváltozott alakban is, hiszen gondoljunk csak a nagy kapuk és őrgárdájuk gazdag „heraldikai” bemutatására az Orfalch Echorban (x. o.).

De A *szilmarilok* tömörített beszámolójában ilyesmiknek csak két nyoma maradt: „a Szökőkút” Ecthelionja⁸ és Glorfindel „a Gondolin Aranyvirága háza feje”.

Ecthelion és Glorfindel aztán A *szilmarilok*ban ténylegesen meg is említődik (229. o.), mint Turgon két kapitánya, akik Gondolin seregének szárnyait védik, mikor visszavonulnak a Sirion mentén a Nirnaeth Arnoediadból, de más kapitányokat a mese ott nem említ a továbbiakban⁹ – bár figyelemre méltó, hogy Gondor tizenhatedik uralkodó helytartójának neve Ega lmoth, csakígy a tizenhetediknek és a huszonötödiknek Ecthelion (A *Gyűrűk Ura*, A Függelék, 1529. o.).¹⁰

Glorfindel „az aranyhajú” (x. o.) megmarad mint „aranyhajú Glorfindel” A *szilmarilok*ban is, és kezdettől ez volt nevének jelentése.

(vi) A gondolini csata (x. o.)

⁷ A *szilmarilok* magyar fordításából a „Szökőkút” szó kimaradt – a szerk. megjegyzése

⁸ A későbbi *Tuorban* (59. o.) ő „a Szökőkutat Ura”; többes számban a szökőkút (a kézirat olvasata felől nincs kétség).

⁹ „A *szilmarilok*” 1930-ban készült változatában (ld. a lábjegyzetetet a x. oldalon), a Gondolin bukásáról szóló utolsóként megírt beszámolóban, mely is a kiadott mű 23. fejezetének alapját képezi, a szöveg végül: A *Gondolin eleste* hosszan elregéli, Rog halálát s hogyan harcolt Ecthelion...” A publikált szövegből végül kimaradt a Rogra való utalás, mivel teljesen egyértelmű volt, hogy apám nem kívánta e nevet Gondolin vezetői között megtartani.

¹⁰ Igen kései jegyzetben az egyik szöveg mellett, mely A *szilmarilok* 16. fejezetét („Maeglinről”) alkotja, apám azon töpreng, hogy Turgon „házának három urát”, akiket kijelöl, lovagolnának Gondolinból Aredhellel (x. o.), ne nevezze-e Glorfindelnek, Ecthelionnak és Egalmothnak. Feljegyzi így, hogy Ecthelion és Egalmoth „a primitív G[ondolin] B[ukásá]-ból kerülnének át”, de „igen jól hangzanak, nyomtatásban is napvilágot láttak már” (hivatkozással Gondor uralkodó helytartóira). A későbbiekben úgy döntött, mégsem nevezi meg Aredhel kísérőit.

A gondolini küzdelmek részletes leírása a *Gondolin bukásában* egyszeri, páratlan tünemény; A *szilmarilok* aztán az egész históriát e pár sorban foglalja össze (286. old.):

A *Gondolin Eleste* hosszan elregéli, milyen dicső tetteket vittek végbe harcosaik nemes házainak fejei, s köztük Tuor; hogyan harcolt Ecthelion Gothmoggal, a Balrogok Urával a király terén, ahol mindketten végeztek a másikkal, s hogyan védelmezte Turgon tornyát a háza népe, amíg a torony le nem dőlt, s eleste dicső volt, akárcsak Turgon eleste romjai között.

Tuor meg akarta menteni Idrilt, ám Maegril a hatalmába kényszerítette az asszonyt és Eärendilt; és Tuor megvívott Maeglinnal a falakon, és lehajította, s Maeglin teste háromszor ütődött az Amon Gwareth sziklás oldalához, mielőtt a lángok közé zuhant odalent. Akkor Tuor és Idril elvezették a maradék népet, akiket ki tudtak menteni az égésből a titkos úton, amelyet Idril építtetett...

(E rendkívül sűrített beszámolóban is helyet kér s kap, hogy Maeglin teste háromszor vágódott oda Amon Gwareth meredek oldalához, mielőtt a lángokba zuhant volna.) A *szilmarilok* beszámolójából olyasmi derül ki, hogy mintha Maeglin a harcok során valamivel később törne Idril vesztére és Eärendil életére, s pedig közvetlenül azelőtt, hogy a menekülők az alagútba lemennek; azt hiszem mégis, ez inkább a sűrítésnek köszönhető eltolódás, apámnak nem volt szándékában így megváltoztatni a csata elbeszélésének menetét.

Gondolin meséjében igen tisztán körvonalazódik egy város, piacaival, nagy tereivel, mindazzal, aminek a későbbi írásművekben már csak töredékes nyoma van (ld. fentebb, x. o.); a harcok leírása is pontos, nem elnagyolt. A balrogokat a korábbi koncepció kevésbé borzalmasaknak veszi, és mindenképp pusztíthatóbbaknak, mint amilyenné később váltak: „százával” voltak ők (x. o.),¹¹ és mészárolta őket Tuor, ölték le őket a gondothlik nagyszámban: így hullt Tuor nagy szekercéjétől, a Dramborlegtól, három Ecthelion kardjától, negyvenet a király házában harcosai pusztítottak el. A balrogok „démonhatalmú” lények (x. o.), képesek iszonyú kínokat és rettegést okozni (x. o.), vasvértzetben járnak (x. o.), és lánckorbácsuk van (ez a tulajdonuk később is megmarad) és acélkarmokat meregetnek (x. o.).

A *szilmarilok*ban a sárkányok, melyek Gondolinra törtek, „Glaurung ivadékaik” voltak, méghozzá „most már sokan voltak, s mind iszonyúak” (286. o.), míg a mesében (x. o.) azt olvashatjuk, hogy ezek a „szörnyek” étellel megtöltött „szerkezetek” voltak, tulajdonképpen Angband kovácsainak művei (a nyelvhasználat végig ilyesmire utal).

Hanem még ezek a „fémfégek”, melyek „középütt megnyíltak” aztán, s akiknek Gothmog parancsot adhat, „torlódjanak egymásra” (x. o.), e bronz és réz behemótok, „szívük és szellemük az emésztő tűz volt” – orkokat ontottak iszonyú tömegben, ezek is így neveződnek: „a ... legféltelenebb szörnyek”; míg a „tűzsárkány”, melyet Tuor levágott, elevenként üvöltött-visított, csapkodott vadul a farkával (x. o.).

Az elbeszélésnek van egy furcsa mozzanata: ugyan miféle „hírnököket” küldhetett Meglin Melkóhoz, hogy figyelmeztesse, célszerű a Megmenekülés Útjának kijáratához őrt állítania (mert azt gondolta, a titkos alagút végül ebbe a hagyományos vágatba torkollik)? Kiben bízhatott meg ennyire Meglin? És ki merészelt volna „oda” így elmenni?

(vii) A szökevények menekülése
és a cristhorni csata (x. o.)

¹¹ Az az elgondolás, hogy Morgothnak „seregnyi” balrogja volt, sokáig élt, de egy későbbi jegyzetében apám azt közli, hogy kevesen léteztek ilyenek: „legföljebb hét”.

A *szilmarilok*ban elbeszélte történet (286-287.old.) valahogyan „teltebb” a városból menekülők eseménytörténetének részleteit illetően, meg a Sasok Hasadékában bekövetkezett orvtámadás is (a hágó neve itt: Cirith Thoronath) alaposabb, részletezőbb, ellentétben ugyanakkor a város megtámadásával és lerontásával-kifosztásával: erről kevesebb szó esik; de, mint már szintén megjegyeztük, a két elbeszélés egy pontban eltér (érdemileg csak ebben az egyben): hogy a Sasok Hasadékát utóbb a Környező Hegyek déli részéről áttevődött az északra, és Idril alagútja a várostól északnak vezetett (kommentár ehhez: „erről az útról Angband kapitányai nem tudtak, s nem gondolták volna, hogy a menekülők északnak fognak tartani a legmagasabb hegyek és Angband közelsége felé”). A mese gazdagon részletez, eleven közvetlenséggel ábrázol, ami a tömörítettebb változathoz azután szó szerint hiányzik, eltűnik például, hogy holttesteken botorkáltak át, hogy rettentő volt a hőség és nem említődnek azok a gondolhók, akik Idril és Tuor tanácsa ellenére a Megmenekülés Útján választották, és akiket elpusztított a kijáratnál várakozó sárkány,¹² vagy elmarad például az Eärendel megmentéséért vívott küzdelem.

A mesében az éles szemű tünde, Zöldlomb Legolas, az első név a Gyűrű Szövetsége tagjai közül, mely apám írásaiban előtűnik (e korai Legolasról ld. a névlajstromot), ezt követte Gimli (egy tünde) a *Tinúviel meséjében*.

A történet egy pontján a crithorni orvtámadás eseménysora nehezen követhető: arra a kijelentésre gondolok (x. o.), hogy „a magas szirtfalak megakadályozták, hogy az ösvényt jobban megvilágítsa” a hold. A menekülők dél fele haladtak a Környező Hegyeken át, és a meredek sziklafal a Sasok Hasadékát felett „jobb kezük felé ... nyugatnak” volt, és „rémítő meredek” volt balra a szakadék. Akkor a kelet felől felkelő hold megvilágította volna az ösvényt, vagy nem?

A *Cristhorn* név megjelenik apám rajzán is, melynek címe: „Gondolin és Tumladin völgye Cristhornról nézve”, 1928 szeptemberében készült (*J.R.R. Tolkien képei*, 1979, 35.kép).

(viii) *Gondolin száműzöttjeinek vándorlásai* (x. o.)

A *szilmarilok*ban (287. o.) az áll, hogy „Így vezette hát Huor fia Tuor Gondolin népének maradványát a hegyeken át, s jutottak a Sirion völgyébe”. Feltételeznénk, hogy lejöttek ők Dimbarba, és így „dél felé menekültek nehéz és veszélyes utakon, míg eljutottak Nan-tathrenbe, a Fűzfaföldre.” Furcsának érződik a mesében, hogy a menekülők, a „száműzöttek” a vadonban több, mint egy évig vándoroltak-kóborogtak, és mégis mindössze a Megmenekülés Útjának külső kapujához érkeztek el; de ennek a vidéknek a geográfiai meghatározottsága ködösebb volt alkalmasint, mint amikor a *Gondolin bukása* készült.

A *szilmarilok*ban Tuor és Idril, amikor lement Nan-tathrenről a Sirion torkolatához, „csatlakozott Dior lánya Elwing népéhez, akik valamivel korábban menekültek oda”. Erről itt nem történik említés; de az elbeszélésnek ezt a részét inkább majd a későbbiekben taglalom.

2. A Gondolin bukása névlajstromjának elkészült része

Erről a lajstromról ld. x.old., ahol a bevezető jegyzet található. A lajstrom nyelvészeti vonatkozásait, az értelmezéseket: ld. a Függelékben; itt a lajstromban le lehet gyűjteni egyéb közléseket gyűjtöm egybe (ábécérendet tartva).

¹² A történetnek ez az eleme gyakorlatilag jelen van meg az 1930-as „*Szilmarilok*”-ban (ld. a lábjegyzetet a x. oldalon), de a kiadott szövegből kihagytam, mert egy sokkal későbbi szöveg szerint Gondolinnak e régi kijáratát ekkorra már el volt torlaszolta – ahogy *A szilmarilok* 23. fejezetében is áll.

Bablon „Emberek városa volt, helyesebben inkább *Babylon*nak mondható, de ez a mai gnoma neve, így alakult, miután réges-rég az emberektől ideszármazott.”

Bansil „Most ez a név volt azé a fáé, mely a gondothlik királyának kapuja előtt ezüstöt virágozva állt s nem hervadt soha. És nevét Elfriniel az apjától, Voronwétól hallotta; és a jelentése »Szépen Izzó«. Ez a fa egy másiknak a hajtásából nevelődött (az réges-rég ősidőkön került ide Valinorból a noldók révén), s azonos tulajdonsága volt, csak nagyobb méreteken, a nap huszonnégy órájából tizenkettő alatt ezüsthéjében úsztatta egész Valinort. Ezt a fájukat nevezik még mindig az eldák úgy, hogy *Silpion*, avagy »Cseresznyehold«, mert virága a tavaszi cseresznyevirágra emlékeztet. De annak a gondolini fának nincs nyelvükön neve, csak a noldók beszélnek róla.”

Dor Lómin „vagy az »Árnyak Földje« volt a neve az elda Hisilóménak, (s jelent emez Árnyak Félhomályait), ahová Melko zárta az embereket, és pedig hívják így annál fogva, hogy a nap alig pislog át ide a Vashegyek felől keletnek és délnek tőle – itt lakik most az Árnynép. S innen jött Gondolinba Tuor.”

Eärendel „volt Tuor és Idril fia, és azt mondják, az egyetlen lény, aki félig az Eldalië népéből való volt, félig ember. Ő volt az emberek közt a legnagyobb tengerész – és az első is –, és olyan vidékeket látott, amiket emberek soha, hiába voltak hajóik, nem leltek ilyenekre. Vágtáztván ő most Voronwéval az égboltozat szeleinek hátán, Kôrnál közelebb nem jöhet vissza, vagy meghalna, mint a többi ember, annyi halandóság-rész még van benne.”

(Emez utóbbi kijelentésekkel kapcsolatban lásd Eärendel dolgát a későbbiekben (x. o.). Az az állítás, hogy Eärendel lett volna „az egyetlen lény, aki félig az Eldalië népéből való volt, félig ember”, rendkívül figyelemre méltó. Feltehetően akkor íródott ez, amikor a koncepció szerint Beren tünde volt, nem ember (ld. x. o.); Dior, Beren és Tinúviel fia, a *Nauglarfing* meséjében megjelenik, de Beren tünde, és Dior nem féltünde. A *Gondolin bukásában* magában elhangzik, de csak későbbi helyettesített passzus az már (ld. x. o., 22. sz. jegyzet), hogy Tuor esete volt az első, de nem az utolsó, hogy ember feleségül vett „egy tündföldi leányt”, A *Turambar* meséjében lelhető az a rendkívüli kijelentés, hogy Béalábú Tamar féltünde lett volna, ld. x. o.)

Ecthelion „a Szökőkút házának nagyura volt, neki volt a legszebb hangja, ő volt minden gondothlik közt a legügyesebb zenész. Örök hírnévre tett szert azzal, hogy megölte Gothmogot, Melko fiát, s így megmentette Tuort a haláltól, de Ecthelion belefulladt – ellenfelével együtt – a király szökőkút-medencéjébe”.

Egalmoth „az Égi Ív házának nagyura volt, és ki is jutott az égő Gondolinból, azután a Sirion torkolatánál lakott, de levágták egy nyílt ütközetben, mikor Melko elfogta Elwinget”.

Galdor „vitéz gnoma volt, aki a Fa férfijait sok csatába vezette, de sikerült élve kijutnia Gondolinból, sőt azután is jó szerencse kísérte, mert túlélte a Sirion torkolatánál Melko mészárlását, majd Eärendellel visszatért a romokhoz. Most még mindig Tol Eressëában lakozik (mondta Elfriniel), és népének egy része továbbra is úgy nevezi magát: *Nos Galdon*, mert *Galdon* egy fa, és ezzel rokon Galdor neve.” Az utóbbi kifejezést apám átigazította: „*Nos nan Alwen*, mert *Alwen* egy Fa.”

(Mármost Galdornak és Eärendelnek Gondolin romjaihoz való visszatérését ld. később, x. o.).

Glingol „jelentése »éneklő arany« (mondják), és ez volt az a név, melyet a gondothlik a másik hervadhatatlan fának adtak, az aranyvirágúnak a királyi téren. Ez is valinori hajtásból származott (lásd, ahol Elfrith Bansilról beszél), a Lindeloktë fáról (ami »éneklő fürtök«), azaz a Laurelínról [átigazítva Lindelauréból] (ami »dalos arany«), mely is egész Valinort aranyfényvel világosította a nap 24 órájából 12 alatt.”

(A *Lindeloktë* név dolgában ld. x. o. [a *Lindelos* bejegyzést]).

Glorfindel „vezette az Aranyvirágot, és a gondolhlik a legeslegjobban szerették, már kivéve mellette Ectheliont, de ki tud így választani. Ám a szerencse nem marad vele, mert elpusztult, mikor egy balroggal végzett éppen Cristhornnál. Neve azt jelenti: aranyfürt, mert arany volt a haja, és házának neve noldorissa nyelven *Los' lóriol*” (átigazítva *Los Glóriolból*).

Gondolin „jelentése éneklő kő (hol is figurálisan a gnomák úgy érti ezt, hogy faragott kő, melyre szépen van megfaragva), és ez volt az elsődleges neve – a hétből – e városnak, a Melko elől menekültek titkos lakozóhelyének a megszabadulás előtti napokban”.

Gothmog „Melko fia volt, és anyja Fluithuin, az ogre-nő, neve Viszály-és-gyűlölet, és ő volt a Balrogok Kapitánya, Melko seregének főparancsnoka, míg a derék Ecthelion le nem vágta őt Gondolin ostromakor. Az eldák így nevezték őt: *Kosmoko* vagy *Kosomok(o)*, de ez a név sehogyan sem jött jól a nyelvükre, és a mi durvább beszédünkben is furcsa a hangzása, mondotta Elfrith (átigazítva Elfrinielből).”

A *valák jöveteléhez* kapcsolódó kommentárok legvégén (x. o.) olvashatjuk, hogy Melkónak volt egy fia „Ulbanditól”, neve volt pedig *Kosomot*, a korai „qenya” szótár megadja: *Kozomót* = (Kosomoko) gnomául *Ghothmog*, x. o. A mesében Gothmogot Melko hadainak „marsallja”-ként említik.

A legenda további folytatásában (A *szilmarilok*, 125., 228-229., 230. o.) Gothmog volt Fëanor legyilkolója, és a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatájában ő volt az, aki Fingont levágta, Húrint elfogta. Később persze nem nevezi őt a történet Melkor fiának; a „Valák Gyermekei” koncepció a korábbi mitológia jegye volt, apám ezt elhagyta.

A harmadkorban *Gothmog* volt a neve Minas Morgul hadnagyának. (A *király visszatér*, V.6.)

Hendor „volt Idril házi mindenese, már idősebb fickó, mindenesetre ő vitte le Eärendelt az alagútba.”

Idril „volt Gondolin királyának szépséges leánya, akit Tuor már szerelemmel szeretett, mikor még csak kicsi leány volt, és Idril szülte Tuornak Eärendelt. Nevezték pedig őt a tündék így: *Irildë*; és mi úgy is beszélünk róla, hogy Idril *Tal-Celeb* vagy Ezüstlábú Idril, ellenben ők azt mondják: *Irildë Taltelepta*.”

Ld. Függelék, az *Idril* címszónál.

Indor „volt a neve Tuor atyja atyjának, miért is a gnomák Eärendelt nevezték így: *Gon Indor*; a tündék ekképp: *Indorildo*, netán *Indorion*.”

Legolas „vagy Zöldlomb, a Fa népének harcosa volt, aki a menekülőket Tumladinon át a sötétségben vezette, mert éjlátó volt, és egyre Tol Eressëában él, nevezik pedig őt az eldák így: *Laiqalassë*; de erről Rúmil könyve mond többet.”

(Ld. x. o., a *Tári–Laisi* címszónál.)

3. Vegyes kérdések

(i) A *Gondolin* bukásának geográfiája

Feljegyeztem a korábbiakban (x. o.), hogy Tuor utazásának a parton végig – ez lett később Beleriand partvidéke – a Sirion torkolatához van egy kétségtelen hasonlósága a majdani térképhez, vagyis hogy a tengerpart vonala észak-déli irányból kelet-nyugati irányba kanyarodik. Az is elhangzott, hogy miután elhagyta Falasquilt, a „távoli dombok húzódtak egészen a tengernek szegélyéig”, és hogy a Vashegyek „nyúlványai a tengerig érnek” (x. o.). Ezek az állítások nagyjából megfelelnek a térkép vonatkozásainak, ahol is az Árnyékhegység (Ered Wethrin) hosszú nyugati kiterjedése, Nevrast déli

határát képezvén, a tengert Vinyamarnál érte el (A Vashegyek és az Árnyékhegység azonosságáról Id. x. o.).

Arlisgion, „a nádas földje”, a Sirion torkolata fölött, tovább él Lisgardh-ként, „a Sirion torkolatánál elterülő nagy nádas”-ként (későbbi *Tuor*, 43. o.); és az a mozzanat, hogy a nagy folyó egy darabig a föld alatt fut, a legkorábbi periódusra nyúlik vissza, akár az Aelin-uial („Félhomály-tavak”).x. o.). Van itt mindazonáltal egy lényegi különbség a mesében *A szilmarilokhoz képest* (143.old.), ahol Aelin-uial a nagy tavak és mocsarak vidéke volt, ahol „a Sirion északról nagy zuhatagban zúdult alá a Tavakon túl, aztán hirtelen eltűnt azokban a föld alatti nagy csatornában, amelyeket alázúduló vízének súlya vágott”. Itt viszont a Félhomály-tavak világosan „a Kavargó Szelek mély üreg”-e alatt vannak (később sosem kerül említésre), ahol a Sirion bűvőfolyó lesz. De a Fűzföld, a Sirion föld alatti szakaszának vidéke alatt (attól lejjebb), ugyanúgy helyezkedik el, ahogy később marad is aztán.

Ekképp az a felfogás, melyet a földrajzi viszonylatok tárgyában a *Turambar meséjével* kapcsolatban kifejtettem (x. o.), fenntartható a *Gondolin bukását* illetően is.

(ii) Ulmo és a többi vala a Gondolin bukásában

Tuornak az Ulmo által sugallt beszédében, mely Turgonnal esett első találkozásukkor hangzott el (x. o.), az érkező a következőket mondta: „a valák szíve dúlt ... látják a noldók szomorúságát és rabsorsát, és az emberek bolyongását”. Ez igencsak eltér attól, amit a *Valinor homályba borultában* olvasunk¹³ (x. o.), különösen az alábbiak tekintetében:

A valák többsége régi könnyedségét veszítve azonban csak és csak nyugságot áhított volna, nem akartak hát hallani sem Melko gonosztetteiről, sem a gnomák lázongásáról itt a közelben; és ily oknál fogva ők is azt szorgalmazták, vonjanak szigorúbb övet az ország köré, védelmül. Nem utolsósorban köztük volt Vána és Nessa is, de hát a hatalmasabb istenek is rendre ezt a nézetet osztották. Ulmo hiába esedett, jövőlátó-tudománya birtokában, irgalmaznának a noldóknak...

A későbbiekben Tuor azt mondta (x. o.): „lakoznak ... Valinorban az istenek, bár hajdani vígságuknak szinte nyoma sincs már, mert bánatosak, félnek Melkótól, és rejtik országukat, és áthatolhatatlan bűvöletből hálót szőnek köréje védelmül, ne juthasson el partjaikra semmi gonosz”, mire Turgon válasza gunyorosan megforgatta e szavakat, így: „ott ülnek bent [Valinorban] boldogságban, keveset törődnek Melko fenyegetéseivel vagy a világ szomorúságával, hanem elrejtik honukat, áthatolhatatlan bűvöletet szőnek köréje, hogy semmi gonosz ne jusson el még csak a fülükhöz se hírként.”

Hogyan értsük ezt; Ulmo „diplomáciájának”? Bizonyos, hogy amiképpen Turgon a valák motivációját érti, jobban összecseng az a róluk a *Valinor elrejtésében* mondottakkal.

Ám Gondolin gnomái tisztelték a valákat. Tartottak „ainuk ünnepei”-t (x. o.); a város nagy tere és legmagasabb pontja a Gar Ainion volt, az Istenek Tere, ahol az esküvőket rendezték (x. o.); és a Düh Kovácsainak népe „mind jobban tisztelte az összes többi ainunál kovács Aulét” (x. o.).

Különösen érdekes számunkra az a szakasz (x. o.), melyben okát kapjuk, miért választott terveinek végrehajtására Ulmo éppen egy embert: „Most Melko nem nagyon félt az emberfaj gyermekeitől hatalma kiteljesedésének ama évein, s ezért volt, hogy Ulmo e faj fiát használta tervéhez Melko jobb megtevesztésére, látván, hogy valák, de még az eldák s noldók sem moccanhatnak úgy, hogy Melko

¹³ Az is eltérésnek látszik a történettől, hogy minden embert bezárt Hithlumba Melko határozása a Megszámlálhatatlan Könnyek Csatája után; de a „bolyongás” furcsa szó a szövegben, hiszen utána az következik: „mert Melkó bezárja az embereket az Árnyak Földjére”.

vigyázó szeme föl ne fedezné azt”. Ez az egyetlen hely, ahol az ok egyértelműen feltárul, kivéve egy elszigetelten álló korai jegyzetet, mely két okot ad meg:

(1) „az istenek haragja” (ti. a gnomák ellen)

(2) „Melko nem félt az emberektől – ha gondolt volna olyat, hogy hírvivők mennek Valinorba, kettőzte volna éberségét és gonoszságát, s akkor elrejtí nyilván a gnomákat végképp”. De ez túl homályos ahhoz, hogy hasznos legyen.

Az „istenek adta szerencse” koncepciója ismét felbukkan ebben a mesében (x. o., 32. sz. jegyzet), akár a *Turambar meséjében*: ld. x. o. Az ainuk Tuor „szívébe sugallták”, hogy kapaszkodjon fel az Aranyhasadék sziklafalán, mert csak így mentheti meg az életét (x. o.).

Igen különös az Eärendel születésére vonatkozó passzus (x. o.): „E napokban beteljesült az idők szava s a valák vágya és az Eldalië népének reménye, mert nagy szerelemben szült Idril Tuornak fiúgyermeket, s az ő neve lett Eärendel.” Úgy értelmezhető-e ez, hogy a tünde és a halandó ember házassága, azután utódjuk születése „a valák vágya” volt: a valák előre látták ezt a fejleményt, vagy remélték, mint Ilúvatar elképzelésének valóra válását, melynek még jó következményei lesznek? Sehoh másutt nem lelünk utalást ilyen elgondolásra, halvány nyoma sincsen.

(iii) Orkok

Van egy érdekes megjegyzés a mesében (x. o.) az orkok eredetét illetően („*orqui*”, ahogy a *Tuor A* nevezi őket, és első írásformájában a *Tuor B* is): „eme fajt Melko a maga föld alatti hójén s nyálkás nyirkán alakította.” Nincs nyoma annak a későbbi elgondolásnak, hogy:

„Melkor – az Ainulinndalë idején, még a Kezdet előtti lázadása óta – nem tudott életet, még élethez hasonlót sem teremteni”, vagy hogy az orkok a Megébredés után rabszolgává tett quendekből lettek (*A szilmarilok*, 58. old.) Érezhetően itt az első utalás eredetüknek erre az elgondolására a mesének ugyanebben a szakaszában: (ha csak nincs az, hogy) „némely noldókat Melko gonosszá formált, s bekeverte őket orkjai közé”, bár hát ez, ahogy van, merőben eltér attól az elképzeléstől, hogy az orkokat gyakorlatilag s ténylegesen a tündékből tenyésztették volna.

Itt bukkan fel a neve az ork *Glamhoth*nak, s ez a név a későbbi *Tuorban* is visszatér (x. o., 18. sz. jegyzet).

A *Gondolin bukásának* balrogjairól és sárkányairól ld. x. o.

(iv) Noldorin a Fűzföldön

„Ugye, ugye, még Tuor napjai után is ide jött Noldorin az eldáival, és keresték Dor Lómint és a rejtekező folyót, meg a gnomák bebörtönöztetésének barlangjait; miért akarták volna épp most, keresésük végéhez közel elhagyni a Fűzföldet? Való igaz, boldogan aludtak itt, táncoltak ... s akkor rájuk rontottak Melko koboldjai a Vashegyek közül, és Noldorin épphogy megmenekült” (x. o.). Ez volt a Tasarinan Csatája, melyet a *Turambar meséje* említ (x. o.), a kôri tündék nagy expedíciójának idején. Vö. Lindo megjegyzésével a Tűnt Játék Kis Házában (x. o.), hogy apja, Valwë „Noldorinnal ment, hogy a gnomákra leljen”.

Noldorin (Salmar, Ulmo társa), mondja a mese, szintén küzdött Tulkas oldalán a Félhomály Tavainál Melko ellen, de a neve törlődött (x. o., 38. sz. jegyzet); ez a Tasarinan Csatája után volt. E csatákról ld. x. o.

(v) A tündék és az emberek termete

A Tuor termetéről is szóló passzus (x. o.), mielőtt átíródott volna (ld. 18. sz. jegyzet), csak azt jelentheti, hogy bár Tuor nem volt különösen termetes ember, magasabb volt azért, mint Gondolin tündéi, és ez egyezik a *Turambar meséjének* megállapításaival (ld. x. o.). Az átjavítás után viszont a dolog mintha úgy állna, hogy tündék s emberek termetre nem voltak túlságosan különbözőek.

(vi) *Isfin és Eöl*

Ennek a mesének a legkorábbi változata a kis *Elveszett mesék*-jegyzetfüzetben (ld. x. o.) így lelhető:

Isfin és Eöl

Isfint, Fingolma leányát nagy messziről szerette Eöl (Arval), a gnomák vakond-nemzetségének fia. Erős pedig Eöl, és kegyeli őt Fingolma, és ugyanígy kegyelik Fëanor fiai (kiknek rokona is), mert a Bányászok vezetője ő, és rejtek drágakövek után kutat, de balsorsú, és Isfin szeretetét elveszti igencsak.

(Fingolma, mint Finwë Nólemë neve, megjelenik A *Gilfanon meséjének* tervezetében, ld. x. o.). Van egy balsorsú bányász, Eöl „a Vakondok népéből”, aki szereti Isfint, de visszautasításra talál, méghozzá undorral való ez; a történet nyilván párhuzamos a szintén balsorsú bányász Meglinével, aki – „fekete vakondok jelű” – Idril kegyeire áhítozik, de a lány, a *Gondolin bukásában* visszautasítja. Nehéz lenne megmondani, hogyan is kell értelmeznünk ezt a párhuzamot. A legegyszerűbb magyarázat az, hogy a kis jegyzetkönyvben felvázolt történet gyakorlatilag korábbi, mint a *Gondolin bukásabéli*; hogy Meglin nem volt meg még akkor; és hogy következésképpen a „rút bányász – sikertelen udvarló” motívuma a fiúhoz kapcsolódott; a vágy hiábavaló tárgya Idril (Isfin unokahúga), miközben Eöl, az apa, a vadon sötét-tündéje körül, aki behálózta Isfint, új történet alakult. De az semmiképp sem világos, hol volt Eöl, a bányász, amikor „messziről” szerette Isfint, Fingolma leányát. Semmi okunk azt gondolni, hogy Gondolinhoz néki bármi köze is lett volna; valószínűbb, hogy a vakond-jelvényű bányászból lett később a gondolini Meglin.

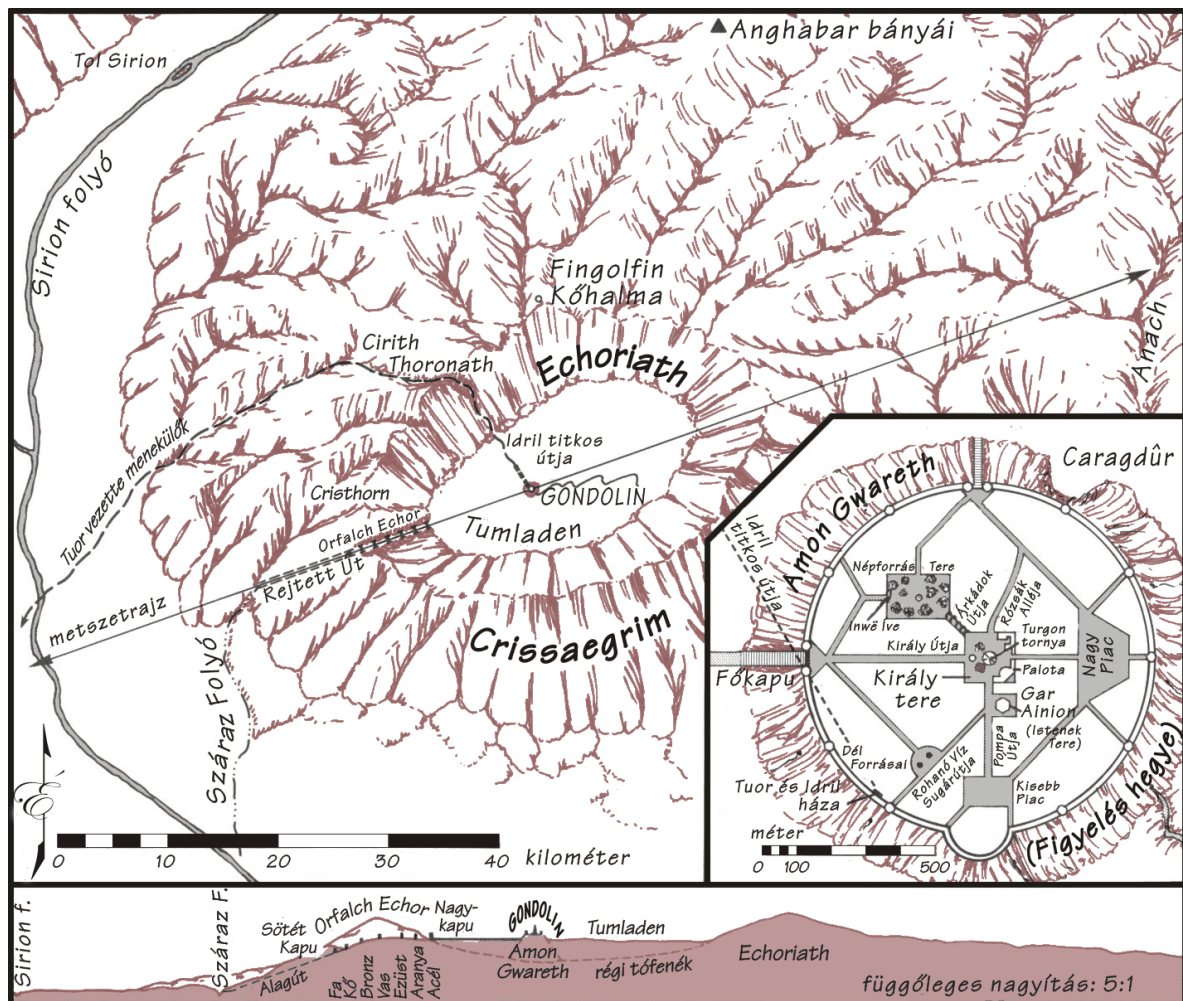
Gondolin

(Középfölde atlasza)

Gondolin, a Rejtett Szikla volt az eredménye Turgon kitartó erőfeszítésének, hogy megalapítson egy titkos várost. Ulmo elárulta Tumladen rejtett völgyének hollétét, és ezután ötvenkét évi munkával felépült a város. Az Echoriath-t egy óriási vulkanikus kalderaként ábrázoljuk, az Amon Gwareth-t pedig egy másodlagos kúpként. A vulkán kihunyta után egy tó képződhetett itt, ugyanolyan, mint az oregoni krátertó. A leírás szerint a városba egy időközben kiszáradt folyó medrét követve, egy rövid alagúton, majd egy hatalmas sziklahasadékon keresztül lehet eljutni, amelyen látható, hogy „maguk a valák feszítették szét a hatalmas hegyeket; a mélyedés falát mintha baltával hasították volna tükörsimára...” (A történet eredeti változatában egyébként a folyó nem volt kiszáradva, és a hasadék helyett egyetlen hosszú alagút vezet a városba.) Ezen a hasadékon át a krátertó már bizonyára nagyon régen kiürült; és nem maradt más csak egy lapos síkság, egy meredek hegyszoros és a Kiszáradt Folyó. Amikor az első kor 104. évében a várost benépesítettek, ezeket az adottságokat jól hasznosították. A Rejtett Út a kiszáradt folyó alagútjában, majd a szurdokon át vezetett. Az Utat hét kapuval őrizték szüntelenül: ezek sorrendben fából, kőből, bronzból, vasból, ezüstből, aranyból és acélból készültek. A Sötét (Külső) Kapu az alagúton belül állt, a többi pedig a szurdokban, amely az Orfalch Echor nevet viselte. A völgyön belül a várost csak a főkapu felé vezető lépcsőkön lehetett megközelíteni, mert a domboldal meredek volt – különösen az északi oldalon, Caragdûr ormánál, ahol Eol halálát lelte.

A történet élénken ábrázolja Gondolin számos terét és utcáját, és szól egy második, északi kapuról is, amelyen át Maeglin a városba vezette Morgoth seregét. A domboldalt lehetetlen volt megmászni, mert a források vize megnedvesítette a meredek, tükörsima köveket. Gondolin eredetileg ezekről a forrásokról kapta nevét: Ondolindë, a Víz Muzsikájának Sziklája.

A mellékelt térkép elkészítéséhez összekapcsoltam Tolkien e témában született egyik illusztrációját az eredeti térkép információival, illetve a mai világ hasonló felszíni formáinak elemzésével. Az Amon Gwarethet 400 láb (120 méter) magasságúnak ábrázoltam, és feltételeztem, hogy lapos volt a dombtető. A király tornya azonos magasságú volt; vagyis csúcsa mintegy 800 lábnyira (240 méterre) magasodott a völgy fölé. Idril vezetésével titkos járat épült a domb és a síkság alatt északi irányban. 511-ben, négyszáz évnvi béke után Gondolin elesett; Idril és Tuor ezen az úton vezették ki a gondoliniak maradékát.

Az ötödik csata

(Középfölde atlasza)

(Nirnaeth Arnoediad, a Megszámlálhatatlan Könny csatája)

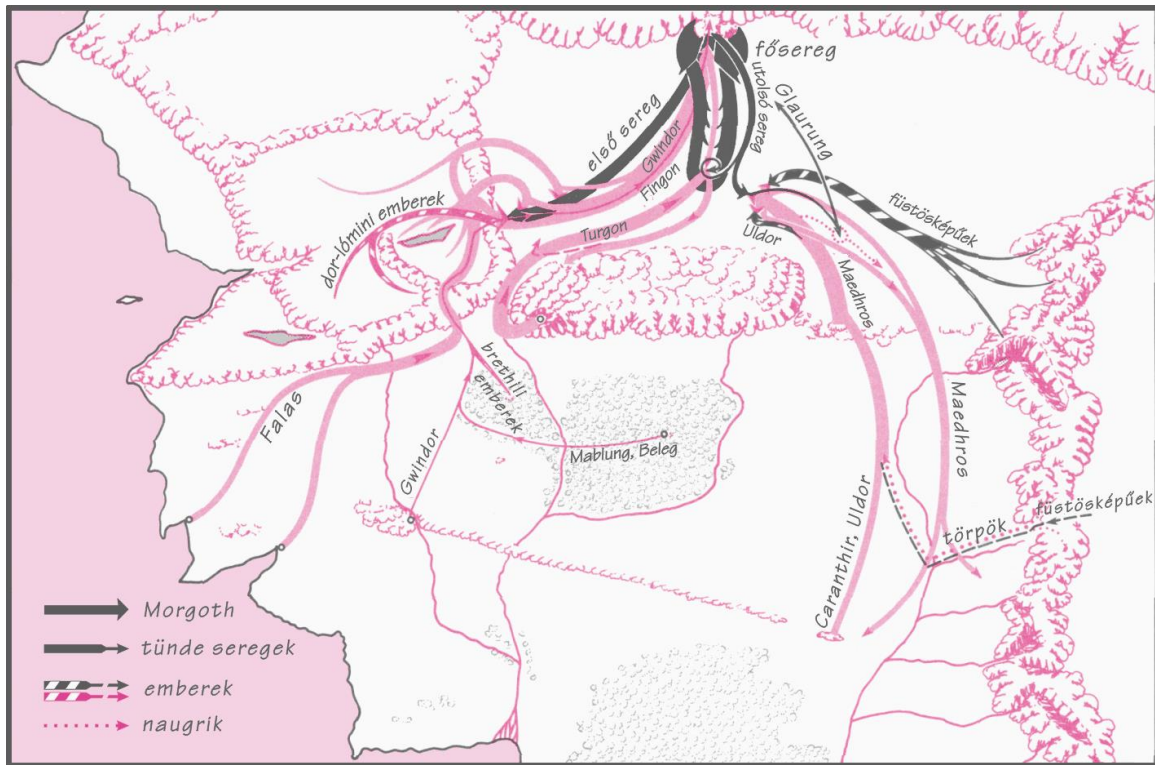
Beren és Lúthien tettein felbuzdulva, 473-ban Maedhros úgy döntött, támadást indít Angband ellen, hogy megpróbálja visszaszerezni korábbi állásaikat. Tizennyolc évvel Dagor Bragollach után a Noldák további veszteségeket szenvedtek. Maedhros szövetsége először kiűzte az orkokat Beleriandból, és nyárközépkor összegyűltek egy Thangorodrim elleni támadásra.

Az eredeti terv szerint, Maedhrosnak, aki a keleti csapatokat vezette meg kellett volna futamítania Angband seregeit. Akkor indított volna nyugati irányból támadást Fingon serege, amely az Ered Wethrinben rejtőzött. Keleten állomásoztak: A himringbeli tündék és emberek Maedhros és Bór fiainak irányítása alatt; tündék és emberek az Amon Erebről, Caranthir és Uldor irányítása alatt; és a naugrik csapatai. Nyugaton várakoztak: a hitlumi tündék és emberek Fingon, Huor és Húrin vezetésével; tündék Falasból; emberek Brethilből; egy kis nargothrondi csoport Gwindor vezetésével; ám Menegroth-t mindössze két tünde képviselte. Majd váratlanul megérkezett Turgon Gondolinból 10 000 emberrel. Ez nagyjából megduplázta a nyugati seregek erejét, és a szövetség teli volt reménnyel – ám nem győzelem várt rájuk...

Morgoth, aki ismerte ellenségei haditervét, egy orkokból álló előőrsöt küldött, hogy kicsalogassa a nyugaton rejtőző csapatokat. Fingon csapatának nagy részét – és néhányat Turgon emberei közül magával ragadott Gwindor haragja. Rendezetlenül törtek ki a hegyek közül, és miután elsöpörték az ork csapatot, keresztülszánguldottak Angfauglith sivatagán. Gwindor emberei még Thangorodrim kapuján is áttörtek. És akkor Morgoth csapdája hirtelen bezárult. Egy óriási sereg özönlött elő minden oldalról, és nemcsak visszaszorították Fingon csapatait, de üldözték, majd bekerítették őket. A legtöbb brethilbeli ember az utóvédharcban esett el. Turgon, délről megindulva áttört a támadók gyűrűjén.

Végtére, Maedhros is megindult, aki a csatából árulás miatt késett öt napot. Ám a keleti szárny nem volt képes Fingon szorongatott csapatainak felmentésére, mivel még egy sereg indult el Angbandból – Glaurung a sárkány és Gothmog a balrog vezetésével. Glaurung és erői megtámadták Maedhrost. Ezzel egyidőben az áruló Uldor kitört és hátbatámadta Maedhrost, miközben a sereget jobbról a hegyi emberek támadták. Három oldalról szorongatva a keleti sereg széthullott. Csak a Glaurungot sakkban tartó, majd megfutamító törpök hősiessége segítette a sereg maradványának lassanként visszavonulni és Ossiriandba menekülni.

Eközben Gothmog erői megtámadták Turgont és újra bekerítették Fingont. A csapdába került, Fingon elesett és csapatainak legnagyobb része megsemmisült. Mivel a csata már elveszett, Húrin meggyőzte Turgont, hogy térjen vissza Gondolinba, így védelmezve a rejtett város titkát. Dor –lómin emberei Huor és Húrin vezetésével egy élő falat alkottak és lassan hátráltak Serech mocsárvidékéig. Ott megálltak, és a végsőig kitartva mind egy szálig elestek, kivéve Húrint, akit Morgoth-hoz vittek, hogy megkínozzák. Így történt, hogy Hithlum elnéptelenedett, Himring pedig elhagyatottá vált. Az összes hegyvidéki terület, Gondolin királyságának kivételével, az ellenség kezére került.

HoME IV.

1. Prose Fragments Following The Lost Tales

Before giving the 'Sketch of the Mythology', the earliest form of the prose 'Silmarillion', there are some brief prose texts that can be conveniently collected here.

(i)

Among loose papers there is an early piece, soon abandoned, entitled Turlin and the Exiles of Gondolin. It will be seen that it relates closely to the beginning of the tale of The Fall of Gondolin (II. 149) but at the same time contains much that is new. That it was the beginning of a later version of the tale is clear at once from the name Mithrim, for this only replaced Asgon by emendation in the final text of The Fall of Gondolin (II. 202). This brief text reads as follows. At the first three occurrences of the name Turlin in the narrative (but not in the title) it was emended to Turgon; at the fourth and fifth Turgon was so written from the first. I give Turgon throughout.

'Then' said Ilfiniol son of Bronweg 'know that Ulmo Lord of Waters forgot never the sorrows of the Elfin kindreds beneath the power of Melko, but he might do little because of the anger of the other Gods who shut their hearts against the race of the Gnomes, and dwelt behind the veiled hills of Valinor heedless of the Outer World, so deep was their ruth and regret for the death of the Two Trees. Nor did any save Ulmo only dread the power of Melko that wrought ruin and sorrow over all the Earth; but Ulmo desired that Valinor should gather all its might to quench his evil ere it be too late, and him seemed that both purposes[1] might perchance be achieved if messengers from the Gnomes should win to Valinor and plead for pardon and for pity upon the Earth; for the love of Palúrien and Oromë her son for those wide realms did but slumber still. Yet hard and evil was the road from the Outer Earth to Valinor, and the Gods themselves had meshed the ways with magic and veiled the encircling hills. Thus did Ulmo seek unceasingly to stir the Gnomes to send messengers

unto Valinor, but Melko was cunning and very deep in wisdom, and unsleeping was his wariness in all things that touched the Elfin kindreds, and their messengers overcame not the perils and temptations of that longest and most evil of all roads, and many that dared to set forth were lost for ever.

Now tells the tale how Ulmo despaired that any of the Elfin race should surpass the dangers of the way, and of the deepest and the latest design that he then fashioned, and of those things which came of it.

In those days the greater part of the kindreds of Men dwelt after the Battle of Unnumbered Tears in that land of the North that has many names, but which the Elves of Kôr have named Hisilómë which is the Twilit Mist, and the Gnomes, who of the Elf-kin know it best, Dor-Lómin the Land of Shadows. A people mighty in numbers were there, dwelling about the wide pale waters of Mithrim the great lake that lies in those regions, and other folk named them Tunclin or folk of the Harp, for their joy was in the wild music and minstrelsy of the fells and woodlands, but they knew not and sang not of the sea. Now this folk came into those places after the dread battle, being too late summoned thither from afar, and they bore no stain of treachery against the Elfin kin; but indeed many among them clung to such friendship with the hidden Gnomes of the mountains and Dark Elves as might be still for the sorrow and mistrust born of those ruinous deeds in the Vale of Niniach. Turgon was a man of that folk, son of Peleg, son of Indor, son of [Ear >] Fengel who was their chief and hearing the summons had marched out of the deeps of the East with all his folk. But Turgon dwelt not much with his kindred, and^[2] loved rather solitude and the friendship of the Elves whose tongues he knew, and he wandered alone about the long shores of Mithrim, now hunting in its woods, now making sudden music in the rocks upon his rugged harp of wood strung with the sinews of bears. But he sang not for the ears of Men, and many hearing the power of his rough songs came from afar to hearken to his harping; [[?]but] Turgon left his singing and departed to lonely places in the mountains.

Many strange things he learned there, broken tidings of far off things, and longing came upon him for deeper lore, but as yet his heart turned not from the long shores, and the pale waters of Mithrim in the mists. Yet was he not fated to dwell for ever in those places, for 'tis said that magic and destiny led him on a day to a cavernous opening in the rocks down which a hidden river flowed from Mithrim. And Turgon entered that cavern seeking to learn its secret, but having entered the waters of Mithrim drove him forward into the heart of the rock and he might not win back into the light. This men have said was not without the will of Ulmo, at whose prompting may be the Gnomes had fashioned that deep and hidden way. Then came the Gnomes to Turgon and guided him along the dark passages amid the mountains until he came out once more into the light.

The text ends here (though manuscript pages written at the same time continue on another subject, see (ii) below).

Turlin must have been a passing shift from Tuor (cf. the form Tûr that appears in texts of *The Fall of Gondolin*, II. 148), and Turgon like wise; in the Tale Turgon is of course the name of the King of Gondolin. This curious passing transference of a primary name in the legends may be compared with the brief substitution of Celegorm for Thingol and Maglor for Beren in the Lay of Leithian (III. 159).

Particularly interesting is the account here of the origins of Tuor's people: they came out of the East to the Battle of Unnumbered Tears, but they came too late. This can hardly be^[3] holly unconnected with the coming of the Easterlings before the battle in the later story. The genealogy of Tuor (Turlin, Turgon) is here 'son of Peleg son of Indor son of Fengel'. In *The Fall of Gondolin* he is 'son of Peleg

son of Indor' (II. 160); in the fragment of the Lay of the Fall of Gondolin he is the son of Fengel, and in associated notes Tuor is himself called Fengel (III. 145). His people are here the Tunclin, the folk of the Harp, whereas in The Fall of Gondolin (ibid.) he belongs to 'the house of the Swan of the sons of the Men of the North'.

Also noteworthy is the opening of the present text where Ulmo's desires and devisings are described: his unceasing attempts to persuade the Gnomes to send messengers to Valinor, his isolation from the other Valar, his wish that the power of Valinor should go against Melko in time. There does not appear to be any other mention of Ulmo's attempting to arouse the Gnomes to send messages to Valinor; and though his isolation in his pity for the Gnomes in the Great Lands appears strongly at the beginning of the tale of The Hiding of Valinor (I. 209), there Manwë and Varda beside Ulmo were opposed to the withdrawal of Valinor from the fate of 'the world'.

Lastly, 'the Vale of Niniach' must be the site of the Battle of Unnumbered Tears; cf. 'the Vale (Valley) of Weeping Waters' in the outlines for Gilfanon's Tale (I. 239-40). Niniach never occurs again in this application, though the way by which Tuor went down to the sea came to be called Cirith Ninniach, the Rainbow Cleft.

(ii)

The manuscript Turlin and the Exiles of Gondolin continues (the paper and the handwriting are identical, and all were placed together) with a further text of great interest, since it represents the first step towards the later story of the coming of the Noldor to Middle-earth since the outlines for Gilfanon's Tale (I. 237 ff.). This was hastily pencilled and is in places difficult to make out.

2. The Earliest Silmarillion

15

The great river Sirion flowed through the lands Southwest; at its mouth was a great delta, and its lower course ran through wide green and fertile lands, little peopled save by birds and beasts because of the Orc-raids; but they were not inhabited by Orcs, who preferred the northern woods, and feared the power of Ylmir—for Sirion's mouth was in the Western Seas.

Turgon Fingolfin's son had a sister Isfin. She was lost in Taur-na-Fuin after the Battle of Unnumbered Tears. There she was trapped by the Dark Elf Eöl. Their son was Meglin. The people of Turgon escaping aided by the prowess of Húrin were lost from the knowledge of Morgoth, and indeed of all in the world save Ylmir. In a secret place in the hills their scouts climbing to the tops discovered a broad valley entirely encircled by the hills in rings ever lower as they came towards the centre. Amid this ring was a wide land without hills, except for one rocky hill that stuck up from the plain, not right at the centre, but nearest to that part of the outer wall which marched close to the edge of Sirion.¹

Ylmir's messages come up Sirion bidding them take refuge in this valley, and teaching them spells of enchantment to place upon all the hills about, to keep off foes and spies. He foretells that their fortress shall stand longest of all the refuges of the Elves against Morgoth, and like Doriath never be overthrown—save by treachery from within. The spells are strongest near to Sirion, although here the encircling mountains are lowest. Here the Gnomes dig a mighty winding tunnel under the roots of the mountains, that issues at last in the Guarded Plain. Its outer entrance is guarded by the spells of Ylmir; its inner is watched unceasingly by the Gnomes. It is set there in case those within ever need to escape, and as a way of more rapid exit from the valley for scouts, wanderers, and messengers, and also as an entrance for fugitives escaping from Morgoth.

Thorndor King of Eagles removes his eyries to the Northern heights of the encircling mountains and guards them against Ore-spies.² On the rocky hill, Amon Gwareth, the hill of watching, whose sides they polish to the smoothness of glass, and whose top they level, the great city of Gondolin with gates of steel is built. The plain all about is levelled as flat and smooth as a lawn of clipped grass to the feet of the hills, so that nothing can creep over it unawares. The people of Gondolin grows mighty, and their armouries are filled with weapons. But Turgon does not march to the aid of Nargothrond, or Doriath, and after the slaying of Dior he has no more to do with the son of Fëanor (Maglor).³ Finally he closes the vale to all fugitives, and forbids the folk of Gondolin to leave the valley. Gondolin is the only stronghold of the Elves left. Morgoth has not forgotten Turgon, but his search is in vain. Nargothrond is destroyed; Doriath desolate; Húrin's children dead; and only scattered and fugitive Elves, Gnomes and Ilkorins, left, except such as work in the smithies and mines in great numbers. His triumph is nearly complete.

*

1 Added here roughly in pencil: The hill nearest to Angband was guarded by Fingolfin's cairn (cf. note 2).

2 Added here at the same time as the addition given in note 1: sitting upon Fingolfin's cairn.

3 the son of Fëanor (Maglor) > the sons of Fëanor (this goes with the change at the end of §14, note 4).

16

Meglin son of Eöl and Isfin sister of Turgon was sent by his mother to Gondolin, and there received,¹ although half of Ilkorin blood, and treated as a prince.

Húrin of Hithlum had a brother Huor. The son of Huor was Tuor, younger than Túrin² son of Húrin. Rían, Huor's wife, sought her husband's body among the slain on the field of Unnumbered Tears, and died there. Her son remaining in Hithlum fell into the hands of the faithless men whom Morgoth drove into Hithlum after that battle, and he was made a thrall. Growing wild and rough he fled into the woods, and became an outlaw, and a solitary, living alone and communing with none save rarely with wandering and hidden Elves. On a time Ylmir contrived that he should be led to a subterranean river-course leading out of Mithrim into a chasmed river that flowed at last into the Western Sea. In this way his going was unmarked by Man, Orc, or spy, and unknown of Morgoth. After long wanderings down the western shores he came to the mouths of Sirion, and there fell in with the Gnome Bronweg, who had once been in Gondolin. They journey secretly up Sirion together. Tuor lingers long in the sweet land Nan Tathrin 'Valley of Willows'; but there Ylmir himself comes up the river to visit him, and tells him of his mission. He is to bid Turgon prepare for battle against Morgoth; for Ylmir will turn the hearts of the Valar to forgive the Gnomes and send them succour. If Turgon will do this, the battle will be terrible, but the race of Orcs will perish and will not in after ages trouble Elves and Men. If not, the people of Gondolin are to prepare for flight to Sirion's mouth, where Ylmir will aid them to build a fleet and guide them back to Valinor. If Turgon does Ylmir's will Tuor is to abide a while in Gondolin and then go back to Hithlum with a force of Gnomes and draw

Men once more into alliance with the Elves, for 'without Men the Elves shall not prevail against the Orcs and Balrogs'. This Ylmir does because he knows that ere seven³ full years are passed the doom of Gondolin will come through Meglin. 4

Tuor and Bronweg reach the secret way, 5 and come out upon the guarded plain. Taken captive by the watch they are led before Turgon. Turgon is grown old⁶ and very mighty and proud, and Gondolin so fair and beautiful, and its people so proud of it and confident in its secret and impregnable strength, that the king and most of the people do not wish to trouble about the Gnomes and Elves without, or care for Men, nor do they long any more for Valinor. Meglin approving, the king rejects Tuor's message in spite of the words of Idril the far-sighted (also called Idril Silverfoot, because she loved to walk barefoot) his daughter, and the wiser of his counsellors. Tuor lives on in Gondolin, and becomes a great chieftain. After three years he weds Idril—Tuor and Beren alone of all mortals ever wedded Elves, and since Elwing daughter of Dior Beren's son wedded Eärendel son of Tuor and Idril of them alone has come the strain of Elfinesse into mortal blood.

Not long after this Meglin going far afield over the mountains is taken by Orcs, and purchases his life when taken to Angband by revealing Gondolin and its secrets. Morgoth promises him the lordship of Gondolin, and possession of Idril. Lust for Idril led him the easier to his treachery, and added to his hatred of Tuor.

Morgoth sends him back to Gondolin. Eärendel is born, having the beauty and light and wisdom of Elfinesse, the hardihood and strength of Men, and the longing for the sea which captured Tuor and held him for ever when Ylmir spoke to him in the Land of Willows.

At last Morgoth is ready, and the attack is made on Gondolin with dragons, Balrogs, and Orcs. After a dreadful fight about the walls the city is stormed, and Turgon perishes with many of the most noble in the last fight in the great square. Tuor rescues Idril and Eärendel from Meglin, and hurls him from the battlements. He then leads the remnant of the people of Gondolin down a secret tunnel previously made by Idril's advice which comes out far in the North of the plain. Those who would not come with him but fled to the old way of escape are caught by the dragon sent by Morgoth to watch that exit.

In the fume of the burning Tuor leads his company into the mountains into the cold pass of Cristhorn (Eagles' Cleft). There they are ambushed, but saved by the valour of Glorfindel (chief of the house of the Golden Flower of Gondolin, who dies in a duel with a Balrog upon a pinnacle) and the intervention of Thorndor. The remnant reaches Sirion and journeys to the land at its mouth—the Waters of Sirion. Morgoth's triumph is now complete.

*

[All the changes in this section except that given in note 3 were late alterations made roughly and hastily.]

1 Added against this sentence: last of the fugitives from without

2 younger than Túrin > cousin of Túrin

3 seven early changed to twelve

4 Added here: if they sit still in their halls.

5 Added here: which they find by the grace of Ylmir

6 The word old circled for removal.

[The Commentary to the TES](#)

15-16

The two sections describing Gondolin and its fall are discussed together in the following commentary.

At the beginning of §15 the brief reference to the story of Isfin and Eöl shows development from what was said in the Lay of the Fall of Gondolin (III. 146): for in the poem Isfin was seeking, together with her mother, for her father Fingolfin when she was entrapped by Eöl in the dark forest. The larger history has evolved since then, and now Isfin 'was lost in Taur-na-Fuin after the Battle of Unnumbered Tears'. We can only surmise how she came to be there. Either she left Gondolin soon after its settlement bent on some purpose unrecorded, or else she was lost in the retreat from the battle. (It is, incidentally, a curious aspect of the earlier conception of Gondolin's foundation that there were women and children to people it as well as warriors; for one would suppose that Turgon had left the old men, the women, and the children of his people in Hithlum—why should he do otherwise? But in the outlines for Gilfanon's Tale there are references to Turgon's having 'rescued a part of the women and children', and having 'gathered women and children from the camps' as he fled south down Sirion (I. 239, 241).) Meglin is still, as in the poem, 'sent by his mother to Gondolin', while she remained with her captor.

In the account of Gondolin and its history S is fairly close to the tale of The Fall of Gondolin, but there are some developments, if mostly of a minor kind. There is first a notable statement that 'Ylmir's messages come up Sirion bidding them [i. e. the host of Turgon retreating from the battle] take refuge in this valley'; this is unlike the Tale, where Tuor speaking the words of Ulmo in Gondolin says: 'There have come to the ears of Ulmo whispers of your dwelling and your hill of vigilance against the evil of Melko, and he is glad' (II. 161, 208). Here in S we have the first appearance of the idea that the foundation of Gondolin was a part of Ulmo's design. But Tuor's journey is as in the old story, and the visitation of Ulmo is in Nan Tathrin, not at Vinyamar. The bidding of Ulmo offers Turgon similar choices, to prepare for war, or, if he will not, then to send people of Gondolin down Sirion to the sea, to seek for Valinor. Here, however, there are differences. In the Tale, Ulmo offers scarcely more than a slender hope that such sailors from Gondolin would reach Valinor, and if they did, that they would persuade the Valar to act:

[The Gods] hide their land and weave about it inaccessible magic that no evil come to its shores. Yet still might thy messengers win there and turn their hearts that they rise in wrath and smite Melko... (II. 161-2).

In S, on the other hand, the people of Gondolin, if they will not go to war against Morgoth, are to desert their city ('the people of Gondolin are to prepare for flight')—cf. The Silmarillion p. 240: '[Ulmo] bade him depart, and abandon the fair and mighty city that he had built, and go down Sirion to the sea'—and at the mouths of Sirion Ylmir will not only aid them in the building of a fleet but will himself guide them over the ocean. But if Turgon will accept Ylmir's counsel, and prepare for war,

then Tuor is to go to Hithlum with Gnomes from Gondolin and 'draw Men once more into alliance with the Elves, for "without Men the Elves shall not prevail against the Orcs and Balrogs". ' Of this strange bidding there is no trace in the Tale; nor is it said there that Ulmo knew of Meglin, and knew that this treachery would bring about the end of Gondolin at no distant time. These features are absent also from *The Silmarillion*; Ulmo does indeed foresee the ruin of the city, but his foreseeing is not represented as being so precise: 'Thus it may come to pass that the curse of the Noldor shall find thee too ere the end, and treason awake within thy walls. Then they shall be in peril of fire' (p. 126).

The description of the Vale of Gondolin in S is essentially as in the Tale, with a few added details. As in the Tale, the rocky height of Amon Gwareth was not in the centre of the plain but nearest to Sirion—that is, nearest to the Way of Escape (II. 158, 177). In S, the level top of the hill is said to have been achieved by the people of Gondolin themselves, who also 'polished its sides to the smoothness of glass'. The Way of Escape is still, as in the Tale (II. 163), a tunnel made by the Gnomes—the Dry River and the Orfalch Echor have not yet been conceived; and the meaning of the name 'Way of Escape' is made very clear: both a way of escape from Gondolin, if the need should ever arise, and a way of escape from the outer world and from Morgoth. In the Tale (*ibid.*) it is said only that there had been divided counsels concerning its delving, 'yet pity for the enthralled Noldoli had prevailed in the end to its making'. The 'Guarded Plain' into which the Way of Escape issued is the Vale of Gondolin. An additional detail in S is that the hills were lower in the region of the Way of Escape, and the spells of Ylmir there strongest (because nearest to Sirion).

The cairn of Fingolfin, added in pencil in S, is an element that entered the legends in the Quenta (p. 129) and the Lay of Leithian (III. 286-7); the duel of Fingolfin with Morgoth does not appear in S (p. 63). —Here in S it is said that Thorndor 'removed his eyries to the Northern heights of the encircling mountains'. In the Tale the eyries in Cristhorn, the Eagles' Cleft, were in the mountains south of Gondolin, but in S Cristhorn is in the northern heights: this is already the case in the Fragment of an alliterative Lay of Eärendel (III. 143). Thorndor had come there from Thangorodrim (stated in the Quenta, p. 164); cf. the 'later Tuor' in *Unfinished Tales* (p. 43 and note 25): 'the folk of Thorondor, who dwelt once even on Thangorodrim ere Morgoth grew so mighty, and dwell now in the Mountains of Turgon since the fall of Fingolfin.' This goes back to the tale of *The Theft of Melko*, where there is a reference (I. 149) to the time 'when Sorontur and his folk fared to the Iron Mountains and there abode, watching all that Melko did'.

Some other points concerning the story of Gondolin may be noticed. The escort of Noldoli, promised to Tuor by Ulmo in the Land of Willows, of whom Voronwë (in S given the Gnomish form of the name, Bronweg) was the only one who did not desert him (II. 155-6), has disappeared; and 'Bronweg had once been in Gondolin', which is not the case in the Tale (II. 156-7). —In the Tale Tuor wedded Idril when he 'had dwelt among the Gondothlim many years' (II. 164); in S this took place three years after his coming to the hidden city, in *The Silmarillion* seven years after (p. 241). —In the Tale there is no mention of Meglin's support of Turgon's rejection of Ulmo's bidding (cf. *The Silmarillion* p. 240: 'Maeglin spoke ever against Tuor in the councils of the King'), nor of the opposition of Idril to her father (this is not in *The Silmarillion*). —The closing of Gondolin to all fugitives and the forbidding of the people to leave the valley is mentioned in S but not explained.

The sentence 'Meglin... purchases his life when taken to Angband by revealing Gondolin and its secrets' shows almost certainly, I think, that an important structural change in the story of the fall of the city had now entered. In the Tale Melko had discovered Gondolin before Meglin was captured, and his treachery lay in his giving an exact account of the structure of the city and the preparations made for its defence (see II. 210-11); but the words 'by revealing Gondolin' strongly suggest the later story, in which Morgoth did not know where it lay.

Lastly, there is a development in the early history of Tuor: that he became a slave of 'the faithless men' in Hithlum after the Battle of Unnumbered Tears. Moreover Tuor's parentage is now finally established. Huor has been mentioned in a rewritten passage of S (§9), but not named as father of Tuor; and this is the first occurrence of his mother Rían, and so of the story that she died seeking Huor's body on the battlefield. It cannot be said whether the story of Tuor's birth in the wild and his fostering by Elves had yet arisen.

3. The Quenta

15

[For much of this section there exist two typescript texts, the later of the two being longer. Subsequently there is a lot more of such replacement, and I shall call the earlier 'Q I', the later 'Q II'. Q II is given after the notes to Q I.]

Here must be told of Gondolin. The great river Sirion, mightiest in elvish song, flowed through all the land of Beleriand and its course was south-west; and at its mouth was a great delta and its lower course ran through green and fertile lands, little peopled save by birds and beasts. Yet the Orcs came seldom there, for it was far from the northern woods and fells, and the power of Ulmo waxed ever in that water, as it drew nigh to the sea; for the mouths of that river were in the western sea, whose uttermost borders are the shores of Valinor.

Turgon, Fingolfin's son, had a sister, Isfin the white-handed. She was lost in Taur-na-Fuin after the Battle of Unnumbered Tears. There she was captured by the Dark-elf Eöl, and it is said that he was of gloomy mood, and had deserted the hosts ere the battle; yet he had not fought on Morgoth's side. But Isfin he took to wife, and their son was Meglin.

Now the people of Turgon escaping from the battle, aided by the prowess of Húrin, as has been told, escaped from the knowledge of Morgoth and vanished from all men's eyes; and Ulmo alone knew whither they had gone. Their scouts climbing the heights had come upon a secret place in the mountains: a broad valley¹ entirely circled by the hills, ringed about it in a fence unbroken, but falling ever lower as they came towards the middle. In the midmost of this marvellous ring was a wide land and a green plain, wherein was no hill, save for a single rocky height. This stood up dark upon the plain, not right at its centre, but nearest to that part of the outer wall that marched close to the borders of Sirion. Highest were the Encircling Mountains towards the North and the threat of Angband, and on their outer slopes to East and North began the shadow of dread Taur-na-Fuin; but they were crowned with the cairn of Fingolfin, and no evil came that way, as yet.

In this valley the Gnomes took refuge, ² and spells of hiding and enchantment were set on all the hills about, that foes and spies might never find it. In this Turgon had the aid of the messages of Ulmo, that came now up the river Sirion; for his voice is to be heard in many waters, and some of the Gnomes had yet the lore to harken. In those days Ulmo was filled with pity for the exiled Elves in their need, and in the ruin that had now almost overwhelmed them. He foretold that the fortress of Gondolin should stand longest of all the refuges of the Elves against the might of Morgoth, ³ and like Doriath never be overthrown save by treachery from within. Because of his protecting might the spells of concealment were strongest in those parts nearest to Sirion, though there the Encircling Mountains were at their lowest. There the Gnomes dug a great winding tunnel under the roots of the hills, and its issue was in the steep side, tree-clad and dark, of a gorge through which Sirion ran, at

that point still a young stream flowing strongly through the narrow vale between the shoulders of the Encircling Mountains and the Shadowy Mountains, in whose northern heights it took its rise.

The outer entrance of that passage, which they made at first to be a way of secret issue for themselves and for their scouts and spies, and for a way of return to safety for fugitives, was guarded by their magic and the power of Ulmo, 4 and no evil thing found it; yet its inner gate which looked upon the vale of Gondolin was guarded unceasingly by the Gnomes. 5

Thorndor King of Eagles removed his eyries from Thangorodrim to the northward heights of the Encircling Mountains, and there he kept watch, sitting upon the cairn of King Fingolfin. But on the rocky hill amid the vale, Amon Gwareth, the Hill of Watch, whose sides they polished to the smoothness of glass, and whose top they levelled, the Gnomes built the great city of Gondolin with gates of steel, whose fame and glory is greatest of all dwellings of the Elves in the Outer Lands. The plain all about they levelled, that it was as smooth and flat as a lawn of grass until nigh unto the feet of the hills; and nothing might walk or creep across unseen.

In that city the folk waxed mighty, and their amouries were filled with weapons and with shields, for they purposed yet to come forth to war when the hour was ripe. But as the years drew on they grew to love that place, and desired no better, and few ever issued forth; 6 they shut them behind their impenetrable and enchanted hills, and suffered none to enter, fugitive or foe, and tidings of the outer world came but faint and far, and they heeded them little, and forgot the messages of Ulmo. They succoured not Nargothrond or Doriath, and the wandering Elves knew not how to find them; and when Turgon learned of the slaying of Dior, he vowed never to march with any son of Fëanor, and closed his realm, forbidding any of his folk to go ever forth. 7

Gondolin now alone remained of all the strongholds of the Elves. Morgoth forgot not Turgon, and knew that without knowledge of that king his triumph could not be achieved; yet his search unceasing was in vain. Nargothrond was void, Doriath desolate, the sons of Fëanor driven away to a wild woodland life in the South and East, Hithlum was filled with evil men, and Taurna-Fuin was a place of nameless dread; the race of Hador was at an end, and the house of Finrod; Beren came no more to war, and Huan was slain; and all Elves and Men bowed to his will, or laboured as slaves in the mines and smithies of Angband, save only the wild and wandering, and few there were of these save far in the East of once fair Beleriand. His triumph was near complete, and yet was not quite full. 8

*

1 This sentence was rewritten thus:

Ulmo alone knew whither they had gone; for they returned to the hidden city of Gondolin that Turgon had built. In a secret place in the mountains there was a broad valley, &c.

2 the Gnomes took refuge > Turgon had taken refuge

3 At this point the replacement text Q II begins.

4 the power of Ulmo > the power of Sirion beloved of Ulmo

5 The following passage was added in pencil in the margin without direction for insertion. For its place in Q II, where it is embodied in the text, see below.

For Turgon deemed after the Battle of Unnumbered Tears that Morgoth had grown too mighty for Elves and Men, and that it were better to ask the forgiveness and aid of the Valar ere all was lost. Wherefore some of his folk would at whiles go down Sirion, and a small and secret haven they there made, whence ever and anon ships would set forth into the West. Some came back driven by contrary winds, but many never returned; and none reached Valinor.

6 Added here: and they sent no more messengers into the West;

7 Here the replacement text Q II ends.

8 Added at the end: In this wise came the fall of Gondolin.

§15 in the Q II version

(see note 3 above)

and like Doriath never be overthrown save by treachery from within. Because of his protecting might the spells of concealment were strongest in those parts nearest to Sirion, though there the Encircling Mountains were at their lowest. In that region the Gnomes dug a great winding tunnel under the roots of the hills, and its issue was in the steep side, tree-clad and dark, of a gorge through which the blissful river ran. There he was still a young stream, but strong, flowing down the narrow vale that lies between the shoulders of the Encircling Mountains and the Mountains of Shadow, Eryd-Lómin, 1 the walls of Hithlum, in whose northern heights he took his rise. 2

That passage they made at first to be a way of return for fugitives and for such as escaped from the bondage of Morgoth; and most as an issue for their scouts and messengers. For Turgon deemed, when first they came into that vale after the dreadful battle, 3 that Morgoth Bauglir had grown too mighty for Elves and Men, and that it were better to seek the forgiveness and aid of the Valar, if either might be got, ere all was lost. Wherefore some of his folk went down the river Sirion at whiles, ere the shadow of Morgoth yet stretched into the uttermost parts of Beleriand, and a small and secret haven they made at his mouth; thence ever and anon ships would set forth into the West bearing the embassy of the Gnomish king. Some there were that came back driven by contrary winds; but the most never returned again, and none reached Valinor.

The issue of that Way of Escape was guarded and concealed by the mightiest spells they could contrive, and by the power that dwelt in Sirion beloved of Ulmo, and no thing of evil found it; yet its inner gate, which looked upon the vale of Gondolin, was watched unceasingly by the Gnomes.

In those days Thorndor⁴ King of Eagles removed his eyries from Thangorodrim, because of the power of Morgoth, and the stench and fumes, and the evil of the dark clouds that lay now ever upon the mountain-towers above his cavernous halls. But Thorndor dwelt upon the northward heights of the Encircling Mountains, and he kept watch and saw many things, sitting upon the cairn of King

Fingolfin. And in the vale below dwelt Turgon Fingolfin's son. Upon Amon Gwareth, the Hill of Defence, the rocky height amidst the plain, was built Gondolin the great, whose fame and glory is mightiest in song of all dwellings of the Elves in these Outer Lands. Of steel were its gates and of marble were its walls. The sides of the hill the Gnomes polished to the smoothness of dark glass, and its top they levelled for the building of their town, save amidmost where stood the tower and palace of the king. Many fountains there were in that city, and white waters fell shimmering down the glistening sides of Amon Gwareth. The plain all about they smoothed till it became as a lawn of shaven grass from the stairways before the gates unto the feet of the mountain

wall, and nought might walk or creep across unseen.

In that city the folk waxed mighty, and their armouries were filled with weapons and with shields; for they purposed at first to come forth to war, when the hour was ripe. But as the years drew on, they grew to love that place, the work of their hands, as the Gnomes do, with a great love, and desired no better. Then seldom went any forth from Gondolin on errand of war or peace again. They sent no messengers more into the West, and Sirion's haven was desolate. They shut them behind their impenetrable and enchanted hills, and suffered none to enter, though he fled from Morgoth hate-pursued; tidings of the lands without came to them faint and far, and they heeded them little; and their dwelling became as a rumour, and a secret no man could find. They succoured not Nargothrond nor Doriath, and the wandering Elves sought them in vain; and Ulmo alone knew where the realm of Turgon could be found. Tidings Turgon heard of Thorndor concerning the slaying of Dior, Thingol's heir, and thereafter he shut his ear to word of the woes without; and he vowed to march never at the side of any son of Fëanor; and his folk he forbade ever to pass the leaguer of the hills.

Changes made to this passage

1 Eryd-Lómin > Eredwethion

2 in whose northern heights he took his rise struck through.

3 This sentence marked with an X in the margin.

4 Thorndor > Thorondor throughout.

16

[A substantial part of this section is again extant both in the original typescript (Q I) and in a replacement text (Q II).]

On a time Eöl was lost in Taur-na-Fuin, and Isfin came through great peril and dread unto Gondolin, and after her coming none entered until the last messenger of Ulmo, of whom the tales speak more ere the end. With her came her son Meglin, and he was there received by Turgon his mother's brother,¹ and though he was half of Dark-elfin² blood he was treated as a prince of Fingolfin's line. He was swart but comely, wise and eloquent, and cunning to win men's hearts and minds.

Now Húrin of Hithlum had a brother Huor. The son of Huor was Tuor. Rían Huor's wife sought her husband among the slain upon the field of Unnumbered Tears, and there bewailed him, ere she died. Her son was but a child, and remaining in Hithlum fell into the hands of the faithless Men whom Morgoth drove into that land after the battle; and he became a thrall. Growing of age, and he was fair of face and great of stature, and despite his grievous life valiant and wise, he escaped into the woods, and he became an outlaw and a solitary, living alone and communing with none save rarely wandering and hidden Elves. 3

On a time Ulmo contrived, as is told in the Tale of the Fall of Gondolin, that he should be led to a river-course that flowed underground from Lake Mithrim in the midst of Hithlum into a great chasm, Cris-Ilfing, 4 the Rainbow-cleft, through which a turbulent water ran at last into the western sea. And the name of this chasm was so devised by reason of the rainbow that shimmered ever in the sun in that place, because of the abundance of the spray of the rapids and the waterfalls.

In this way the flight of Tuor was marked by no Man nor Elf; neither was it known to the Orcs or any spy of Morgoth, with whom the land of Hithlum was filled.

Tuor wandered long by the western shores, journeying ever South; and he came at last to the mouths of Sirion, and the sandy deltas peopled by many birds of the sea. There he fell in with a Gnome, Bronweg, 5 who had escaped from Angband, and being of old of the people of Turgon, sought ever to find the path to the hidden places of his lord, of which rumour ran among all captives and fugitives. Now Bronweg had come thither by far and wandering paths to the East, and little though any step back nigher to the thralldom from which he had come was to his liking, he purposed now to go up Sirion and seek for Turgon in Beleriand. Fearful and very wary was he, and he aided Tuor in their secret march, by night and twilight, so that they were not discovered by the Orcs.

They came first into the fair Land of Willows, Nan-Tathrin which is watered by the Narog and by Sirion; and there all things were yet green, and the meads were rich and full of flowers, and there was song of many birds; so that Tuor lingered there as one enchanted, and it seemed sweet to him to dwell there after the grim lands of the North and his weary wandering.

There Ulmo came and appeared before him, as he stood in the long grass at evening; and the might and majesty of that vision is told of in the song of Tuor that he made for his son Eärendel. Thereafter the sound of the sea and the longing for the sea was ever in Tuor's heart and ear; and an unquiet was on him at whiles that took him at last into the depths of the realm of Ulmo. 6 But now Ulmo bade him make all speed to Gondolin, and gave him guidance for the finding of the hidden door; and words were set in his mouth to bear to Turgon, bidding him prepare for battle with Morgoth ere all was lost, and promising that Ulmo would win the hearts of the Valar to send him succour. That would be a mortal and a terrible strife, yet if Turgon would dare it, Morgoth's power should be broken and his servants perish and never after trouble the world. But if Turgon would not go forth to this war, then he must abandon Gondolin and lead his people down Sirion, ere Morgoth could oppose him, and at Sirion's mouth Ulmo would befriend him, and lend his aid to the building of a mighty fleet wherein the Gnomes should sail back at last to Valinor, but then grievous would be the fate of the Outer Lands. Tuor's part if Turgon should accept the counsels of Ulmo, would be to go forth when Turgon marched to war and lead a force into Hithlum and draw its Men once more into alliance with the Elves, for 'without Men the Elves shall not prevail against the Orcs and Balrogs'. This errand did Ulmo himself perform out of his love of Elves and of the Gnomes, and because he knew that ere twelve years were passed the doom of Gondolin would come, strong though it seemed, if its people sat still behind their walls.

Obedient to Ulmo Tuor and Bronweg journeyed North, and came to the hidden door; and passing down the tunnel neath the hills they came to the inner gate and looked upon the vale of Gondolin, the city of seven names, shining white flushed with the rose of dawn upon the plain. But there they were made captive by the guard of the gate and led before the king. Tuor spoke his embassy to Turgon in the great square of Gondolin before the steps of his palace; but the king was grown proud and Gondolin so fair and beautiful and he was so trustful of its secret and impregnable strength, that he and the most of his folk wished no longer to trouble with the Gnomes and Men without, nor did they long more to return to the lands of the Gods.

Meglin spake against Tuor in the councils of the king, and Turgon rejected the bidding of Ulmo, and neither did he go forth to war nor seek to fly to the mouths of Sirion; but there were some of his wiser counsellors who were filled with disquiet, and the king's daughter spake ever for Tuor. She was named Idril, one of the fairest of the maidens of the Elves of old, and folk called her Celebrindal, Silver-foot, for the whiteness of her slender feet, and she walked and danced ever unshod.

Thereafter Tuor sojourned in Gondolin, and grew a mighty man in form and in wisdom, learning deeply of the lore of the Gnomes; and the heart of Idril was turned to him, and his to her. At which Meglin ground his teeth, for he loved Idril, and despite his close kinship purposed to wed her; indeed already he was planning in his heart to oust Turgon and to seize the throne, but Turgon loved and trusted him. Tuor wedded Idril nonetheless, for he had become beloved by all the Gnomes of Gondolin, even Turgon the proud, save only Meglin and his secret following. Tuor and Beren alone of mortal Men ever wedded Elves of old, and since Elwing daughter of Dior son of Beren after wedded Eärendel son of Tuor and Idril, of them alone has come the elfin blood into mortal Men. But yet Eärendel was an infant; and he was a child surpassing fair: a light was in his face as of heaven, and he had the beauty and the wisdom of Elfinesse⁷ and the strength and hardihood of the Men of old; and the sea spoke ever in his ear and heart, even as with Tuor his father.

On a time when Eärendel was yet young, and the days of Gondolin were full of joy and peace (and yet Idril's heart misgave her, and foreboding crept upon her spirit like a cloud), Meglin was lost. Now Meglin loved mining and quarrying after metals above other craft; and he was master and leader of the Gnomes who worked in the mountains distant from the city, seeking for metals for their smithying of things both of peace and war. But often Meglin went with few of his folk beyond the leaguer of the hills, though the king knew not that his bidding was defied; and so it came to pass, as fate willed, that Meglin was taken prisoner by the Orcs and taken before Morgoth. Meglin was no weakling or craven, but the torment wherewith he was threatened cowed his soul, and he purchased his life and freedom by revealing unto Morgoth the place of Gondolin and the ways whereby it might be found and assailed. Great indeed was the joy of Morgoth; and to Meglin he promised the lordship of Gondolin, as his vassal, and the possession of Idril, when that city should be taken. Lust for Idril and hatred of Tuor led Meglin the easier to his foul treachery. But Morgoth sent him back to Gondolin, lest men should suspect the betrayal, and so that Meglin should aid the assault from within when the hour came; and Meglin abode in the halls of the king with a smile on his face and evil in his heart, while the gloom gathered ever deeper upon Idril. At last, and Eärendel was then seven years of age, Morgoth was ready, and he loosed upon Gondolin his Orcs and his Balrogs and his serpents; and of these, dragons of many and dire shapes were now devised for the taking of the city. The host of Morgoth came over the Northern hills where the height was greatest and the watch less vigilant, and it came at night at a time of festival, when all the folk of Gondolin were upon the walls to wait upon the rising sun and sing their songs at its uplifting; for the morrow was the feast which they named the Gates of Summer. But the red light mounted the hills in the North and not in

the East; and there was no stay in the advance of the foe until they were beneath the very walls of Gondolin, and Gondolin was beleaguered without hope.

Of the deeds of desperate valour there done, by the chieftains of the noble houses and their warriors, and not least by Tuor, is much told in *The Fall of Gondolin*; of the death of Rog without the walls; and of the battle of Ecthelion of the Fountain with Gothmog lord of Balrogs in the very square of the king, where each slew the other; and of the defence of the tower of Turgon by the men of his household, until the tower was overthrown; and mighty was its fall and the fall of Turgon in its ruin.

Tuor sought to rescue Idril from the sack of the city, but Meglin had laid hands upon her and Eärendel; and Tuor fought on the walls with him, and cast him down to death. Then Tuor and Idril led such remnants of the folk of Gondolin as they could gather in the confusion of the burning down a secret way that Idril had let prepare in the days of her foreboding. This was not yet complete, but its issue was already far beyond the walls and in the North of the plain where the mountains were long distant from Amon Gwareth. Those who would not come with them, but fled to the old Way of Escape that led into the gorge of Sirion, were caught and destroyed by a dragon that Morgoth had sent to watch that gate, being apprised of it by Meglin. But of the new passage Meglin had not heard, and it was not thought that fugitives would take a path towards the North and the highest parts of the mountains and the highest to Angband.

The fume of the burning, and the steam of the fair fountains of Gondolin withering in the flame of the dragons of the North, fell upon the vale in mournful mists; and thus was the escape of Tuor and his company aided, for there was still a long and open road to follow from the tunnel's mouth to the foothills of the mountains. They came nonetheless into the mountains, in woe and misery, for the high places were cold and terrible, and they had among them many women and children and many wounded men.

There is a dreadful pass, Crithom8 was it named, the Eagle's Cleft, where beneath the shadow of the highest peaks a narrow path winds its way, walled by a precipice to the right and on the left a dreadful fall leaps into emptiness. Along that narrow way their march was strung, when it was ambushed by an outpost of Morgoth's power; and a Balrog was their leader. Then dreadful was their plight, and hardly would it have been saved by the deathless valour of yellow-haired Glorfindel, chief of the House of the Golden Flower of Gondolin, had not Thorndor9 come timely to their aid.

Songs have been sung of the duel of Glorfindel with the Balrog upon a pinnacle of rock in that high place; and both fell to ruin in the abyss. But Thorndor bore up Glorfindel's body and he was buried in a mound of stones beside the pass, and there came after a turf of green and small flowers like yellow stars bloomed there amid the barrenness of stone. And the birds of Thorndor stooped upon the Orcs and drove them shrieking back; and all were slain or cast into the deeps, and rumour of the escape from Gondolin came not until long after to Morgoth's ears.

Thus by weary and dangerous marches the remnant of Gondolin came unto Nan-Tathrin and there rested a while, and were healed of their hurts and weariness, but their sorrow could not be cured. There they made feast in memory of Gondolin and those that had perished, fair maidens, wives, and warriors and their king; but for Glorfindel the well-beloved many and sweet were the songs they sang. And there Tuor in song spoke to Eärendel his son of the coming of Ulmo aforetime, the sea-vision in the midst of the land, and the sea-longing awoke in his heart and in his son's. Wherefore they removed with the most part of the people to the mouths of Sirion by the sea, and there they dwelt, and joined their folk to the slender company of Elwing daughter of Dior, that had fled thither little while before.

Then Morgoth thought in his heart that his triumph was fulfilled, recking little of the sons of Fëanor, and of their oath, which had harmed him never and turned always to his mightiest aid. And in his black thought he laughed, regretting not the one Silmaril he had lost, for by it he deemed the last shreds of the elvish race should vanish yet from the earth and trouble it no more. If he knew of the dwelling by the waters of Sirion he made no sign, biding his time, and waiting upon the working of oath and lie.

*

1 mother's brother > sister-son; no doubt as his sister-son was intended.

2 Dark-elfin > Dark-elven

3 This paragraph was largely struck out, as well as some hasty emendations that had been made to it (introducing the idea of Tuor's being born 'in the wild' and fostered by Dark-elves, and Rían's dying on the Hill of Slain—which is here called Amon Dengin). The passage was then rewritten:

Now Húrin of Hithlum had a brother Huor, and as has been told Rían his wife went forth into the wild and there her son Tuor was born, and he was fostered by the Dark-elves; but Rían laid herself down and died upon the Hill of Slain. But Tuor grew up in the woods of Hithlum, and he was fair of face and great of stature, and valiant and wise; and he walked and hunted alone in the woods, and he became a solitary, living alone and communing with none save rarely wandering and hidden Elves.

4 Cris-Ilfing > Kirith Helvin

5 Bronweg > Bronwë at the first two occurrences, but not at the third, which occurs in the part replaced by the Q II text.

6 At this point the replacement text Q II begins.

7 Here the replacement text Q II ends.

8 Cristhorn > Kirith-thoronath

9 Thorndor > Thorondor, as previously.

§16 in the Q II version

(see note 6 above)

But now Ulmo bade him make all speed to Gondolin, and gave him guidance for the finding of the hidden door; and a message he gave him to bear from Ulmo, friend of Elves, unto Turgon, bidding him to prepare for war, and battle with Morgoth ere all was lost; and to send again his messengers into the West. Summons too should he send into the East and gather, if he might, Men (who were now multiplying and spreading on the earth) unto his banners; and for that task Tuor was most fit. 'Forget,' counselled Ulmo, 'the treachery of Uldor the accursed, and remember Húrin; for without

mortal Men the Elves shall not prevail against the Balrogs and the Orcs. ' Nor should the feud with the sons of Fëanor be left unhealed; for this should be the last gathering of the hope of the Gnomes, when every sword should count. A terrible and mortal strife he foretold, but victory if Turgon would dare it, the breaking of Morgoth's power, and the healing of feuds, and friendship between Men and Elves, whereof the greatest good should come into the world, and the servants of Morgoth trouble it no more. But if Turgon would not go forth to this war, then he should abandon Gondolin and lead his people down Sirion, and build there his fleets and seek back to Valinor and the mercy of the Gods. But in this counsel there was danger more dire than in the other, though so it might not seem; and grievous thereafter would be the fate of the Outer¹ Lands.

This errand Ulmo performed out of his love of the Elves, and because he knew that ere many years were passed the doom of Gondolin would come, if its people sat still behind its walls; not thus should anything of joy or beauty in the world be preserved from Morgoth's malice.

Obedient to Ulmo Tuor and Bronweg² journeyed North, and came at last to the hidden door; and passing down the tunnel reached the inner gate, and were taken by the guard as prisoners. There they saw the fair vale Tumladin³ set like a green jewel amid the hills; and amidst Tumladin Gondolin the great, the city of seven names, white, shining from afar, flushed with the rose of dawn upon the plain. Thither they were led and passed the gates of steel, and were brought before the steps of the palace of the king. There Tuor spake the embassy of Ulmo, and something of the power and majesty of the Lord of Waters his voice had caught, so that all folk looked in wonder on him, and doubted that this were a Man of mortal race as he declared. But proud was Turgon become, and Gondolin as beautiful as a memory of Tûn, and he trusted in its secret and impregnable strength; so that he and the most part of his folk wished not to imperil it nor leave it, and they desired not to mingle in the woes of Elves and Men without; nor did they any longer desire to return through dread and danger to the West.

Meglin spoke ever against Tuor in the councils of the king, and his words seemed the more weighty in that they went with Turgon's heart. Wherefore Turgon rejected the bidding of Ulmo; though some there were of his wisest counsellors who were filled with disquiet. Wise-hearted even beyond the measure of the daughters of Elfiness was the daughter of the king, and she spoke ever for Tuor, though it did not avail, and her heart was heavy. Very fair and tall was she, well nigh of warrior's stature, and her hair was a fountain of gold. Idril was she named, and called Celebrindal, Silver-foot, for the whiteness of her foot; and she walked and danced ever unshod in the white ways and green lawns of Gondolin.

Thereafter Tuor sojourned in Gondolin, and went not to summon the Men of the East, for the blissfulness of Gondolin, the beauty and wisdom of its folk, held him enthralled. And he grew high in the favour of Turgon; for he became a mighty man in stature and in mind, learning deeply of the lore of the Gnomes. The heart of Idril was turned to him, and his to her; at which Meglin ground his teeth, for he desired Idril, and despite his close kinship purposed to possess her; and she was the only heir of the king of Gondolin. Indeed in his heart he was already planning how he might oust Turgon and seize his throne; but Turgon loved and trusted him. Nonetheless Tuor took Idril to wife; and the folk of Gondolin made merry feast, for Tuor had won their hearts, all save Meglin and his secret following. Tuor and Beren alone of mortal Men had Elves to wife, and since Elwing daughter of Dior son of Beren after wedded Eärendel son of Tuor and Idril of Gondolin, of them alone has come the elfin⁴ blood into mortal race. But as yet Eärendel was a little child: surpassing fair was he, a light was in his face as the light of heaven, and he had the beauty and the wisdom of Elfiness.

Changes made to this passage

1 Outer > Hither

2 Bronweg > Bronwë (see note 5 above).

3 Tumladin > Tumladen

4 elfin > elven

4. 'The Fall of Gondolin'

'Tuor recalleth in a song sung to his son Eärendel the visions that Ylmir's conches once called before him in the twilight in the Land of Willows.'

'Twas in the Land of Willows where the grass is long and green—
I was fingering my harp-strings, for a wind had crept unseen
And was speaking in the tree-tops, while the voices of the reeds
Were whispering reedy whispers as the sunset touched the meads,
5 Inland musics subtly magic that those reeds alone could weave—
'Twas in the Land of Willows that once Ylmir came at eve.

In the twilight by the river on a hollow thing of shell
He made immortal music, till my heart beneath his spell
Was broken in the twilight, and the meadows faded dim
10 To great grey waters heaving round the rocks where sea-birds swim.

I heard them wailing round me where the black cliffs towered high
And the old primeval starlight flickered palely in the sky.
In that dim and perilous region in whose great tempestu-ous ways
I heard no sound of men's voices, in those eldest of the days,
15 I sat on the ruined margin of the deep-voiced echoing sea
Whose roaring foaming music crashed in endless cadency
On the land besieged for ever in an aeon of assaults
And torn in towers and pinnacles and caverned in great vaults;

And its arches shook with thunder and its feet were piled with shapes
20 Riven in old sea-warfare from those crags and sable capes.

Lo! I heard the embattled tempest roaring up behind the tide
When the trumpet of the first winds sounded, and the grey sea sang and cried
As a new white wrath woke in him, and his armies rose to war
And swept in billowed cavalry toward the walled and moveless shore.
25 There the windy-bannered fortress of those high and virgin coasts
Flung back the first thin feelers of the elder tidal hosts;
Rung back the restless streamers that like arms of a tentacled thing
Coiling and creeping onward did rustle and suck and cling.
Then a sigh arose and a murmuring in that stealthy- whispering van,
30 While, behind, the torrents gathered and the leaping billows ran,
Till the foam-haired water-horses in green rolling volumes came—
A mad tide trampling landward—and their war-song burst to flame.

Huge heads were tossed in anger and their crests were towers of froth
And the song the great seas were singing was a song of unplumbed wrath,
35 For through that giant welter Ossë's trumpets fiercely blew,
That the voices of the flood yet deeper and the High Wind louder grew;
Deep hollows hummed and fluted as they sucked the sea-winds in;
Spumes and great white spoutings yelled shrilly o'er the din;
Gales blew the bitter tresses of the sea in the land's dark face
40 And wild airs thick with spindrift fled on a whirling race
From battle unto battle, till the power of all the seas
Gathered like one mountain about Ossë's awful knees,
And a dome of shouting water smote those dripping black facades
And its catastrophic fountains smashed in deafening cascades.

* * *

45 Then the immeasurable hymn of Ocean I heard as it rose and fell
To its organ whose stops were the piping of gulls and the thunderous swell;

Heard the burden of the waters and the singing of the waves
Whose voices came on for ever and went rolling to the caves,
Where an endless fugue of echoes splashed against wet stone
50 And arose and mingled in unison into a murmuring drone—
'Twas a music of uttermost deepness that stirred in the profound,
And all the voices of all oceans were gathered to that sound;
'Twas Ylmir, Lord of Waters, with all-stilling hand that made
Unconquerable harmonies, that the roaring sea obeyed,
55 That its waters poured off and Earth heaved her glistening shoulders again
Naked up into the airs and cloudrifts and sea-going rain,
Till the suck and suck of green eddies and the slap of ripples was all
That reached to mine isléd stone, save the old unearthly call
Of sea-birds long-forgotten and the grating of ancient wings.

60 Thus murmurous slumber took me mid those far-off eldest things
(In a lonely twilit region down whose old chaotic ways
I heard no sound of men's voices, in those eldest of the days
When the world reeled in the tumult as the Great Gods tore the Earth
In the darkness, in the tempest of the cycles ere our birth),
65 Till the tides went out, and the Wind died, and did all sea musics cease
And I woke to silent caverns and empty sands and peace.
Then the magic drifted from me and that music loosed its bands—
Far, far-off, conches calling—lo! I stood in the sweet lands,
And the meadows were about me where the weeping willows grew,
70 Where the long grass stirred beside me, and my feet were drenched with dew.
Only the reeds were rustling, but a mist lay on the streams
Like a sea-roke drawn far inland, like a shred of salt sea-dreams.
'Twas in the Land of Willows that I heard th'unfathomed breath
Of the Horns of Ylmir calling—and shall hear them till my death.

NOTES

The following are the late changes made to the typescript, referred to on

p. 264:

1 and 6 'Twas to It was

16 The line changed to: Whose endless roaring music crashed in foaming harmony, and marked with an X

21 roaring to rolling

28 The line marked with an X, probably primarily on account of the use of did(cf. III. 153)

65 The line changed to: Till the tides went out, and the Wind ceased, and all sea musics died (but this destroys the rhyme).

72 'sea-roke'; roke is a medieval English word surviving until recent times in dialect meaning 'mist, fog, drizzling rain'.

HoME XI.

1. Part I. The Grey Annals

§74 Here after long peace, as Inglor and Turgon journeyed to gether, and lay by night near the Twilight Meres, Ulmo laid a deep sleep upon them and troubled them in dreams. And thereafter each sought separately for places of strength and refuge in the land, lest Morgoth should burst from Angband as their dreams foreboded. [Added later: But Turgon found not what he sought, and returned to Nivrost.]

-...-

§76 [Turgon journeying alone, by the favour of Ulmo later >] In this year Ulmo appeared to Turgon upon the shores of Nivrost, and at his bidding went forth alone, and by the favour of Ulmo he / discovered that hidden vale amid the encircling mountains where afterwards Gondolin was built. Of this he spoke to none yet, but began secretly to devise the plan of a city after the manner of Tirion upon Túna, for which his heart now yearned in exile.

64

Now the unquiet that Ulmo set in his heart returned to

Turgon in Nivrost, and he gathered therefore his folk together, even to a third part of the Noldor of Fingolfin's people (nor were any of the Sindar among them), and with their wives and their goods they departed secretly along the south of Ered-wethrin, and few knew whither they were gone. But Turgon came to Gondolin, and there his folk pressed on with the building of the city that he had

devised in his heart; and they set a guard upon it that none might come upon it from without. [This annal was later changed to read:]

§89 Now the unquiet that Ulmo set in his heart returned to Turgon in Nivrost, and he gathered therefore many of his most skilled folk together and led them secretly to Gondolin, and there they began the building of the strong city that Turgon had devised in his heart; and they set a guard upon it that none might come upon their work from without.

116

§110 In this year according to the records of that city Gondolin was full-wrought, in fifty years after the coming of Turgon from Nivrost. But no tidings of this came over the mountains, nor were any of Turgon's kin bidden to a feast. [This annal was later struck out and replaced by the following rider, §§111-13:]

§111 In this year Gondolin was full-wrought, after fifty [added: and 2] years of secret toil. Now therefore Turgon prepared to depart from Nivrost, and leave his fair halls in Vinyamar beneath Mount Taras; and then [for the last time Ulmo himself came to him >] Ulmo came to him a second time / and said: 'Now thou shalt go at last to Gondolin, Turgon; and I will set my power in the Vale of Sirion, so that none shall mark thy going, nor shall any find there the hidden entrance to thy land against thy will. Longest of all the realms of the Eldalië shall Gondolin stand against Melkor. But love it not too well, and remember that the true hope of the Noldor lieth in the West and cometh from the Sea.'

§112 And Ulmo warned Turgon that he also lay under the Doom of Mandos, which Ulmo had no power to remove. 'Thus it may come to pass,' he said, 'that the curse of the Noldor shall find thee too ere the end, and treason shall awake within thy walls. Then shall they be in peril of fire. But if this peril draweth nigh, then even from Nivrost one shall come to warn thee, and from him beyond ruin and fire hope shall be born for Elves and Men. Leave, therefore, in this house arms and a sword, that in years to come he may find them, and thus shalt thou know him and be not deceived.' And Ulmo showed to Turgon of what kind and stature should be the mail and helm and sword that he left behind.

§113 Then Ulmo returned to the Sea; and Turgon sent forth all his folk (even to a third part of the Noldor of Fingolfin's House, and a yet greater host of the Sindar), and they passed away, company by company, secretly, under the shadows of Eryd Wethion, and came unseen with their wives and goods to Gondolin, and none knew whither they were gone. And last of all Turgon arose and went with his lords and household silently through the hills and passed the gates in the mountains, and they were shut. But Nivrost was empty of folk and so remained until the ruin of Beleriand.

§117 [Rejected annal for the year 471] In this year Isfin the White, sister of Turgon, wearying of the city, and desiring to look again upon Fingon her brother, went from Gondolin against the will and counsel of Turgon; and she strayed into Brethil and was lost in the dark forest. There Éol, the Dark-elf, who abode in the forest, found her and took her to wife. In the depths of the wood he lived and shunned the sun, desiring only the starlight of old; for so he had dwelt since the first finding of Beleriand, and took no part in all the deeds of his kin.

316

§ 118 Here Isfin the White, sister of Turgon, wearying of the city, went from Gondolin against the [will >] wish of Turgon. And she went not to Fingon, as he bade, but sought the ways to the East, to the land of Celegorm and his brethren, her friends of old in Valinor. But she strayed from her escort in the shadows of Nan Dungorthin, and went on alone; and she came at last to Nan Elmoth. There she came into the enchantments of Æol the Dark-elf, who abode in the wood and shunned the sun, desiring only the starlight of old. And Æol took her to wife, and she abode with him, and no tidings of her came to any of her kin; for Æol suffered her not to stray far, nor to fare abroad save in the dark or the twilight.

320

§119 Here Isfin the White bore a son in Nan Elmoth to Æol the Dark-elf; and she would name him (?) Fingol [added: dur], but Æol named him Glindûr [later > Maeglin]; for that was the name of the metal of Æol, which he himself devised, and it was dark, supple, and yet strong; and even so was his son.

400

§120 Here Isfin and her son Glindûr [later > Maeglin], fled from Æol the Dark-elf in Nan Elmoth, and came to Gondolin, and they were received with joy by Turgon, who had deemed his sister dead or lost beyond finding. But Æol, following them with stealth, found the Hidden Way, and was brought by the Guard to Turgon. Turgon received him well, but he was wroth and filled with hatred of the Noldor, and spoke evilly, and demanded to depart with his son. And when that was denied to him he sought to slay Glindûr [not emended] with a poisoned dart, but Isfin sprang before her son, and was wounded, and died in that day. Therefore Æol was doomed to death, and cast from the high walls of Gondolin; and he cursed his son as he died, foreboding that he should die a like death. But Glindûr [later > Maeglin] abode in Gondolin and became great among its lords.

§149 Turgon was not in that battle, nor Haleth, nor any but few of Haleth's men. [The following passage, to the end of §150, was struck out later: It is said that in the autumn before the Sudden Flame, Húrin son of Galion was dwelling as fosterson (as the custom was among the northern men) with Haleth, and Handir and Húrin, being of like age, went much together; and hunting in Sirion's vale they found [by chance or fate later >] by fate or the will of Ulmo / the hidden entrance into the valley of Tumladin where stood Gondolin the guarded city. There they were taken by the watch and brought before Turgon, and looked upon the city of which none that dwelt outside yet knew aught, save Thorondor King of Eagles. But Turgon welcomed them, for [messages and dreams sent by Ulmo, Lord of Waters, up the streams of Sirion had warned him that a time of grief approached in which he would have need of the help of Men. >] Ulmo, Lord of Waters, had warned him to look kindly upon the folk of the House of Hador, from whom great help should come to him at need.

§150 It is said that Turgon had great liking for the boy Húrin, and wished to keep him in Gondolin; but Thorondor brought dread tidings of the great battle, and Handir and Húrin wished to depart to share the troubles of their folk. Therefore Turgon let them go, but they swore to him oaths of secrecy and never revealed Gondolin; yet at this time Húrin learned something of the counsels of Turgon, though he kept them hidden in his heart.]

§151 When [later > But when] Turgon learned of the breaking of the leaguer of Angband, he sent secret messengers to the mouths of Sirion and to the Isle of Balar and there they [the following passage was struck out and replaced at the time of writing: built many swift ships. Thence many set

sail upon Turgon's errand, seeking for Valinor, to ask for pardon and for aid of the Valar, but none came ever to the West and few returned.

§161 It is said that at this time Húrin and Huor, the sons of Galion, were dwelling with Haleth [added later: their kinsman] as fostersons (as the custom then was among northern Men); and they went both to battle with the Orcs, even Huor, for he would not be restrained, though he was but thirteen years in age. And being with a company that was cut off from the rest, they were pursued to the ford of Brithiach; and there they would have been taken or slain, but for the power of Ulmo, which was still strong in Sirion. Therefore a mist arose from the river and hid them from their enemies, and they escaped into Dimbar, and wandered in the hills beneath the sheer walls of the Crisaegrim. There Thorondor espied them, and sent two Eagles that took them and bore them up and brought them beyond the mountains to the secret vale of Tumladen and the hidden city of Gondolin, which no man else had yet seen.

§162 Then they were led before King Turgon, and he welcomed them, for Ulmo had counselled him to deal kindly with the House of Hador, whence great help should come to him at need. And Húrin and Huor dwelt as his guests for well nigh a year; and it is "said that at this time Húrin learned something of the counsels and purposes of Turgon. For Turgon had great liking for Húrin, and for Huor his brother, and spoke much with them; and he wished to keep them in Gondolin, out of love and not for his law only. Now it was the law of the king that no stranger who found the way in, or looked on the guarded realm, should ever depart again until such time as the king should [come forth from hiding >] open the leaguer and the hidden people should come forth.

§163 But Húrin and Huor desired to return to their own kin, and share in the wars and griefs that now beset them. And Húrin said to Turgon: 'Lord, we are but mortal men, and unlike the Eldar. They may endure long years, awaiting battle with their enemies in some far distant day. But for us time is short, and our hope and strength soon withereth. Moreover we found not the road hither, and indeed we know not surely where this city standeth; for we were brought in fear and wonder by the high ways of the air, and in mercy our eyes were veiled.'

§164 Then Turgon yielded to their prayer, and said: 'By the way that ye came ye have leave to depart, if Thorondor is willing. I grieve at this parting, yet in a little while, as the Eldar account it, we may meet again.'

§165 But it is said that [Glindûr later >] Maeglin, the king's sister-son, grieved not at all at their going, [save only later >] though he begrudged it/ that in this the king showed them favour, for he loved not the kindred of Men; and he said: 'Your grace is greater than ye know, and the law is become less stern than aforetime, or else no choice would be given you but to abide here to your life's end.'

§166 'The king's grace is great indeed,' answered Húrin; 'but if we have not thy trust then oaths we will take.' And the brethren swore never to reveal the counsels of Turgon and to keep secret all that they had seen in his realm. Then they took their leave, and the Eagles coming bore them away and set them down in Dor Lómin; and their kinsfolk rejoiced to see them, for messages from Brethil had reported that they were slain or taken by the Orcs. But though they told that they had dwelt a while in honour in the halls of King Turgon, to none, kin or stranger, would they ever speak of the manner of his land, or its ordering, or where upon earth it might be found. Nonetheless the strange fortune of the sons of Galion, and their friendship with Turgon, became known far and wide, and reached the ears of the servants of Morgoth.

The rider ends here, and I return to the original text of the Annals.

2. Part III. The Wanderings of Húrin and other writings not forming part of the Quenta Silmarillion

MAEGLIN

The tale of Isfin and Eöl and their son Meglin (in the earliest form of his name) had long roots, and I have set out its earlier history in concise form on pp. 121-2, §§117-20. As the text of the Grey Annals was first written the form of the story in AB 2 was repeated: Isfin left Gondolin in the year before the Battle of Unnumbered Tears, and twenty-one years later Meglin was sent alone to Gondolin (GA original annals 471 and 492, pp. 47, 84). It was at that stage that a full tale of Meglin and how he came to Gondolin was first written.

This was a clear manuscript of 12 sides, fairly heavily emended both at the time of writing and later; it belongs in style very evidently with the Annals of Aman, the Grey Annals, the later Tale of Tuor, and the text which I have called the End of the Narn ('NE', see p. 145), and can be firmly dated to the same time (1951). It was on the basis of this work that revised annals concerning the story were introduced into GA (years 316, 320, and 400, pp. 47-8), as noticed earlier (p. 123); these were written on a page from an engagement calendar for November 1951 (p. 47).

An amanuensis typescript with carbon copy was made many years later, as appears from the fact that it was typed on my father's last typewriter. This typescript took up almost all of the emendations made to the manuscript. For the present purpose I shall call the manuscript of 1951 'A' and the late typescript 'B', distinguishing where necessary the top copy as 'B(i)' and the carbon as 'B(ii)'.

The B text was corrected and annotated in ball-point pen, and so also was the carbon copy - but not in the same ways; the original manuscript A also received some late emendations, which do not appear in B as typed. Moreover, a great deal of late writing in manuscript from the same time was inserted into B(i), with other similar material, overlapping in content, found elsewhere; for this my father used scrap paper supplied to him by Alien and Unwin, and two of these sheets are publication notes issued on 19 January 1970 - thus this material is very late indeed, and it is of outstanding difficulty.

Although the typescript B was also very late, as evidenced by the typewriter used, details of names show that the manuscript A had actually reached many years earlier the form from which it was typed; it seems very probable that my father had it typed in order to provide a copy on which substantial further change and annotation could be carried out c.1970. Only those few changes to A made in ball-point pen and not taken up into B belong to the final period of work on the story.

To set out in detail the evolution of all this material would take a very great deal of space, and for much of its length involve the simple repetition of Chapter 16 Of Maeglin in the published Silmarillion. In this case, therefore, I shall use that chapter as the text for reference, and concentrate chiefly on the very late work, which has many notable features that of their nature could have no place in the published book. I shall refer in this account to the paragraphs in The Silmarillion, numbering them for convenience of internal reference, and giving the opening words of each for

ease of identification. It should be noted here that the Silmarillion text takes up emendations from both the top copy (B(i)) and carbon (B(ii)) of the typescript, and that in cases (which are numerous) where they differ in the rewriting of original passages the published text is often an amalgam of both.

The Title

The manuscript A as written had no title; later my father pencilled on it *Of Meglin*, changing this to *Of Isfin and Glindûr*. The typescript B has the title (as typed) *Of Maeglin*, with the subtitle *Sister-son of Turgon, King of Gondolin*. At the head of the first page of B(i) my father wrote that the text is 'An enlarged version of the coming of Maeglin to Gondolin, to be inserted in FG in its place', and noted also that 'FG = Fall of Gondolin'. This can only be a reference to the abandoned Tale of Tuor (entitled *Of Tuor and the Fall of Gondolin*, but retitled *Of Tuor and his Coming to Gondolin* for inclusion in *Unfinished Tales*), which belongs to the same period as the manuscript A. Thus at this very late date my father was still holding to the hope of an entirely rewritten story of the Fall of Gondolin, of which so little had actually been done (and those parts some twenty years before). The only evidence that he at any time considered the story of Maeglin as a possible component in the *Quenta Silmarillion* is the word *Silmarillion* with a query pencilled against the opening paragraphs of the manuscript; and this was struck out.

§ 1 *Aredhel Ar-Feiniel*, the White Lady of the Noldor...

Here, and throughout B(i), *Isfin* was changed to *Areðel*; and in the margin against the first occurrence my father wrote:

This name is derived from the oldest (1916) version of FG. It is now quite unacceptable in form, unsuitable to the position and character of Turgon's sister, and also meaningless.

Presumably he meant that since no etymology of *Isfin* was feasible it was on that account unsuitable to be the name of Turgon's sister (cf. II.344, where the original explanation of the name as 'snow-locks' or 'exceeding-cunning' is given, and the present note is referred to). Also written in the margin is 'Rodwen = High Virgin Noble' and 'Rodwen Los in Golodh..' (last letters illegible; the word 'Virgin' is also not perfectly clear).

At the top of the first page of the carbon B(ii) the notes on the name are different. Here my father wrote: 'Name *Isfin* must be changed throughout to *Feiniel* (= White Lady)'. Against this he wrote an X, and 'Change *Isfin* to *Aredhel* (Noble-elf)'. Whereas in B(i), as I have noted, *Isfin* was changed to *Areðel* throughout, in B(ii) *Isfin* was merely circled, except in two cases where it was replaced by *Feiniel*, and in one case where it was replaced by *Ar-Feiniel*. My father was correcting the top copy and the carbon independently but at (more or less) the same time, very probably because he had the one in one place and the other in another. In the published *Silmarillion* I combined them as *Aredhel Ar-Feiniel*, although there is no warrant for this; they were evidently competing names, and the notes at the head of the carbon copy cited above suggest that *Areðel* (*Aredhel*) was his final choice.

The name *Nivrost* was changed on both copies of B to *Nevrost* (not *Nevrast*, the usual later form).

In the manuscript A it was said of *Isfin* that she longed to 'hunt' in the forests, emended to 'walk' and thus appearing in B. With this cf. the rider inserted into the passage in QS concerning the princes of the Noldor, where it is told that in Valinor *Isfin* 'loved much to ride on horse and to hunt in the forests, and there was often in the company of her kinsmen, the sons of *Fëanor*'. Subsequently *Isfin*

in this passage was changed to írith (see X.177, 182); this name is found in Quendi and Eldar (see p. 409 and note 34).

The published text uses 'you' forms throughout. In A 'thou' forms were used throughout, but in the passage (§5) in which the march-wardens of Doriath address Isfin the 'thou' forms were altered to the 'polite' plural. Noldor was changed to Noldor throughout B(i).

In A, the text begins with the date 316.

§4 And Turgon appointed three lords of his household...

On B(i) only, my father pencilled with reference to these openingwords the names Glorfindel, Egalmoth, and Ecthelion, and also 'Onetymologies of Egalmoth and Ecthelion see note'. This note is written on the same typescript page and its reverse, but is very hard to read: These names are also derived from primitive FG, but are well-sounding and have been in print. They are late popular forms of archaic Ægamloth, Ægthelion. Note amloth is said (where?) to be probably not S[indarin]. Q *ambalotse 'uprising-flower' - referring to the flower or floreate device used as a crest fixed to point of a tall... helmet. Name therefore = pointed helm-crest.

Ecthelion must be similarly from Aegthelion. Latter element is a derivative of Vsiel 'remain firm'. The form with prefix 'sundóma', estel, was used in Q and S for 'hope' - sc. a temper of mind, steady, fixed in purpose, and difficult to dissuade and unlikely to fall into despair or abandon its purpose. The unprefixd stel- gave [? S verb] thel 'intend, mean, purpose, resolve, will'. So Q ? þelma 'a fixed idea, ..., will.'

The illegible word in 'a tall... helmet' might possibly be 'archaic'. The word sundóma is an important term in the analysis of Quendian phonological structure. Very briefly indeed, the Quendian consonantal 'base' or sundo was characterised by a 'determinant vowel' or sundóma: thus the sundo KAT has a medial sundóma 'A', and TALAT has the sundóma repeated. In derivative forms the sundóma might be placed before the first consonant, e.g. ATALAT; thus estel beside stel in this note.

On the words 'These names ... have been in print' (referring to the Ruling Stewards of Gondor named Egalmoth and Ecthelion) see II.211-12 and footnote, where the present note is referred to; for my remark there that my father 'subsequently decided against naming Aredhel's escort' see p. 328.

§5 But when she came to the Ford of Brithiach ...

'his kinsfolk of the house of Finarfin': B still has Finrod here, and the change to Finarfin was made on B(ii) only.

In A and B the march-wardens said to Isfin: 'The speediest way is by the East Road from Brithiach through eastern Brethil, and so along the north-march of this Kingdom, until you pass Esgalduin and Aros, and so come to the woods behind the Hill of Himring.' In B(ii) only, 'Esgalduin and Aros' was changed to 'the Bridge of Esgalduin and the Ford of Aros'.

In the published text 'the lands that lie behind the Hill of Himring' seems to be a mere error for 'the woods ...' which was not observed.

§6 Then Aredhel turned back ...

A and B have 'the Eryd Gorgoroth', but on B(ii), and also on A at the same time, this was changed to 'the haunted valleys of the Gorgorath'; similarly A and B 'Dungorthin' > 'Nan Dungortheb' on A and B(ii).

The original form of this paragraph was not changed on B(i), but was rewritten on B(ii). This rewriting did not significantly change the sense, but added that the companions of 'Feiniel' (see under § 1 above) 'had no choice but to follow her, for they were not permitted to restrain her by force', and that when they returned to Gondolin 'Turgon said to them: "At least I should be glad that three whom I trust and love were not led to death by the wilfulness of one." ' These additions were not included in the published text.

§7 But Aredhel, having sought in vain for her companions...

Where the published text has 'she held on her way' the original text, preserved in B(i), has 'she held to the East Road'; in B(ii) this was emended to 'At last she found the East Road again'. In B(ii) the name Celon was at both occurrences in the paragraph circled for correction, and at the second the name Limhir was written above (see p. 337).

Of Isfin's coming to the land of Himlad (a name which first occurs in this story) the original text of A and B read:

... at that time they [Celegorm and Curufin] were from home, riding with Cranthir, east in Thargelion. But the folk of Celegorm welcomed her, and did all that she asked; and for a while she had great joy in the freedom of the woods. And ever she would ride further abroad, often alone, save it were for hounds that she led, seeking for new paths...

This was rewritten on B(i) to the form it has in the published text. In a first stage of the rewriting the phrase 'save it were for hounds that she led' was bracketed with the note: 'Omit unless the presence of dogs is afterwards of importance'; in the second stage it was omitted. Against the o of Thargelion my father wrote a (sc. Thargelian), with a query. In B(ii) the rewriting was different, retaining more of the original text, including the reference to hounds; Thargelion was changed here also to Thargelian, without a query (on the latter form see pp. 336-7).

§8 In that wood in ages past...

On B(i) my father wrote the following note in the margin of the typescript against the first occurrence in the story of the name Eöl, which he bracketed: Another name from prim[itive] FG - meaningless then and now. But it was not intended to have any meaning in Q[uenya] or S[indarin]. For Eöl was said to be a 'Dark Elf, a term then applied to any Elves who had not been willing to leave Middle-earth - and were then (before the history and geography had been organized) imagined as wandering about, and often ill-disposed towards the 'Light-Elves'. But it was also sometimes applied to Elves captured by Morgoth and enslaved and then released to do mischief among the Elves. I think this latter idea should be taken up. It would explain much about Eöl and his smithcraft. (I think the name might stay. It isn't really absolutely necessary that names should be significant.) In the old tale of The Fall of Gondolin Eöl was not in fact called 'the Dark Elf, although in the soon abandoned Lay of the Fall of Gondolin (III.146) he is called 'dark Eöl', and it is said that 'the Dark Elves were his kindred that wander without home'. In the Sketch of the Mythology (IV.34) he was called 'the Dark Elf Eöl', and so also in the Quenta (IV.136); in AB 1 (IV.301) he is 'Eöl a Dark-elf, and in AB 2 (V.136) 'Eöl the Dark-elf - so also in all the entries in GA. I do not think that 'Dark-elves' had ever been used in the sense referred to in this note, that of 'darkened Elves', Elves ensnared and corrupted by Morgoth. The words 'I think this latter idea should be taken up. It

would explain much about Eöl and his smithcraft' were the basis for an abandoned sketch of Eöl's history given below.

The original text had 'Of old he was of the kin of Thingol, but he loved him not, and when the Girdle of Melian was set about the Forest of Region he fled thence to Nan Elmoth.' In a passage of the Turins Saga' which was excluded in Unfinished Tales (p. 96 and note 12) because it had been used in The Silmarillion (pp. 201-2), it is told that Eöl gave the sword Anglachel which he had made 'to Thingol as fee, which he begrudged, for leave to dwell in Nan Elmoth'.

Against the words 'but he loved him not' my father wrote in the margin of the carbon copy, B(ii): 'Because Thingol was friendly with the Noldor before they left Middle-earth' (cf. X.172). On B(i) he emended the words 'he loved him not' to 'he was ill at ease in Doriath',

and on an inserted page he roughed out a new story about Eöl. This is in two versions, which are however largely identical. The first reads: but he was restless and ill at ease in Doriath, and when the Girdle of Melian was set about the Forest of Region where he dwelt he

departed. It is thought (though no clear tale was known) that he was captured by orks and taken to Thangorodrim, and there became enslaved; but owing to his skills (which in that place were turned much to smithcraft and metalwork) he received some favour, and

was freer than most slaves to move about, and so eventually he escaped and sought hiding in Nan Elmoth (maybe not without the knowledge of Morgoth, who used such 'escaped' slaves to work mischief among the Elves).

The second version begins: and when he heard that Melian would put a Girdle about Doriath that none could pass without the leave of the king or of Melian herself, he left the Forest of Region where he had dwelt and sought for a place to dwell. But since he did not love the Noldor he found it hard to find a place where he would be unmolested. It was believed afterwards (though no certain tale was known) that in his wandering he was captured [&c. as in the first version]

This is possibly compatible with the story that Eöl gave Anglachel to Thingol as fee to dwell in Nan Elmoth. It would be interesting to know why my father wished thus to change Eöl's history - or rather, why he wished to attribute Eöl's skill in metals to a time of slavery in Angband; but in any event he thought better of it, for in a scribbled note beside the two versions of the story he said that this would not do, being too repetitive of the later history of Maeglin, and that Eöl's skill was derived from the Dwarves.

§9 Now the traffic of the Dwarves...The opening of this paragraph read as follows in A:Now the traffic of the Dwarves followed two roads, the northern of which, going towards Himring, passed nigh Nan Elmoth, and there Eöl would meet the Enfeang and hold converse with them. And, as their friendship grew, he would at times go and dwell as a guest in the deep mansions of Belegost.

The only emendation to A was the replacement of the old term Enfeang (Longbeards, the Dwarves of Belegost, see pp. 108, 207-8) by Anfaugrim, here first appearing. In B(ii) 'the deep mansions of Belegost' was changed to '... of Nogrod or Belegost'; adopting this in the published text I altered in consequence Anfaugrim 'Longbeards' to the general term Naugrim.

In the following passage A had originally:

There he learned much of metalwork, and came to great skill therein; and he devised a metal hard and thin and yet pliable, and it was black and shining like jet. Rodeöl, the metal of Eöl, he named it, and he was clad therein, and so escaped many wounds. The name of the metal was changed many times. First Rodeöl was altered to Glindûr, then to Targlîn and Morlîn; then (apparently) back to Glindûr, and finally to Maeglin, the form in B.

The idea that the name of Eöl's son was derived from that of the metal is found in the revised annal for 320 in GA (p. 48): 'Eol named him Glindûr, for that was the name of the metal of Eol'; subsequently Glindûr was changed to Maeglin both as the name of the metal and as the name of the son (as also in A: see under § 10 below).

The passage was left as it stood in B(i), but at the head of the first page of B(ii) my father wrote: 'The metal must not have same name as Maeglin'; and he emended the text to the form that it has in the published Silmarillion, with the name of the metal galvorn. (Following 'whenever he went abroad' the words 'and so escaped many wounds-' were omitted in The Silmarillion, apparently through inadvertence.)

To the passage 'But Eöl... was no Dwarf, but a tall Elf of a high kin of the Teleri' my father wrote on the manuscript A (only) a note beginning with the words 'Not in revision' - which probably means that what follows is not in the corrections made to the copies of the typescript ('the revision'). In this note my father was copying a very faint and illegible form of it on the same page, and trying to interpret his own writing; I give it exactly as it stands:

Eöl should not be one of Thingol's kin, but one of the Teleri who refused to cross the Hithaeglir. But [later] he and a few others of like mood, averse to concourse of people, ... [had] crossed the [Mts] long ago and come to Beleriand.

Against this note he wrote 'but the relationship to Thingol would have point', and the date 1971.

Aredhel Ar-Feiniel: B(ii) has here Ar-Feiniel (emended from Isfin); seep. 318.

§10 It is not said that A redhel was wholly unwilling...

In the margin of the manuscript at the mention of the birth of Eöl's son my father wrote later the date 320 (cf. p. 48, §119). The sentence in A as originally written read:

After some years Isfin bore to Eöl a son in the shadows of Nan Elmoth, and he was named Meglin by his father, for he was dark and supple, as the metal of Eöl. The fact that the metal was originally named Rodeöl in A (see under §9 above) but the son Meglin (the original name) seems to suggest that the idea that the son was named from the metal only arose after the initial writing of the manuscript, despite the words 'for he was dark and supple, as the metal of Eöl'. The changing forms of the son's name in A were Meglin > Targlîn > Morlîn > Glindûr and finally Maeglin.

The sentence in this form (with the name Maeglin, as of the metal also) was preserved in B(i); but in B(ii), the text on which my father declared that the same name must not be used both of Eöl's son and Eöl's metal and changed that of the latter to galvorn, he altered it to the form in the published text, in which Aredhel secretly gave her son the Noldorin name Lómion 'Child of the Twilight', and Eöl named him Maeglin (interpreted 'Sharp Glance', see p. 337) when he was twelve years old.

§12 Yet it is said that Maeglin loved his mother better...

Turgon ... had no heir; for Elenwë his wife perished in the crossing of the Helcaraxë': here A has 'Turgon ... had no heir: for his wife, Alairë, was of the Vanyar and would not forsake Valinor'. On the page of jottings that concludes the abandoned later Tale of Tuor (see Unfinished Tales p. 56) a note which I did not include says that 'Alairë remained in Aman'. That this was the case because she was a Vanya is reminiscent of the story of Amárië, beloved of Felagund, who was a Vanya, 'and was not permitted to go with him into exile' (p. 44, § 109). The typescript B as typed has Alairë, but on both A and B(ii), not on B(i), my father corrected (presumptively in 1970) the name to Anairë. The substitution of Elenwë in The Silmarillion was based on the Elvish genealogies of 1959 (see pp. 229,

350), where Anairë (defined as a Vanya 'who remained in Túna') was later corrected to 'Elenwë who perished in the Ice'; on the same table at the same time Anairë was entered as the wife of Fingolfin, with the note that she 'remained in Aman'.

In a note added to the typescript of the Annals of Aman (X.128, §163) my father said that in the crossing of the Helkaraxë 'Turgon's wife was lost and he had then only one daughter and no other heir. Turgon was nearly lost himself in attempts to rescue his wife - and he had less love for the Sons of Fëanor than any other'; but Turgon's wife is not named.

§ 13 In the telling of these tales...

Golodhrim: A had Noldor, changed immediately to Golorim (Golodhrim B).

In this paragraph, and in §14, the name of Eöl's son (see under §§9, 10 above) passed through these forms in A: Morleg (which has not occurred before) > Morlîn > Glindûr > Maeglin.

§§ 14 ff. It came to pass that at the midsummer...Against the opening sentence in A my father later wrote the date

400 (cf. p. 48, §120). The original text, preserved unchanged in both copies of B, read here:

And it came to pass that the Dwarves bade Eöl to a feast in Nogrod, and he rode away. Then Maeglin went to his mother and said: 'Lady, let us depart while there is time! What hope is there in the wood for thee or for me? Here we are held in bondage, and no profit more shall I find in this place. For I have learned all that my father or the [Nornwaith >] Naugrim have to teach, or will reveal to me; and I would not for ever dwell in the dark woods with few servants, and those skilled only in smith-craft. Shall we not go to Gondolin? Be thou my guide, and I will be thy guard.'

Then Isfin was glad, and looked with pride upon her son. That indeed I will do, and swiftly,' she said; 'and no fear shall I have upon the road with a guard so valiant.'

Therefore they arose and departed in haste, as secretly as they might. But Eöl returned, ere his time, and found them gone; and so great was his wrath that he followed after them, even by the light of day.

(For Nornwaith, replaced by Naugrim, see p. 209.) At this point there are two earlier versions of the text in A, both struck through. The first reads:

But Morleg had also mistrusted his father, and he took cunning counsel, and so he went not at once by the East Road, but rode first to Celegorm and found him in the hills south of Himring. And of Celegorm he got horses surpassing swift, and the promise of other aid. Then Morleg and Isfin passed over Aros and Esgalduin far to the north where they spilled from the highlands of Dorthonion, and turned then southward, and came to the East Road far to the west. But Celegorm and Curufin waylaid the East Road and its ford over Aros, and denied it to Eöl, and though he escaped from them in the darkness he was long delayed.

The next version reads:

For his servants reported to him that they had fled to the fords of the East Road over Aros and Esgalduin. But they were two days ahead, and had taken the swiftest of his horses, and hard though

he pursued them, he came never in sight of them, until they passed over the Brithiach and abandoned their horses. But there by ill fate he saw them even as they took the secret path, which lay in the course of the Dry River; and he followed them with great stealth, step by step, and came upon them even in the darkness of the great vault where the Guards of the Way kept watch unceasing. Thus he was taken, even as they, by the Guards

It is interesting to see the intervention of Celegorm and Curufin in the story here, removed at once but reappearing many years later.

On the page carrying these rejected passages there follow very rapidly pencilled notes outlining the further course of the story:

After they entered he entered. Taken by guards. Claims to be Isfin's husband. Words to Turgon. Isfin acknowledges it. Turgon treats Eöl with honour. Eöl draws a bow and shoots at Morleg in the King's hall, saying that his own son shall not be filched. But Isfin sets herself in way and is wounded. While Eöl is in prison Isfin dies of venom. Eöl condemned to death. Taken to the precipice of Caragdar. Morleg stands by coldly. They hurl him over the precipice and all save Idril approve.

After the rejection of the passages given above my father wrote a final version, beginning again at 'even by the light of day' on p. 324:

even by the light of day; for his servants reported to him that they had ridden to the East Road and the ford over Aros. But they were two days ahead, and hard though he pursued them, and had the swiftest steed, he came never in sight of them, until they [came under the shadows of the Crisaegrim, and sought for the secret path >] reached the Brithiach, and abandoned their horses. The text then continues as in The Silmarillion §23 (paragraph beginning Then Eöl rode off in haste ...).

The final text of A was preserved in the typescript B, and in neither the top copy nor the carbon did my father change it (except for 'a feast' > 'a midsummer feast' in the latter). From here onwards, in fact, there were no further emendations or annotations made to the carbon copy B(ii), and this text no longer concerns us. But in B(i) my father inserted into the typescript a long text on separate pages; and this appears to be the last piece of substantial narrative that he wrote on the Matter of the Elder Days - it cannot be earlier than 1970 (see p. 316). It begins at the words 'It came to pass that at the midsummer', and continues through the flight of Maeglin and Aredhel, Eöl's pursuit, and the intervention of Curufin: The Silmarillion pp. 134-6, §§14-23, where it joins the original A text at 'until they reached the Brithiach, and abandoned their horses'.

As has been seen (p. 317) this story of Maeglin was not written to stand as an element in the Quenta Silmarillion; and the detail of the narrative in this very late interpolation was somewhat reduced in the published text, chiefly by the removal of all the precise timing and numbering of days and a return to the manner of the original simpler and more remote narrative. The chief omissions and consequent alterations are as follows.

§14 and he rode away. Original text: 'and he rode away, though he thought it likely that in his absence Maeglin might seek to visit the sons of Fëanor in spite of his counsels, and he secretly ordered his servants to keep close watch on his wife and son.'

Therefore he said to Aredhel: 'Therefore when Eöl had been gone some days Maeglin went to his mother and said:'

§§15-16 and telling the servants of Eöl that they went to seek the sons of Fëanor ...: 'Therefore that night as secretly as they could they made provision for a journey, and they rode away at daybreak to

the north-eaves of Nan Elmoth. There as they crossed the slender stream of Celon they spied a watchman, and Maeglin cried to him: "Tell your master that we go to visit our kin in Aglon." Then they rode on over the Himlad to the Fords of Aros, and then westward along the Fences of Doriath. But they had tarried overlong. For on the first night of the three days feast, as he slept, a dark shadow of ill foreboding visited Eöl, and in the morning he forsook Nogrod without ceremony and rode homeward with all speed. Thus he returned some days earlier than Maeglin had expected, coming to Nan Elmoth at nightfall of the day after their flight. There he learned from his watchman that they had ridden north less than two days before and had passed into the Himlad, on their way to Aglon.

'Then so great was Eöl's anger that he resolved to follow them at once; so staying only to take a fresh horse, the swiftest that he had, he rode away that night. But as he entered the Himlad he mastered his wrath...'

Against Celon is written ? Limhir (see under §7 above). §16 Curufin moreover was of perilous mood; but the scouts of Aglon had marked the riding of Maeglin and Aredhel,,: 'Curufin was a man of perilous mood. So far they had left him [Eöl] free to go his ways, but could if they wished confine him within the bounds of Nan Elmoth and cut him off from his friendship with Dwarves, of which Curufin was jealous. Things proved little better than he feared; for the scouts of Aglon ...'

And before Eöl had ridden far ...: 'So ere Eöl had ridden half the way over Himlad he was waylaid by well-armed horsemen, who forced him to go with them to their lord Curufin. They reached his camp about noon; and he greeted Eöl with little courtesy.' §19 It is not two days since they passed over the Arossiach ...: 'Nearly two days ago they were seen to pass the Fords of Aros, and to ride swiftly westward.' For the name Arossiach introduced into the published text see p. 338, note 2.

§22 to find a kinsman thus kindly at need: 'to find one's nephew so kindly at need.' On this alteration see §23 below.

By the laws of the Eldar I may not slay you at this time: here there is a footnote in the original: 'Because the Eldar (which included the Sindar) were forbidden to slay one another in revenge for any grievance however great. Also at this time Eöl had ridden towards Aglon with no ill intent, and it was not unjust that he should seek news of Areðel and Maeglin.'

§23 for he perceived now that Maeglin and Aredhel were fleeing to Gondolin: 'For he saw now that he had been cheated, and that his wife and son were fleeing to Gondolin, and he had been delayed, so that it

To this is added: 'So Curufin was half-nephew of Turgon and Areðel. Eöl was uncle by marriage of Curufin, but that was denied as a "forced marriage".' This genealogy is the basis for Eöl's words cited under §22 above, 'to find one's nephew so kindly at need'; but it is of course entirely wrong. The correct genealogy is:

Curufin was not Eöl's nephew (through Areðel), but his cousin (by marriage). It is a strange error, one might say unprecedented, since it is not a mere casual slip.

On another page is the following long, rapidly written, and remark- ably elaborate discussion of the motives of Celegorm and Curufin.

The meeting between Eöl and Curufin (if not too long an interruption) is good, since it shows (as is desirable) Curufin, too often the villain (especially in the Tale of Tinúviel), in a better and more honourable light - though still one of dangerous mood and contemptuous speech. Curufin of course knew well of Eöl's hatred of the Noldor, and especially of Fëanor and his sons, as 'usurpers' (though in this case unjust, since the lands occupied by the 5 sons had not been peopled before by the Sindar). Also he knew of Eöl's friendship with the Dwarves of Nogrod (indeed Eöl could not have journeyed alone across E. Beleriand to Nogrod unless allowed by the 5 sons), among whom he had tried with some success to stir up unfriendliness to the Noldor. Which was a grievance to the 5 sons, who had, before Eöl's coming to Nan Elmoth, had much profit from the help of the Dwarves. Curufin also knew that Eöl's wife was of the Noldor, indeed he had long known who she was, and now shrewdly guessed that she was [?seeking] to escape from her husband at last. Curufin could have slain Eöl (as he greatly wished!) and no one beyond the few men with him at his camp (who would never have betrayed him) would ever have heard of it - or much mourned it. In Elmoth it would simply be learned that Eöl had ridden in pursuit of Areðel and never come back, and there were perils enough upon the road to account for that. But this would have been in Eldarin law and sentiment murder; Eöl came alone, on no errand of mischief at that time, but in distress. Also [he] had answered Curufin's contempt and insults soberly or indeed with courtesy (whether it were ironic or not). Also and more cogently he was one of the Eldar, and not so far as was known under any shadow of Morgoth - unless that vague one which afflicted many others of the Sindar (? due to whispers inspired by Morgoth) -jealousy of the Noldor. Which was dangerous (whatever the faults of their rebellion) since if Morgoth had not been followed by the Exiles, it seems clear that all the Sindar would soon have been destroyed or enslaved.

An important point not made clear is Curufin and Celegorm's earlier action in the matter of Areðel. She had actually stayed with them, and made no secret of who she was - indeed they knew her well from of old. Why did they not send word to Gondolin? Her escort though valiant chiefs would seem to have been so bewildered and daunted by the horrors of the valleys west of Esgalduin that they had never reached the Bridge of Esgalduin or come near to Aglond. This makes it necessary, I think, not to name the most eminent and bravest chieftains (Glorfindel, Egalmoth, and Ecthelion) as her escort. The answer then to the above question is this: the perils of Dungorthin etc. were universally dreaded by the Eldar, and not least by the sons of Fëanor, to him [read whom] refuge southward into Doriath was utterly closed. It had, of course, been expressly forbidden by Turgon that Areðel should go that way. Only her wilfulness had done this. Her escort plainly endured to the utmost of their strength the perils in their search, and so doubtless in fact aided her escape, by drawing to themselves the chief attention of the evil creatures. Now there had [been] since Gondolin was 'closed' no communication at all between the sons of Fëanor and Turgon. It was known of course that any of these sons (or any fully accredited messengers) bearing tidings of Areðel would at once have been admitted. But Areðel had evidently told Curufin (and later Celegorm of whom she was most fond) enough of herself, to understand that she had escaped from Gondolin by her own will and was glad to dwell [with] them and be free. Now they could only get word to Gondolin by facing evil perils, which only her rescue from misery would have seemed to them sufficient reason. Moreover while she was happy and at ease they delayed - believing that even if Turgon was informed he would only have demanded her return (since his permission to her to depart was void after her disobedience). But before they had made up their minds she was again lost, and it was a long time before they knew or even guessed what had become of her. This they did eventually when Areðel again began to visit the borders of Nan Elmoth, or stray beyond them. For they held a constant watch on Nan Elmoth, mistrusting the doings and goings of Eöl, and their scouts espied her at times riding in the sunlight by the wood-eaves. But now it seemed too late [to] them; and they all [? read they

thought that all] they would get for any peril would be the rebuke or wrath of Turgon. And this [they] wished in no way to receive. For they were now under a shadow of fear, and beginning to prepare for war again ere the strength of Thangorodrim became insuperable.

In this piece there are major difficulties, and also some minor points to mention. (1) It is said that Curufin 'knew of Eöl's friendship with the Dwarves of Nogrod': in the narrative Eöl's visits were to Belegost, changed on B(ii) to 'Nogrod or Belegost' (see under §9 above), but already in A the feast to which he had gone at the time of the flight of his wife and son was held at Nogrod (§14). Elsewhere among these late 'Maeglin' writings it is said of Eöl: 'Lately he had visited Nogrod often; he had become very friendly with the Dwarves of Nogrod, since those of Belegost to the north had become friends of Caranthir son of Fëanor.' (2) The pass is here named Aglond, though in the interpolated narrative itself it is named Aglon; see p. 338, note 3. (3) For the naming of Aredhel's escort, here rejected, see under §4 above. (4) The reference to Dungorthin rather than Dungortheb is a casual reversion to the old and long-enduring name.

(5) The five sons of Fëanor are three times mentioned, but I cannot explain this. It does not seem credible that the Seven Sons of Fëanor, so deeply rooted and so constantly recurring in the tradition, should become five by a mere slip of forgetfulness, as in the omission of Fingolfin from the genealogy (p. 327). By this time the story had entered that one of the twin brothers Damrod and Diriel, later Amrod and Amras, the youngest of Fëanor's sons, died in the burning of the ships of the Teleri at Losgar, because he 'had returned to sleep in his ship': this was stated in a pencilled note on the typescript of the Annals of Aman (X.128, §162), although no consequential alteration to any text was ever made. Possibly my father had come to believe that both Amrod and Amras died in the burning ship.

(6) Lastly, the concluding sentence of the discussion, concerning the preparation for war by Celegorm and Curufin, is surprising. The Siege of Angband ended very suddenly at midwinter of the year 455. Between the rout of Glaurung in 260 and the Battle of Sudden Flame there was (in the words of the Grey Annals, p. 46) 'the long peace of wellnigh two hundred years. In that time there was naught but affrays on the north-marches ...' It is true that in 402 (p. 49) there was 'fighting on the north-marches, more bitter than there had been since the routing of Glaurung; for the Orcs attempted to pierce the pass of Aglon'; while in 422 (p. 50) Fingolfin 'began to ponder an assault upon Angband', which came to nothing, because 'most of the Eldar were content with matters as they were and slow to begin an assault in which many must surely perish'. But Maeglin and Aredhel fled to Gondolin from Nan Elmoth in 400. There has nowhere been any indication that the sons of Fëanor were beginning to prepare for war 55 years before the Dagor Bragollach, with which the Siege of Angband ended.

For the remainder of the narrative there are very few alterations to the top copy B(i) of the typescript, and I notice only the following: §35 It was appointed that Eöl should be brought...: at the end of the paragraph my father added:

For the Eldar never used any poison, not even against their most cruel enemies, beast, ork, or man; and they were filled with shame and horror that Eöl should have meditated this evil deed. From this point also the published text follows the original very closely, and the small amount of editorial alteration in no way affects the narrative.

I have mentioned (p. 316) that in addition to the very late emendations and annotations, recorded above, made to the text of Maeglin there is also much further material from the same time. These writings are primarily concerned with the geography, times, and distances of the journeys on horseback, but they are complicated and confused, often repeating themselves with slight

differences of calculation, and in part virtually illegible. They contain however many curious details about the geography and the ways taken by travellers in those regions.

To set out this material in ordered form, treating it page by page and attempting to trace the development in sequence, is not possible, and if it were possible unnecessary. My father himself noted: 'These calculations of times in Eöl's journeys though interesting (and sufficient to establish their possibility) are not really necessary in the narrative -which seems credible as it stands even when faced by a map.' What follows is a discussion with some citation of what can be learned (and still more, of what can not be learned) of the roads in East Beleriand. The numbered notes are found on pp. 338-9.

Associated with this material are rather pale photocopies of the North-east and South-east sections of the map. These photocopies were taken when the map had received almost all the alterations that were ever made to it; and my father used the copies, not the original, to indicate features arising from his reconsideration and development of the story of Maeglin c.1970. Since the tracks are far more readily understood visually than by description, the redrawing of the Northeast section (p. 183) is reproduced again on p. 331 with the alterations shown; the markings on the South-east section are few and easily understood from a description, and for these reference is made to the redrawing on p. 185.

My father had stated in a note on the back of the original 'second

map' (see V.272) that the scale is 50 miles to 3-2 cm, which is the length of the sides of the squares. On the back of one of these photocopies, however, he wrote: 'The centimetre reckoning on the original map is unnecessary, clumsy, and inaccurate. Actually 2 squares of 1-25 [inches] each = 100 miles. ... The scale is therefore 40 miles to an inch. 50 miles to 1-25 inches = one square.' Although he did not precisely say so here, it looks to me as if he made the original grid on the basis of inches, but subsequently interpreted it as if it were in centimetres.

The East Road. In the original text of Maeglin (p. 319, §5) the march-wardens of Doriath said to Isfin that 'the speediest way is by the East Road from Brithiach through eastern Brethil, and so along the north-march of this Kingdom, until you pass Esgalduin and Aros, and so come to the woods behind the Hill of Himring', which was not altered when the corrections were made to the text long afterwards, except by changing 'Esgalduin and Aros' to 'the Bridge of Esgalduin and the Ford of Aros' on one copy. In §6, she 'sought' the 'road' between the Mountains of Terror and the north fences of Doriath, and in §7 'she held to the East Road, and crossed Esgalduin and Aros', changed on one copy to 'At last she found the East Road again ...' In one of the rejected passages in the manuscript A given under §§14 ff on p. 324 it is said that 'Morleg [Maeglin] went not at once by the East Road, but rode first to Celegorm', while in the second rejected passage (ibid.) '[Eöl's] servants reported to him that they had fled to the fords of the East Road over Aros and Esgalduin'; in the third form (p. 325) 'his servants reported to him that they had ridden to the East Road and the ford over Aros.'

From all these passages it is clear that when he wrote the original text of Maeglin in 1951 my father conceived of an East-West road running from the ford of Brithiach between the Mountains of Terror and the northern borders of Doriath, and across the rivers Esgalduin and Aros; and the fact that the first of these passages was allowed to stand in both typescripts seems to show that he still retained this conception in 1970. The only difference seems to be the introduction of a bridge, rather than a ford, over Esgalduin. That this was certainly the case is seen from the following passage:

Eöl's house (in the middle of Elmoth) was about 15 miles from the northmost point of the wood beside Celon. From that point it was about 65 miles N.W. to the Ford of Aros.² At that time Curufin was dwelling at the S.E. corner of the Pass of Aglond³ about 45 miles N.E. from the Ford of Aros. The Himlad (cool-plain) behind Aglond and Himring, between the northern courses of the Rivers Aros and Celon, he claimed as his land.⁴ He and his people naturally kept watch on the Ford of Aros; but they did not prevent the few hardy travellers (Elves or Dwarves) that used the road West - East past the north fences of Doriath. (Beyond the Ford was an entirely uninhabited region between the mountains north [? read in the north,] Esgalduin and Aros and Doriath: not even birds came there. It was thus called Dor Dhinen the 'Silent Land'.)⁵

Beyond the Aros (some 25 miles) lay the more formidable obstacle of the Esgalduin in which no fordable point was to be found. In the 'peaceful days' before the return of Morgoth and Ungoliant, when Doriath's north borders were the mountains of Fuin (not yet evil), the West - East road passed over the Esgalduin by a bridge outside the later fence of Melian. This stone-bridge, the Esgaliant or lant laur (old bridge) was still in existence, and watched by the wardens of Doriath, but its use by Eldar was not hindered. It was necessary therefore to fugitives crossing Aros to turn S.W. to the bridge: From there they would keep as close as they could to the Fences of Doriath (if Thingol and Melian were not hostile to them). At the time of this story, though many evils lurked in the Mountains the chief peril lay in passing Nan Dungortheb from which clouds and darkness would creep down almost to the Fences.

Turning to the photocopy of the map, Eöl's house was marked in Nan Elmoth as shown in my redrawing (p. 331). A line in green ballpoint pen connects his house to a point on the northern border of the wood beside the river; and from here a green dotted line (represented as a line of dashes in the redrawing) runs across the Himlad to the 'Fords of Aros', marked in red ball-point pen.⁶ The green dots then run S.W. to the bridge over Esgalduin, this being labelled 'Bridge' simply (Esgaliant or lant laur in the text just cited).⁷ Beyond the lant laur the green dots continue S.W. for a short way and then stop: they are not shown in relation to the List Melian (the Girdle of Melian).

It is stated in a note on the photocopy map that this green line marks the 'track of Maeglin and his mother, fleeing to Gondolin'. In the light of the text just cited, it is also the line of the East-West road from the Ford of Aros to the lant laur; but otherwise the course of the road is not represented. The dotted line along the edge of Neldoreth is named on the map List Melian, and does not mark a road. Westward this line was indeed extended beyond Mindeb to the Brithiach, but these dots were struck out (p. 188, §38); eastwards it was extended between Esgalduin and Aros, and then between Aros and Celon, and this seems to represent the continuation of the List Melian.

On account of these obscurities I excluded from the text of the chapter Of Maeglin in The Silmarillion the references to the 'East Road' and rephrased the passages; but on the map accompanying the book I marked in its course. This seems now to have been the wrong thing to do in both cases: for there certainly was an East Road, but its course is unclear and its destination unknown. Beyond Aros going east there is no indication of where it went: it is said in the passage cited above that it and the bridge by which it passed over Esgalduin were ancient works deriving from the 'peaceful days' before the return of Morgoth: it was not a road made by the Noldor for communication between the western realms and the Fëanorians. There is also no justification for marking it as turning S.E. after the Fords of Aros. Beyond Esgalduin going west it is said in this passage that travellers 'would keep as close as they could to the Fences of Doriath', which does not sound like the following of a beaten road.

The Dwarf-roads. Equally obscure is the question of the Dwarf-roads in Eastern Beleriand. In the earliest Annals of Beleriand (AB 1, IV.332) it was said that 'the Dwarves had of old a road into the West that came up along Eredlindon to the East and passed westward in the passes south of Mount Dolm and down the course of the River Ascar and over Gelion at the ford Sarn Athrad and so to Aros.' This agrees exactly with the (revised) course of the road on the 'Eastward Extension' of the first Silmarillion map (see IV.231, 336). It is seen from the central (original) part of the first map that it crossed Celon and Aros west of Nan Elmoth (which of course did not at that time yet exist) and so ran in a W.S.W. direction to the Thousand Caves (between pp. 220 and 221 in Vol.IV). But the course of the ancient route of the Dwarves after the passage of Sarn Athrad was never marked in on the second map - unless the vague line described in the notes on the map, p. 190, §68, is correctly interpreted as the Dwarf-road. If that is so, then its course had been changed to cross Aros much further to the south, and then to run northwards through the Forest of Region to Menegroth. But better evidence is provided in the late Quenta Silmarillion chapter Of the Coming of Men into the West, pp. 218-19, where it is said that 'Marach ... came down the Dwarf-road and settled his people in the country to the south and east of the dwellings of Baran son of Bëor': this was Estolad, 'the name ever after of the land east of Celon and south of Nan Elmoth'. On the disuse of the old Dwarf-road(s) into Beleriand after the coming of the Noldor see p. 121, commentary on GA §114.

It was said already in the original text of Maeglin (p. 321, §9) that 'the traffic of the Dwarves followed two roads, the northern of which, going towards Himring, passed nigh Nan Elmoth'. This was not altered in the late work on Maeglin; and on the primary map (already present when the photocopy was made) a line of faintly pencilled dots marked 'north road of Dwarves' (see p. 189, §50) runs E.S.E. from near Nan Elmoth, crosses Gelion some way south of the confluence of its arms, and then turns southward, running more or less parallel to the river. There is no trace of its course west or north of Nan Elmoth, and it is impossible to be sure whether any further continuation southwards or eastwards is marked beyond the point where it ends in my redrawing (p. 183).

The Maeglin papers do not resolve the course of this 'north road of the Dwarves', because (although all obviously belong to the same time) they evidently represent different conceptions.

(i) Writing of Eöl's journey to Nogrod, my father said:

From Elmoth to Gelion the land was, north of the Andram and the Falls below the last Ford over Gelion⁸ (just above the inflow of the River Ascar from the Mountains), mostly rolling plain, with large regions of big trees without thickets. There were several beaten tracks made originally by Dwarves from Belegost and Nogrod, the best (most used and widest) being from the Little Ford past the north of Elmoth and to the Ford of Aros, it crossed the Bridge of Esgalduin but went no further for, if the Dwarves wished to visit Menegroth

This text then becomes altogether illegible. At the mention of 'the last Ford over Gelion' he added a note that the name Sarn Athrad of this ford must be changed to Harathrad 'South Ford', 'in contrast to the much used northern ford where the river was not yet very swift or deep, nearly due east of Eöl's house (72 miles distant)'; and against Harathrad here he wrote Athrad Daer ('the Great Ford').⁹

The implication seems to be that Eöl crossed Gelion at the northern ford, but this is not actually stated. There are two alterations to the photocopies of the map that relate to what is said here. One is the marking of a crossing over Gelion on square E 13 (p. 331), just above the point where the dotted line 'north road of Dwarves' crosses the river on the primary map, but without any track leading to this crossing. The other is at the ford of Sarn Athrad on the South-east section (p. 185), where on the photocopy my father wrote the name anew over the existing name, circled it, and wrote beside it Harathrad.

Beyond this nothing can be said of the north road of the Dwarves, and there is no indication in map or text of where, or indeed whether, it joined the 'south road'. It is indeed very puzzling that this northerly road, which in the text of Maeglin is said to have gone 'towards Himring' (as is to be expected: leading to territories of the Sons of Fëanor), is in the citation (i) just given said to pass the Ford of Aros and the Bridge of Esgalduin: for these crossings were on the East Road to the Brithiach (pp. 332-3). And apart from this, why should this road turn westward, and why should it go no further than the Bridge of Esgalduin?

(ii) On another page my father said that the journey from Eöl's house to Nan Elmoth in the direction of Nogrod was

through wilds (but not generally in difficult country for horses) without any made roads, but along a beaten track made by Dwarvish traders to the Sarn Athrad (the last point where the River Gelion could be crossed) meeting the Dwarf-road up to and through the high pass in the mountains leading to Nogrod.

Here there is no mention of the northern ford, or indeed of the northern road; and it seems to be implied that Eöl would necessarily cross at Sarn Athrad (still so called, not Harathrad); moreover it is said that Eöl riding from Nan Elmoth to Nogrod took 'a beaten track made by Dwarvish traders' to Sarn Athrad that met the Dwarf-road up to the high pass.

In addition to the green dotted line entered on the photocopy of the map and stated to be the track of Maeglin and Aredhel fleeing from Nan Elmoth (p. 333), lines of red dots (represented on my redrawing as lines of closely-spaced dots) run from Nan Elmoth to the Ford of Aros, and also south-east from Nan Elmoth (p. 331). On the Southeast section in the photocopy (see the redrawing of the primary map on p. 185) this red dotted line continues straight on across square G13 to Sarn Athrad, and then coincides with the Dwarf-road up into the mountains, already present on the primary map. There is no note on the photocopy to explain what these lines represent, but there can be no doubt that they mark the journeys of Eöl (even though the dots continue all the way to the Ford of Aros, whereas he was arrested in his pursuit of Maeglin and Aredhel by the riders of Curufin 'ere he had ridden half the way over Himlad', p. 326, §16). Thus the line running from Nan Elmoth to Sarn Athrad clearly corresponds to what is said in citation (ii).

The absence of any really clear and full statement - indeed the suggestion that my father's ideas on the subject had not reached any stability, and the extreme doubtfulness of some of the markings on the map, led me to omit the course of the Dwarf-roads on the published map.

Apart from the matter of roads, there are some notes on names in these papers that show my father's dissatisfaction with old names already seen in the cases of Isftn and Eöl (pp. 317, 320): here those in question are Gelion and Celon (cf. his note on the primary map, p. 191, where he said that 'these river-names need revision to etymologizable words').¹⁰ In notes in different places he proposed (in sequence) Gelduin, Gevilon, Gevelon, and also Duin Daer (cf. Duin Dhaer in the note on the primary map just referred to); Gevelon is derived from Dwarvish Gabilān 'great river'. On the back of one of the photocopies of the map he wrote:

The land east of it [the river] is Thorewilan [the a is underlined]. The Dwarvish name was also often translated Duin Daer. The name Gabilān was by the Dwarves given only to the River south of the Falls where (after the junction of the River with the Asgar coming from the Mountains) it became swift and was steadily increased in volume by the inflow of five more tributaries.

The name Thargelion on the primary map was changed to Thargelian (with the a underlined: p. 331): the latter form has appeared in emendations to the typescripts of Maeglin (p. 320). The form Asgar appeared in the 1930s (beside Ascar), see IV.209; cf. the Etymologies, V.386, stem SKAR: 'N[oldorin] asgar, ascar violent, rushing, impetuous'.

The substitution of the name Limhir for Celon has appeared as a proposal in one of the typescripts of Maeglin (p. 320), and among the 'geographical' papers is the following note:

Celon is too hackneyed a river-name. Limhir (the clear / sparkling river) - repeated in L.R. as were not unnaturally other names from Beleriand - is more suitable for the river, a tributary of the Aros and a clear slender stream coming down from the Hill of Himring.

The name Limhir does not occur in *The Lord of the Rings*, unless my father was referring to the Limlight, of which he said in *Guide to the Names in The Lord of the Rings* (A Tolkien Compass, ed. Lobdell, p. 188): The spelling -light indicates that this is a Common Speech name; but leave the obscured element lim- unchanged and translate -light: the adjective light here means "bright, clear".'

Lastly, it remains to mention the etymology of Maeglin found among these papers.

mik pierce: *mikra sharp-pointed (Q mixa, S *megr): 'strong adjective' maikā sharp, penetrating, going deep in - often in transferred sense (as Q hendumaika sharp-eye, S maegheneb > maecheneb).

glim gleam, glint (usually of fine slender but bright shafts of light). Particularly applied to light of eyes; not Q. S giintha- glance (at), glinn.

From these two is derived the name Maeglin, since Maeglin had, even more than his father, very bright eyes, and was both physically very keen-sighted and mentally very penetrant, and quick to interpret the looks and gestures of people, and perceive their thoughts and purposes. The name was only given to him in boyhood, when these characteristics were recognized. His father till then was contented to call him Lon, son. (His mother secretly gave him a N. Quenya name Lómion 'son of twilight'; and taught Maeglin the Quenya tongue, though Eöl had forbidden it.)

This development of the story of Maeglin from the form in which he had written it twenty years before seems to have been the last concentrated work that my father did on the actual narratives of the Elder Days. Why he should have turned to this legend in particular I do not know; but one sees, in his minute consideration of the possibilities of the story, from the motives of the actors to the detail of the terrain, of roads, of the speed and endurance of riders, how the focus of his vision of the old tales had changed.

PENGOLOD

Pengolođ.

Pengolod the Wise.

Son of ?. Born in Valian Year ? Died in ?. (In the earliest Annals of Valinor it says " These...were written by Pengolod of Gondolin before its fall...and after his return into the West". Returning into the West can only mean he was born in Valinor or before the Elves came to Valinor but there is no further indication of a year for either birth or death.)

No records of marriage.

No records of children.

Pengolod and Gilfanon, in many aspects seems to be the same character. They both, when we hear of them, are Elves of Eressëa and of the Noldorians, they both live in Tavrobel and are both collectors and to some degree authors of writings about the same issues. In fact C.Tolkien believes that Pengolod do derive from the character Gilfanon.

Pengolod of Gondolin, and thus most likely Noldor though not explicit said to be, recorded and wrote down the battles and stories of Beleriand. In his later days in Kortirion upon Eressëa he rewrote, added things of his own and continued, to Rúmil of Valinor's work, the Annals of Valinor and the Lhammas (the Account of Tongues) but his main concerns were directed towards the Annals of Beleriand. What he added to Rúmil's writings were chiefly things Rúmil could not be knowing and further explanations. What he wrote is among what Eriol / Ælfwine was told, read and translated from the Golden Book.

Gondolin (Wikipedia)

Internal history

Gondolin was founded by King [Turgon](#) in the [First Age](#). It was originally named **Ondolindë**. According to *The Silmarillion*, the [Vala Ulmo](#), the Lord of Waters, revealed the location of the Vale of [Tumladen](#) to Turgon in a dream. Under this divine guidance, Turgon travelled from his kingdom in [Nevrast](#) and found the vale. Within the [Echoriath](#), the Encircling Mountains, lay a round level plain with sheer walls on all sides and a ravine and tunnel leading out to the southwest known as the Hidden Way. In the middle of the vale there was a steep hill which was called Amon Gwareth, the "Hill of Watch". There Turgon decided to found a city, designed after the city of [Tirion](#) in [Valinor](#) that the Noldor had left.

Turgon and his people built Gondolin in secret. After it was completed, he took with him to dwell in the hidden city his entire people in Nevrast — almost a third of the Noldor of [Fingolfin](#)'s House — as well as nearly three quarters of the northern [Sindar](#).

The Seven Gates of the City

The Hidden Pass was protected by seven gates, all constantly guarded; the first of wood, then stone, bronze, iron, silver, gold, and steel. The seven gates of Minas Tirith echoed this notion of a layered defense on a hill.

The End of the City

The city stood for nearly 400 years until it was betrayed to Morgoth by [Maeglin](#), Turgon's nephew. Maeglin was captured while mining outside the [Encircling Mountains](#) (against Turgon's orders). Maeglin betrayed the location of Gondolin after being promised Lordship and Turgon's daughter [Idril](#). Morgoth then sent an army over the [Crissaegrim](#) the northern most precipitous and dangerous portion of the [Encircling Mountains](#) during [The Gates of Summer](#) (A great Gondolin festival) catching them unawares and sacking the city with relative ease. In addition to [orcs](#), [Balrogs](#) and [dragons](#), Melkor's (Morgoth's) army, in early versions of the story, included iron machines (tank) powered by "internal fires" and used as personnel carriers, to surmount difficult geographic obstacles and to defeat fortifications.

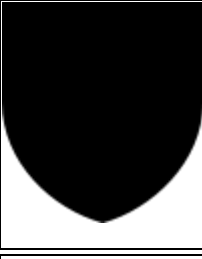

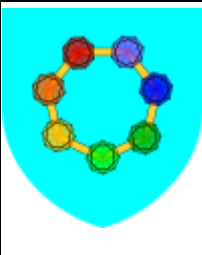
The imagery of the Fall of Gondolin bears some similarity to the siege of [Minas Tirith](#) as told in [The Lord of the Rings](#).

The Seven Names of Gondolin

According to *"The Book of Lost Tales"* the city had seven names: "'Tis said and 'tis sung: **Gondobar** am I called and **Gondothlimbar**, City of Stone and City of the Dwellers in Stone; **Gondolin** the Stone of Song and **Gwarestrin** am I named, the Tower of the Guard, **Gar Thurion** or the Secret Place, for I am hidden from the eyes of Melko; but they who love me most greatly call me **Loth**, for like a flower am I, even **Lothengriol** the flower that blooms on the plain."^[4]

The Houses of Gondolin

According to *"The Book of Lost Tales"* the active male Elves of Gondolin belonged to one of the eleven "Houses" or *Thlim* plus the bodyguard of Tuor which was accounted the twelfth:

Name in Gnomish of the Houses ^[5]	Leader	Uniforms and Emblems	Notes	
The folk of the White Wing	Tuor		"These wore wings as it were of swans or gulls upon their helms, and the emblem of the White Wing was upon their shields." ^[6]	The bodyguard of Tuor. ^[7]
The House of the Mole or the <i>Thlim Doldrin</i>	Maeglin		"Sable was their harness, and they bore no sign or emblem, but their round caps of steel were covered with moleskin." ^[6]	Composed of skilled miners.
The House of the Swallow or the <i>Thlim Duilin</i>	Duilin		"[They] bore a fan of feathers on their helms, and they were arrayed in white and dark blue and in purple and black and showed an arrowhead on their shield." ^[8]	Gondolin's best archers.
The House of the Heavenly Arch or the <i>Thlim Quing Ilon</i>	Egalmoth		"They were arrayed in a glory of colours, and their arms were set with jewels. Every shield of that bataillon was of the blue of the heavens." ^[7]	A very wealthy house; comprised the other part of Gondolin's archers.

<p>The House of the Pillar or the <i>Thlim Climbol</i></p>	<p>Penlod</p>		<p><i>unknown</i></p>	<p>Their leader was slain during the Fall of Gondolin.</p>
<p>The House of the Tower of Snow or the <i>Thlim Ith Mindon</i></p>	<p>Penlod</p>		<p><i>unknown</i></p>	<p>Their leader was slain during the Fall of Gondolin.</p>
<p>The House of the Tree or the <i>Thlim Galdon</i></p>	<p>Galdor</p>		<p>"Their raiment was green."^[8]</p>	<p>Wielded clubs and slings.</p>
<p>The House of the Golden Flower or the <i>Thlim Losglórial</i></p>	<p>Glorfindel</p>		<p>"[They] bore a rayed sun upon their shield."^[8]</p>	
<p>The House of the Fountain or the <i>Thlim Ecthel</i></p>	<p>Ecthelion</p>		<p>"Silver and diamonds was their delight ; and swords very long and bright and pale did they wield."^[8]</p>	<p>The guard of the fountains, primarily those of the king. Warriors of this house defended the seventh gate of Gondolin. They marched into battle to the playing of flutes.</p>
<p>The House of the Harp or the <i>Thlim Salum</i></p>	<p>Salgant</p>		<p>"A harp of silver shone in their blazonry upon a field of black."^[8]</p>	<p>House of musicians. However, their leader was a craven.</p>
<p>The House of the Hammer of Wrath or the <i>Thlim Gothodrum</i></p>	<p>Rog</p>		<p>"The sign of this people was the Stricken Anvil, and a hammer that smiteth sparks about it was set on their shields."^[7]</p>	<p>The largest and most valiant house. They comprised those blacksmiths who were not under Maeglin, as well as escaped thralls of Morgoth. They perished to the last</p>

				elf during the Fall of Gondolin.
The House of the King	King Turgon		"The array of the house of the king and their colours were white and gold and red, and their emblems the moon and the sun and the scarlet heart [of Finwë Nólemë]". ^[8]	The three Royal Guard battalions of King Turgon.

The tongue of Gondolin

In the hidden city of Gondolin, an isolated land, a peculiar Elvish dialect developed: "This differed from the standard (of Doriath) (a) in having Western and some Northern elements, and (b) in incorporating a good many Noldorin-Quenya words in more or less Sindarized forms. Thus the city was usually called Gondolin (from Q. Ondolin(dë)) with simple replacement of g-, not Goenlin or Goenglin [as it would have been in standard Sindarin]".^[9] The common or standard Sindarin tongue was not used in Gondolin.

Weaponry

The smiths of Gondolin, using Elven techniques and magics, made powerful magic blades. In *The Hobbit*, the swords Orcrist, Glamdring and a long dagger later named Sting were found in a Rhudaur Troll-Hoard. Each of these weapons had the ability to detect Goblins/Orcs in the immediate vicinity by glowing blue. They also had the property of striking fear in the hearts of Orcs when used against them in combat. All were well-crafted, and extraordinarily sharp. Apparently, Gondolinian weapons were impervious to rust and corrosion, as the examples found in the trolls' lair were over six thousand years old and had been hanging in the lair for an indeterminate length of time, yet were sharp and ready for use when unsheathed.

The dagger Sting was known to have special powers against giant spiders (distant offspring of Ungoliant) and could cut their webs with ease. It also was highly effective against Shelob, cutting the spider's eyes and wounding her sufficiently that she fled in pain. Whether the longer Gondolin swords mentioned in Tolkien's works had similar powers versus spiders is unknown. Such creatures were common in the Ered Gorgoroth south of Gondolin.

Turgon

This article is about J.R.R. Tolkien's fictional Elf-king. For the later Steward of Gondor of the same name, see [Turgon \(Steward\)](#). For the commune in France, see [Turgon, Charente](#).

In the fiction of J. R. R. Tolkien, Turgon (IPA: [ˈtʊrɡɒn]) "the Wise" is an Elven king of the Noldor, second son of Fingolfin, brother to Fingon, Aredhel and Argon, and ruler of the hidden city of Gondolin. His name is a Sindarinised form of his Quenya name Turukáno, which probably means something like "valiant lord".

Although Turgon was originally against the departure of the Noldor from Aman, he eventually did set out on the journey. After Fëanor and his sons departed using the only ships, he took his people across the dangerous Helcaraxë with his father Fingolfin. He lost his wife Elenwë in the crossing and settled at Vinyamar in Nevrast. There he became lord of a mingled people, both Noldor and Sindar.

While he was journeying with his cousin Finrod Felagund along Sirion, Ulmo sent both of them a dream to look for a hidden place where they could be safe from the power of Morgoth. In the following year Ulmo appeared directly to Turgon and guided him to the vale of Tumladen in the Encircling Mountains, to which Turgon later secretly moved, taking with him a third of the original followers of Fingolfin and many of the Sindar, deserting Nevrast, and building the city of Gondolin. The disappearance of so many of their brethren led many Elves to search for the "Hidden Kingdom" of Turgon.

Turgon and his people remained isolated in Gondolin for many years, and he had a daughter, Idril Celebrindal, who married Tuor after the man was guided to the secret entrance by dreams from Ulmo. Tuor's coming had long been prophesied by Ulmo, who had instructed Turgon to leave a suit of armour in Nevrast for a future messenger, which turned out to be Tuor. Tuor's warning of doom was ultimately rejected by Turgon, who trusted still in the secrecy of his kingdom, and the vigilance of his allies, the Eagles, who prevented any spies of Morgoth from finding it.

Turgon re-emerged with his host during the Nírnaeth Arnoediad, and although the battle was still lost, his intervention prevented the rout from completely destroying the armies of the Noldor and their allies.

Turgon died defending Gondolin when it was betrayed by his nephew Maeglin, who desired Idril, and sacked by the hosts of Morgoth.